Серія "Золота пектораль"

ВАЛЕРІЙ ВОЙТОВИЧ

МІФИ ТА ЛЕГЕНДИ ДАВНЬОЇ УКРАЇНИ

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

ТЕРНОПІЛЬ
НАВЧАЛЬНА КНИГА – БОГДАН

ББК 82.3(4Укр.)
В 65

Серія "Золота пектораль"
заснована 2005 року

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(лист 14/18.2-158 від 04.02.2004)

Войтович В.
В 65 Міфи та легенди давньої України. —
Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2009. — 392 с.: іл.
ISBN 966-692-555-9

«Міфи та легенди давньої України» — захоплююча літературно-художня розповідь про дивовижний світ наших далеких пращурів, їхню високу духовність і єдність із Природою, рідною Землею. Пером і пензлем автор малює яскраві міфічні образи, які, незважаючи на усілякі перешкоди, пережили віки і дожили до наших днів. Це — Сварог, Перун, Дажбог, Лада, Купало, Коляда, Берегиня та інші, а ще — величезна кількість демонологічних персонажів.

Пропонована книга — то набуток багаторічної праці, який пропонується усім, хто цікавиться українським народознавством. з вірою і надією, що його належно поцінують як широкий загал читачів, так і мистецтвознавці.

ББК 82.3(4Укр.)

Охороняється законом про авторське право.
Жодна частина цього видання не може бути використана чи відтворена в будь-якому вигляді без дозволу авторів та видавництва.

© Валерій Войтович, текст, ілюстрації, 1997
© Степан Пінчук, передмова, 1997
© Григорій Дем'янчук, післямова, 1997
© Навчальна книга – Богдан,
макет, художнє оформлення, 2009

ISBN 966-692-587-7 (серія)
ISBN 966-692-555-9

КОРПУС УКРАЇНСЬКОЇ МІФОЛОГІЇ

Саме під таким кутом зору можна розглядати цю книгу, яку разом з її автором Валерієм Войтовичем ми пропонуємо увазі читача. Дехто, простудіювавши Куна, а то й начитавшись Гомера, Есхіла, Софокла та Еврипіда, вважав, що міфологія — це, мовляв, набуток грецької культури, а в нас її нема. Але насправді вона в нас була і збереглася майже донині, але в дещо іншій, ніж у Греції, формі. Там — скульптура, великі епічні та драматичні твори, а в нас — сила-силенна живих побутуючих обрядів, народних уявлень та пам'яток усної народної творчості як поетичної, так і календарно-розповідної.

Потрібно було близько десяти років важкої подвижницької праці автора книжки, аби зібрати ці неоціненні скарби якщо не в єдину міфологічну систему, то, принаймні, в сукупність цілком закінчених літературних портретів величезної кількості українських міфологічних персонажів, які, по суті, охоплюють майже увесь фактичний простір цієї важливої галузі нашого національного мислення та духовної, зокрема релігійної, культури.

Проте Валерій Войтович не стільки історик, релігієзнавець та філософ, скільки художник-живописець. Для нього було важливо знайти візуальний образ облюбованих ним постатей. Саме цьому й сприяла його суто літературна праця, яка у контексті завдання автора займає все ж не головне, а другорядне місце. Головне для нього — живописний образ, якого, до певної міри, можна вважати замінником скульптури. До книги включено 74 графічних зображення, витриманих у певному архаїчному і водночас романтичному стилі. Це — великий набуток автора та одне з найприкметніших достоїнств книги, яку, сподіваємось, належно поцінують читачі та мистецтвознавці.

Я ж, не вважаючи себе спеціалістом у мистецтвознавстві, трохи докладніше зупинюся на суто літературній частині видання. Попри свою пізнавальну цінність, можна сказати, енциклопедичну охопність міфологічного матеріалу, книга має і свої власне літературні достоїнства. Автор подає не тільки широкий фактичний матеріал, а й допомагає читачеві ближче підійти до нього своїм емоційним, стилізованим під специфіку предмета викладом. Його стилістика м'яка, лагідна, в міру поетична, як людяно лагідна та наставлена і більшість відтворених ним міфологічних сутностей.

Книга підштовхує до висновку про те, що міфологія українців не тільки одна з найдавніших в Європі і, можливо, й у світі, а й найдієвіша та найактуальніша понині. Вона пронизує усе національне буття; супроводжує всі фази людського існування від народження до смерті та загадкового для всіх сущих потойбіччя; відбиває не тільки стан людської душі, але й усю гаму її взаємин з природою, які в українців чи не найбагатші та найактивніші. По суті майже на всі християнські свята наклалися наші стародавні звичаї та обряди ще дохристиянського періоду, зайнявши у сценографії домінуюче місце. Прикладом цього може послужити водіння Кози, яка в наших дохристиянських предків була жертовною твариною і продовжила такі свої функції у святкуванні християнського Різдва та Нового року, тільки вже з новим емоційно-комедіографічним навантаженням. Коза ніби помирає, але й воскресає на сміх та розвагу людям.

Інтерпретація зібраного та поданого автором фактажу подекуди натикається на певні труднощі його розуміння і класифікації. Зокрема, це стосується уособлення деяких явищ природи. Воно може відбуватися як на рівні міфу, так і на рівні звичайної словесної персоніфікації. Коли йдеться про міф, то він завжди представляє божка чи бога, який є замінником або виразником того чи іншого явища природи, набуваючи цілком індивідуальних

по відношенню до нього рис та форм життєдіяння. Скажімо, Дажбог, який є богом Сонця, не просто виконує роль сонця, а й має певний обсяг своєї індивідуальної діяльності. Отже, він — міфологічна постать, як, скажімо, Аполлон чи Юпітер.

Разом з тим у багатьох випадках йдеться саме про конкретне природне явище, але таке, що персоніфікувалося уявою наших предків саме на художньому рівні. Будучи, по суті, неживим предметом, воно в цій іпостасі ніби набирає ознак особи, тобто ми маємо тут справу з літературно-словесною персоніфікацією. У цьому випадку слово, яке позначає таку персоніфікацію, а не до певної міри відсторонену від основного поняття постать, пишеться з малої, а не з великої букви. Іноді межа між цими поняттями досить умовна і розмита.

На кого ж може бути розрахована ця книга? Передусім — на широкі верстви шанувальників української історії та культури і поціновувачів рідного народного мистецтва. Вона є досить солідним набутком з українського народознавства, тому може бути рекомендована як учням і студентам спеціальних навчальних закладів культури, так і тим, хто вивчає народознавство самотужки.

Якби слідом за масовим читачем зміст книжки опанували ще й наші письменники, то невдовзі з'явилася б поезія, яка б нічим не поступалася "Метаморфозам" Овідія та віршованим творам поетів французької Плеяди. Ремінісценції та фрагменти з міфів помітно збагатили б нашу поезію.

Книжка пригодиться також у створенні релігійної обрядовості на новій культовій основі. Настане час, коли виникне потреба творити музейні куточки стародавньої України під відкритим небом. Давнім міфологічним персонажам, зокрема й гумористичним, а їх особливо багато, там завжди знайдеться місце. Хай не на принциповій, а на умовній основі, ця, тепер релігійно нейтральна міфологія, може зближувати між собою українців різних конфесій, бо йдеться в ній не про якісь вузькоканонічні речі, а про цінності загальнонаціональні.

Степан ПІНЧУК,
доктор філологічних наук, професор,
член Спілки письменників України.

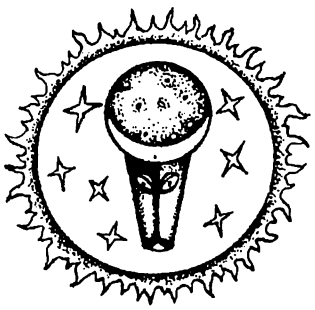

ОРІАНА

Отець Ор мав двох дочок, та таких вродливих, наче богині з якогось іншого світу. За прадідівським звичаєм, вийшов він одного разу у широкий степ, глянув довкола, але не знайшов там мужів, гідних величі і слави майбутньої Оріани. Багато років стояв отець Ор з піднятими до неба руками і молив Бога:

— Дажбоже наш, ти — досконалий розум світу. Ти об'єднав дух з тілом. Ти дав можливість бачити щастя тілесне в щасті духовнім. Шляхи твої, даровані людині, воістину великі і святі. Заопікуйся, Дажбоже наш, щоби діти мої народили щастя своє і надію свою, щоб вічнів рід синів і доньок твоїх, в ім'я світлого дня, твого безсмертя. Слава тобі, всюдисущий і милосердний господи Дажбоже, і нині, і завжди слава!

І така була велика святість отця, що його молитву було почуто. Таїною любові і краси, безмежності і вічності зійшов Дажбог на землю і своїм чарівним золотосяйним святим духом запліднив дочок отця Оря. Сам Велес, бог достатку, погодився тоді прийняти пологи. Зраділи діви-рожаниці:

— Бог зійшов межи нас. І будуть після нас діти та внуки Дажбожі вічно, на благо і на славу могутнього Роду, в ім'я святого духа предків.

Так народилися Дажбожі діти Оріани, майбутньої Русі — квітучої колиски Матері-Землі, осяяної життєдайним промінням лагідного сонця.

Яке милосердне небо, які чисті, неначе вмиті ранішньою росою, простори були тоді, коли син неба і землі, посланець сонячної країни, божественний Рама зі своїми людьми заради спасіння світу від мороку і зла зійшов на гористий, вкритий лісами берег великої річки, яку нині називають Дніпром. Бачили люди, як весь світ усміхнувся Рамі, коли над далеким виднокраєм піднімався у небо в усій своїй немеркнучій красі золотоликий Дажбог. І почув Рама голос із неба:

— Царю людської величі і слави! Іди, учи, твори!

Воістину велика та людина, яка Божим даром своїм духовно оплодотворює та програмує майбутню долю свого народу. Засновник давньоарійської віри Рама прийшов на схили Дніпра 5508 року до н.е. З тих далеких часів державу, яку заснував тут Рама, почали називати Оріана, або Оратанія.

Оріана означає "країна орачів". Символом її були Золотий Плуг і Ярмо, які згодом стали символом скіфів-сколотів. Легендарний Рама залишив після себе вічний вогонь своєї душі, який і досі палахкотить у гарячих серцях

праправнуків Дажбожих. Це він, великий Рама, відкрив народам світу знаки зодії і ними сповістив нащадкам про власну долю і майбутнє свого народу. Рама прийшов в Оріану в рік Овна, того ж року і залишив рідний край, торуючи шлях далі — туди, де сходить сонце.

Земля Оріани успадкувала від великого Рами один зі знаків зодії — сузір'я Бика. Воно складається із семи зірок, скупчених так, неначе курчата навколо квочки, — звідси й народна назва "Квочка з курчатами". З сузір'ям Бика пов'язана велика пам'ять історії та культури, яка стосується землі Оріани. Небесного Тільця наші предки вшановували ще у IV–III тисячолітті до н.е., коли верховним божеством вважався Бик. Ось чому в день Сварога, 24 грудня, наші прародителі приносили кожній зодії 12 жертв, аби ці дари умилостивили всіх богів на рік майбутній.

Найвищого духовного розквіту Оріана досягла за доби т. зв. Сонячної Віри, яка стала основою знаменитої трипільської культури (V–II тисячоліття до н.е.). Орії — першоорачі світу. Вони першими приручили коня, придумали плуг та колесо — найвеличніший винахід Людини!

Шість тисяч п'ятсот років тому наші предки прибули до межиріччя Тигру та Євфрату на конях і колісницях, привезли із собою пшеницю, плуг і свою віру. Знайдені археологами на території Оріани стародавні вози було зроблено понад 5500 років тому. У стінах глиняних трипільських хат знайдено зерно, полову, шкаралупи писанок.

Наприкінці III тисячоліття до н.е., коли народи світу тільки освоювали бронзу, орійці вже орали землю плугом із залізним лемехом, обробляли її залізними боронами, а дерево тесали залізною сокирою. У II тисячолітті до н.е. з'явилася залізна зброя, знамениті двосічні мечі та бойові риштунки. У 680 році до н.е. скіфи, вторгнувшись з гір, завоювали Асирію. Вони мали залізну зброю і найкращу у світі кінноту. Їх вважали богами світу — від них ніхто не міг втекти і їх ніхто не міг догнати. Не було такого війська, яке відважилося б почати з ними бій.

Орійці першими в світі окультивували жито, пшеницю, просо, приручили великих білих "орійських" волів та корів. За трипільської доби хліборобство було основою життя орійця, а з початку I тисячоліття до н.е. набуло такого розквіту, що майже весь античний світ годувався хлібом, вирощеним на землі Оріани. Свої знання з рільництва та народних ремесел наші пращури понесли в Китай, Індію, Месопотамію, Палестину, Єгипет, Північну Італію, на Балкани, в Західну Європу, Скандинавію.

На тих священних горах, з яких на світанні найкраще видно схід сонця, наші пращури звели колись град, який назвали на честь отця Оря Сур'яград. В праоріїв Ор — всеєдиний дух світла, уособленням якого було сонце. Сур'яград — первісна назва града Кия, що означала "місто Сонця". Вчені

доводять, що від слова сур'я виникло слово сар, а згодом — цар. Навесні тут найраніше воскресає земля, на пагорбах найраніше тане сніг і все навкруги вкривається квітами і травами. Наші діди-прапрадіди не любили каменю за його холод — дерево тепліше і рідніше. І був Сур'яград славний храмами і домами з дерева. Доми були вкриті соломою, очеретом, стіни — з глини, лози і дубових балок. Дуб — священне дерево бога Перуна. Наші пращури вірили, що в дубових домах живе дух предків, а тому в них народжуватимуться мужні воїни, захисники рідної землі. В домах були печі, які й сьогодні є в наших хатах, на лежанках — шерстяні покривала, соболеві хутра, а на долівках — хутра ведмежі...

І дівчата-оріаночки були найпрекрасніші в світі. Вони любили і шанували красу душі і тіла; свої глиняні хатини причепурювали квітами, пахучими травами, уквітчували зеленню. Носили перстені, намиста, браслети, оздоблені золотом і дорогоцінним камінням. Це були перші в світі жінки, які одягнули вовняні і льняні сукні. Крій їхнього одягу пізніше перейняли грекині, юдейки, римлянки... І взори-меандри були принесені оріанами п'ять тисяч років тому до Пелопонесу, на побережжя Егейського моря та на Кріт. Греки запозичили у наших предків спосіб будівництва храмів, творіння скульптур, меандрів. Навіть у VIII-X століттях візантійські письменники скаржилися на слов'янізацію Греції. Так, в одній географічній хрестоматії того часу сказано, що "весь Епір і майже вся Еллада, Пелопонес та Македонія населені нині скіфськими слов'янами".

З роду в рід, уже шість тисяч літ, як тільки Різдвяна зоря загоряється в небі, настає в домі орія-хлібороба Світла вечеря на честь Різдва світла. І так щороку, з віку в вік, Оріана здійснює свої прадавні обряди. Є твердження про те, що орійці, які прибули до Індії п'ять тисяч років тому, мали з собою вже готові релігійні пісні "Веди". Тоді ж виникло слово "Бгу". Слово "Бог" — стародавнє, оріанське. Воно старіше, ніж слова "Саваоф", "Адам", "Аллах", "Ісус". Назва орійців зустрічається багато разів у Ведах — стародавніх давньоіндійських книгах, що містять священні тексти аріїв (оріїв). Написання Вед припадає на II — початок I тисячоліття до н.е. Назва "Веди" означає "достовірні знання". Джерелом ведійської міфології є релігійні уявлення орійських (індоєвропейських) племен про створення світу. Ведійська духовність, яка сьогодні зачаровує увесь світ, народилася на схилах Дніпра — на вибраній Богом землі. Тим божественним світлом Бога-Творця осяяний і шлях Заратустри і Будди, які були оріанами. У Ведах відзначено, що оріанський шлях життя Будди ознаменований світлом Сварги, а Сварга є символом вогню і світла. То — шлях до неба. Усі ведійські святині в Індії біля вівтарів мають свастику. Дітей в Індії навчають, що п'ять тисяч років тому до Індії прибули оріани, тримаючи в руках символ світла — Сваргу.

У тому ж світлі, знаючи науку Заратустри і Будди, в Юдеї почав проповідувати реформу юдаїзму Ісус. Він від 20 до 30 року свого життя перебував в Індії та Ірані.

Землю та небо створили боги. Орій творив земний світ. Як духовна гордість, зберігаються оріанські клинописи в музеях Лондона, Чикаго, Філадельфії, Рима, Парижа, Багдада, Стамбула, Варшави... То — великі та найперші письмена світу про Бога, про небо і землю, зафіксовані 4500 років тому на глиняних табличках. Мова орійців — найстарша з прамов людей, яка народилася на землі наших пращурів і сьогодні лежить в основі санскриту, слов'янських, балтійських, грецьких, романських та інших мов Європи. В ній, як і у вірі наших батьків-прапрадідів, умістилося все потрібне людині: сонце, місяць, зорі, ріки, джерела, пісня, віра, любов. То все — життя, від першого подиху людини і до того часу, коли вона переселяється в інший світ. Бо смерті немає, а є Вічність, над якою витає святий дух єдиного і праведного Бога — Творця Вічності.

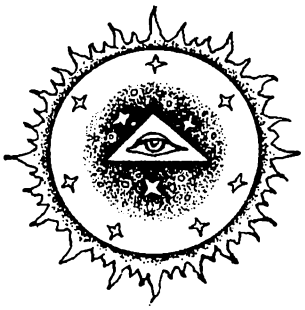

ВСЕБОГ

Природа в усій своїй високій магічно-чарівній красі! Небо! Сонце на небі! Небо і світ — єдиний і всеправедний Бог! І хай світиться ім'я Його!

Від наших далеких пращурів упродовж довгих віків залишився відгук і в наших душах про розуміння єдиносущого господа, ім'я якого — Бог!

Зі словом "бог" спільний корінь мають слова: богатир, багач, багатство, збіжжя-збожжя, небога, небіжчик. Тисячолітні звичаї наших батьків-дідів залишили у нашій мовній скарбниці багато виразів зі словом бог: спасибі — спаси Боже; бог зна — Бог знає; помагайбі — помагай Боже; боронь Боже; Бог з тобою та інші, значну кількість приповідок: як у Бога день; живе, як у Бога за пазухою; жде, як пана Бога; нам Бога не вчити, як хліб родити... Слово Бог де-не-де змінилося на біг, що також вказує на його глибоку давність.

Дуже давні й інші поняття релігійної термінології, що збереглися від дідів-прапрадідів: свято, небо, рай, пекло, душа, похорон, вінчання, молитва, гріх, жертовник, сповідь, причастя, храм, вечірня, утреня та десятки, а то й сотні інших.

Наші пращури бачили, що все довкола одухотворене і живе своїм життям: живе земля, живе вода, живе повітря, живе небо, живе сонце, живуть покійники... З неба дивляться на нас зорі, іде дощ, тече річка, родить земля... І все в природі, як і кожна людина, має своє обличчя. Прислухаймось до струмочка чи річки... В одному випадку голос — дзвінкий, в іншому — глухий. Прислухаймось, як шумлять дерева у лісі! В тілі дерев, як і в людей, тече кров-сік, яка скапує з поламаної гілки, і стогне дерево, коли його рубають. А який ніжний дівочий стан у молодої берізки! Який гарний хлопець-молодець, ніби дуб молоденький! Які уста юнки, що мов полум'яні ягоди калини!

Божественний світ! Він в усьому сильніший за людину, тому вода, дерева, вогонь, вітер, блискавка, камінь — то все боги!

Сварог — не просто бог вогню, це той самий вогонь, що горить у печі. Дана — не просто богиня води, а й сама вода, вкрай потрібна людині для прожиття. А тому боги предків — не просто боги, а саме життя, в якому нічого не вигадано, все без слів зрозуміло, бо воно є насправді.

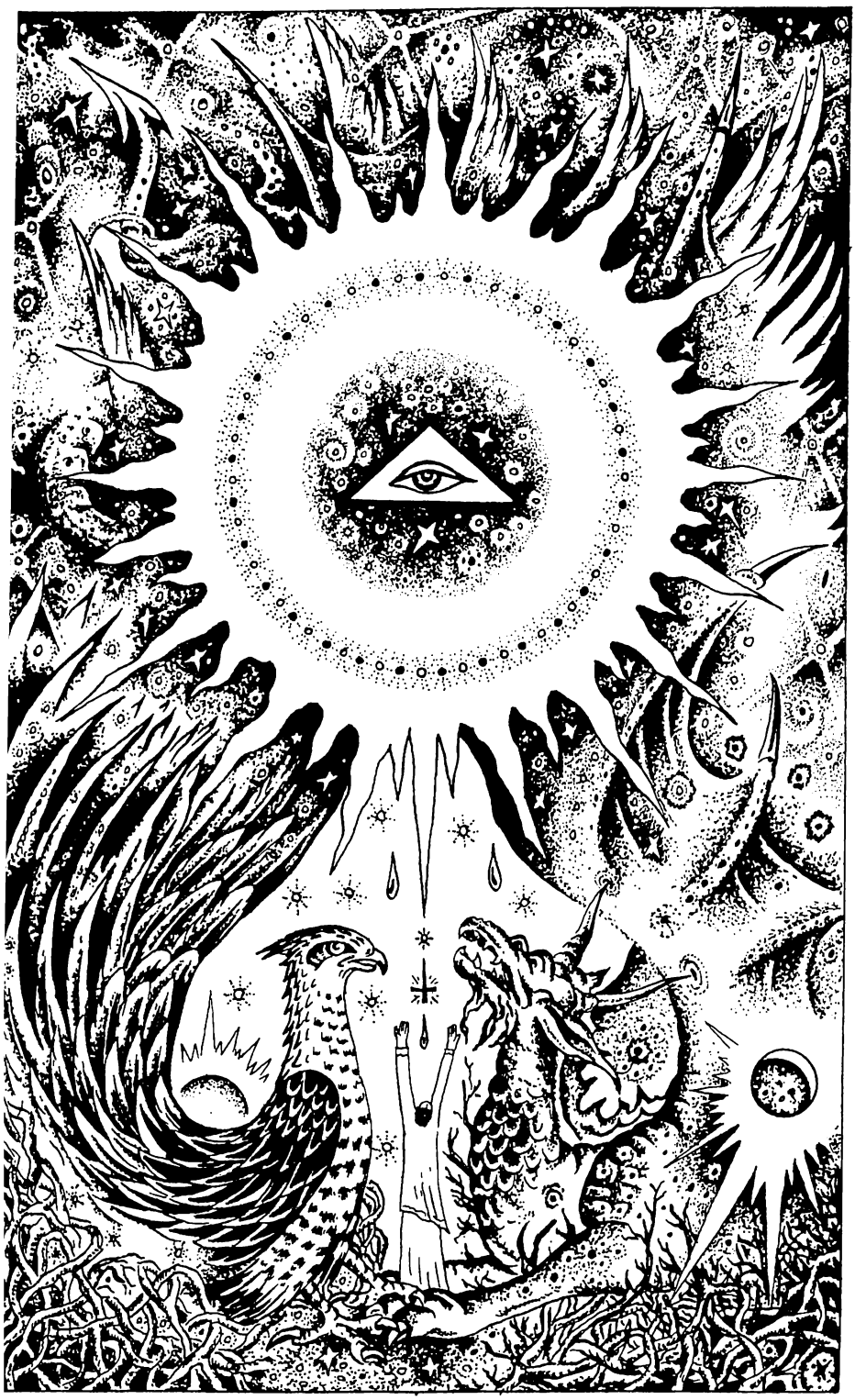

І коли наші предки говорили: "Сонце вранці грає, тішиться, далі піднімається і опускається", то вірили в те, що то не просто сонце, а жива істота, яка царює на небі, освітлює та зігріває землю вдень, а вночі ховається за землю, обходить її й на ранок з'являється на сході. Родину сонця складають місяць і зірочки. Сонце — то відблиск лику Божого, тому воно таке яскраве. І призначив його Всебог освітлювати землю й давати їй плодючість.

Окрім Дажбога, наші предки молилися Сварогу, Перуну, Хорсу, Ладі, Мокоші, Велесу та іншим сонячним богам, а також духам, що були опікунами різних природних явищ, промислів та ремесел. Та віра в єдиного Бога, який ще у наших дідів-прапрадідів був владикою усіх, хоча й не збереглося його імені, залишається і по сьогодні.

Досліджуючи та порівнюючи первісні релігії, від Будди, Конфуція та Заратустри починаючи, бачимо, що наша язичницька віра, тобто національна віра давніх предків, має у собі всі ті ознаки.

Про розуміння єдиного, найвищого Бога слов'ян згадував ще візантійський історик Прокопій Кесарійський (VI століття):

"Слов'яни вірують в єдиного бога, творця перунів, єдиного володаря всього світу, і в жертву приносять йому волів та інших звірят... Вони шанують ріки і вили (русалки) та інші божества, котрим приносять жертви".

Згодом цю вістку Прокопія підтвердив німецький священик XII століття у всесвітньо відомій "Слов'янській хроніці": "Є багато видів ідолопоклонства у слов'ян, — писав він. — Одні своїх божків поселяють у будованих святилищах; інші божки замешкують ліси або гаї. Деяких зображують з двома, трьома і навіть більше головами. Та, незважаючи на багатьох і різновидих божків, котрі населяють поля і ліси, слов'яни не заперечують одного Бога в небі, який панує над іншими богами, а сам лиш займається небесними справами. Інші боги зродилися з крові його і вони тим досконаліші, чим ближчі родом і кров'ю до того найвищого Бога богів".

Про єдиного Бога слушно зауважує і російський історик О. Гільфердінг у своїй "Історії балтійських слов'ян": "Жоден язичницький народ у Європі не підходив так близько до однобожжя, як слов'яни, що свідчить про глибину і якість їх народної мислі. В міфології грецькій, римській, германській земля становила осередок і головну частину світу, а небо залежало від неї; слов'яни ясно уявляли собі всю марність земного світу у порівнянні з небесною безконечністю, а це вказує на більшу силу мислі і на чистоту морального почуття... Віруючи, що найвищий Бог займається лише небесними справами, балтійські слов'яни вже й не поклонялись йому. Зате дітям і внукам небесного бога, яко земним божествам, поклонялися вони ревно".

Про найголовнішого Бога, хоча й без його імені, згадується у договорі 944 р. князя Ігоря з греками, який забезпечував інтереси Русі на Чорному

морі і в якому мовиться: "Хто порушить їх (себто угоди), хай буде проклятий і Богом, і Перуном".

На вищість прабатьківської релігії порівняно з релігіями інших стародавніх народів вказує і їхня духовна та моральна вищість. Пошана до предків, віра в потойбічне життя, у небо та в добрі духи, а також у лихі сили породили чесноти, які непідвладні часу, шануються в нас і сьогодні: любов до рідних, працьовитість, щира доброта, допомога вбогим, сиротам, удовам, висока моральність, прагнення до пізнання та удосконалення.

Геродот називає наших предків "найхоробрішими і найправеднішими з-поміж усіх фракійців", Гомер — "найсправедливішими" людьми на світі. Горацій у своїй "Оді до римлян" закликає їх наслідувати варварів і залишити своє мерзенне життя: "Краще від нас живуть на своїх полях скіфи і суворі гети. Поля у них нерозмежовані, ужиток з полів і збіжжя свобідний, у по́ранні ріллі вони щорічно змінюються: хто виконав працю, відпочиває, щоби місце лишити іншому.

Не такі у гетів та скіфів звичаї, як у нас. Так, коли в дітей мати помре, добра мачуха не збиткується над ними, жінка додержує вірності мужеві, не знається з любовниками. У нас багате віно у жінок, а віном у гетів і скіфів є чеснота батьків і твердий між ними союз. Жіноча провина — безчестя в них і карається смертю*".

Адам Бременський, автор праці "Діяння єпископів Гамбурзької церкви", пише про західних слов'ян: "Всі ще блудять у поганстві, та втім не знайдеш жодного народу з такими, як їхні, звичаями і з такою гостинністю; нема другого народу, який був би такий чесний і добрий". Німецький місіонер Гельмольд, автор "Слов'янської хроніки", ніби доповнює, додаючи від себе: "Слов'яни дуже гостинні, а батькам виказують незвичайну честь. Нема в їхньому краю жодного вбогого, жодного жебрака... Гостинність і пошанівок до батьків вважаються головними чеснотами у слов'ян".

Греки самі вважають своїми попередниками фракійців. "Від фракійців (споріднений зі скіфами народ), як відомо, греки одержали свою віру, обряди, таїнства богослужіння і міфологічні перекази, що становлять усю мудрість первісного світу. Перші поети Греції також фракійці. Поезію, музику, богослужіння одержали греки від фракійців. Сам Вакх (Діоніс) передав таїнства своїх оргій фракійцю Таропу** і не лише втаємничив його у свої вакханалії, але навіть назвав царем Фракії", — так говорить А.Чертков

---

* Був у наших предків такий звичай: кожного року частина чоловіків служила у війську, друга частина займалася господарством. Військова служба вважалась відпочинком по праці.

** Назва Тароп, або Тороп, часто зустрічається в стародавніх руських казках. Прізвище Торопових відоме на Україні і сьогодні.

у своїх "Очерках древнейшей истории протословян". До речі, знаменитий Орфей, який піснями впливав на природу, людей і богів та від якого греки перейняли музику і спів, був фракійцем (Орфей жив у XIV столітті до н.е.).

Отже, віра у найвищого Бога-Всебога, володаря всесвітнього простору, прапрадідівська стародавня висока культура, освячена віками, що підтверджує кількатисячрічне життя нашої нації, — то наша честь і слава!

Могутні боги в орія! Та іноді й вони відсторонюються та відмовляються за необхідності виконувати його накази і тоді це — найбільші таємниці всеєдиного Бога. Зоряне небо предків, таємниці народження, життя і смерті, таємниця створення світу, віра в сили природи та у вищі сили неба — все це філософія та пізнання життя; ці таємниці і на сьогодні свіжі, цікаві й далеко-далеко не всі розгадані. Життєдайна, творча, працьовита, добра душа далеких пращурів зберігається у високій красі тисячолітніх звичаїв, які збереглися й дійшли до нашого часу.

Усе, що живе в світлі неба-сонця, — від найменшої комашки й до вінця природи, людини, — все й усі співають хвалу єдиному і всеправедному Богу, ім'я якого — Всебог!

СОКІЛ-РОД

Від самого початку світу був лише один безмежний Хаос мороку і тьми. Один всемогутній Бог розумів та знав, що Хаос — то всепоглинаюча тьма, яка оповила темним мороком вогонь і воду, небо і землю так, що в тій величезній безодні не було ні кінця, ні краю.

Колись у цей безладний, однак могутній зародок майбутнього життя, з далекого Старого світу, з вічності у вічність, прилетіло всевидяче Око, аби створити Новий світ. Те Око було завжди, бо було вічне. Божественне Око пронизало бездонну прірву могутнього Хаосу своєю всевишньою силою, та враз спинилося і пустило сльозу. З тієї кришталевої чистоти народився птах на ім'я Сокіл — речник Божий. Його священний дух осяяв сім'я тієї безформної маси, аби зародити свідомість та буття. З грізним рокотом на те божественне сяйво ринула жахлива лавина безпробудної тьми, щоб опоганити та затьмарити золотаве пір'я першоптаха.

Сміливо розправивши крила, Сокіл кинувся в бій. Відступила нескорена тьма, та ще не одну сотню тисяч літ довелося кружляти Соколу над Оком, пронизуючи своїм сяйвом усе далі і далі непроникний морок, аж поки не став простір. Тоді первовічний птах зніс Золоте яйце, яке впало на простір. З того Золотого яйця народився блаженний Вирій-рай, посеред якого стало рости Дерево життя. Змахнув крильми Сокіл-Род та й злетів на самий вершечок дерева. Вимостив собі золоте гніздо і став там жити та творити світ. З того яйця зродився світ — земля і небо.

А в самому центрі божественного Вирію під могутнім Прадубом постав вічноживий камінь-алатир. Яскраво запалав на алатарі священний вогонь. Той самий живий вогонь, до якого боги, коли народився світ, стали приносити великі жертви і палкі молитви заради минулого, сучасного та майбутнього життя людей на землі. Під священним каменем перебуває безсмертя людської душі, яким боги так щедро засівають землю, особливо навесні, щоби сонце земного життя повік не погасло.

Земля колись вважалася святою істотою.

І як нам Господь Бог дали світ
Ясний, красний, милий, любий і веселий,
Як нам дали землю святу
І на землю дару свого,

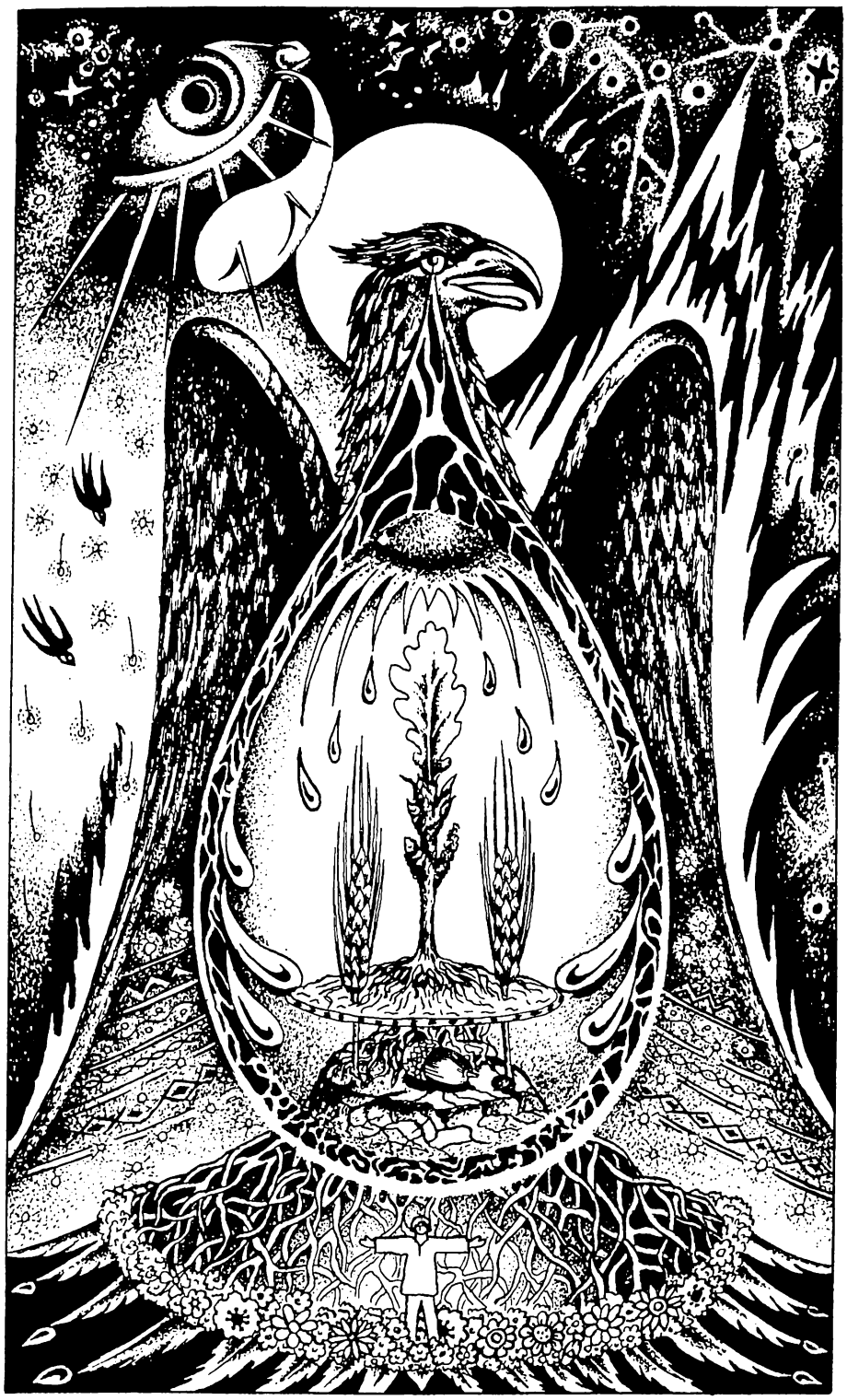

Аби ми землю святу шанували, цілували,
Бо та земля є наша мама,
Земля свята нас на собі тримає
І наше тіло в себе приймає.
Шануймо землю святу
І цілуймо землю святу!

З тих первовічних часів Земля-Мати плаває по воді, а сонце Дажбога стало над землею. Коли води стає більше, земля підноситься до сонця. Коли ж вода спадає, земля віддаляється від сонця і настає зима. Тоді угорі над землею стає дуже зимно і падає на неї сніг. Як земля наблизиться до сонця, угорі зачинаєть робитися тепло: починає падати дощ, а зі снігу, що топиться, стає велика вода; море більшає, земля підходить догори, все ближче наближаючись до сонця, — настає спека. Море мілішає, і земля спускається нижче. Знову все замерзає. Так кожного року земля то підходить до сонця, то опускається. А ще Мати-Земля крутиться як веретено. Посеред неї є велика гора. Як та гора стане проти сонця, закриє його, тоді наступає ніч, а як гора піде далі, стає днина. На тій горі є величезна криса, тому там завжди ніч. Туди можуть долетіти тільки горобець та орел. І місяць стоїть на небі проти сонця. Видно його на небі, коли гора заступить сонце.

Небо ж постало таким яскравим, що людські очі не могли витримувати його блиску, тому Сокіл-Род прикрив його облаками. Але бувають на землі щасливці, котрі бачили отворене небо. Воно відкривається тільки на дуже маленьку хвильку і наповнює блиском увесь світ. Тоді ж показується в отворі неба ангел з мечем або якоюсь посудиною в руках. Меч — то кара господня, а посудина — багатий урожай.

Той первісний зоряний дух предків донесли до своїх нащадків стародавні волхви. Вони розповіли нам про Сокола-Рода та про Вирій, про вічнозелену країну, розташовану далеко на сході за великими морями. Там завжди весна-літо і світить сонце — там починається життя. У тій далекій країні живуть могутні боги та душі померлих дідів-прадідів, туди пливуть віджиті людиною роки, туди відлітають зимувати птахи та плазують змії. Саме там світла душа отримує силу небесного розуму — їй допомагають у тім боги та духи, підлеглі цим душам. Такі душі недовго перебувають у Вирії, бо знову повертаються на землю. Тут душі померлих відроджуються не лише в людях, але й у деревах, каменях, річках, тваринах, рослинах... Бо то є шлях богів у вічність душі орійця.

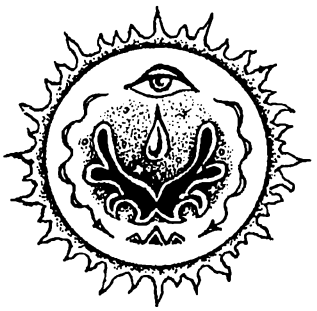

РОД

З кришталевої сльози, яку зронило у Вічність всевидяче Око, вийшов той, що є від віку душею всього сущого. З тієї Божої суті першоптах створив воду та зніс Золоте яйце. У тім яйці зродився він сам, син Божий — господар світу, його творець і володар.

Від першодерева, що почало рости посеред Вирію-раю, з'явилася Лада, богиня Всесвіту. Не одну тисячу літ легкокрилим, зоряним птахом Першобог-Сокіл плекав цей воістину божественний зародок. В ім'я свідомості світу та всеєдиного ладу премудра Лада та Сокіл-птах розтривожили темряву колись безпробудного мороку. Тоді могутня безладна тьма востаннє затремтіла, як той осиковий листок, і щезла у безвість на той світ. То була велика міць думки найвищого єства — Всебога та значна перемога творця і володаря Вирію — Рода. Мине ще багато часу, могутній Род стане батьком Білобога і Чорнобога, на землю прийдуть день і ніч, а з Дерева життя сплинуть на світ місяць, сонце і зорі. Тоді ж первісними водами через Небесну браму приплине до людей перша родина. Ось як про це говориться в доісторичній прапрадідівській колядці-щедрівці:

Плаває по воді золотий човник,
А в тім човнику красний молодець
Струже стрілоньки малиновії,
Струже, малює, на Дунай пускає:
Пливіте, стрілоньки, до моєї дівоньки,
Нехай готує тонкі подарки:
Моєму батеньку тонку кошулю,
А моїй матері тонкий рубочок,
Сестриці з рути віночок,
А братікові шовкову хустку,
А мені, молодому, сама молодая,
Скриня повная, а постіль білая.

Човник, який пливе по водах первовічного Дунаю, що утворився зі сльози духовного єства Всебога, — то райське дерево, а красний молодець — то краса життя та його буйності.

Ходить-походить місяць по небі
Та й кличе, кличе зорки до себе:
Ходімо, зірки, Бога шукати!

Найшли вни Бога у господаря:
За столом сидить, головку склонив,
Головку склонив, слізоньку вронив.
А з тої слізки Дунай розлявся,
А в тім Дунаю Господь купався...

Сам Господь купається в водах, які сам викликав. У цих та інших щедрівках з'являється, напевне, перша людська рідня.

Родина — одне тіло і душа, з'єднані святим законом зоряного неба предків. Земля має шлях небесний, а небо — шлях земний. У цьому магічному шестикутному знакові — символ чоловічих та жіночих якостей, який тісно пов'язаний з розумом людини, приносить їй щастя і творить життя.

З тих сивих літ великий Род став єдиним батьком, главою роду людського, всього, що є у світі. Його чотири обличчя звернені в усі сторони світу, аби усюди був лад. Господар світу відає долями всіх людей на землі, богів на небі і всякої нечисті у підземному царстві. Йому підкоряються сонце і вітер, вогонь і вода. Могутній Род — продовжувач роду-народу. То він посилає йому життєві радощі і здоров'я, охороняє від злих сил і вселяє надію та віру в будущину великого Роду своїх синів і доньок.

Земна мати в болях народжує дитину. Однак яке то велике щастя дарувати своєму родові нове життя. В ім'я Бога-творця, в ім'я первородительки людської долі рожаниці Лади, в ім'я творця минулого, сучасного і майбутнього — Дажбога! Тихенько, обрядовими піснями сусіди вітають матір і нову людину, яка скоро з'явиться у світ. А коли дитина народжується, старійшина роду виголошує вітання на честь великого Рода. Усіх зріднює спільна радість, що сім'я множить свої сили. Рід включає не лише живих, але й померлих предків і ненароджених нащадків. Предок, помираючи, іде у потойбічний світ за "новим тілом", а згодом повертається у свій рід до життя через лоно жінки. Ось чому новонароджену дитину обдаровують ім'ям рідні.

Дажбог — живий родич орія. Усіх він любить однаковою любов'ю. Аби не було між дітьми заздрості, мати теж обділяє дітей однаковою любов'ю. В єдності родини творяться сила, краса і розум, а тому її бережуть усім серцем і душею, а коли потрібно — і мечем. Родинний дім — святиня, і ніхто в світі не має права вторгатися у святий храм родини. В ньому моляться, щоб у родині та господарстві все множилося: зростала рідня, розмножувалася худібка, птиця, бджоли; щоби чужі злі сили не проникли в родину і не відібрали таємничої сили родинної єдності по крові. Тій родині, в якій кожен вважає себе головою родини, грізний Род приносить безладдя та родинне нещастя. Небесна кара чатує на того, хто зраджує свій рід, бо він зраджує свою землю.

На зорі життя першої людини прийшов Господь-Род у великий світ.

У багатьох-багатьох колядках він з'являється до господаря не сам, а з великою для нього ласкою, у супроводі небесних світил:

Пан господар, уставай з постелі!
Славен, ясен, наш милий Боже
На небесах!
Уставай з постелі, застеляй столи,
Славен, ясен, наш милий Боже
На небесах!
Застеляй столи, клади калачі,
Славен, ясен, наш милий Боже
На небесах!
Клади калачі з ярої пшениці,
Славен, ясен, наш милий Боже
На небесах!
Будуть до тебе з Неба гості,
Славен, ясен, наш милий Боже
На небесах!
Що перший гостю — ясен Місяць,
Славен, ясен, наш милий Боже
На небесах!
А другий гостю — ясне Сонечко,
Славен, ясен, наш милий Боже
На небесах!
А третій гостю — дробен Дощ іде —
— Сам милий Господь Бог.

Дрібним дощиком, що приходить з неба до господаря, могутній Род приносить благословення для роду і плоду та надає землі життєдайної сили. Земля-Мати — то дружина бога Рода.

На божественному морі-просторі первісних рік, що зродилися на початку світу зі сліз Господа, діялися самі Божі справи; в них пірнали птахи-ангели — воно було їм на радість, вони на нім жили, бо то для них вітчизна була, як храм-небо для Божих єств. У тім Дунаю любив купатися сам Господь-Творець.

З тих часів Господь-Род щоразу, рік у рік, з віку у вік, приходить до орія-хлібороба в дні породин сонця Коляди. Саме тоді у людей на землі гостить прадід Ладо, який приносить родині благословення та обереги від злих сил. Свято Роду вшановується у перший день Різдва 23 грудня. Орій на пошану богові приносить у жертву перший спечений хліб-коровай як первенець плодів земних, а також пиво і мед. Тоді ж проголошують замовляння на честь Рода і рожаниць: "... хай усе добре народжується!"

Добрий Бог не гордує поставленими дарами, приймає перший пожиток

хліба і вина — і сам пригощає тими дарами народ. Виноградне вино — особлива пожертва для Бога, бо то дуже давній напій, освітлений та освячений сонячним німбом Дажбога. Перша піднесена жертва Богові, правдивий хліб, — то велика вдячність та зобов'язання перед ним. Бог не зважає на велику кількість дару, а на його щирість і душевність.

Колись люди самі не трудилися, не господарили, Господь-Род сам орав, сіяв яру пшеницю та шовковий льонок, приходила пора — родив, а чоловік, надибавши ці плоди, збирав їх і пожиткував:

Ей горе, горе, сам тя Бог оре,
Біжа матінка насіння носит,
Насіння носит і Бога просит:
Зародь, Боженьку, насіння троє,
Насіння троє, не єднакоє ...

З тих прадавніх часів лишилась пам'ятка по цій щирості і правді приносити жертви, а з ними заразом пошану і подяку своєму Господові.

На Святий вечір, до зустрічі з Родом та іншими богами і духами, люди готуються за дванадцять днів наперед, а кличем до початку Святої вечері є перша вечірня зірка, що звіщає добу народження світу, вирішальну хвилю Божественної Ночі і початок Всесвіту. Дід-Ладо цього вечора — найстарший опікун роду і родини, а Господь-Род — почесний гість для всіх родин. Святий вечір — це урочиста година перед досвітком Всесвіту, поклін творцеві, а Різдво молодого сонця Божича — то зродження світу, яке спричинив Сокіл-Род, тобто Бог-Творець. Настільний хліб-калач, як і кутя з медом, поставлені перед снопом-Дідухом, є тою самою жертвою великому Роду та боготвореному прадіду, з кореня якого орій-хлібороб і походить. Цей хліб-коровай називають ще Корочуном: його печуть з нагоди нового сонця Божича і зберігають до кінця свята Коляди, щоб далі вкорочувались довгі ночі, а з ними пропадали зло та холод. Первосвітними плодами землі і славлять Бога, бо то він їх дав.

Хліб-Дідух, або хліб-Корочун, як і весільний коровай, є символом місяця і заразом сонця. Слово "крав'я" колись означало "кров". З нього виникло слово "кревний" зі значенням рідний, а потім — коровай. Коровай означає єдність, зріднення двох родів — ось чому його цілують молоді. Сам великий Род присутній тоді на весіллі з благословенням для молодої. Символом Рода є й весільне гільце, образ райського дерева, що принесло першу прарідню. Райським деревом вважається й пшениця. Святвечірній сніп, взятий з останнього жнив'яного снопа з буйно звисаючою "бородою"-колоссям, означає безперервність роду з роду в рід. То — символ боготвореного прадіда, який не вмирає вовіки, а все відроджується і вічно живий, наче Бог. Обжинковий вінок нагадує молодим святвечірнього Дідуха і прабатька роду, що колись справляв перші веселі обжинки:

Бо наш вінонько красний,
Як місяченько ясний,
Іще вищий від плота,
Ще дорожчий від злота,
Іще вищий від гори,
Ще ясніший від зори.

Коли приходять до людей небесні гості й сам Господь-Род, господарі ретельно готують обійстя, вичищають стайні. Господиня за кілька днів наперед наводить лад у хаті: білить, миє, прибирає. Господарі стараються, щоб худоба в загороді теж була доглянута та брала участь у Тайній вечері. Вся домашня худоба — то приятелі, помічники й годувальники родини, створені Богом-Творцем людям на радість. Колись Бог сам розмножував худобу та упорядковував. То — велика подяка Родові за її створення. Оцю гостину Господа-Рода і прадіда-Лада у господарів оспівує багато колядок. Господаря та його рідню пошановують колядники, котрі про це співають, рівняючи їх з прадідом.

То йому, великому Роду, несуть вечерю невинні діти. Вони найближчі до добрих духів. Прихід їх у дім дідуся, бабусі а чи хрещеного батька — то вістування бога достатку Велеса та діда-Лада, а з ними й добрих духів на добро, на врожай, на здоров'я. Дітки сиплють зерно на сніп-Дідух і співають: "Сію, вію, повіваю, з Різдвом поздоровляю. Родіте, ниви, жито, пшеницю, всяку пашницю!"

На Святий вечір в домі мусить бути найбільше рідні. В ньому беруть участь кожна родина і весь нарід у цілому. Не доведи, Господи, в цей Святий вечір бути позбавленим Божого благословення та втратити на майбутнє родинний зв'язок. Під страхом такого нещастя вся рідня дбає про те, щоб нікого з-поміж неї на тім світі не забракло. Великий Род проявляє велику любов до рідні, що поширюється на найдальші родинні кола, а відтак — на все рідне плем'я. Однак це не свято померлих або для померлих, це — свято живих, свято духовного відродження, що обіймає і звіриний світ.

Ніхто не залишається осторонь цього свята: воно має усіх з'єднати, відродити і поправити. З тих прадавніх часів зберігся звичай нахиляти першу чарку перед випиттям, аби напитку трохи сплинуло на землю.Так само жертвують перші частки страви найвищому єству і аж опісля споживає їх сам народ. З любов'ю приладжує господиня до Тайної вечері "усякого хліба", що Бог уродив, аби його уславити і вблагати. З першим хлібом і калачем господар обходить хату, подвір'я і стайні з худобою. Те саме значення мають хлібини на Новий рік, коли рано-раненько господар занурює їх у воду ріки, освячуючи їх так само, коли на Водохреще обходить він з ними обійстя і кропить його свяченою водою. Тоді разом з господарем

ходить небо, а з небом і сам Господь-Род. Те саме значення мають жертовні хліби, піднесені Господеві і на Великдень. Великоднє печиво є символом місяця й сонця, а отже, і символом Божої сили.

На Купала Родові і рожаницям жертвують віночки та пускають їх на воду. Жертва цих рослин і квітів, з яких вони сплетені і якими так тішаться кожна людина і худібка серед літа, — то хвала сонцю Ярилу та богині води Дані, а водночас великому Роду, без яких тої буйності і краси рослин не було б.

Як зоря є символом дощу, плодовитості та урожайності на землі, так і дівчина, зрошена божою росою Рода пори Купала, є образом тієї первовічної дівчини, що вважається головним чинником життя та продовження Роду.

Кожен рід має свій родинний "пантеон". На Проводи, або Навський Великдень, люди відзначають не лише долю живих, а й про померлих дідів-батьків дбають. На могилах горять тоді свічки, лежать хліби, писанки, стоїть вар із пшениці, а біля могил, заквітчаних квітами, сидять сини, доньки, зяті, невістки, внуки.

З родини твориться рід. Колись наші предки жили родовим вогнищем, що мало сто, а то й двісті осіб. Родове вогнище володіло своїм полем, лісом, пасовищем, своєю худобою, своєю рікою. У центрі родового кола горів вогонь, навколо якого у дні свят сходився увесь рід. Починаючи з ранньої весни, молодь водила там хороводи і співала веснянки. То була щира молитва до сонця, яке воскресило землю, щоб вона взулася і вбралася, зіллялася з теплим весняним дощиком і щоб життя приємно "поплило по Дунайчику".

У житті, як на довгій ниві, — є терни, є і зірки. Родина для дітей — зразок родинного життя. Аби родина і любов в родині міцніли, насамперед, має бути жертовність — самовідданість та вірність, а ще — добро, вільне відречення від лихих звичок. Коли немає душі — нема і людини. Для зміцнення роду людина має спочатку полюбити в людині людину, а потім — чоловіка чи жінку. У храмі родини мати — це віра, батько — хліб, а діти — то майбутнє роду. Людина, яка дотримується обрядових звичаїв роду, звеличує гідність життя. Навіть у звірів є благородні дари, отримані від Роду. Буйвол, побачивши небезпеку, не буде рятуватися втечею, а стоятиме на смерть, не залишить без опіки самиць і дітей своїх. Вартові птахи, піднявши голови, стоять на варті, доки зграя спокійно клює зерно, та подають сигнал, побачивши людину чи небезпечного звіра. Між ріднею постійно діють таємні хвилі-кола. Відомі випадки, коли мати у сні прокидалася, болісно скрикнувши "ой": у цю мить десь далеко, на полі ратного бою, упав її смертельно поранений син.

Ніхто не має права бути позбавленим волі і роду. Людина народжується безгрішною і вільною. Чим більша родина, тим міцніша сім'я. Щаслива та родина, якій Род дарує дев'ятеро дітей, бо її боронить сам громовержець

Перун. Така сім'я в господарстві завжди справляється впору і в будь-який момент дасть відсіч. Число дев'ять освячене Родом. Ось чому жінка-мати виношує дитину дев'ять місяців, а господиня до свята готує дев'ять нових горщиків для дев'яти святвечірніх страв.

Велику пошану віддавали наші предки Роду та рожаницям, адже всі пристрасті починаються з того, що рід розпадається, а закінчуються тим, що рід з'єднується. 8-9 вересня, коли розпочиналася пора Бабиного літа, вшановували великих матерів землі — Рожаниць — в ім'я продовження могутнього Роду. Всіма родинами люди збиралися десь біля річки чи озера. На ті веселі гуляння зносили все, що вродило. Цілих два дні дівчата з хлопцями танцювали і співали, водили хороводи навколо старої жінки, яка тримала вівсяний хліб. Старші жінки та чоловіки сідали колом, пили мед, наливки, співали пісень та проводили балачки, згадуючи про своїх рідних, які вже відійшли. Молоді дозволялося веселитись і далі, аж дев'ять днів.

Оберегом життя, що творить світло добра і правди Дажбога, приходить Род у кожну оселю зі своїм теплом, хлібом і водою. Могутній Род у давнину зображувався чотириликим та з великим фалосом, що був символом творчої чоловічої сили.

Восени кидав орій-хлібороб першу жменю насіння на землю на чотири сторони світу як жертву-подяку Всевишньому, щоб Род за всім доглянув, за всім додивився. Великий Род безсмертний, як і його на́рід. Могутній Род — опікун вічності роду своїх синів і доньок як на землі, так і в царстві зоряного духа предків.

ДЕРЕВО ЖИТТЯ

Не одну сотню тисяч років виростало Світове дерево, проникаючи своєю жадобою життя все далі і далі у колись непроникний Хаос. Багато тисяч літ, бо така вже велика святість була, невтомно, без води, без їжі плекав Першоптах-Сокіл живий вогонь Алатиру. Врешті Дерево життя, над яким так довго кружляв Дух Божий, народило божественну матір — Ладу, богиню Всесвіту. У тій премудрій любові до всеєдиного і всеправедного Бога народився світ — небо та земля:

Над Дівою рожа процвітає,
А з рожі та вилетів птах,
Та полетів понад небеса,
Усі небеса розтворилися.
А це ж не птах, це син Божий,
Це син Божий людей намножив.

Цій колядці, в якій згадується Світове дерево, щонайменше 5-6 тисяч років.

Той світ дав початок великому роду лицарів-титанів. Ще яскравіше запалав тоді на вівтарі священний вогонь. Ще в більшій любові полинули до всемогутнього Бога палкі молитви премудрої Лади. Злякались Мара і Тьма, що тепер у світі зовсім не стане перешкод могутньому Дереву життя. Зі злобою кинулися вони у бій, спрямовуючи лавини чорної крові на священний вогонь вівтаря, на жертовні плоди та квіти божественного дерева. Величезні, ніби гірські вершини, кудлаті непроникні темні хмари, з довгими язиками полум'я навалилися на новонароджений світ.

Ще ніколи всевидяче Око, літаючи так довго по далеких світах, не бачило такого поєдинку. Тисячами гинули відважні Божі сини, плекаючи віру та не втрачаючи надії на свою перемогу. Бліда вічність покрила лиця воїнів втомою, та Мати-Земля щедро народжувала нових мужніх воїнів і міцнішими ставали їхні лави. Безконечну кількість разів розкривала Мати-Земля свої широкі ворота до пекла, куди котились кудлаті голови всякої нечисті.

Раптом далеко по небу рознісся нечуваний дзвін тугої тятиви. Враз стало темно від стріл, а в просторому небі весь світ побачив бога Перуна, який тримав у руках золотий лук. Ще не народжувала Мати-Земля такого воїна! Марно демони намагалися його спинити. Одного за одним уражав їх могутній воїн на своєму шляху. Як зграї смертоносних птахів, літали вогненні

стріли Перуна по небу. В його безмежних просторах розносився такий великий гуркіт, ніби гори падали та розсипалися на шматки, навіть Земля-Мати здригалася від того небесного грому.

Як блискавиця, на сяючій, запряженій золотогривими кіньми, золотій колісниці ринувся у саму гущу тьми ще один непереможний, бо оберегом його було святе палюче проміння. За мужність і відвагу премудра Лада нарекла його Дажбогом. А коли показалися в небі битви бойові знамена Стрибога, під якими на чолі зі Славою йшли Троян, Арей, Білобог, Велес, Симаргл та ще багато інших дужих воїв, затремтіли у своїй немочі демони зла. Велике було ще їхнє військо, та не стало вже того безпробудного мороку і тьми, а те, що лишилося та вціліло в нім, було безсиле перед безсмертними. У тій битві гігантів особливо відзначився своєю відвагою прабатько всіх богів — мужній бог вогню Сварог. То його Небо-Сварга безупину кувало вогненні стріли. То він викував сонце та ще багато інших доблестей і таким чином наблизив день перемоги. А вона була вже не за горами і, врешті, настав той довгожданий час для світу землі та неба, а для воїнів-героїв час-спочинок. Саме тоді з Золотої гори Всесвіту, де розташований центр світу, і був скинутий до її підніжжя страшний Змій-дракон. Саме там, на Божій горі, у могутньому Дереві життя втілилась Божа сила, обожнювана нашими предками, бо там живе вічний дух орія. Тепер щозими бог блискавки і грому Перун має де спочити у Вирії серед духмяного чарівного запаху калини, липи, верби, клена, берези, яблуні, вишні, дуба, явора, набираючись на живому камені-Алатирі нових сил, аби своєю важкою кувалдою розбивати навесні уже вкотре зимові льодові пута зла. Спокійно приходить на відпочинок у Вирій-рай Дажбог-сонце, нічого боятися йому і людям ночі, коли та непомітно старається підкрастися, бо має вірного заступника Хорса, який запалює зірки та засіває ними небо. Хорс — то син Дажбога, а місяць ясний — то лик Дажбога, що руйнує тьму, а тому радує тим світлом все живе на землі.

Тож стало у світі Світове дерево, яке на землі люди почали називати Деревом життя, небесним деревом, деревом пізнання, а ще — райським деревом, бо там є рай, з якого вийшла перша людина. У його божественному світлі поєднався живий та неживий світ зі світом духів та богів, бо первовічне дерево складається з Золотого Трисуття життя: крони — де живуть боги, бо то їх духовний світ — Прав; стовбура — там земне життя людей у просторі із сонцем, світ Яв; коріння — то потойбічний, підземний світ — Нав. Ось як у народних переказах описується Дерево життя: "А посреди Раю древо животноє, еже єсть божество, і приближається верх того дерева до Небес. Дерево то златовидно в огненной красоті; воно покриваєть вітвям весь Рай, імієть же листя от всіх дерев і плоди тоже. Ісходить от него сладкое благоуханіе, а от корня єго текуть млеком і медом 12 істочников". Там, на

Золотій горі, найважливіша таїна великого початку народження Всесвіту, там — Сокіл-Род, який своїм Золотим Трисуттям утверджує любов до всевишньої сили батька, матері та дитини заради минулого, сучасного і майбутнього світу в житті.

Пізнанню вічнозеленого Дерева життя наші предки присвятили увесь свій зоряний шлях, тому його тисячоголосий відгомін чуємо в піснях та колядках, бачимо вишитим на рушниках та килимах; намальованим на писанках та керамічних виробах. Він — у триподільній українській хаті, на купальському дереві, у розписі храмів та в хресті могил пращурів...

Дерево життя — то Зоряний Птах у Золотому Трисутті!

ЛАДА

У ті далекі часи, коли світ тільки зачинався, не було тоді ні неба, ні землі, лише простиралося довкіл синє море, а на нім ріс явір зелений — Дерево життя. Те Дерево життя дарувало світові Ладу, богиню світової гармонії. Богиня Всесвіту, краси та любові стала матір'ю всього сущого. Широко розпростерла премудра мати над світом своє яскраве небесне склепіння з усіма небесними світилами. З того Всесвіту вийшло повітря, з повітря — вогонь, із вогню — вода, а з води стала земля. Тоді чарівне магічне сяйво божественного тіла богині золотим світлом розпросторилося на всі боки, бо тіло в неї прикрашене смарагдами та іншими коштовностями, а різнокольорова одежа очищена небесним вогнем. Богиня-мати завжди сліпучо-прекрасна. Ніжно любить її Ладо за ту вічну миловидну посмішку, бо то для нього всеєдиний лад творення духа на землі і на небі. З тієї сивої давнини Лада і Ладо стали богами-подружжям та символом лебединої вірності.

Ще багато спливе часу, доки відкриється безконечний простір і з безмежного неба поллється на землю золоте сім'я-дощ. Запліднить молокосім'я Матір-Землю і розквітне довкола природа, а з магічно-чарівної природи постане найкраще її творіння — Людина.

В ім'я всевидячого Ока, творця Вирію, довго довелося небесному подружжю потрудитися над тілом людини. Аби збудувати Храм Душі, Богиня-Мати покликала свідомість світу та всі земні стихії: воду, вогонь, землю, повітря. Без води не може довго прожити людина. Вогонь і вода підтримують її життєздатність. Сонячне і місячне проміння пронизує все живе на землі. У тілі людини теж є своє сонце і місяць, а також священні ріки, священні сади, вівтарі та ворота духу. Храм людини — то святе місце, де служить Господу наше Я, або душа. У тілесний храм ведуть дев'ять воріт, розташованих у нижній і верхній половині тіла. Через тім'я, яке виразно видно у новонародженої дитини і яке після семи місяців закривається, входить душа; через нього і виходить з людського храму. Через храм тіла пролягають три ріки, в які впадає безліч струмочків, що живлять їх. Велика ріка, інакше "Шлях Душі", тече від нижніх воріт вгору по спинному хребту до верхніх воріт. Цей великий шлях з'єднує людину із Всесвітом. По обидва боки великої ріки течуть до верхніх воріт ще дві ріки. Вони декілька разів перетинають велику ріку, нагадуючи собою дві змії, що переплітають стовбур

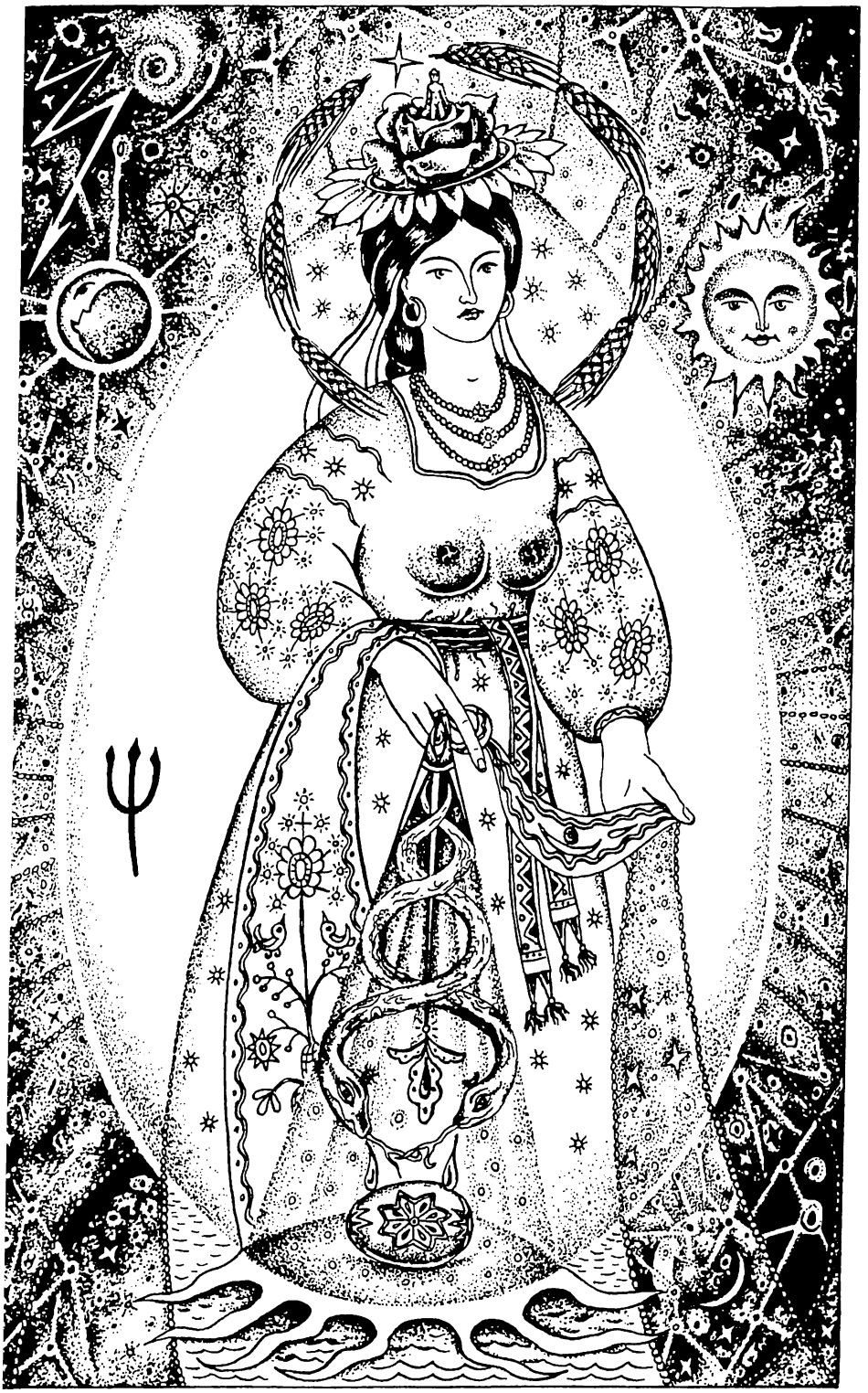

дерева. У цих трьох ріках переплітається сонячна і місячна енергія душі. Вогненне полум'я життя спалює все негативне, очищає їхній шлях. Богиня мудрості наповнює ці ріки вогнем любові, і коли вони виходять з правих і лівих берегів, відбувається злиття сонячної та місячної енергії в одну, яка опромінює той храм. Тоді настає кохання! Тоді до людини приходить натхнення творити Мистецтво. Внутрішнє сонце життя горить золотим вогнем, мета якого — прагнення душі до Безсмертя!

З початку світу приходять до людей Лада з Ладом, аби своїм життєтворящим світлом, подібним до золотого проміння сонця Дажбога, одухотворити та звеличити життя і світ. З молитвою до неба припадає до пахощів землі орій-хлібороб, бо Мати-Земля не лише краса, а й дарована богами Велич вічна; щоб він не просто милувався нею, а ще й звеличував її творчою працею заради Свідомості світу та Безсмертя життя.

Богиня Лада принесла світові живу воду, прийшовши до людей по Веселці з немовлям на голові, з пшеничним колосом та квітами. В руці вона тримала червоне яблуко з виноградною ягодою. Немовля на голові — то втілений світ, а яблуко, як і яйце, — початок усього сущого. Сонячне світло спалахнуло тоді сімома райдужними кольорами. З тих прадавніх часів Веселка — це шлях, по якому сходять на землю ангели з неба, аби набрати дощу. Коли б людина підійшла до того місця, звідки Веселиця бере з криниці воду, вона потягнула б з водою і людину, а по якімсь часі випустила б назад з другого кінця. Коли б це був хлопець, то вийшов би дівчиною, а дівчина — хлопцем. Опісля та людина мінялася б щомісяця раз на хлопця, раз на дівчину. А коли до Веселки іти на колінах і руках, з примруженими очима, промовляючи молитву, то можна віднайти золоті чоботи і срібний перстень. За їх допомогою кожної миті можна стати невидимим, а ще — знати, що станеться у майбутньому. Отакою буває красна пані.

З того доісторичного часу велике свято Лади завжди настає тоді, коли починають танути сніги, триває в пору весняних робіт і завершується днем Купала. Особливо вшановують матір Ладу в день 22 квітня, який називають ще Красною Горою. Продовжується свято і 23 квітня, у т. зв. Лельник-день. На Ладу і Лелю водять хороводи і співають пісень, які називаються "ладовицями", аби був лад у душі. Це, насамперед, дівоче свято. Дівчата перед весіллям, аби шлюб був щасливий, задобрюють Ладу, богиню шлюбу, жертвою у вигляді білого півня.

Найпрекрасніша із богинь, богиня Лада, має двійко дітей-близнят — Лелю і Полеля, які для людей стали символом вірності — голубом і голубкою. Богиня-мати разом зі своїми чарівними дітьми приходить на землю, коли відчиняються на магічні дії-заклики весни Небесні ворота. Тоді дівчата співають:

Благослови, мати,
Ой, мати Лада, мати,
Весну закликати,
Зиму проводжати!
Зимочка в візочку,
Літечко в човночку...

З різнобарвними пахучими квітами дарує Лада людям радість та красу. Мати-Лада мусить закликати Лелю-Весну, вирядити зиму у візочку, а літечко привезти у човнику із золотим колоссям, бо премудра Лада не лише богиня Всесвіту та матір Сонця, а й Лада-Жива, богиня радості, розваг і всілякого благополуччя, а ще — живителька та подателька благ у час виконання предковічного обряду Божого — одруження молоді, пошуку пари.

З глибокою вірою у всетворяще добродійне Сонце-небо, у всеплодющу Матір-Землю, у добрих опікунів роду-родини — духів-душ дідів-прадідів — споконвіку вшановує молодь це велике свято Лади. Бо навесні "все живе й неживе — живе"; це — час щедрого Бога, час надії і віри у добро, у веселу богиню Ладу.

Шанують свою Ладу дівчата. Виходять навесні на чистий луг, беруться за руки в коло-вінок і водять веснянки-гаївки навколо найкращої з-поміж себе. У веснянках згадується, здебільшого, про милого та про весілля. Коло дівчат — то сонце, а хоровод-рух за сонцем з дівчиною посередині — то сама радість-весна. Юнаки вірять у те, що добра та ніжна Лада подарує їм красу. Коса до пояса, а на голові вінок із зеленого барвінку — то справжня дівоча краса! А ще богиня Лада допоможе знайти милого та звити з ним тепленьке гніздечко для щасливого життя. Молодята добре знають, що богиня за їхню вірність дарує закоханим світлопроменеву шлюбну обручку, щоб душі були нерозлучні, а серця — люблячі.

Багато пісень складено на честь богині Лади. Співають їх і на Водохреще, і на Русалчин Великдень, і на Купальські свята. Та найбільше — ранньої весни, щоби Дажбог-сонце скоріше зігрівав землю, а живлюща вода надала зерну проросту. Бо то для орія-хлібороба — найважливіша пора року, коли треба сіяти хліб.

Не тільки у піснях-веснянках, а й у вишиванках та чарівних писанках промовляє душа орія до своєї Лади, щоби богиня завжди була щедрою, доброю і вірною.

У прекрасної матері виростають і прекрасні діти. Людські діти — то Божі квіти, бо в них — немеркнуча та нерозлучна любов чарівної богині Лелі та бога світлого дня Полеля до їх коханої небом і землею великої матері — богині всеєдиного ладу.

ЛАДО

Ладо — чоловік найпрекраснішої із богинь богині Лади. Щоб на небі і на землі завжди був всеєдиний лад, бережуть Ладо і Лада таємницю свого вічного кохання для кожного, хто прагне доброти і любові. Ладо — вірний і добрий, ніжний і ласкавий до своєї чарівної Лади. В ньому — божественна гармонія Всесвіту і всесвітня вогненна любов. Ладо — то дія і життя весняного сонця. Ладо для орійця означає вірного друга, якого шукають і люблять, як і Лада, що означає дівчину, жінку, дружину, яку кохають. Ладо — бог вірного подружжя та родинної злагоди; бог весілля, кохання, всіляких насолод і благополуччя.

Особливо щасливий і веселий бог Ладо навесні: радощі його тоді не мають меж. Крім доньки Миланки, яку так ніжно та радо кохає князь-Місяць, у Ладо є й інша красуня. З ніжною любов'ю дивиться бог-батько на свою Лелю, богиню краси. Вона — найкраща з дівчат та ще чарівна, ніби сонце, запашна, як весна, бо Леля і є весна у своєму віночку, прикрашеному польовими квітами та зеленню.

Ладо — перший із богів, який став жити на землі, піклуючись про її гори і ліси, моря і луки. Кожне створіння охоче приходить до нього, бо він добрий і лагідний. Ще у сиву давнину бог Ладо "наладив" і благословив сівбу проса, що є першою хлібною рослиною наших пращурів. Згодом допомагав їм при першій сівбі пшениці. Обжинкове колосся проса відтоді називають "бородою діда Лада", а пшоняна каша в горщику, який подають на хрестинах, весіллях і похоронах, — своєрідна жертва доброму богові, тому горщик з пшоняною кашею дівчата закопують у землю, щоб бог Ладо затримав парубків на їхніх вечорницях, аби не втікали до сусідських зібрань. Вияв пошани покійників, як опікунів роду-Ладо, подає прадавня веснянка "А ми просо сіяли...", яку співають при перших променях сонця:

А ми просо сіяли, сіяли,
Ой Див, Ладо, сіяли, сіяли...
А ми просо витопчем, витопчем,
Ой Див, Ладо, витопчем, витопчем...

Див-Ладо — світлосяйний бог. То він з Ладою виплекав первісні дівочі очі. З тих прапрадавніх часів юна оріяночка приходить у світ дивотворною та чарівною, біляво-русою красунею зі світло-голубим небом в очах.

Любить дивитися бог Ладо, коли його донечка водить хороводи дівчат, коли співають веснянки-гаївки, в яких так часто повторюють його ім'я: Ладо! Ладо! Бо в ньому — радість та вірність життя. Весело кружляють юнки у танку́! Хлопці тоді п'яні від хмелю кохання і щастя, що так і ллється через вінця сердець. Усміхаються тоді добротою уста до неба, шукаючи свою єдину в потаємних закутках душі свого зоряного шляху. Все покоряється могутній владі бога, а за вірність Ладо дарує дівчатам і хлопцям радість і силу в обіймах кохання.

У давнину первісне одруження відбувалося біля води під вербами. Побрання молодих справлялося дуже гучно і весело та з п'янкими напоями, від чого й пішла назва "весілля". Вшановуючи бога Ладо, люди влаштовували святкові обрядодії протягом місяця, з 25 травня по 25 червня. Батьки і мужі залишались в оселях, а дружини й дівчата йшли на луки, де, взявшись за руки, танцювали і співали: "Ладо, Ладо, діді-Ладо!". У ці дні ті, хто готувався до шлюбу, приносили в жертву білого півня, бо то від Лада залежить родинне щастя. На шлюбних весіллях, закликаючи бога, плескали в долоні та по столу і приспівували: "Ладо! Ладо!". Бог кохання приходив на весілля і дарував молодятам веселе та полюбовне життя.

До Ладо звертаються і при народженні дитини. Особливо величають бога на Купала, коли на величезному просторі землі Оріани запалюються Вогні єднання духовного життя людини із зоряним небом предків. У чарівну ніч на Купала можна зустрітися із самим богом Ладо.

Ладо не лише бог весни, кохання та насолод, він, насамперед, — живий бог життя. Наші предки вірили, що бог Ладо навесні перетворюється в зозулю, аби вістити людині довге життя.

У правителя щастя багато різних духів. Разом з Дідухом духи-лада входять в хату господаря на Святий вечір. З пресвятим сонцем, ласкавим місяцем, ясними зорями, рясним теплим дощиком, що падає навесні з неба, приходить дід-Ладо привітати усіх домашніх, а разом з усіма — верховного Творця-Рода з його великою таїною народження світу. Всім серцем і душею прагнуть люди бачити в себе таких поважних небесних гостей на Тайній вечері.

Ладо — доброприносець та опікун роду і родини, а ще — посередник між богом сонця і людьми. Духи Лада приходять з неба і вселяються в кожну людину, а по смерті відходять у сонячний край, доки знову не покличе їх Дажбог і не пошле на землю через Небесні ворота у Великий день. Навесні бог врожаю відправляє духи-душі на поля та ниви, а далі веде їх дід-Ладо. Дід-Ладо — доброзичливий дух діда-прадіда. Дух-Ладо приходить до орія і в радості, і в біді. На Зелені свята добрий дух прадідів дід-Ладо разом з іншими добрими духами приходить до господарів з гіллям-клечанням.

Духи великого бога живуть на нивах, у воді та квітах, з яких п'ють нектар, що зветься амброзією, бо то — їжа богів. Квіти знаменують і любов, і журбу. Їх садять на могилах, через квіти говорить з духами Лада. З квітами, посадженими на могилі, виявляється велика пошана до них. Саме тому господар так старанно запрошує до господи споживати Святу вечерю усіх своїх духів-лад.

Щирою вірністю обезсмертила себе у віках Оріана. Богиня мудрості Лада благословила в її добру душу любов до судженого, що стала вищою за земне життя. Вона завжди гідно ділила з ним свою долю. Оріанка велично розділяла з мужем поховальне вогненне ложе. Ніхто не примушував її пити напій вічності. Разом зі своїм Ладом оріанка переходила у небесну світлицю духа предків.

Несе бог Ладо до своєї Лади вірність через віки, через долини і луки, через поля і ріки. Несе у вічність, щоб завжди були Лад та Краса, Радість і Любов!

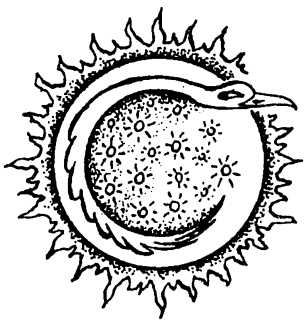

БІЛОБОГ

У ті предковічні часи, коли премудра Лада упорядковувала Всесвіт, коли не було ще ані неба, ані сонця на нім, Сокіл-Род народив сина світла. Відтак з'явилася його одинока могутня самородна сила, яка розігнала тьму, і з неї вийшов той, що є від віку душею усіх єств.

У Ведах — стародавніх книгах, що містять священні тексти аріїв, написання яких припадає на II-I тисячоліття до н.е., в одній з Рігведівських пісень говориться:

Водяна безодня, жар, творення:
Буття і небуття тоді не було —
Повітря не було і Неба над ним...
Вода тоді була — глибока безодня...
Зародок один від сили жару народився...

Воістину так і було... Завирувала водяна безодня, з'єднавшись з вогнем творення, а на Дереві життя вгорі, високо над Ладою, зацвіла дивна троянда, з якої десь узявся і вилетів вогненний птах та й поринув з прадерева у водяну безодню. Там, у глибокому проваллі, зніс білосніжний лебідь золоте яйце. Коли яйце по році розлупилося, то з одної половини шкаралупи сталася земля, а з другої — небо. Темний морок хотів перешкодити праєству буття, що ставало тоді вічністю, та у великій битві богів-титанів з огидними силами мороку сам Господь-Бог прийшов на допомогу, створивши під землею пекло, куди через широкі ворота Мати-Земля котила кудлаті голови синів мороку.

Побачив Сокіл-Род, що птах робить Біле буття, і сказав, що то — добро, бо слабне тьма.

Змахнув у небо білосніжними крильми лебідь-птах, упав грудьми на рідну землю і став посеред неї красенем: шкіра біла, очі блакитні, волосся русяве, а обличчя — як у молодого бога.

Напився велетень живої води, з'їв молодильне яблуко з вічнозеленого Дерева життя і відчув у собі велику силу, бо став безсмертним. І сказав тоді Сокіл-Род: "Ти є вічність, що змагається з Чорним буттям, бо ти — Білобог, бог світла і добра, то ж твори разом з богинею Всесвіту лад на небі і на землі".

Перевернувся красень через голову, знову став білосніжним лебедем; змахнув одним крилом у небо, другим по землі і сміливо полинув у Чорне буття.

У самій блакиті прозорого повітря стоїть у Вирії чудовий золотий храм, у просторій залі якого, серед сотень тисяч літ світла, на золотому троні, одягнений в огненний пурпур, у променистій короні, сидить та творить добро Білобог. Поруч нього стоїть Золота чаша, по вінця наповнена щастям і добром. Саме її обносять по Колу Сварога на святах та урочистих обрядодійствах, з благословінням та закляттями, мудрі волхви, бо твердо знають, що щастя від добра, а зло — від тьми.

День змінює ніч, ніч змінює день. Добро і зло. Біле буття і Чорне буття. Боротьба Білобога з Чорнобогом — вічна, бо вічний світ. Та ще живий вогонь Алатиру.

Бог Сварог викував для Білобога вогненний меч та щит з живим соколом, якого бог посилає в ніч, аби той вирвав зло з мороку, бо скоро має загорітися день...

О, Соколе-Роде! Ти великий Бог, бо дарував світові Білобога. Ти — сонце земного життя. Ти — зоряне царство предків наших. Ти створив плем'я орія на священній землі і щедро обдарував онуків та правнуків своїх волею і любов'ю до себе, щоб жили вони серед світла у добрі твоїм!

ЧОРНОБОГ

Коли Сокіл-Род дав світові Дерево життя, а те Першодерево — богиню Ладу, яка стала матір'ю всього Всесвіту, морок і тьма породили Дерево лиха та безпліддя.

Вжахнувся Вирій, побачивши посеред царства напастей чорне від чорноби, тернисте від гострих шипів Дерево лиха, з якого сочилася та намагалася проникнути у світ зміїна отрута.

Тоді Сокіл-Род народив сина Світлого буття, щоб здолати те зло. Та здригнулися раптом щойно народжені небо і земля, бо з велетенської квітки, яка стала з того Дерева лиха, злетів чорний лебідь-птах та й кинувся у чорну безодню. Там серед стогону чорних потоків зніс той лебідь чорне яйце, з якого зродився заступник злого духа. Шугонув той дух чорним птахом у морок, упав грудьми на майбутню ніч і постав титаном. То був страшний чорний велетень, який вознісся серед мороку і тьми: чорна шкіра, чорні очі, чорне волосся.

І сказав тоді Злий дух: "Ти є Вічність, що змагається з Білим буттям, бо ти — Чорнобог, бог зла та погані, тож коли стане ніч на землі — там буде твоє царство, куди ти літатимеш щоразу з пекла. Ворог твій — то лад на небі і на землі".

Перекинулася потвора через голову. Знову постав чорний лебідь; змахнув одним крилом у чорнобу, другим — у далеку ніч і зі злом полинув у Біле буття. Кинулись назустріч один одному білий і чорний лебеді та й стали люто битися...

Багато століть лине у зоряне небо молитва премудрої Лади. Ніби в чарівному велетенському дзеркалі відбувається протидія потойбічних сил. Б'ються два велетні — Чорнобог і Білобог. Довго дивився на цю неймовірну протилежність Род: день змінює ніч, ніч змінює день; тоді сказав богам: "То — невмируща Вічність, а ви — воїни Світла, а Світло — то ваша могутня зброя. Утверджуйте нею працю і волю життя в ім'я безсмертя орійця. Бо його безсмертя — то зоряне царство єдиного і всюдисущого Всебога".

Вирвав Білобог соколом місяць з ночі, спалахнуло небо сонцем Дажбога, затріпотіла блискавиця в руках Перуна та й полетіла животворним вогнем Сварога прямо в пащу, бо став Чорнобог вогнедишним змієм. Запалило Боже світло його очі міріадами іскор, помарніла ніч, бо наставав день...

Так буде вічно!

Людина, яка тримає зв'язок зі злим духом, іде до злого духа на загибель, щоб душа її врятувалася від покарання у день Господній. Коли чоловік помирає, душа покидає тіло. Вона виходить крізь тім'я, яке тоді відкривається. І якби хто тримав руки на тімені, то чув би, як душа йде і по виході душі тіменеві кості змикаються знову. Може душа виходити і ротом у вигляді пари, а як чоловіка вішають, то виходить будь-де. Душу уявляють у вигляді маленького чоловічка з чистим та прозорим тілом або як дитину з крильми. Є такі люди, що мають дві душі. Крім своєї власної у них сидить ще й нечиста душа. То — упирі-дводушники. Коли такий чоловік помре, то його власна душа виходить з нього, а та нечиста залишається, і він живе ще у гробі. Часом трапляється, що такого чоловіка відкопують, а він лежить не так, як його положили: або обернеться лицем до землі, або лежить, підперши голову ліктем, або обернеться на бік. Волхви намагалися запобігти таким людям та злим духам, щоби перешкодити визріванню гніву Чорного Бога, бо знали, що лише святе світло може протидіяти цій смертоносній істоті, яка на своїх крижаних крилах розносить сніг і холод, непроникні хмари, жах у темну ніч, а на життя — голод або якусь іншу холеру. Великими пожертвами та молитвами очищали тоді волхви душу орійця, аби умилостивити та пом'якшити гнів Темного буття. Бо лише там, де свята таїна вічності, горить святе Слово Життя, що є Світлом Душі Орійця!

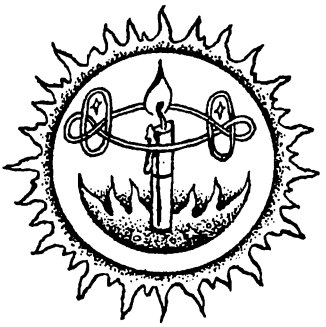

СВАРОГ

Бог вогню, могутній Сварог, знаходить утіху тільки у важкій роботі. Та найважче довелося потрудитися Сварогу над непроникним мороком хаосу і тьми, коли він кував небесну оселю богів. Тепер у вічності владика світу гордий і щасливий за своє найвеличніше творіння всеєдиного ладу всього сущого на небі і землі — Зодіакальний Сонячний Рік. З тих прапрадавніх часів і живе прабог небесного вогню у своєму зоряному царстві своїх дванадцяти зодій. Прекрасні, оздоблені щирим золотом палаци збудував він для богів. На високій горі, яка омивається первовічними водами широких рік, змайстрував собі Сварог розкішний храм, оздоблений залізом, сріблом і золотом, на вершині якого небесним вогнем обертається Сварга — символ влади бога світла над тьмою. У небесному царстві Сварги живе син Сварога — Дажбог-сонце. Двір бога вогню стоїть на семи велетенських залізних стовпах. До широкого, як небо, двору прабога ведуть калинові і золоті мости. У нічному небесному горінні Сварги через ці калинові й золоті мости приходять до пана господаря у гості боженько-ясне Сонечко, Місяченько, рожева Зоря і дрібен Дощик.

На горі, на кам'яній
Волохи кують, церкву будують,
З трьома верхами, з трьома вікнами.
В первім віконці — яснеє Сонце,
В другім віконці — ясний Місяченько,
В третім віконці — яснії зірки.
Ясний Місяць — сам господар,
Яснеє Сонце — господинька,
Яснії зірки — єго дітки.

Сварог радий таким гостям, а тому посеред двору для них завжди стоять понакривані столи, на яких горять золоті свічки, стоять золоті чаші з дорогими винами, лежать рум'яні калачі з ярої пшениці. Бо то не прості гості, а сини й дочки його.

Ще за тих предковічних часів світотворчих починань богині Всесвіту премудрої Лади викував Сварог вогненною кувалдою своє ясне-красне Сонце, Місяць, вечірню і ранню зорі та інші зірки. Зірки на небі — то вікна, через які боги дивляться на світ.

Владика світу — найдавніший та найстарший бог світла і неба. Ще й донині в його небеснім храмі є та кузня, у велетенській печі якої вдень і вночі гоготить вічне полум'я безперервності життя на землі. У закіптюжених тиглях топляться різні метали: золото, мідь; блискучим струменем тече срібло. Дванадцять титанів-ковалів немеркнучих зодій неба, не спочиваючи, трудяться в тій кузні і так гупають молотами, що аж земля двигтить від того гуркоту. Поважно походжає бог Сварог біля робітників, витирає піт з чола і дає розпорядження.

Могутня Сварга на гостряку храму Сварога приносить людям вогонь, дає їм світло для родинного кола, креше іскри блискавиць для Перуна, лагодить колісницю сонця Дажбога, а воїнам-ратаям креше іскри для знаменитих двосічних мечів. Крешана — то вогнистий птах, Жар-птиця могутнього бога; вона бере вогонь у сонця Дажбога і креше ним з неба по Сварзі, затаює його всюди — і в дереві, і в камені. А навесні вогненним воскресінням проганяє з землі зимову тьму, блискавицею приносить з неба благовістя, що орій-хлібороб може вже починати землю кришити, тобто орати. Від слова "крес", "кресати", "креше" походить слово хрест. Рівнобічний хрест-Сварга — знамено Сварога. Ось чому, щоб викресати, добути живий вогонь тертям палиці об палицю, дерево перехрещують.

У вогнистої Жар-птиці є дві сестри, які літають по всьому світу: Гаруда і Гоготуна. Адже вогонь і справді, як ті дві живі істоти, що все обіймаються, горять і гоготять. Сонячна Жар-птиця здатна перевтілюватись у червоного і чорного коня. Червоний кінь — то сонце-небо, що жаром дихає, а з ніздрів у нього пашить вогонь; чорний або вороний кінь — то нічне небо. Ці коні-птахи переносять душі померлих після земного життя у царство духа предків — Вирій.

Орій споконвіків поклонявся та молився вогню — живому втіленню Бога-світла, бо був огнищаном. У ті давні часи останки померлого клали на кам'яний ступ (стовп) і спалювали, щоби вогненний кінь Сварога чимшвидше переніс їх на Священну гору, де живуть душі пращурів. В ім'я вічної Сварги-неба, землі і води — пресвятої трійці, з молитвою до зоряного царства жило і житиме горде плем'я сварожичів.

Ще на початку створення світу Бог-коваль послав на землю своїх небесних помічників навчити людей користуватися вогнем, випалювати руду та виготовляти мідь і залізо, обробляти золото і срібло, будувати демні і кузні та багато інших речей. Бог Сварог скинув їм з неба на землю велетенські обценьки. Небесні ковалі Кузьма й Дем'ян викували тоді перший плуг, піймали тими кліщами за язик змія-людожера та й запрягли його в плуг. І орали ним через болота, через ліси, через гори аж до самого моря. Там

кровожерний змій захотів дуже пити і так довго пив, що лопнув. Ще й досі на священній землі Оріани лишилися велетенські борозни від того плуга, які люди стали називати "Змієвими валами". А ще бог небесного вогню подарував нашим предкам, крім Золотого плуга, Золоту чашу та Золоту сокиру для воїнів-охоронців Матері-Землі і заповів їм у безсмертя берегти і шанувати землю і небо, бути байдужими до розкошів задля себе особисто, а жити заради примноження багатства і добробуту великого Роду. День Золотого плуга відзначався 1 листопада. То — велике ковальське свято. У цей день богові вогню приносили в жертву червоного півня.

До приходу ковалів з неба люди обробляли землю дерев'яними мотиками. Навчившись орати плугом та виготовляти різні господарчі знаряддя, вони почали збирати великі врожаї жита, пшениці та проса. Раніше боронилися від нападів ворогів лише палицями та камінням, тепер навчилися кувати мечі, наконечники стріл та бойові панцирі.

Сварог — не тільки бог ковалів та ковальства, він і бог шлюбу та родинного щастя. Це він на прохання премудрої богині Лади викував першу щастядайну обручку, про яку складено так багато пісень, та примусив людей жити у шлюбі. З небесного вогню зродилась і перша любов на землі.

Своїми вогненними блискавицями бог Сварог відкриває Сваргу — вхід до неба своїм синам Сварожичам, щоб вони приносили в людські душі небесний вогонь, розпалюючи у творчих серцях іскру натхнення, без якої не викуєш ані бойового щита або меча, ані чудової жіночої прикраси, яких завжди так бракує чарівним оріаночкам. Та бог вогню поважний і строгий, а тому рідко кому відкриває свої таємниці.

На честь Сварога наші предки влаштовували змагання — біг зі смолоскипами. Перемагав той, хто з палаючим смолоскипом першим прибував до мети. Богові вогню приносили всеспалювальну жертву. Сварога як бога ковальства і шлюбу величають іще 1 липня. Це — друге велике ковальське свято, коли земних ковалів вшановують як чарівників бога вогню, бо вони можуть викувати людське весілля.

Владика світу, від якого походять інші боги, за багато віків сумлінної праці заслужив собі відпочинок. Гордо і величаво сидить він на небесному троні у розкішному палаці посеред божественної оселі богів і чекає гостей, щирих та добрих приятелів — світлих богів. Сидить Сварог у великі свята і спочиває серед ласкавого сонячного проміння, а світом правлять його невтомні Сварожичі, котрих послав він ще у предковічні часи з неба на землю, аби орії жили дружними родинами, щоб панувала міцна, як криця, общинна рівність та праведність, щоб із волелюбною вірою в єдиносущого і праведного Господа-Всебога орій завжди мав мудрість, своє місце і силу на землі.

ПЕРУН

Після народження світу, коли бог Сварог пішов на заслужений відпочинок, його місце на небі заступив Перун — бог блискавки й грому. Високо, аж на сьомому небі, стоїть храм срібночубого із золотими вусами Перуна. Його широкий двір обмурований білими стінами з мідними воротьми. Там ніколи не буває ні ночі, ні дощу, ані снігу. Лише вічне ясне літо. То до людей після літа завжди приходить зима. Тоді внизу над землею клубочаться чорні хмари. Це — темні зимові сили злих демонів зносять їх докупи, заморожують воду у хмарах, щоб не дати їй впасти на землю, аби там утворилася посуха, а на людей зійшла Мара.

Гнівно палахкотять навесні у небі очі в Перуна, а лице аж горить сріблом і золотом. Одягає громовержець золотий сагайдак з вогненними стрілами, а в руки бере ясний меч. І тоді, як і в предковічні часи, коли на землі були лише темна ніч і Хаос, летить бог Перун за Марою на золотій колісниці, запряженій дев'ятьма вогнегривими кіньми. Вони у нього незвичайні, з золотими гривами, що вкривають їх зовсім; у них срібні копита, шовковий хвіст, вухами вони слухи слухають, а очима зорі лічать. З Перуном летять дев'ятеро синів: троє вражають злі сили стрілами, троє розбивають хмари важкими кувалдами, творячи грім, решта правлять золотогривими кіньми. А на землі вірними помічниками у громовержця є могутні богатирі Вернигора й Вернидуб. Яка сила! Яка мужність! Яка краса! Це знову і знову нагадує Перуну його вогненну вічну молодість. Все, як і колись, в доісторичні часи, коли в розтривоженому мороці тьми сварга-хрест Сварога кресала для громовержця блискавиці, якими він благословляв усю свою рідню — ясного місяченька, красне сонце, пишну зорю, дрібен дощик — та пробуджував життя у камені, лісах, травах, воді, вітрі...

Бога, народженого з каменю, одухотвореного та благословенного у світ Білобогом, за те життєтворення небо нарекло іменем Перун — той, що б'є. Відтоді Перун став наймогутнішим повелителем божественних сил неба і землі — грому і блискавки.

Про те, звідки взявся Громовик, оповідають так: ішов одного разу лісом стрілець Ілько та й знайшов криничку з дуже смачною водою. Сів він собі коло тої кринички спочивати. Поклав хліб під боком та й заснув. Раптом чує крізь сон:

— Ілію, вставай! Ілію вставай, хліб заживай, води попивай, бо ідеш у далеку дорогу!

Пробудився Ілько, дивиться, а біля нього стоїть ангел та й говорить те, що він чув крізь сон.

Зібрався Ілько та полинули вони обоє на небо. Відтоді Ілько став Громовиком і громами орудує.

З Громовиком мусить бути у великій злагоді Хмарник, або, як його ще називають, — Градівник. Він у кожне громове святце постить без хліба і без води, а особливо у Святий вечір і перед Водохрещем. У такі дні він не сміє навіть вимовити жодного слова ні до людини, ні до звірини. А коли на небі зблисне перша зірниця і накриють до вечері, виходить Хмарник перед хату, кланяється на всі боки і просить Громовика до вечері:

— На Святвечір я виходжу і зву до вечері: будь ласкав і загости, у мене си розгости. Поклоняюся тобі і всій твоїй силі, громам і громовенятам, тучам і тученятам, твоїм громовим стрілам і всім твоїм сватцям; нові миски, нові ложки, нові глеки у мене на столі на вас, ласкавий пане, царю ждуть: не погордіть і загостіте!

Проговоривши оці запросини дев'ять разів, Хмарник зі всією родиною сідає до вечері. Перша ложка кожної страви віддається Громовикові.

У нього є ще й другий побратим — Бурівник. Найчастіше той з'являється людям у вигляді шляхетного пана на коні. У нього — дванадцять помічників. Вони сидять на замерзлім озері і січуть лід на крупи, які разом з бурею розсипають по царинах. Хмарник ставиться до Бурівника з пошаною. Запрошує і його до себе на Святу вечерю. Часто буває, що Бурівник не з'являється. Сердитий тоді Хмарник на бурю:

— Коли ти тепер не ласкава прийти на Святу вечерю, на дари Божі, на ситі страви, на палені горівки, на велике добро, то ми тебе просим: не приходь до нас у літі, як ми тебе не хочемо!

Бог Перун у гніві на всіх демонів, яких насилають на землю Чорнобог із Марою, наводить страх караючою силою, бо б'є своїми вогненними стрілами. Як змахне вогненною палицею, так і сипляться блискавиці на злих бісів з дивами; як ударить важким молотом по чорних хмарах — гримить на весь світ. Вогняні стріли так глибоко входять у землю, що тільки через сім літ знову виходять назовні. За допомогою такого кременя можна довідатися, звідки надходить буря. Воно завжди тепле, ніколи не вистигає. Перед громом Перуна чорт не годен нікуди сховатися, бо той усюди знайде його. Грім — це Божа сила, якою орудує громовержець. Одного разу сховався чорт під чоловіка, а грім як ударив, то чоловік ледве вирятувався і з тяжкою бідою прийшов до хати. Чорт дуже любить ховатися перед громом у закочену штанку чоловіка або під недільну тріску (це коли чоловік, майструючи в

неділю, відрубає шматок деревини). Як Перун ударить громом у чорта, то на тому місці знаходять кров з нього, яку використовують для ворожіння, особливо при замовлянні корів, аби відьми не відбирали у них молока. Прогнавши злих демонів, бог Перун бере у свої міцні залізні руки Золотий плуг, в який запрягає золотогривих волів, і починає орати небесну ниву. Бачать тоді люди, як Громовик оре небо на всі боки, ніби заволікаючи його пав'яним і страусовим пір'ям. Вкривається небо снопами, копами та скиртами, ллється на землю золоте сім'я-насіння, запліднюючи її дощами.

Коли вперше по зимі Перун виїжджає на небо, то своїм першим громом воскрешає землю. Цілющим життєтворящим варом громовержець повертає навесні Матері-Землі життя, вкриває її квітами та всяким зелом, живить святі річки богині Дани. А свята Мати-Земля та дружина брата бога Велеса чарівна Мокоша, у свою чергу, живлять життєтворними росами рідних своїх росичів, тому й освячують внуки Дажбожі своїх народжених дітей росяним даром святої Матері-Землі.

Перший грім навесні вважається цілющим для здоров'я. Старші люди, коли вперше гримить, притуляються до дерева, аби бути здоровим і щасливим цілий рік та "щоб поперек під час жнив не болів". Молоді дівчата стрімголов біжать тоді до води, вмивають обличчя джерелицею й витираються червоним полотнищем, "аби такими рум'яними завше були щоки".

Та богу Перуну найбільша радість, коли, прогнавши темні хмари, а з ними і злих демонів, на небі після дощу з'являється у всій своїй немеркнучій красі Дажбог-сонце!

Одного разу упав на землю Золотий плуг бога Перуна. Знайшов той плуг богатир Кирило Кожум'яка. Запріг у нього страшенного змія-людожера, проорав ним борозну аж до синього моря та й утопив його в морі.

Спалахом блискавиці відкриває Перун справжнє небо, оселю богів, котру показує в мить свого гніву. То — грізне знамення і для людей, щоб не грішили. Лише на Страшному суді Всебог відкриє все небо, але тоді хрест-Сварга Сварога спалить усе довкола.

Вогонь Перуна не можна гасити, та й даремно, бо це — сила Божа. Громовержець любить людей, але може вдарити злу людину, на якій лежить людське прокляття: "Бодай тебе Перун побив!" Знаючи це, злі духи, утікаючи від блискавиці Перуна, можуть вселитися в людину. Під час грому забороняється свистіти, співати, а також їсти або спати, бо грім уб'є. Не можна швидко бігти та піднімати вгору гострих предметів — списів, ножів а чи мечів. Убитий блискавкою чоловік вважається щасливим, бо переселяється у Вирій і стає братом Перуна. Зцілити покалічену громом людину може лише Мати — сира Земля. Вона — то сама богиня землі. Це її навесні будить Перун своїм першим громом — вона просинається, молодіє, вкривається квітами і

травами, звеличуючи життя, молодість та красу. Для "зцілення від громниць" вдарену громом людину закопують у вологу землю і тримають нерідко декілька діб, доки "сировиця не витягне з тіла блискавки".

9 — число бога Перуна, тому особливо опікує він ті родини, в яких є дев'ятеро дітей; у такі сім'ї бог приносить добробут і щастя.

Господарям, які не дотримуються святих божих заповідей (приміром, працюють на великі празники), Перун може запалити вогнем збіжжя. Такі пожежі люди називають Божою карою; їх не загасиш, хоча іноді можна й загасити, як переказують діди-прадіди, тільки молоком, особливо козиним, та сироваткою. Про такий вогонь кажуть: "Як Бог запалить, то чоловік не погасить". Лише волхви-ясновидці, вибрані Богом люди, можуть зупинити гнів Перуна.

Бога Перуна вшановують трьома основними святами.

20 липня наші батьки-діди молилися біля великих старезних дубів. Громовержцю приносили в жертву вепра, бика та червоного півня. Освячували воду "перуновими топірцями". Камінчики, пробиті блискавкою, називають ще "громовими стрілами", а вода, перелита крізь утворену блискавкою дірочку, вважається освяченою і має цілющу силу. Цього ж дня дівчата плели вінки з дубового листя і клали їх на голови чоловіків для міцності і здоров'я.

22 липня наші предки відзначали свято Блискавиці. Не дай Бог працювати в цю пору у полі чи на городі, бо Перун може вельми розсердитися.

У бога Перуна є вартовий святкових днів, бог Паликопа, який спостерігає, аби богів шанували належним чином, і карає тих, хто не дотримується звичаїв.

27 липня вшановують богів Паликопу, Перуна та Дажбога, розкладають священний вогонь, стрибають через нього, а дітям роздають ритуальне печиво "сончата".

Пізніше Перун став в один ряд з богом війни Ареєм і покровительствував його війську під час воєнних походів. У мирний час бог неба — головний охоронець хліборобської праці орія. Якщо господарі працьовиті і шанують свого бога, то він посилає їм з неба на ниви золоте насіння-дощ і обдаровує їх гарним та чистим збіжжям. Коли ж нехтують ним — засіває ниву кукілем і стоколосом. Недаремно в день покровителя врожаю Спаса жмут колосся, залишений на полі після косовиці, називають не лише "Спасовою бородою", а й "бородою Перуна". Іноді цей останній сніп пшениці іменують ще "козою" — священною твариною бога Перуна. Вона символізує вмирання рослини та її відродження після сівби, як і на Різдво Всесвіту — смерть Старого і народження Нового року. Обряд з козою зберігся з тих предковічних часів, коли молодий Божич-сонце, щоби заховатись від Мари, був перевтілений богами у Козу. Не поздоровилося б Марі, коли б вона

догадалася, де заховався Божич; тоді грім і блискавка Перуна були б безпощадні до її злої сили.

З глибокої давнини наші пращури вважають 2 серпня днем Перуна. І донині цей день називають "громовим святом". Саме в цей час починаються горобині ночі, а чорні хмари приносять на ниви та поля безліч злих духів. У боротьбі за урожай бог Перун блискавицями відчайдушно розсікає їх, тому на землі часто виникають пожежі. У "Громове свято" орій-хлібороб запалює Посвіт, страсний вогонь якого має постійно зберігатися в оселях упродовж усієї зими.

У свій день бог Перун бере під опіку води річок та озер. Людям купатися вже не велено, бо не дай Боже, як сталося одного разу, коли в мерця-утопленика виросли на спині вербові пагони. Володар над духами дозволяє раювати у ще досить теплій воді лише праведним душам, які одійшли з цього світу, та грішникам, "щоб обмили свої гріхи".

Четвер — день Перуна і Дажбога. Саме в четвер кожного тижня наші предки сходилися до капищ, біля яких горів незгасний вогонь з дубового дерева. Тут же, біля велетенських дубів, що розкинули своє верховіття аж під небеса, приносили богам жертви. У кору дерева наші предки вправляли кабанячі щелепи. Дуб вважався деревом Перуна, бо в нього найчастіше влучає грім. А тому саме біля дубів влаштовувалися ритуальні обрядодійства. З дуба виготовляли статуї бога Перуна: тулуб робили дерев'яним, ноги — залізними, голову — срібною, а вуса — золотими. В руках статуя-образ завжди тримала коштовний камінь — рубін чи карбункул.

Ідучи обороняти рідну землю, вої-ратаї клали до свого кумира мечі з щитами і клялися зброєю своєю та Перуном, богом своїм, що на полі ратної борні не осоромлять слави рідної землі. А повернувшись з походів, разом зі своїми нареченими покладали квіти біля статуї-образу Перуна, що був для них не лише богом війни, а й богом миру. Під дубами-велетнями приносили в жертву живих птахів, а навколо дерева застромлювали в землю стріли, біля яких клали шматочки хліба та м'яса.

У Перунів день дівчата довколо багаття співали пісень про Перуна. Обирали Діву вогню, найвродливішу з дівчат, на голову клали їй вінок, одягали у багряницю, вручали чашу зі священною водою, набраною з дев'яти криниць Перунового гаю. Цією водою Діва вогню очищала людей від гріхів. Волхви у цей час проголошували до доброго і грізного володаря дощів та злив молитви, аби напоїв спраглу землю життєдайним сім'ям, без якого не буяє і не квітне наша Мати-Земля, не росте ніяка худібка, не течуть річки, струмки, не наповнюються озера; аби не завдавав горя бурею, градом чи блискавкою, а проганяв Мару з дивами та іншими темними силами, щоби вони не шкодили людям.

Навесні Діва вогню ставала Додолою, нареченою Перуна, та уособлювала собою Матір-Землю, яка мала випросити у свого золотосяйного нареченого дощу. "Наречену" Перуна роздягали догола, прикрашали голову віночками з живих квітів, а тіло — зеленню, яку любив бог Перун. Такими рослинами та деревами вважалися дуб, калина, жовтець, борець, вовкобій, чортополох і, звичайно, папороть. Грім і блискавка Перуна на Купала — добрий знак, бо тоді розцвітає квітка папороті, квітка щастя.

Діву вогню вели через усе село. Кожна господиня мала за честь вилити на неї або їй під ноги відро води. Коли Додолу приводили до храму чи капища, волхви вручали їй ритуальну шлюбну обручку. Наречена Перуна мала тоді право на його святі обрати собі в чоловіки найхоробрішого юнака, який переміг на молодецьких змаганнях.

Восени Перун замикає небо й лягає у своїм палаці відпочивати. 4 вересня — завершальне свято на честь бога блискавки і грому. У цей день палять вогнища з тернового гілля "диптаму", яке горить і не згорає. У народі таку рослину називають "неопалимою купиною". В цей день наші предки приносили щедрі дари богові та перед вогнищем проголошували замовляння проти пожежі.

Напровесні будить Перуна із зимового сну віщий птах — зозуля, що прилітає з Вирію і приносить ключі. Ними бог Перун відмикає свій сховок, з якого випускає на землю тепло.

Першим весняним громом збиває Перун зимові пута із землі, і все знову оживає. Це стається у день Громниць, 2 лютого, коли зима зустрічається з весною. Саме тоді вшановують усіх богів запаленням смолоскипів та моляться до сонця Дажбога, щоб послав тепло. З цього дня люди починають співати веснянки і писати писанки. У давнину волхви користувалися ворожбитськими книгами — "Громниками".

Перун не лише бог, який дарує життя, але й бог, що карає за провини. Зі своїм божим, святим і праведним вогнем стоїть громовержець на сторожі законів та звичаїв зоряного неба предків. Грім і блискавка Перуна — найстрашніша кара для тих, хто порушує клятви богам і в клятві не дотримує слова. Під страхом смерті охоронявся жерцями незгасний живий Перунів вогонь, що горів у Священних гаях.

Незгасимий небесний вогонь бога Перуна має здатність відроджувати в серцях оріїв-хліборобів душі мужніх та дужих воїв-ратаїв, а тому повинен вічно горіти на священній землі великого будителя душі могутнього роду.

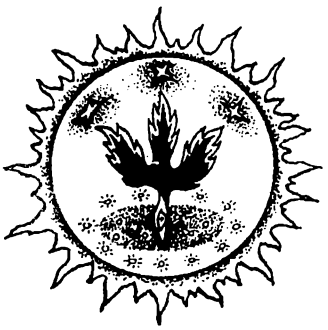

ДАЖБОГ

Високо, на самому світлому небі, царює чисте та праведне Дажбог-сонце. Кожного ранку срібноликий Хорс споряджає золотогривих коней свого батька, щоб той приносив людям тепло і світло. Без сонця Дажбога на землю приходять ніч та зима, а з ними й смерть, а тому всюдисущому Божичу доводиться постійно воювати зі злими демонами, які прагнуть затьмарити велике світило, заволокти його своїми кудлатими хмарами. Та вогненна Сварга і священні небесні знамена праведного Всебога завжди супроводжують його.

Дажбог-сонце прийшов у світ дарувати людям білий день, ділити з ними їхнє щастя, долю, добро та любов.

Праведне світло любові ще у предковічний час приніс у світ батько Дажбога, могутній бог вогню Сварог. З тих найвіддаленіших часів бог світла став опікуном божественного вогню сонця, як і премудра Лада, богиня Всесвіту, яка обдарувала Божича в час його породин долею, здатною віщувати майбутнє Сварожичих внуків. Тоді ж боги скинули до підніжжя високої гори страшного Змія-дракона, що правив з неї злом і перетворював все у скляну пустелю. Коли молодий Божич вперше здолав непрохідні хащі мороку і тьми, переплив три могутні ріки, то переміг те зло, бо створив небо-сонце. Відтоді скляні гори стали золотими, а гора, на якій зажив молодий Божич-сонце, почала називатися Хорив — гора сонця. Бог Сварог збудував там своєму золотоликому сину дивний терем, в якому постала така краса, що її світ ще не бачив:

На небі Сонце — в теремі Сонце,
На небі Місяць — в теремі Місяць,
На небі зірки — в теремі зірки,
На небі Зоря — в теремі Зоря
І вся краса піднебесна.

А посеред терема на золотому троні сидить сам цар-світлоносець: спереду в нього на чолі Сонце, позаду — Місяць, а по боках — зорі.

Там, на золотій горі, серед музики білого світла росте райський сад, родить всяка садовина, якої можна тільки загадати. А від садовини пливуть такі чарівні пахощі, що вже ними можна жити. На горі Сонця течуть чисті джерела з цілющою водою; напившись тієї води, людина починає розуміти мову всякої

звірини, комах і птиць. На тій горі живе золотоволоса красуня — Зоря ясна. Як тільки встає красне Сонечко, вона розпалює йому вогонь, личенько вмиває, гарненько витирає... Тому Сонечко таке ясне, таке святе та прекрасне.

Колись разом з першопроменями молодого сонця Божича на землю прийшла і людина, бо завжди жила в сонці, в його трепетнім серці. Серед вічності життя, де царює нерозгадана таємниця світлого Божича, людина стала найкращим його творінням, а Дажбог для неї — світлом любові, світлом правди і світлом мудрості.

Золотоликого Божича вельми любить ще й золотоволоса красуня — богиня Неділя, донька святої П'ятниці, покровительки шлюбу. Чарівна богиня Неділя — хранителька найдорожчого для людей знака сонця — сонячного хреста.

З предковічних часів круг з чотирма однаковими променями — головний символ орійця, його світло, тепло і життя. Кожен промінь сонячного хреста — то дні тижня з їхніми планетами-охоронцями. Найщасливішою, гарною і здоровою, пророкували волхви, буде людина, народжена у промінні сонячної панни.

Хто знаходить свій святий шлях до світла, прагне душею до Бога і звеличує його — той воїн Світла. Орійці — люди-напівбоги, благородні орачі світу, діти Сонця, послані богами нести всюдисуще, життєтворяще світло народам світу. Немає віри, вищої за Світло! Бо в нім минуле, сучасне і майбутнє людства.

Три сонячні побратими супроводжують Дажбога в небі: Ярило — бог весняного сонцестояння, Симаргл-Семиярило — бог літнього сонцестояння та Коляда — бог зимового сонцестояння. Опікуном цієї світлоносної трійці Всебог призначив Трояна, владику неба, землі і підземного царства.

Опісля довгої зими на повернення своґо красного сонечка чекав весь оріанський рід. Спочатку Коляда-Сонце разом з небесними гостями, Місяцем ясним та Зорею приходять до орія-хлібороба на Святу вечерю, аби молодий Божич покликав до господарів навесні добрі духи-лада, бо від них залежать добробут, багатство та доля людей. Бог Коляда дає кожній родині достаток і посилає хліб-урожай, щоби клуні-комори були повні, обори плідні, щоби дружина мужа любила, щоби городина була буйна, "льон-прядиво" до стелі, полотна білі, у хаті тепло, на столі смачно...

Дажбога наші пращури називали ще Дідо-Всевідо, бо він усе бачить і про все знає. Дажбог — податель усілякого добра, багатства, бог достатку та ще й опікун людської долі. До бога мудрості та світла, до свого Діда-Всевіда орій-хлібороб завжди звертався у тяжкі хвилини і питав передбачень. Богу буття посилав він щирі молитви, приносив щедрі жертви, прохаючи достатку та земних плодів. Найвищою у проханні багатого врожаю була молитва під

час жнив. Тоді жрець підіймав над головою чашу, наповнену зерном, і проказував молитву: "Господи, ти, котрий даєш нам їжу! Дай тепер нам її в повній мірі".

Заразом орій-хлібороб співчував Божичу, бачачи, як тяжко Божому світлу постійно боротися зі злом. Питав він у Сонця його таїни́:

— Чому змінюються пори року? Чому з сонечком приходить благодійне та життєдайне тепло і настає день, а опісля — страхітлива ніч? Чому Божич ходить по небу "то вгору, то в долину", "то в рожу, то в калину", і не можна цьому "вивести кінця"?

Так і людське життя: людина народжується, іде вгору, потім знижується і заходить-умирає. Цьому присвятив орій веснянку-гаївку "Кривий танець".

Дажбог-сонце усе це та інше уважно слухає і має на увазі. Бо й справді заходить він у вічну темряву, де пекло, де вічна боротьба його зі злом та радість його велика, коли виходить він з Вирію, з тієї блаженної сторони, де вічна весна, де живуть добрі духи-душі дідів-прадідів, опікуни роду і родини орія. Щасливий Дажбог тим, що зі своєю милостивою любов'ю знову приходить у світ заради вічності.

Наші далекі пращури вважали, що Дажбог-сонечко прилітає навесні птицею-провісницею, казковою павою:

Ой в ліску, ліску
На жовтім піску, —
Ой Даждь-Боже,
На жовтім піску!
Пава ходила,
Пір'я губила, —
Ой Даждь-Боже,
Пір'я губила!
Гандзя ходила,
Пір'я збирала, —
Ой Даждь-Боже,
Пір'я збирала!
Пір'я збирала,
На камінь клала, —
Ой Даждь-Боже,
На камінь клала!
З каменя брала,
В вінок в'язала, —
Ой Даждь-Боже,
В вінок в'язала!

Коли дівчата закликають Весну, Дажбог віддає ключі від землі птицям і посилає до людей соловейка. Прилетівши раненько з Вирію, коли ще на полях лежить сніг, соловейко розповідає юнкам:

Не сам же я вийшов,
Дажбог мене вислав, —
З правої ручейки
І ключики видав.
З правої ручейки
Літо відмикати,
З лівої ручейки
Зиму замикати.

Радо зустрічає орій-хлібороб своє красне сонце навесні. Та найбільше радіє у Великий день воскресіння Божича. У Священних гаях, на зелених галявинах, на схилах річок та озер прославляє він своє Ярило-сонце. Аби той не образився, улещує його безліччю символів-зображень на писанках. Це і різноманітні кривульки, хрестики й зірочки, жовті й червоні цяточки, це й різнопроменеві павучки. Кожна писанка — то жертва ласкавому сонечку, хвала Божичу, що приносить на землю життя й усіляке добро.

Навесні Зима від'їжджає возом по сухій дорозі, а Літо припливає човном по весняних розлитих водах. Літо — це молода дівчина, одягнена в саму сорочку й прибрана різними запашними квітками. Як тільки Літо з Божичем, йдучи проти Зими, покаже свою квіточку, лід розтає в тій хвилі і настає тепло. Коли ж старезна баба Зима з великою, як бочка, головою, з величезними зубами і костистими пальцями йде проти Літа і показує свій лід, квітка обсипається і настає холод. Тоді Літо питається в Зими:

— Куди ж ти йдеш з цього краю і що доброго ти зробила?

— Не маю чого тут бути, бо вже все з'їла, випорожнила всі комори та склади, а тепер вони нешвидко наповняться, — відповідає на те Зима.

— Жаль мені тих людей, — каже Літо, — мушу спішити та обдарувати їх усім, чим зможу.

Ця скупа й бідна Зима часто замість одного кожуха одягає аж сім, а ще вихваляється своїми червоними чобітками та капелюхом. Саме на Стрітення вони обоє й борються. Не раз і посваряться. Літо каже:

— Я ліпше від тебе, бо даю до життя чоловікові хліб, овочі, у мене всі вільні, веселі, я всіх годую, а ти зганяєш людей у купу, як свиней, і вони тіснятся, аби лиш нагрітися.

— Якби не я, то ти спаршивіла б! — сердито відповідає на те Зима.

Переможе Літо — настає тепло, ні — Зима триває далі.

Колись, у незапам'ятні часи, Дажбог-сонце зродився із золотого яйця. З тих прадавніх часів він і по сьогодні творить у кожному яйці життя, частинку червоної крові. Ось чому писанку фарбують у червоний колір та пишуть при "живому" вогні, який вважається найкращим захистом від злих духів.

Та найбільша жертва сонцю і заразом усім богам у Сварзі — хліб-Коровай. Підпалюючи дрова кількома галузочками свяченої верби, господиня промовляла: "Свята пасочко, будь велична і красна, як сонце, бо сонцю тебе печемо. Хай усі в родині будуть живі й здорові. Щоб діти так швидко й красиво росли, як ростеш ти. Світи нам, паско, як світить сонце ясне, щоб хліб на ниві був такий багатий і величний, як ти велична..."

Рано-раненько на Великдень йшли дівчата в садок, ставали під яблунею, обличчям до сходячого сонця, і молилися:

Добрий день тобі, сонечко яснеє!
Ти святе, ти ясне, прекраснеє,
Ти чисте, величне й поважне,
Ти освіщаєш гори, й долини, і високі могили.
Освіти мене, Дажboже, перед усім миром
Добротою, красотою, любощами й милощами,
Щоб не було ні любішої, ні милішої
Од внучки Дажбожої.
Яке ти ясне, величне, прекрасне,
Щоб і я така була ясна, велична, прекрасна
Перед усім миром оріанським на віки віків.

Після молитви дівчина позначала дерево, під яким стояла. Коли дерево зацвітало, рвала цвіт, плела з нього віночок, клала на голову і ним чарувала любов.

На Великдень люди широко відчиняли віконниці, забирали все з підвіконь, щоб увійшло до хати чарівне проміння, а з ним — цар неба, бог достатку, який приносить у дім щастя і здоров'я.

Особлива розмова в Дажбога з дітьми. Сонце-Дажбог любить слухати, як вони благально співають: "Ой ти, сонечко, засвіти. Землю, нашу матінку, пригорни, пригорни..." Діти — то божі квіти, тому до них така щира любов сонця. У самій дитячій молитві — невинність та сама святість. Діти впевнені, що сонечко чує їхні молитви-пісні і на їхнє прохання пригортає матінку-землю ласкавим теплом та вкриває квітами.

Найвищу яру силу Дажбог-сонце знаменує в день бога Купала, коли увесь світ і всі могутні боги беруть участь у торжестві шлюбу на честь бога літнього сонцевороту Симаргла-Семиярила з богинею води Даною.

Аби заворожити сонце і спрямувати його дію на що-небудь, у давнину чародії обв'язували те, що зачаровували, золотою ниткою і прив'язували до себе, коли з'являлись перші промені сонця. Всі рослини, які мають знаки сонця у своїх коренях і стеблах, вважаються сонячними. Найулюбленішою квіткою Дажбога є соняшник: "На сонечко я схожий і сонечко люблю, до нього повертаю голівоньку свою". Соняшник, як і інші сонячні рослини,

стрічає схід сонця, а потім повертає свою квітучу золоту голівку за рухом сонця, щоб увечері попрощатися з ним. Сонячними птахами, які аплодують сходу сонця, кличучи його і пробуджуючи, вважаються півень, ворон і сокіл.

Внуки Дажбожі перед народженням були в сонці, тому й шанують свого бога. Земля, наповнена його життєдайним сім'ям-світлом, його вічністю та безмежністю, — то для орія вічна спадщина, тому палкі молитви орія-хлібороба спрямовані на схід, де розпочинається день, де народжується життя.

Люди рівні перед небом, усім однаково дарує своє проміння сонце, та не однаково приносить воно світло в душу. Душа освітлюється світлом знань і любові сонця-неба. Головне, як навчав колись великий наставник орійців Рама, треба ставитися з повагою до свого Я, до свого Генія, бо горе тим, хто зло називає добром, тьму — світлом, а світло — тьмою. Немає віри, вищої за Сонячну віру! Від первовічних голубих вод широких річок, від золотом покритих восени їх берегів лине до Дажбожих нащадків той далекий бронзовий дзвін славного минулого предків.

Крім того, що сонце приносить кожній родині, кожній людині добро і тепло, Дажбог пильно стоїть на сторожі законів предків. Люди, в душах яких живе зло, віддаляються від світла добра, сонця, віри та звичаїв предків. Грізним буває у своїй небесній карі до боговідступників Дажбог. Гряде тоді небесний грім, креше вогонь-Сварга блискавиці на голови тих, хто порушив священний закон зоряного неба предків.

Іменем Дажбог благословенне життя! Дажбог — святий дух Оріани. Таїною Дажбога освячена воля і сила, слава і безсмертя синів і дочок, внуків та правнуків могутнього Рода. Немає віри, вищої за Любов! Немає віри, вищої за Безсмертя! Воістину великий і святий шлях, дарований людині небом Господа!

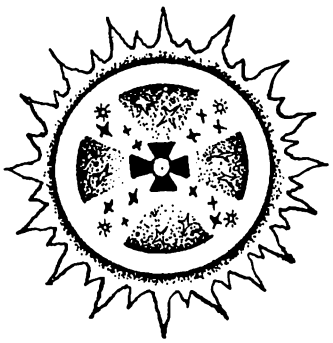

СВІТОВИД

Син Дажбога Світовид — бог, якому доручено пильнувати, щоб на небі, на землі і в підземнім царстві священно здійснювалися закони Дажбожі. В ім'я минулого, сучасного і майбутнього внуків Дажбога Світовид — Сонце моралі, мудрості, найвищого всебачення, чеснот та вірувань у земній тайні Любові і Краси, Безмежності і Вічності.

Світовид завжди у золотому шоломі із сімома мечами, а восьмий — у руці; виїжджає він на білому, як і в його батька, коні, воювати з темним мороком зла в години ночі. Для демонів ночі він — божество жаху, для людей — бог перемоги світла над тьмою. Боїться нечиста сила чотириголового бога. Коли іноді буває так, що напосяде вона темною хмарою з усіх сторін, дістає Світовид золотосяйний ріг і сурмить зорю, кличучи богів світлого дня.

Вдень Світовид стає невидимим, відпочиває, готується до нових поєдинків.

Своєю чистотою життєдайного сонця великий бог неба і світла став для людини живим втіленням Бога на землі. Та й сама назва бога Світовид означає "витязь, що приносить світло".

В ім'я святої трійці — неба, води і землі — мужні сини Оріани, озорені Світовидом, охоронені його мечами, звертались до свого світовидця в пору важливих подій та питань, і ніякий цар на землі не міг тоді змінити рішення, яке зійшло на них божественним світлом Дажбога.

На честь бога боротьби з мороком зла наші далекі пращури будували храми та приносили туди дарунки і пожертви. Про один з таких храмів на острові Ругії писав Саксон Граматик, данський хроніст-літописець. Храм той поділявся на дві частини; посеред будівлі було відокремлене місце на чотирьох колонах. Стеля сяяла малиновою фарбою, а замість стін звисали чудові килимові покриття. Там і стояло зображення Світовида — набагато вище за ріст людини, з чотирма головами, зверненими в чотири сторони світу. Борода у Світовида ретельно причесана, волосся підстрижене. В одній руці кумир тримав великий ріг, майстерно прикрашений коштовним металом. Кожного року жрець у відповідний день наповнював ріг вином — по ньому віщували благоденство наступного року. В лівій руці Світовид тримав лук, одяг його сягав колін; ноги стояли на голій землі, а підошви входили в землю. Біля статуї лежала кінська збруя і величезний меч, піхва і рукоять якого були надзвичайно мистецьки оздоблені сріблом".

Світовиду відправляли богослужіння у відзначені дні і ворожили про майбутнє. Він був богом земних плодів і богом війни. Йому належала третя частина здобичі, добутої на війні. Для його охорони призначались триста кращих воїнів з кіньми і стільки ж стрільців, які воювали в ім'я бога і називалися його військом. Все, що було добуто ними, приносилося в храм, де зберігалося у замкнених скринях і призначених для цього коморах. Усе орійське плем'я, кожен чоловік і кожна жінка, вважали за честь принести йому пожертви. Навіть заморські царі присилали туди подарунки. В інших святинях Світовида, як і в згаданому вище, крім скарбів утримувався при храмі білий кінь, гриву і хвіст якому заборонялося завивати. Тільки жрець міг сісти на нього і годувати його. Предки вірили, що на цьому білому коні Світовид приносить на землю світанок і воює з ворогами дня. Пояснювали вони це тим, що кінь, залишений у стайні звечора, вранці був весь у піні, ніби після тривалої їзди. Цей священний білий кінь служив для щорічних віщувань. Коли збирались на війну, то перед храмом ставили потрійний ряд списів, устромлених в землю гострими кінцями, по два в кожному ряду. Списи стояли навхрест один до одного. Таким чином усіх списів було шість; відстань від першого ряду до другого була така ж, як від другого до третього. Після урочистої молитви жрець за вуздечко проводив коня через три ряди. Коли кінь, перестрибуючи, піднімав спочатку праву ногу, то це вважалося щасливою ознакою, і навпаки. Наші предки не починали важливої справи (походу чи плавання), не випробувавши стрибок тварини. Були й інші гадання. Жерці, приміром, брали три дощечки, в яких одна сторона була біла, а інша — чорна, і кидали. Якщо усі падали білою стороною — означало щастя, а коли чорною — нещастя. При храмі Світовида зберігалися священні знамена та орли. Знамена захищались на полі борні з особливою впертістю і мужністю.

Таким чином, наші пращури вірили у царювання бога Світовида на землі і вважали його покровителем як у мирні будні, так і на війні. Білий кінь Світовида вказував на лицарське життя бога на землі і на його войовничість як божества у боротьбі з потойбічним світом.

У 1848 році на Тернопільщині в гірському районі річки Збруч було знайдено триметрову статую з крем'янистого вапняку. На сьогодні встановлено, що збруцька знахідка відтворює верховного бога — Світовида. У центрі статуї зображено трійцю богів, яка символізує три світи: небо — світ Прав, землю — світ Яви і пекло — світ Нави. Від трійці доверху висічено зображення чотирьох богів — Велеса, Лада, Мокоші і Дажбога. Увінчує богів чотириликий Світовид. Тут можна бачити ріг — символ достатку, чашу — символ гостинності, меча й коня — символи недоторканності земель. Наші далекі пращури вважали себе народом нескореним і непереможним, бо мали бога, який об'єднував усе.

Урочистості на вшанування бога Світовида розпочиналися зі святом Коляди на честь Сонця, що народжувалося. У цей час Світовид, уражений на деякий час Чорнобогом, набирається нових сил і починає оживляти довкілля. Аж до Зелених свят наші діди-прадіди здійснювали різні ворожіння і приносили йому жертви. На Зелені свята розпочиналися ігри, влаштовувалися герці, турніри і кінні перегони на честь бога Світовида. Когось із юнаків обирали Світовидом, який бився кінно зі своїми супротивниками. Ці ігри закінчувалися тим, що перевдягнений у темного духа чоловік кланявся непереможеному. При цьому грали музики, люди плескали в долоні, співали пісень, танцювали й веселилися. Дівчата у цей час обирали поміж себе найгарнішу, прикрашали її різним зіллям, а на голову клали віночок з квітів. Потім водили довкола дівчини хороводи, називаючи її Лелею. Наприкінці свята відбувалось єднання найхоробрішого лицаря з красунею, яке символізувало світле майбутнє дітей та внуків великого Рода, бо ж обоє вони, парубок і дівчина, — кращі з кращих і творитимуть "славу Світовиду всяку".

15 червня Світовиду співали зажнивних та жниварських пісень. 26 вересня відбувалося всенічне моління в усіх храмах Світовида.

Світанок для орія-хлібороба — то білий кінь Світовида. З добрим серцем і чистою душею іде він з ним сміливо у світлий день, урочисто проторюючи дорогу вічності, яка веде його у зоряне царство духа предків.

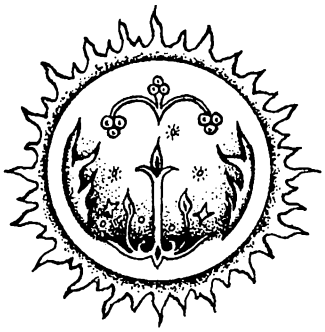

СВАРОЖИЧ

Незмірно щедрий на добро син великого бога вогню Сварога — Сварожич. Народився він і прийшов у світ з тих чистих джерельних вод, які омивають Священну гору, небесну оселю богів. У предковічні часи в битві з гидкими силами мороку Сварожич славою освятив свій божественний вогонь і з тих незабутніх часів залишився у віках богом світового добра. З початку світу люди були беззахисні перед могутньою стихією бога вогню Сварога. Тоді Сварожич узяв вогонь у свого батька і приніс його до людей.

Не десятки, не сотні, а тисячі храмів побудували вдячні Дажбожі правнуки Сварожичу на благодатній землі Оріани. Про один із таких храмів згадує Дітмар Мерзебурзький, хроніст XI століття: "Храм його, — говорить він, — з трьома воротьми, посеред Священного гаю, побудований був із дерева і стояв у граді Радегості, мешканці якого завжди були гостинними, "раді гостям". В основі підтримувався він рогами тварин, а стіни були розмальовані різними зображеннями богів і богинь. У храмі стояли боги з накресленими таємничими символами-знаками, вбрані в шишаки зі щитами. Кожне з вирізьблених зображень богів було підписане — мало вирізьблене на дереві ім'я. Посеред богів стояв Сварожич, головний огнищанин землі орійської. У цьому храмі після воєн орії-ратаї зберігали свої походні знамена, приносили сюди жертви і просили богів вгамувати свій гнів. У годину віщувань стародавні жерці, хранителі храму, прикрашали зеленими гілками коня, визнаного священним, проводили його через списи, застромлені навхрест один до одного в землю. В разі щасливого передбачення приступали до задуманої справи, коли ж ні — відмовлялися від свого наміру.

Про інший храм Сварожичу пише хроніст XI століття Адам Бременський. Град могутнього племені рейтарів Ретра, де був храм, мав дев'ятеро воріт і був звідусіль оточений озером, через яке проходили по мосту лише ті, кому належало йти для жертвоприношень і віщувань. Про цей храм згадує і Гельмольд (XII століття), німецький священик, додаючи, що коли передбачення були приємні, богові заколювали биків та овечок, жерці проливали кров жертви до підніжжя золотого зображення бога сонця і родючості Радегоста. На шоломі Божича сидів орел з розпростертими крильми; груди кумира були в кольчузі — їх прикрашав щит із зображенням голови чорного бика, який бог тримав правою рукою; в лівій він мав сокиру з двома лезами. Священний живий вогонь у храмі горів день і ніч.

Бог Сварожич — найвища мудрість землі і неба, тому й призначений Сварогом бути послом неба на землі. Без вогню Божича не було б культури та мистецтва у людей. Своїм добрим, життєдайним вогнем Сварожич зігріває їхні душі. Він — джерело натхнення для художників, поетів та закоханих. Лише смерть здатна пильнувати той вогонь, бо вона — опікунка божественного вогню Сварожича і приходить до людини тоді, коли він погасне. Добрим і ласкавим вогнем-промінням зігріває син Сварога душі людей, оберігає щастя дому і домашнє вогнище всієї родини від злих духів-ворогів. Вогонь Сварожича горить внутрішнім вогнем у душі кожної людини, спалює в тілі всі її нечистоти та перешкоди. А вибраній богом людині великий Божич дарує здатність споглядати паралельні світи, допомагає заглибитись у свій внутрішній світ. Наші предки сприймали вогонь як живу істоту, як мудрого свого наставника, тому й ставились до нього бережно та з повагою. Живий вогонь душі допомагає розвинутись і досягти успіхів у житті.

Колись наші пращури твердо вірили, що вогонь Сварожича вбереже і не спалить невинного, бо вогонь — святий, божий, праведний, тому в давнину ним чинився різний суд Божий. Приміром, дівчину, котра втратила цноту та обманювала молодого, проводили через вогонь. Сварожич страшно карає грішних — вони горять в огні. А щоб молодята ішли чистими і багатими у життя, Божич святим вогнем перепиняє їм дорогу, пропонує переступити через себе і тоді дає їм велику очищувальну силу.

Без вогню Сварожича важко уявити життя людини. Багатшою тілом і душею вона стала лише тоді, коли Сварожич, узявши вогонь від Сварги-Неба, допоміг їй зробити воістину божественний мистецький витвір — перший глиняний горщик. Відтоді син Сварога пильно наглядає, щоб кожна господиня була обережна з вогнем і поважала його: перед тим, як запалювати вогонь у печі, не забувала хрестити його та ставила горщик з водою й поліно, щоби він мав що їсти і пити. У тієї господині, яка вміє краще за інших розводити й берегти вогонь, страви з печі завжди смачні і святкові. Небом блискавиць і громом бога Перуна гнівається бог Сварожич на тих, хто каже про нього щось непристойне, а ще більше на тих, хто плює у вогонь, на його святість. Про вогонь Сварожича кажуть: "Ми шануємо його, як бога, бо він — наш дорогий гість".

Особливу силу має живий вогонь, добутий тертям дерева об дерево. Воскова горюча свіча-трійця, запалена таким вогнем на Різдво молодого Божича-Сонця та на Водохреще, — то свята Божа пам'ять про творення трьох небесних світил — місяця, сонця і зорі, що їх принесло первовічне Дерево життя, пливучи по первовічних водах.

Кожна родина в наших далеких пращурів мала своє святилище і свій жертовник, біля якого молилася до свого Овина — домашнього вогню.

Овином у давнину називалася не тільки піч, але й клуня, стодола для сушіння зерна та саме вогнище, яке запалювалось від іскри, добутої тертям дерева об дерево. Свято Овиного Домовика наші батьки-діди відзначали 24 вересня. Священний вогонь хліборобів горів не тільки біля стодол, клунь на току та в печі, — ним запалювали також свічки на весіллі. З тих предковічних часів Сварожича вшановують ще як бога плодючості.

Вогонь Сварожича має велику благодійну силу. Ним на Ордань підсмалюють дітям волосся, щоб були розумні, щасливі і не мали страху. Стрітенський вогонь боронить від грому й додає здоров'я.

У давнину, аби позбутися людської недосконалості та освятитися зоряним світлом прозріння, людина віддавала себе у самопожертву богу Сварожичу. Пройшовши через вогонь терпінь, така душа ставала чистішою і досконалішою. Молоду людську душу вогонь Сварожича загартовував чистим жаром, і вона ставала "таким молодцем, що ні задумать, ні згадать, хіба в казці сказать". Протягом свого довгого життя не одного творця і мислителя засвітив ясним світлом прозріння добрий син Сварога.

Найбільшу радість і повноту життя приносить Сварожич у день Великого четверга та у Великодню ніч. У святу ніч під Великдень Сварожич великими вогнями своїх божественних чарів очищає землю від нечисті. Це — найсильніше очищення людини від злого демона тьми. Вогонь Сварожича — частка сонця Дажбога, його рідна кров. Чистий, чарівний вогонь Божича має велику силу і в Купальську ніч. Стрибання через купальські вогні, вогні в ритуальних обрядах, — то всеочищаюча сила, яка приносить добробут людині, тварині, рослині — всій Матері-Землі. Саме тому, вшановуючи свого бога, парубки на Купала пускають з гори чи горбка обгорнуте соломою запалене колесо, бо це — праобраз небесного бігу синів Сварога: Дажбога і Сварожича, їхнє світло та тепло.

Справжній божий дар людям — це вогонь життя Сварожича. Коли людина вперше запалила світло, Всебог навчив її славити живий вогонь Сварожича. Від покоління до покоління передає орій-батько молитву-пам'ять в ім'я горіння божественного неба Сварога: "Слава тобі, що показав нам світ!"

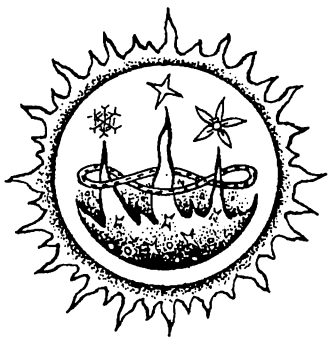

ТРОЯН

Коли яйце, яке зніс у первопочині світу білосніжний лебідь Білобога, по році розлупилося, то з одної половини шкаралупи сталася земля, а з другої — небо. Темний морок зла хотів перешкодити світлому буттю стати вічністю, та у велику битву титанів з огидними силами мороку втрутився сам Господь-Бог, створивши під землею пекло, куди через широко відчинені залізні ворота Мати-Земля котила повержені кудлаті голови. Владикою неба, землі та підземного царства Всебог призначив Трояна, брата Дажбога. Той відміряв час на роки, а рік розділив на три частини — весну, літо, зиму — та доручив богу Ярилу, богу Семиярилу та богу Коляді, кожному у свою пору року, допомагати Дажбогу котити по небу сонце. Заразом бог Троян став опікуном світлоносної трійці та заступником її від злих сил Чорнобога.

З давніх-давен бог Троян навчав наших пращурів теслярської та різьбярської справ, а заразом і будування міст. Коли наші далекі прапращури побудували на трьох горбах, де стрімко несе свої води Дніпро, місто, Троян став його богом, освятивши своїм Золотим Трисуттям його Минуле, Теперішнє і Майбутнє. Зрештою, число "три" стало священним, бо лю́бе богу Трояну. Приміром, спадкоємцями та наслідниками престолу ставали тільки три старші сини. Народна приказка говорить: "Один син — не син, два сини — півсина, а три сини — ото син". То правда, що тільки третій стає тим новим пагоном, з якого квітне дерево роду і відкривається вхід у майбутнє. Знову-таки: казки та легенди вістять про трьох богатирів, трьох братів, три царства. У побуті людина традиційно користувалася трьома повторами: тричі кланялися, тричі цілувалися, тричі вибачалися, тричі благословляли у далеку дорогу, тричі піднімали іменинника і труну з покійником.

Згодом град Трояна став поселенням із трьох осад. Вождь Кий зі своїм родом став жити на одній горі, Щек засік го́род на горі, що зветься нині Щекавицею, а Хорив сів на третій горі, яка зветься Хоривицею. Спільне місто Київград було названо ім'ям старшого брата Кия.

У бога Трояна був ще рідний брат Триглав — з трьома головами. У давнину храм Триглава стояв у місті Щетін, далеко на північ від града Кия. Щетінград був збудований, як і місто Трояна, на трьох священних горбах. У храмі височіла скульптура-образ Триглава. На очах у бога був золотий покров, щоб не бачити людських гріхів.

Триглав допомагає богу Трояну тримати владу над небом, землею і пеклом. Та здебільшого Триглав — віщий бог, бо наділений силою Всебога пророкувати майбутнє. У святилищі храму щетінці зберігали золотий і срібний посуд, турові роги для пиття і для сурм, зброю та здавали десяту частину здобичі, взятої на війні. Сюди також приносили свої жертви, порятовані від бурі на морі.

На честь Трояна і Триглава наші пращури влаштовували свята з ритуальними іграми, танцями та бенкетами. Біля головного храму були три будівлі, в яких стояли лавки і столи; сюди народ сходився на Троянові віча, аби вирішувати важливі проблеми. В храмі Триглава завжди тримали священного коня, і тільки вороного. За ним дивились по черзі жерці; ніхто не мав права на нього сідати. Перед військовими походами жерці проводили коня через дев'ять списів, і коли кінь проскакував, не зачепивши їх, то віщували щасливий кінець задуманого.

Бог Троян виїжджає у світ тільки по ночах. Він володіє божественним даром перевтілюватися в міфічного звіра з козлиними вухами і ногами, іноді стає триголовим, а тому не боїться найстрашніших демонів ночі. Тоді він може навідатись і в минуле, і в майбутнє людини. У житті довкілля бог Троян творить початок, середину і кінець — весну, літо, зиму. В єдиному хороводі небесних світил для кожної пори року окремо бог Троян приносить для людини і три великі свята: сіяння, збирання та споживання земних плодів. Орій-хлібороб ніколи не скупився на багаті пожертви великому богу.

Першим було свято Весни, коли, як кажуть у народі, бог Ярило брав Зиму на вила. Розпочиналося свято торжеством на честь бога Трояна та богині Всесвіту, матері сонця Дажбога, великої Лади. Після богослужіння в храмі богові приносили в жертву козла. У вічному змаганні світлого та темного, дня і ночі, літа і зими бог Троян початком весни та приходом хліборобського року відзначає перемогу Білобога — бога щастя, добра, білого дня над Чорнобогом — богом зла, чорного пса ночі. Під час цього великого торжества наші пращури освячували небо словами-гімнами на честь сонця Ярила, бога весни, а зрештою, і війни теж. Слово "яр" означає і весну, і лютість. Молитви людей линули в небо до богів з проханням, щоби вони освятили та послали родючість і дощ для землі, закликали птахів розвеселити співом ліси та діброви. Це буває в час весняного рівнодення, 21 березня, коли увесь світ славить перемогу світла над тьмою. Дівчата з хлопцями водять тоді хороводи, прославляючи верховну любов світла і води. Ігри та пісні дівчат і парубків сповнені залицянь, а наприкінці свята молоді поєднувалися шлюбом в ім'я вічності триєдиного сонця Дажбога. Закінчувалося свято поминанням душ предків: після веселих ігрищ ішли на могили чи до тих пам'ятників своїх "рідняків", де стояли на стовпах посудини з попелом

померлих, приносили туди їжу та напої, робили зливання на честь покійників, щоб вони, добрі душі-Лада, допомогли виростити високий врожай, оберегли від тучі-грому, від зливи та вогню. Потім на честь великого бога справляли урочисті бенкети та тризну. Тризна — то богатирські ігри з кулачними поєдинками та боротьбою. Такі бої-ігри особливо богоугодні Трояну. У цих поєдинках бог Троян своїм Золотим Трисуттям світла Дажбожого гартував тіло та душу орійця для безсмертного майбутнього.

Після весняного свята розпочиналась пора засіву, землеробські та польові роботи. Весна вступала у свої законні права. Закінчивши обсіювання, наші пращури справляли свято на честь бога Лада, що звалося Семик та означало торжество Дажбога над тьмою у час найбільшої його діяльності. Наставало літо. Орій-хлібороб продовжував звеселяти піснями і веселощами небо і землю. Все це виглядало як богослужіння богу плодючості Ярилу-Сонцю і його коханій Лелі. Сонце піднімалося все вище над землею, росло, розквітало, множилося і раділо... Раділи люди, раділи небо і земля. Завершувалося свято Лада великим торжеством бога Купала (літнє сонцестояння —21, 22 червня) на честь могутніх святителів і чистителів життя, вогню та води, від яких зродилась любов на землі. То була вершина другого великого свята добродійного бога, пора плодоношення. Невдовзі розпочиналися жнива.

Після збору врожаю, з початком холодів, розпочиналась пора відпочинку та підготовки до посівних робіт, а з нею — третє велике свято віри і надії орія-хлібороба у перемагу Трояна над Марою, коли сонце мало найменшу життєву силу, а бог Коляда повертав його знову на весну. Вершиною торжества неба і землі стало Різдво Всесвіту (зимове сонцестояння — 21, 22 грудня), з первовіку свято народження небесних світил: Сонця, Місяця, Зорі та богині води Дани. Це — найбільше свято Матері-Землі, яка приносить та дарує людям щедрі дари заради щасливої долі дітей та внуків Дажбожих. Саме в цю пору у доісторичні часи божественний світ всеєдиного Лада та господині Лади здолав темні сили мороку і зла, а владикою неба, землі та підземного царства для минулого, сьогодення і майбутнього став тоді хранитель світла Божого Троян.

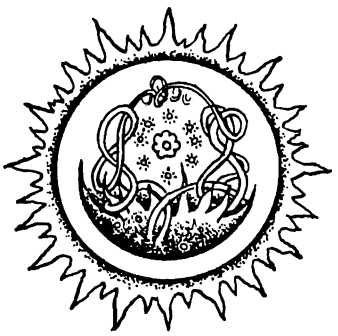

СТРИБОГ

Далеко в морі є плавучий острів, на якому посеред стрімких скель стоїть високий храм господаря вітрів. Багато-багато років живе там Стрибог зі своєю дружиною, шістьма синами та шістьма дочками. Давно йому треба було б піти на відпочинок, та замінити нікому. Через те інколи буває сердитий. Тоді на землю приносить він з моря чорні хмари, бурі і грози, біду та всяку лиху долю.

За розпорядженням головного вітродмуха з чотирьох боків світу дмуть чотири велетенські чоловіки, його рідні брати. То ще за тих давніх часів, коли світ уявлявся чотирикутним, виникло прислів'я: "Йди собі на чотири вітри!". З непомірно величезними вусами та губами ті чотири могутні чоловіки дмуть один на одного; за повір'ям, якщо котрийсь із тих чотирьох велетнів дме сильніше від інших, то з того боку і буває вітер.

Сівер, або Сіверко, — бог холодних північних вітрів. Цей білявий похмурий бог сильний і галасливий. Йому підкоряється сама богиня Хмара, тому розносить він хмари і заморожує воду, ламає дерева і посилає на землю град, сніг, холод і, зрештою, зиму. Чорні хмари Сівера — то його гнів і віщування лихої долі тим, хто погано господарює. Цей бог має таку силу, що повітря аж свище і вихоплюється з-під темних хмар спалахами. Могутній Сівер пробирається в самі глибини земних печер, турбує там темних духів і змушує тремтіти землю.

Літник — бог теплих літніх вітрів. Цей вічно юний засмаглий легінь завжди літає у широких білих шароварах. Він ніжний, прохолодний та вологий. Взимку пом'якшує сувору зиму, а навесні сприяє росту квітів і трав. Та не завжди він такий; іншої пори його звуть Хором, богом західних дощових вітрів і мряки. Старожили, котрим доводилося бачити його, розказували, що в дощову пору він тільки те й робить, що плаче, бо завше в мокрому одязі.

Стрига — бог східних сонячних вітрів. Він швидко поїдає вологий туман, що в наших пращурів був символом лиха та загрози. Туман — це смуток від зради коханого, лихої долі, яка бозна-де бродить, а ще — невідомість і небезпека.

Південний Вітрило літає на вологих крилах, закриваючи своє лице страшною тьмою, а з його тяжкої білої бороди потоками струменить вода. Хмари зупиняються в нього на лобі, а його крила і груди жахливі від води.

Одну з доньок бога Стрибога наші пращури назвали Стригою. І хоча вона вважається заступницею знахарів, однак є ще й богинею чвар. Вона насилає також злі, лихі вітри, які навівають тугу, град та зливи, приносять засуху, висушують землю та викладають хліби.

Але найбільш лихим повітряним духом є Перелесник. На відміну від інших духів він має вогненний хвіст. Коли, бува, пролітає над чиєюсь хатою, то в ній пропадає добробут, гине худоба, бджоли, висихає сад, а часом спалює він хату. Може навіть загубити жінку, до якої цей змій-дух літає для співжиття, бо вона від того чахне.

Стрибог — наймогутніший серед богів вітрів. Володар володарів вітрів має ще більші, ніж у братів, вуса. Люди кажуть, що то бог Стрибог стрибає, а насправді він моргає одним вусом, бо коли б моргнув двома — то знялася б така буря, що вмить перевернула б цілий Всесвіт.

Коли вже сильно натомиться Стрибог — брати йдуть відпочивати. Тоді починають дмухати ангели, які стоять у різних кінцях землі за морем. Буває, що й сам господь посилає до людей слабкий приємний вітерець.

Саме тоді, коли Стрибог та брати відпочивають, намагається зірватися з ланцюга і позбутися пут велетенський чорт, прикутий до кам'яної скелі богом Сварогом ще в незапам'ятні часи. Лютує чорт, сильне дихання його викликає рвучкий, поривчастий вітер, який може осліпити або заподіяти велику шкоду людині. Люди, боячись образити його, відгукуються про нього з повагою.

У володаря вітрів безліч численних слуг — підвладних вітрів. То все — внуки Стрибога. Найвідоміші з них — Ласкавець, Дмухач, Степовий, Грозовий, Буревій, Смерч, Вихор, Бігун, Горішній, Долішній, Шарпун, Крутій, Помірок, Труба, Посвистач, Половій...

Якщо Половій, приміром, лагідний, добрий, помічний для людини вітер, допомагає дозріванню збіжжя, то Помірок навіває холеру та чуму. В давнину їх називали "повєтрієм". Особливо небезпечні Смерч, Бігун і Труба. Останній може підхопити людину і занести світ за очі. Коли носиться Вихор — йде чортове весілля. Якщо кинути в нього сокирою чи ножем, вихор вшухне, а сокира чи ніж будуть скривавлені. Лихий Вихор — посланець Чорнобога — був колись чортом, що сім літ повзав гадюкою, другі сім літ — полозом, треті сім літ — чорним змієм, у шерсті, з крильми, з хвостом, з великими нігтями на ногах та руках. Розмахом своїх крил викликає він сильний вітер. Вихор найчастіше прилітає під час грози і живе в полі, ніколи не сидить на місці, а все перебігає з місця на місце. У ньому від громової стріли Перуна ховаються чорти. Під час бурі чи грози, щоби до хати часом не вскочила нечиста сила, затикають комин, у печі запалюють громничні свічки та підкурюють будівлю свяченою вербою. Убезпечитись від грому можна, викинувши на поріг коцюбу й лопату, якою саджають хліб у піч, та ще заклинанням: "Туче, туче,

туче, красна дівице, тебе тепер прошу, в навечеріє, при моїй вечері. Прийди до мене швидко від сходу і заходу, сядь зі мною за одним столом вечеряти, з однієї миски, з однієї ложки... Як їсти ти не прийшла до моєї вечері, так же тучі не можуть прийти до нас вовіки..."

Ласкавий весняний вітерець люди прозвали Вітройком. То він приносить до дівчини "вербову дощечку" з милим. Через цей чарівний місточок приходить щастя родинного життя та одруження. На весіллі вітерець супроводжує наречену, заспокоює її, приносить милій вісті, коли наречений далеко, а може й милого принести. То він, Вітройко, приносить теплий життєдайний дощик, роздмухує вогонь закоханих сердець, а творчим людям дарує крила натхнення.

Викликати вітер можна за допомогою свистіння. Хто сильно свище, той викликає сильний вітер. Вирушаючи в морські походи, наші пращури молилися своєму богу Посвистачу, а щоб, бува, не роздратувати грізного бога, суворо заборонялося свистіти під час походів.

На посвисти неодмінно збігається нечиста сила, тому коли надворі завірюха чи метелиця, то люди кажуть: "Це нечистому хтось душу продав і він радіє з того". Хто ж свище тихо й лагідно, той викликає тихий вітерець, тому при віянні збіжжя, аби вітер не пустував, а віяв лагідно, посвистують тихенько. Люди здавна молилися і приносили жертви повітряним богам. Могутнього бога, який може навіяти як добро, так і зло, наші діди-прадіди вшановували 14 липня. "Сей день святкується задля вітру: можна робити все, лише не коло сіна та оборогу, бо вітер геть порозмітає". Щоби вітри були милостиві, наші батьки-діди проводили свято Вітру з певним благанням та заклинанням. Тоді вони дмуть там, де їм наказує володар: не перешкоджають згрібати сіно, класти його в копиці, не перекидають стогів, кіп та копиць. Богу Стрибогу моляться ще 20 вересня і 21 лютого, аби дав добру погоду.

Грізним богом-нищителем стає Стрибог, коли приходить зі зброєю в руках на землю орійця чужинець. Свою верховну справу він доручає тоді дружині, а сам зі своїми вірними внуками Стрибожими та разом з іншими богами предків нашої Матері-Землі стає на захист благ народу. То він відвертає стріли від мужніх воїнів, і тріпоче в голубім небі золотий стяг Дажбога, зовучи свій народ до Перемоги, Звитяги і Слави.

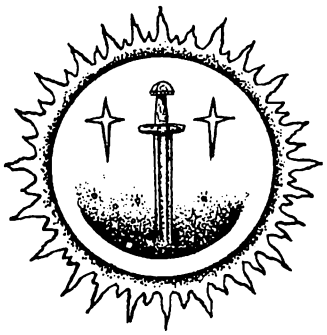

АРЕЙ

Нескорима душа орійця на своєму тернистому шляху самопізнання та самовдосконалення освячена і благословленна найвеличнішим даром Божим премудрої богині Лади — зоряним небом предків, тому стоять між небом і землею внуки Дажбожі твердо і сміло, вміють не лише гарно жити та вирощувати хліб, але й гарно вмирати, аби вовіки-віків жила і процвітала рідна Мати-Земля.

Орієць умів боронити свою землю і мав усі права на жорстокість до зайд-напасників. Це — велика таїна, що орійці у світі є раттю нескоримою. Той, хто з первовіку освячений первісним вогнем і первісними водами, не боїться ворога і смерті, а стає володарем неба і землі. Смерть на полі брані миліша, ніж неволя. Не страхаючись смерті, орієць у житті сягнув небачених висот, недосягнутих і нині. Згадаймо тільки знамениту золоту пектораль — неперевершений у віках шедевр древньої Оріани!

Орійці першими приручили коня, винайшли колесо та плуг, зорали землю та виростили хліб. Першими викували залізний двосічний меч! А в стрільбі з лука вражали ворога на 4-5 сотень метрів.

Арей, або Арес, — бог війни древньої Оріани, син великого Неба-Сварги і святої Матері-Землі, — народився в Яр-вогненній силі могутнього Сварога, посеред грому і блискавиць Перуна у космічну годину найзапеклішого поєдинку титанів-лицарів із темним мороком зла. Арей став тоді в одну лаву з безстрашними звитяжцями і в кривавій січі був найжорстокішим до ворогів. Після перемоги світла над тьмою зійшов бог Арей з неба на землю і приніс внукам Дажбожим свій меч. Узяв від бога у свої натруджені мозолясті руки орій-хлібороб меч Арея і вознісу віки хвалу та славу великому Роду. З тих доісторичних часів меч Арея став символом безсмертя орійця, що передається у спадок від героя до героя уже не одну тисячу літ.

Земля Оріани, на яку вперше ступила нога бога Арея, почала називатися Арією, пізніше — Фракією. Найхоробрішими і найправеднішими з-поміж усіх фракійців були тоді гети, або інакше скіфи.

Де лише не воювали арійці на бойовищах, всюди на поміч до них приходив їхній бог. Історія свідчить, що були наші предки народом войовничим, боролися не лише захищаючи власну Вітчизну, а й у числі воїнів інших народів, а часто і в рядах найманих військ у чужих державах.

Давньогрецький історик Геродот так згадує про поклоніння богу Арею в древній Скіфії: "В кожнім повіті влаштовано святилище Ареса на громадській площі. В'язанки пруття нагромаджені там одна на одну, близько трьох стадій завширшки і уподовж, вгору висота менша. На самім верху зроблено чотирикутну рівну площу; з трьох боків вона стрімко спадає, з четвертого виходить нагору. Щороку складають 150 возів свіжих в'язанок наверх, бо купа меншає через погану погоду. На цім підвищенні кожен повіт ставить старий залізний меч, і се й зоветься святим образом Ареса. Мечеві щороку приносять у жертву худобу і коней; скіфи більше жертвують йому, як іншим богам. З усіх спійманих неприятелів жертвують вони на сто одного: кров жертвуваного чоловіка виливають на меч".

Йордан, письменник VI століття, спираючись на давніші джерела, пише: "Цього Ареса гети завжди шанували грізним культом — йому служили жертвою поденники воєнні. Гети думали, що то справедлива річ — правителя воєн приєднувати собі кров'ю людей. Аресові жертвувано первістки здобичі; йому на хвалу вивішувано здобуту зброю на стовбурах дерев... Тим виказували гети особливу любов своєму родоначальникові, праотцеві". Своїм родоначальником бога Арея вважали також войовничі амазонки.

Про один із мечів бога Арея, який був у володінні Аттіли, короля гунів, розповідає Йордан, переказавши оповідку за грецьким істориком Пріском: "Хоча Аттіла вже з природи покладався на щастя воєнне, однак віднайдення Аресового меча піднесло ще його віру в себе; той меч королями Скіфії вважався святим. Меч знайдено у такий спосіб. Один пастух помітив, що серед череди теля закульгавіло: він пішов за слідами крові і наткнувся на меч, об який поранилося теля. Пастух зараз меч викопав і заніс до Аттіли. Сей зрадів дарункові і в гордості подумав, що він призначений на володаря світу, бо Аресовий меч надасть йому перевагу у війнах".

Про культ бога Арея пише А.Гільфердінг: "Богом войовничим, здебільшого слов'янським Марсом, був Яровит. Йому поклонялися як богові війни у Волегощі, де йому був присвячений один з храмів. У ньому висів на стіні Яровитів щит — неймовірних розмірів, вишуканої роботи, вкритий золотими пластинками; він вважався також святинею — коли висів у храмі, ніхто не смів до нього доторкнутися, і тільки за воєнного часу волегощани знімали його зі стіни і несли попереду війська, впевнені в перемозі під його покровом".

Яр, Ярий — пізніша назва давнього Ар, Арий.

Як і в інших народів, весна в наших предків часто співпадала з відновленням воєнних дій. Зі співом перших весняних пташок починався воєнний сезон. Був у наших пращурів звичай: кожного року частина чоловіків служила у війську, інша — обробляла землю. Військова служба вважалася відпочинком

після праці. Весна — символ молодості. Молода людина, пройшовши через Священні ворота зрілості, ставала косаком, вливалася в ратні лави Оріани. Тримаючи меч у руці, щит біля колін, косак цілував Матір-Землю і біля Священних воріт клявся богам, що ніколи не зрадить рід свій, не зганьбить пам'ять своїх предків.

Особливо опікував бог Арей народжених у "вторий", другий, день тижня. Таким арейцям волхви за зірками віщували їхню майбутню долю: "Тяжела бити нравом, яра же й гневлива, й дерза во бранях". Навчивши людей виготовляти зброю та володіти нею, Арей зробив їх жорстокими. Та й весь тодішній світ був суворим і диким.

Маємо жахливі спогади-свідчення древніх істориків про князя Святослава. Святослав-Завойовник не тільки прославився у боротьбі з ордами кочівників, боронячи землю прадідів своїх, але й сіяв страх і жах, розбрат і вбивства серед інших народів.

Лев Диякон (X століття) свідчить: "Кажуть, що, здобувши Філістополь, з людей, зібраних у тому місці, (Святослав) 20 тисяч немилосердно і не по-людському посадив на палі, а тих, що залишилися, настрашив і привів до покори". Жорстоко наказував князь Святослав тих дружинників-християн, які не шанували віри предків. Головну причину поразки князя в одному з боїв з Візантією волхви вбачали в тому, що багато воїнів були варягами-християнами, а рідні боги відвернулися від війська.

Немилосердний бог Арес!

Озброєний велетенським щитом, з грізним ратищем у кремезних руках бог Арей брав участь у Троянській війні на боці троянців супроти греків. Про його подвиги багато розповідає в "Іліаді" давньогрецький поет III століття до н.е. Гомер. На бойовій колісниці, запряженій вогненними кіньми, котрими їздить повітрям з неба на землю і з землі на небо, щоб не бачив його ворог, Арей укривається хмарою і б'ється завжди попереду свого народу.

Своїм прабатьком Арея вважають усі відважні витязі-герої. Однак не лють, не жорстокість бога війни, а любов до рідного краю, до сонця-неба квітне кров'ю в мужніх серцях орійців. Любов до Вітчизни завжди свята. З крові залюблених у Вітчизну, як з іскри, загоряється бажання бути справжніми синами Вітчизни, любити волю і ненавидіти ворогів Вітчизни.

Бог Арей від початку світу народжений бути немилосердним до злого мороку і тьми. Там, де немає світла, меч Арея сонцем пронизує хмари. Вічне світло життя — то безсмертний відблиск волі на залізнім двосічнім мечі Арея!

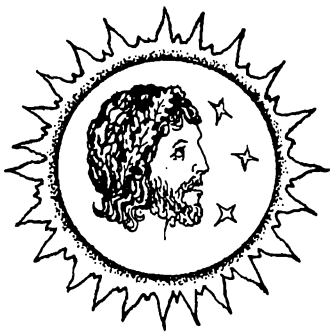

СЛАВА

Слава — богиня перемоги, знамено орійця у сонці Дажбога, освячене кров'ю і сльозами його кращих синів і дочок. Орійці ніколи не були рабами, а завжди були воїнами, захисниками світла Дажбога, тому й мають колір вогню — світлі, русяві, рум'яні.

Богиня Слава народилася того часу, коли й славний русич, власне тоді, коли виростало його величезне Дерево життя. У кожному його паростку думок, роботи і творчості неможливо віднайти ні кінця, ні краю, оскільки ніхто не спроможний порахувати на дереві гілочок; так і в житті: славлячи бога, ніхто не зможе упродовж тисячоліть виважити великої слави душі нашого народу, адже орієць життям і смертю плекав своє могутнє Дерево життя, бо воно, як і він, — його Слава!

У кожній гілці предвічного всесвітнього дерева орієць знаходив для себе свій рай, весь отой дивний епос землі: казки, легенди, пісні, колядки, щедрівки, веснянки-гаївки, феєричні танки-хороводи, багатющу, складну, але заразом поетичну символіку писанки, врешті — всю матеріальну культуру, з її забутими мудрецями, до якої ми ще не спромоглися як слід долучитися, але яку ми любимо й не мислимо свого життя без неї. То все — Слава наших батьків, а тому не забуваймо її, бережімо, плекаймо, коли хочемо залишити по собі свою галузочку для минулого в ім'я сучасного, майбутнього Дерева-життя.

Із зображенням крилатої богині Слави на щитах долі упродовж тисячоліть ішов орієць у життя, щоби боронити волю, минуле, сучасне і майбутнє Матері-Землі заради світлої пам'яті предків, в ім'я безсмертя народу.

З самого початку безконечності премудра берегиня Всесвіту Лада благословила сонячним хрестом Дажбога та священними водами Ордана дитину землі — орійця: любов'ю до рідного Бога, любов'ю до праці, любов'ю до довкілля — тварини, рослини а чи комашки. Гартуючи себе змалечку в ім'я великої пошани до батьків-дідів, шануючи Велику могилу могутнього Рода, в тисячолітній звитяжній славі орієць ніколи не мав гордощів у своєму серці і розумі. В пошані як до батьків-дідів, так і до молодих та братів він завжди знаходив терпіння мудрих вислухати, старшим підкоритися, з рівними і молодшими мати згоду.

Творець благородних розумінь світу, орій ніколи не зловживав словом, не ганьбив іншого. Там, де сходить сонце, у постійній молитві та праці знаходили наші батьки Славу.

Коли на рідну землю приходив ворог, богиня Слава кликала своїх славних синів до бою і, давши меч у руки, надихала їх на подвиги. Звеличені світлом Дажбога і самовідданою любов'ю до рідного краю, орійці через роки і вічність йшли до перемоги, а спокійний і тихий орій-хлібороб перевтілювався у хороброго і завзятого орія-ратая.

Ще з тих доісторичних часів у боротьбі за живий вогонь Алатиру з непробудним мороком тьми премудра богиня Всесвіту Лада з великою Славою обезсмертила тих героїв, дорівняла їх до богів та подарувала їм царство людської долі. Тоді ж наймогутніший із могутніх богів Сварог викував священний Золотий плуг, якого скинув з неба на землю, щоб з тієї пори уславився орієць на весь світ своєю душею, обробляючи землю та вирощуючи на ній хліб. З тих самих прадавніх часів боги навчили наших пращурів вирощувати жито, просо, овес, пшеницю, ячмінь, горох, мак, льон, випікати хліб та виготовляти крупи.

Загальною назвою усіх хлібних зерен стало слово "жито", і не даремно, бо свій початок воно бере від слова "життя".

У багатовікових лісах наші діди-батьки розводили бджіл, худобу, птахів, ловили диких коней, турів, оленів, диких кабанів у сіті, ходили на ведмедя, хутряного звіра, ловили рибу, плели вовну, виробляли полотно, шили взуття та одіж зі шкіри. Наші пращури славилися виготовленням човнів, на яких долали моря й сягали інших народів. Будували міста, зводили кріпосні стіни, випалювали руду, обробляли золото і срібло, топили олово, виготовляли залізо і мідь. Крім господарчого знаряддя (пилки, сокири, цвяхи, ножі, тесла, долота), вміли кувати зброю, знамениті двосічні мечі та бойові обладунки. Одежу прикрашали сріблом і золотом, а на руках носили персні.

Крилата Слава ніколи не покидала сонця-неба орійця, тому ніякі зайди неспроможні були осквернити його святині. Завжди він був для богів славою неба і землі, лісів і рік, птахів і звірів, криниць та джерел...

Орійцю потрібна слава! Але як її здобути? Боги дали йому той вибір, серед якого він має проявити своє найбільше уміння. Аби до такої праці прийшла богиня Слава, орієць мусить працювати так, щоб нікому не завдавати болю. І тільки тоді вона прикрасить його життя.

Працюючи з вірою в небо-сонце, юнак, а це слово означає — герой, намагався уславити себе своїми навичками, щоб стати знаменитим ремісником, хліборобом чи митцем. А слава, здобута схиляннням перед чужою вірою, стає сміттям і гряззю.

Славою звеличений той народ, який з великою святістю ставиться до своїх дідів-прадідів. Перед їхньою мудрістю, а особливо перед мудрістю волхвів, орій завжди скидав шапку як перед світочами, посередниками між небом і землею. Небо в образі наставника-вчителя і є тою іскрою, здатною зворушити і кам'яне серце.

Особливо пошановує богиня Слава людей мистецтва — піснярів, різьбярів, малярів, кравців, ковалів, гончарів, поетів. Вельми поважає вона і слово, бо в ньому повною мірою і силою проступають вогонь, вода і земля могутніх богів. Така людина здобуває їхню милість, відзначається великою мудрістю, здатна щирим і добрим словом зруйнувати найміцніший мур темних сил і недуг, впливати на людські долі, думки, дії, спілкуватись із Всесвітом.

Славою звеличені працьовиті і милі матері, бо їхні діти виростають щасливими і вільними. Слава із зоряного неба предків приносить новонародженим здоровий дух, що запалюється у здоровім тілі життям — вічним вогнем вірного кохання, мозолястими руками трудівника, торжеством сили розуму людини.

Богиню Славу вшановують 1 вересня, коли відзначають свято домашнього вогнища. Саме в цей день з настанням півночі святкується Весілля Свічки і в цю пору ніч спалахує безліччю вогнів запалених свічок. Кожна запалена свічка знаменувала велику радість, бо в цей час богиня Слава постригала, посвячувала, саджала на коней підлітків — на знак переходу їх з дитячих літ у пору зрілості; таким чином парубоцька громада приймала юнака на коневі до свого братства. З цієї нагоди кожна родина, де був такий парубок, влаштовувала святкову вечерю, на яку запрошували сусідів. Гості вітали господарів із запаленням родинного посвіту та з наданням синові можливості самостійно здобувати славу.

Тоді, на зорі життя, богиня-мати на одному з богослужінь, що й до сьогодні називається славленням, і нарекла свій нарід "слов'янами", скріпивши своєю вічною печаткою людське життя іменами Ярослав, Ізяслав, Святослав, Мстислав.

Слава — провідна зоря долі народу, призначеної йому Богом. Богиня Слава розбиває кайдани тілесної та духовної неволі, звільняє від пригнобленого почуття гідності: людина перестає тоді бути рабом — стає вільною і воістину правдивою до віри предків і до Господа-Бога в небі і на землі.

СИМАРГЛ

Симаргл прийшов у світ ще у ті прадавні часи, коли небо — вітчина божих єств всемогутньої світлоносної сили любові та краси — подарувало Матері-Землі найцінніший скарб — Безсмертя. Могутнє райське Дерево життя явило тоді світові справжнього охоронця вічності, міць і сила якого стали оберегом священного Дерева життя, яке живить незліченну і безкінечну кількість зародків і бруньок усього живого на землі. З Божої волі в ім'я Смерті, а отже, і Безсмертя, Симарглу богами було доручено взамін старого пагіння надавати простір, який під його опікою народжується для нового проросту зародків. Волею всевишньої сили — світла, безмежності, свідомого і несвідомого буття — Симаргл став охоронцем парості, коріння рослин і насіння, котрим щовесни Дажбог засіває землю і людство.

Симаргл — духовний посередник між верховними божествами неба і духами землі. З часів створення неба, а відтак і світу землі, вдень і вночі невтомний сіяч сім'я-насіння піклується про кожну звірину, кожну худібку, кожну рослину та кожну людину.

Небесний доглядач сходів має здатність перевтілюватись у крилату "собаку-птицю", яка має крила, міцні кігті та зуби. Тоді ж, у ті доісторичні часи, невтомний охоронець рослин та іншої зелені приніс із неба на землю перший пагін верби з Дерева життя, в який Симаргл вклав таємничу здатність відроджувати та оновлювати навесні світ. Вогнем своєї світлоносної душі бог плодючості Симаргл разом з сонячною свіжістю бога Ярила та чарівною молодістю лагідно-ніжної Лелі пробуджує від зимового сну землю. Тоді ж ріки стають солодкуватими, поля — квітучими, а гаї — співучими. Земля-годувальниця з нетерпінням чекає на свого одвічного віщого птаха. Землі, як і матері-жінці, на роду написано бути матір'ю, продовжуючи вічність.

Інші варіанти імені Симаргл — Сімаргл, Семургл, Сим і Регл, Сим і Єрьгл, Симарегл. За припущенням деяких дослідників, Срьгл — Єрил — Ярило: отже, Семиярило. Божество Симаргла відоме і в інших народів — греків, іранців, індійців. Зображення крилатих псів поруч з хлібним колосом, що, напевне, є символічними охоронцями земних плодів, посівів, урожаю, знайдено на глиняному посуді часів трипільської культури, а також на скіфських і сарматських пам'ятках. Декоративними малюнками Симаргла прикрашено стародавні книжки. У Києві знайдено срібний браслет

XII століття з подібними тваринами-птахами в дивовижному переплетенні орнаменту у вигляді гілок та листя рослин. Очевидно, їхня магічна роль полягала в тому, щоби заплутати ворожі сили зла, не дати їм зашкодити людині. Зображення Симаргла використовувалось у декоративних мотивах храмів. Такі зображення тварини-сторожа Дерева життя знайдено на білих кам'яних брилах біля Борисоглібського собору в Чернігові, історичної пам'ятки XII століття.

Особливо вшановували люди бога Симаргла під час великого свята на честь сонця, яке наші пращури звали колись Семик. Це найбільше свято всеєдиного ладу богині Лади справлялось у суботу, в дні русалій. Русалії святкуються двічі на рік: влітку, коли сонце буяє найбільше, і взимку, коли воно світить найслабше. Літні русалії — особливе святодійство для богів, бо співпадає із сімома тисячами днів царювання Дажбога. У цей час ліси і води, дерева і квіти, всяка звірина і худібка шлють низький поклін світлоносному творцеві, аби в цьому створеному богами світі у вчасно визначений час Симаргл заплідднив та викохав те дороге для кожного створіння насіннячко.

Бог Симаргл опікується не тільки долею насіння, але й оберігає посіви від темних та лихих сил. Під його пильним наглядом відбувається проріст насіння. У цьому йому допомагають діви-русалки, серед обов'язків яких — зволоження нив дощами й туманами.

У народі бога Симаргла називають ще Вічним трудівником, бо шанують його за безперервні турботи та безкінечне бажання жити і творити життя задля життєтворящого світла. Сам бог Ярило нарік Симаргла іменем Семиярило за його найбільшу проявлену вогненну силу, яку знаменує бог улітку, коли Купало святкує весілля на честь богів сонця і води. Тоді Дажбог-сонце дозріває у своїй найбільшій ярій силі. Тоді увесь цей медозбір квітів, лікувального та магічного зела, буяння первісного божого плоду — жита-пшениці — то своєрідна жертва богу та данина душам дідів-прадідів.

Гучно справляють люди це свято; весело проводжають Симаргла-Семиярила разом з богом Ярилом до наступної весни, бажаючи їм ще більшої ярої молодості та свіжості до своєї Матері-Землі, а собі — сонячних плодів на здоров'я для сучасного і майбутнього життя.

Симаргл щедро обдаровує все живе на землі і під землею своєю життєдайною силою, любов'ю і вродою, щоб душа людини була світлою і гарною. То з його джерела-криниці бере початок світло Дажбога, яке рівно і вічно розливається по крові хлібороба, освітлюючи його із середини великою любов'ю до безконечно народжуваної волі в ім'я єдиносущого і милосердного Господа Всебога.

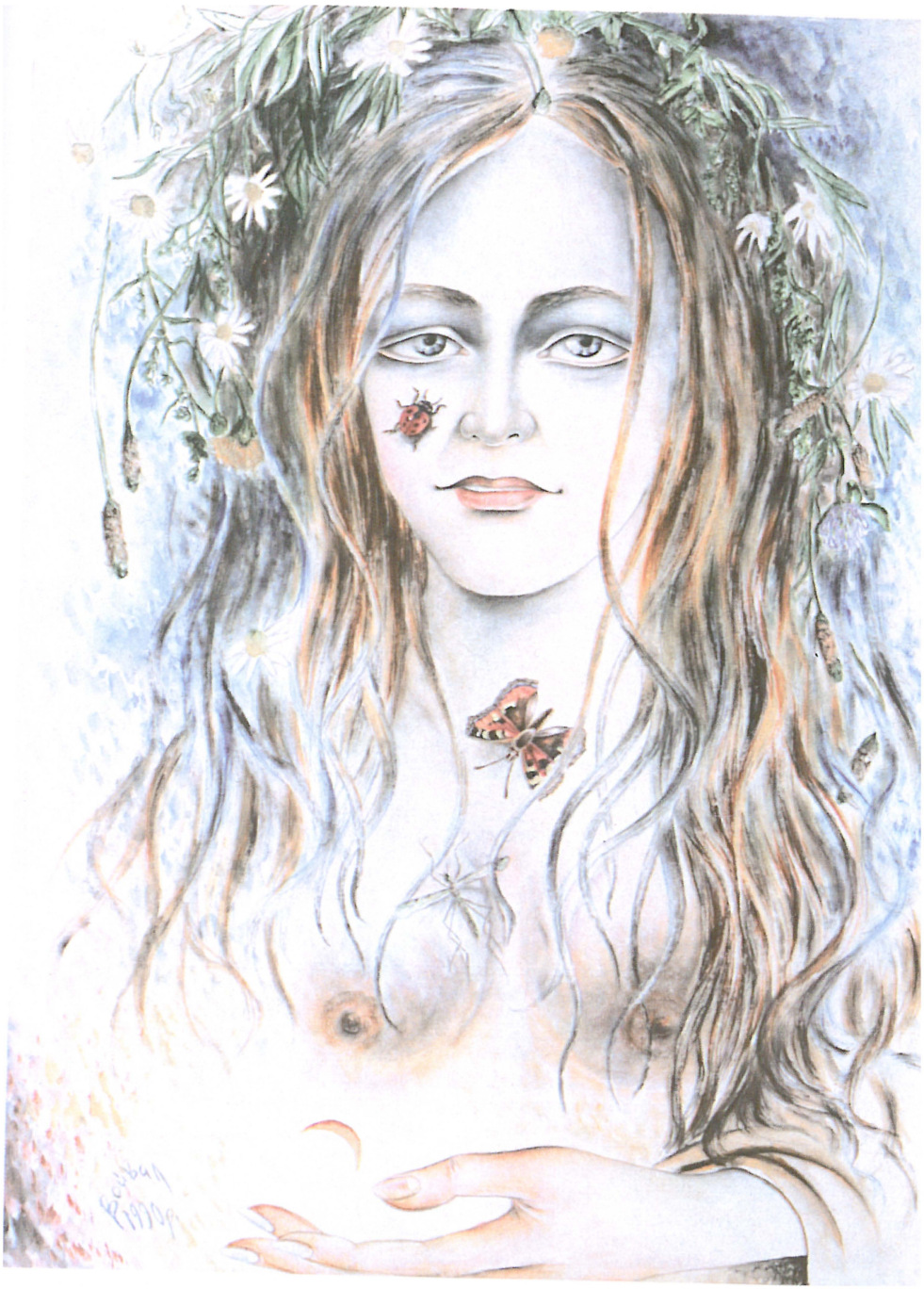

СВАРОГ до стор. 43

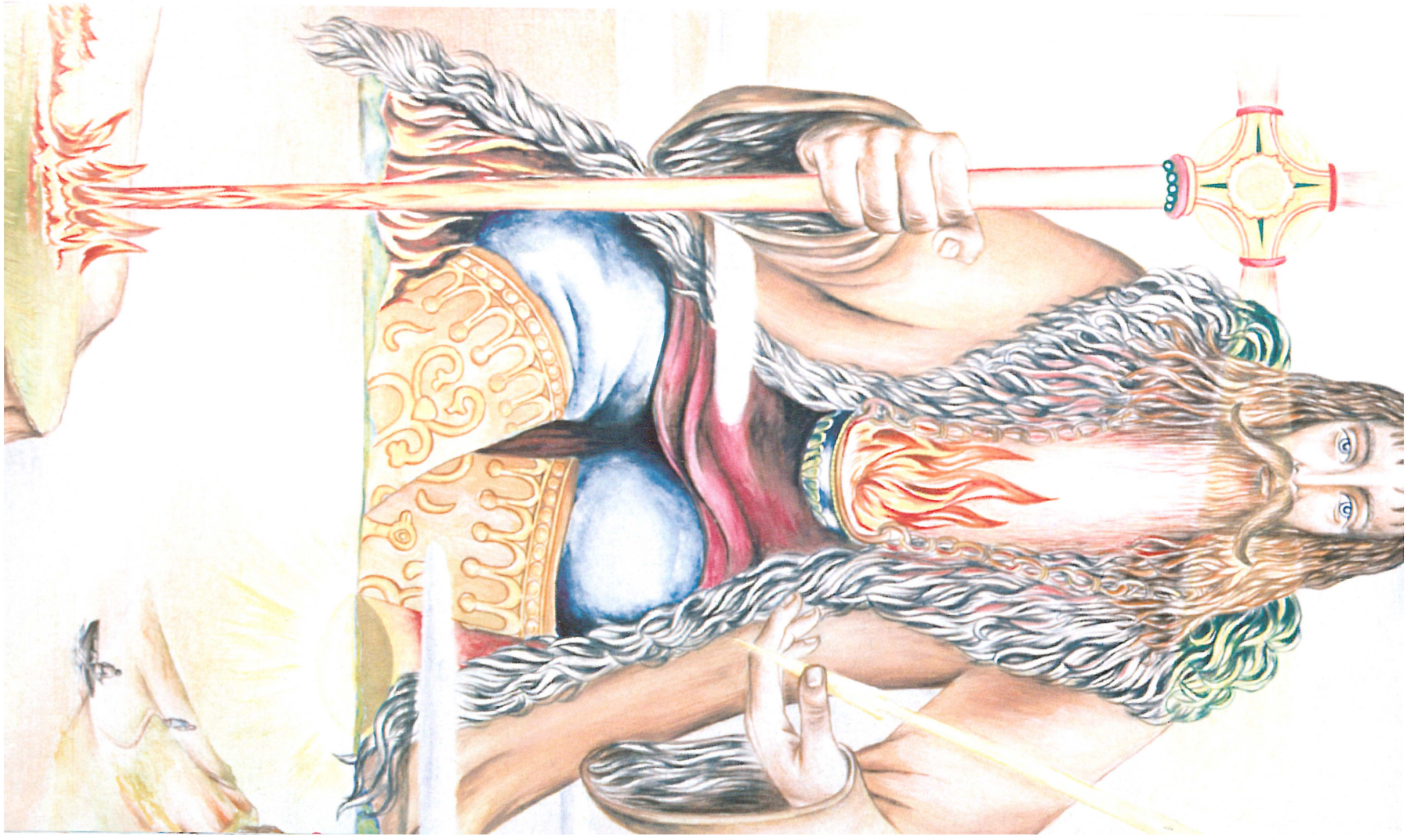

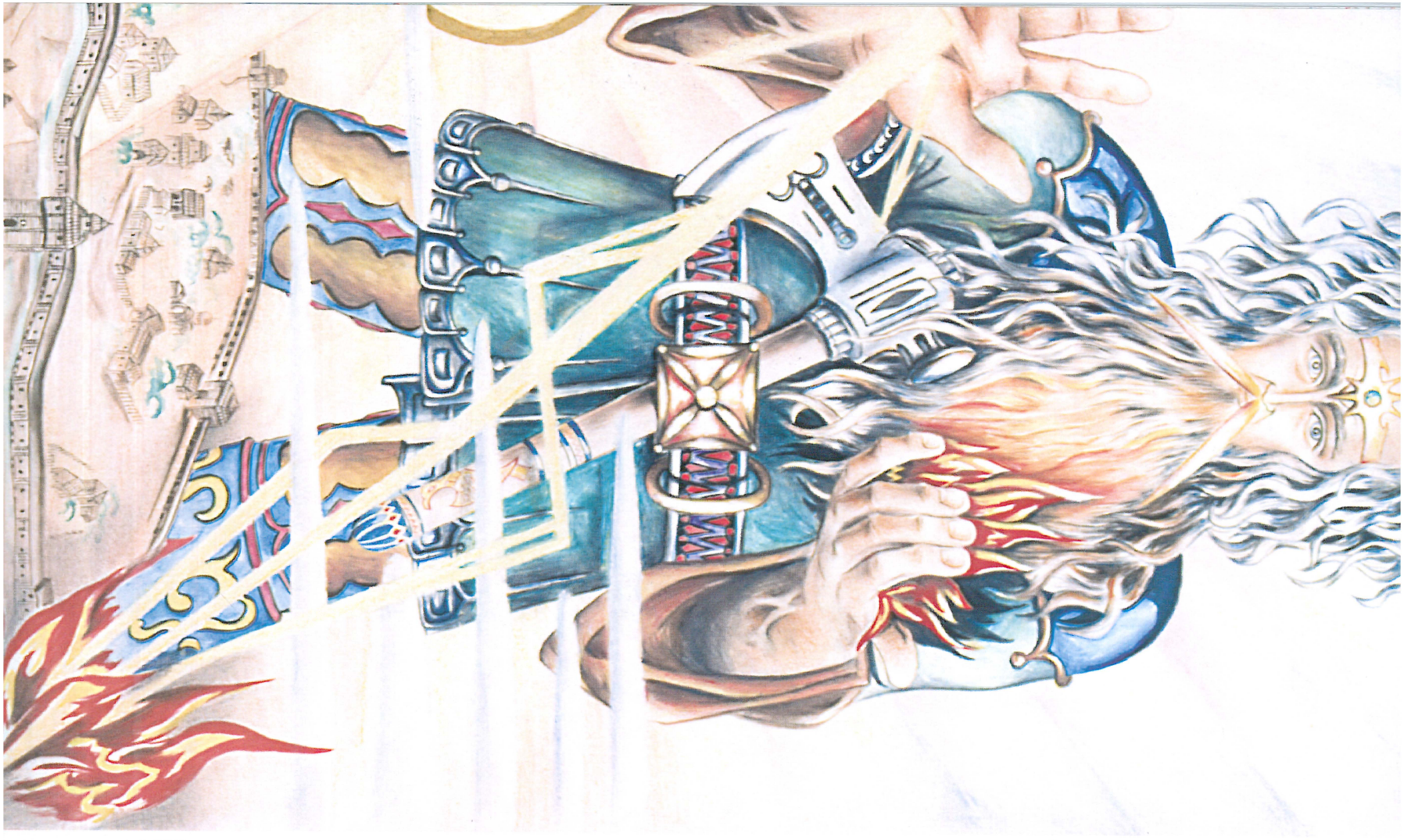

ПЕРУН до стор. 46

ДАЖБОГ до стор. 52

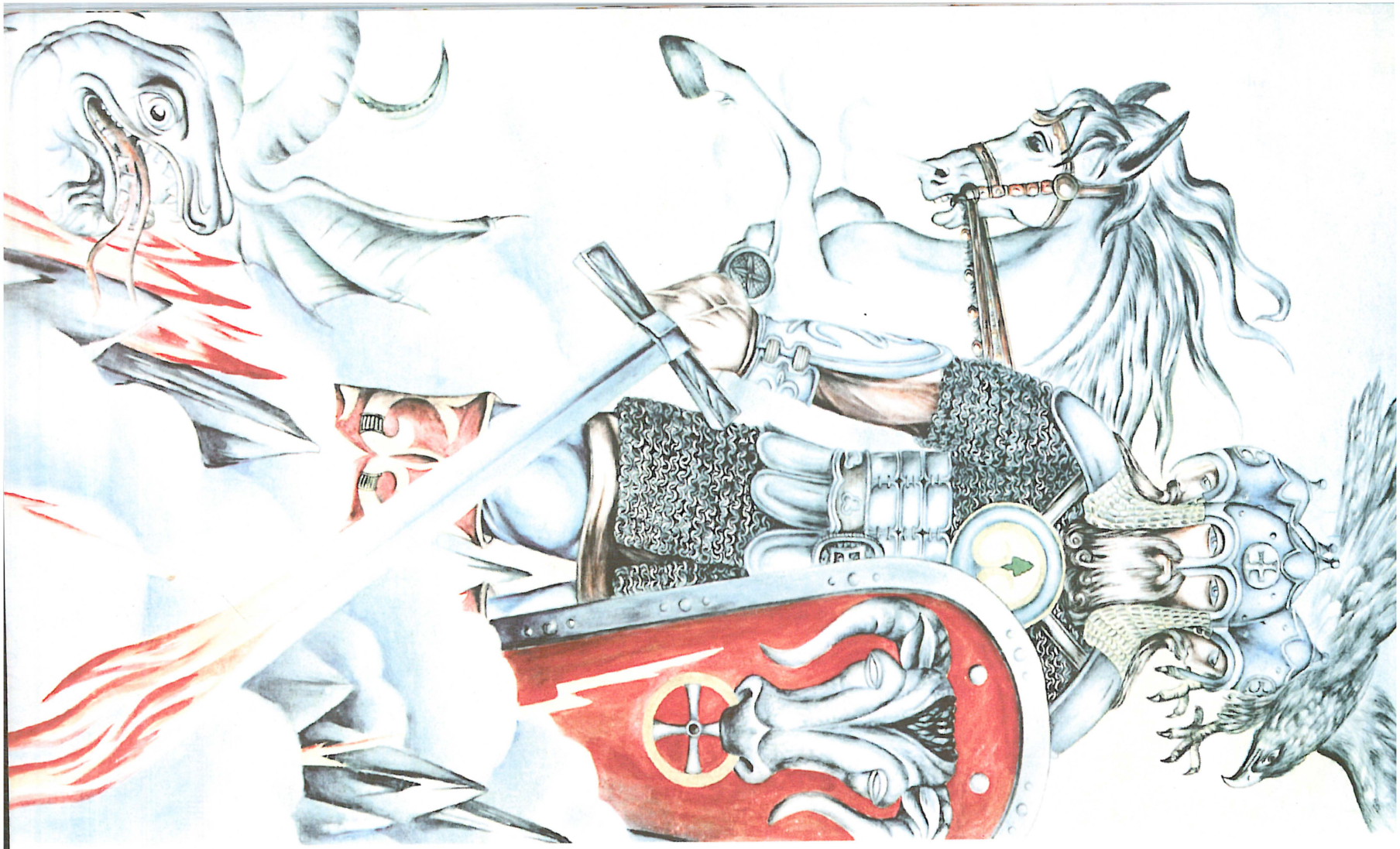

СВІТОВИД до стор. 58

СВАРОЖИЧ до стор. 61

ТРОЯН до стор. 64

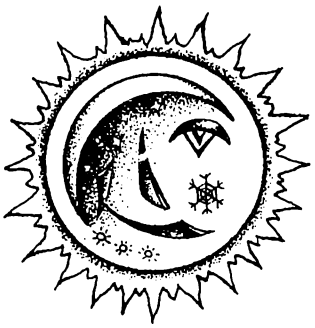

КОЛЯДА. СВЯТИЙ ВЕЧІР

То було ще в предковічні часи, коли непроникний темний Хаос та всяка нечисть зійшли на землю. Зібралась тоді на Сьомому небі велика рада могутніх богів. І сказала богиня Всесвіту, премудра Лада, богові вогню, ковалю небесних обширів: "Аби на землі лад був, викуй, Свароже, ясне-красне сонце — Ра!" Злі темні сили хотіли перешкодити визріванню пресвітлої сили Божої Матері, прагнули встановити вічну ніч. Та триєдина сутність Творця-Господа — матеріальний світ земного життя (Яв), духовний світ богів (Прав) та підземний, потойбічний світ (Нав) — здобула перемогу. Так за дванадцять священних ночей народився золотоликий Божич-молоде сонце, срібнодзвонний ясен-місяць та свята богиня-мати води Дана, а отже, і все живе на землі.

І стало називатися це велике свято Різдвом Світла. Зраділи люди Божому творінню і проголосили повсюди:

Радуйся,
Ой радуйся, земле,
Ясен світ засвітився!

Тож доки буде щедрий дар богів — світлоносний Коляда-Сонце, місяць, ясні зорі на небі і дрібний дощик — доти буде світ.

І понесли цю радісну вість долинами і горами колядники... Одягнувши на себе маски, щоб Мара і сили зла їх не впізнали, ватага колядників із самим Колядою (парубком, який тримає в руках восьмипроменеву зорю) ходять від хати до хати, величаючи з'яву красного світила в Новому році:

Коляда, Коляда
В нашу хату загляда.
Коляда, Коляда
Людей добрих звеселя.
Коляда, Коляда
Землю нашу зогріва.

Бог Коляда під час цього щорічного зимового найбільшого та найвеселішого дванадцятиденного свята щедро роздає усім щастя, врожай та здоров'я; ласкаве всеправедне світло сонця Дажбога скоро зігріє землю для життєтворящого зерна, а живлюща вода богині Дани додасть йому приросту — і заврожаїться тоді на радість людям Земля-Матінка.

Велике свято Різдва Божича відзначається в час, коли зимове сонце повертає на літо, а день починає прибувати. 22 грудня увесь світ вшановує батька всіх богів — бога Сварога. Коляда — бог, який починає Сварожий рік, велике Коло всеєдиного Лада. Саме слово "коляда" означає і обрядодійство цієї пори, різдвяну пісню та винагороду за колядування.

Напередодні Різдва святочна хвиля опановує весь оріанський рід. Кожна сім'я починає готуватися до вшанування Коляди, бо саме на Святвечір він приходить у кожну оселю.

На Святий вечір уся родина і вся худоба мусять бути вдома, бо хто не буде — блукатиме цілий рік. До приходу сонця Коляди господарю треба встигнути в час сонячного сходу відчинити браму в клуні, сінешні двері, повідчиняти хліви, комори, стайні, обори та ворота на дорогу. Разом з Колядою сходять по сонячному промінні на землю бог урожаю Спас та бог господарства Велес. Цієї чарівної пори прийдуть до хати й перебуватимуть у снопі-Дідуху аж до Щедрого вечора добрі духи-душі дідів-прадідів, опікуни нив та родин, тому на Святу вечерю і для них ставлять порожні миски та кладуть до них ложки. Те ж роблять і для відсутніх живих. Усіх їх вітають люди, тварини, рослини, поля і ріки, ліси і гори — вся земля! Та особливо люди чекають на прихід бога Коляди, провісника долі на весь наступний рік. Це він, Коляда-Сонце, мусить освітити й освятити усе господарство, увесь двір, усю землю.

У час "сходу" господиня повинна встигнути вийняти з печі вар та кутю й поставити на лавки. Тоді ж виймає з печі книші, книшики, калачі та пісні пиріжки.

Кли́чем до початку Свя́тої вечері є перша вечірня Зоря. Хто першим у родині завважить Різдвяну зірку, той буде щасливим цілий рік.

Натхнені зоряним благословенням, усі вже покупані, причепурені, готові до врочистої події. У хаті чисто прибрано й помито, стіл святково застелений. На столі укладено тонкий шар сіна. Поверх першої скатертини, що для добрих духів, Лада, господиня, стелить другу — для людей. У чотирьох кутках столу під скатерку господиня обов'язково кладе часник, промовляючи чарівні слова: "Злая сило, темна сило, іди на болота, очерети, у глибокі води-прірви, куди курячий голос не доходить, куди світ-сонце не світить". Щоб часник був міцний, їдкий і помічний, його треба підливати кров'ю убитої гадюки. А ще часник не любить, коли його оббирають руками, бо тоді він промовляє:

Не лупи мене до живого,
То я тебе збавлю від усього злого.

Тому треба їсти нелуплений часник, а лупину випльовувати.

Іменем Творця, величі краси його світу, без якого не було б життя на землі, господар з господинею запрошують до господи найповажніших

гостей: "Пресвяте Сонце, Місяцю ласкавий, зорі ясні, дощі рясні, йдіть до нас на Святу Вечерю — кутю їсти!"

Перший гостенько — ясне Сонінько,
Другий гостенько — ясний Місяченько,
Третій гостенько — дрібний Дощенько —
Сам милий Господь Бог.

Небесній тріаді господар облаштовує найпочесніше місце в хаті — по́куття. Сонце завжди приходить в ризах, повних світла й тепла. Місяць опікується закоханими, тому дівчата звертаються до нього за допомогою, коли хочуть принадити до себе хлопців. Сидять за празниковим столом три гості і ведуть між собою розмову:

Сонце ж мовить: "Нема над мене,
Як же я зійду в неділю рано,
Огрію ж бо гори й долини,
Гори й долини, поля й діброви;
Морози спадуть, а роси стануть".

Господар допитується, котрий гість найстарший:

А Місяць же мовить: "Нема над мене.
Як же я зійду разом з зорями,
Урадуються гості в дорозі,
Гості в дорозі, війська в обозі".

По черзі доходить до Дощу й питає:

Гой, що ж нам наречеш, дробен Дощику?

Дрібен дощ мовить:

"Нема над мене,
Як же я пійду три рази мая,
А зрадується жито-пшениця,
Жито-пшениця, всяка пашниця..."

Із Сонцем, Місяцем і Дощем товаришує і Світання. За густо заставленими столами, коли всі товариші вихваляються своїми добрими прикметами, Світання так говорить про себе:

Нема понад мене!
Як я засвітаю, ввесь мир утішаю.

Закликаються до столу й нищівні сили. Мороза кличуть у вікно: "Морозе, іди до нас вечерять, та не морозь ні телят, ні ягнят, ні гусей, ні курей". Мороз — це старий, сивий і лисий дід, з великими червоними губами і червоним носом, одягнений у снігову одіж і в чоботи з льоду, обвішаний бурульками. Швидко повечерявши, зараз хапають макогін, б'ють ним у святий стіл у своїй або сусідній хаті і знову проганяють Мороза: "Іди, Морозе, на своє місце, щоб не був ти тут, повечерявши". Господар кличе у двері чи у вікно й інших гостей:

"Буйний Вітре, палаючі Промені, люта Буре, лихе й зле — йдіть кутю їсти!" Спробуй не запроси таких. Приміром, Вітра, цього сердитого дідугана, який живе десь далеко за морями. Той, коли розсердиться, так може моргнути обома вусами, що постане страшна буря, яка переверне увесь світ догори ногами. Проказавши тричі, додає: "Кличу вас! Не йдете, то не йдіть і на жито, пшеницю та всяку пашницю."

Поруч у кутку, ще до сходу сонця, ставлять і снопик жита — Дідух — та кладуть біля нього різні залізні речі, щоби захистити дім від злих сил. Ще з прадавніх часів зберігся звичай, коли господар ховався під час вечері за сніп і питався рідних:

— Чи бачите мене, діти?

Ті хором відповідали:

— Не бачимо!

На це господар відповідав:

— Дай Боже, щоб і другого року не видно було світу за стіжками, за копами та снопами!

У стайнях, оборах, хлівах, клуні, щоб ніяка нечисть не вступила у двір, до худібки та до людей, господар чаклував чарівним зіллям, сипав усюди в господарстві мак-видюк. Стелячи сіно чи солому, господар іржав конем, мукав коровою, бекав вівцею, щоб велася худоба, а в хаті на лавах затикав усі дірки — щоб так роти позатикало ворогам.

Біля снопа-Дідуха ставиться кутя. Кутя — їжа богів, їжа сонця праведного та їжа духів-Лада, святих і добрих душ покійників. Книші теж хліб духів, хоча усе це споживається всіма: і богами, і духами, і людьми. Під час Святвечора п'ється вар, а зерно для куті береться зі снопа-Дідуха, щоб таким чином уся родина причастилася разом зі своїми предками. Біля снопа-Дідуха господиня кладе ще калач з дванадцятьма ріжками. Число дванадцять в орія-хлібороба божественне, тому на Святий вечір у печі розпалюють світо-творчий живий вогонь з дванадцяти полін, заготовлених дванадцять днів наперед. По всіх хатах цієї ночі горять свічки. Гасити свічку на Святий вечір не можна, бо це — світло Божича, вогонь якого мусить догоріти до кінця. Світильник на покуті освітлює дванадцять священних страв — жертовну трапезу на честь бога Коляди: кутю з медом, голубці, вареники, узвар, картоплю з товченим часником, ячмінну кашу з олією або з медом, горох з олією і часником, пшоняну кашу, пироги з маком, варену кукурудзу та варені боби.

Дванадцятиріжковий калач, як і дванадцять страв, — то все пам'ять про дванадцять священних ночей творення Всесвіту; їх ставлять тому, що протягом року ясен-місяць, творець плодовитості життєвого вогню землі, "оббігає" землю дванадцять разів.

У день під Різдво постять, а тому на Святій вечері не повинно бути страв із животини. Єдине, що має бути на столі, — плоди та овочі, квіти і зерна, мед і питво, настояне на травах. У цей Святвечір усе живе повинно радіти золотоликому новонародженому. Бог Коляда споглядає, щоби скрізь був повний порядок, бо це він разом з богами урожаю і багатства піклується про ще більший урожай, а тому жодна худібка в цей вечір не повинна відчути бодай найменшої кривди. На Святвечір усю свою худібку господар повинен пригостити "святою вечерею" та благословити її хлібом. Опівночі під Різдво корови розмовляють між собою і скаржаться на господаря, якщо він зле їх доглядає. На честь породин сонця Коляди Всебог поблагословив худобу раз на рік говорити і, почувши її скаргу, може покарати несумлінного.

Лише після всього цього, пильно причинивши двері, бо до кінця вечері ніхто не повинен виходити з хати, господиня накладає в миски страви. Після обов'язкової молитви до Господа і до світу Божого запрошуються на цю вечерю душі дідів-прадідів, і всі мовчки починають їсти святвечірні страви. На Святій вечері не можна ні розмовляти, ні вставати води напитися — інакше хотітиметься пити усі жнива.

Після вечері діти починають колядувати, а мати дає їм за це гроші та цукерки. Під кінець уся сім'я співає колядки на честь бога Коляди. Потім мати і батько виряджають дітей рознести трохи куті та інші дарунки до своїх родичів і близьких. Увечері приходять колядники й колядують надворі під вікнами, а в хаті бажають господарям щастя й здоров'я, "повні кошари й великі отари, телички й овечки, зеленого винця й красного молодця".

Бог Коляда приходить у світ зі світлом і добром, перемігши тьму та зло. У Різдві Сонця-Коляди — свято світла Дажбога, велике свято Життя, свято Предків, свято Щастя і Волі. Все суще на землі — людина, рослинний і тваринний світ — вшановує бога Коляду, опікуна молодого Божича-Сонця, зустрічаючи народження світла Дажбожого Святою вечерею, Святими думками і Святою єдністю душі.

Світло, яке щороку врочисто дарує людям Коляда-Сонце, — то життєтворяща, всеперемагаюча могутня велич Творця-Господа, що й досі кличе з найвіддаленіших часів на Святу Вечерю, де двері для всіх відчинені, де столи для всіх прибрані, — вечеряти!

ДІДУХ

Велика душа орія — то безкрає зоряне царство предків, з неба якого величаве сонце Дажбога приносить на хвилюючі посіви нив своє золоте тепло. По цих нивах ходили наші предки, засівали їхні широкі простори в ім'я своїх нащадків, заради життя та продовження могутнього роду.

За прадавніми традиціями предків, покровителем родоводу, богом усіх душ тих, хто відійшов від родини в зоряне царство і хто єднає предків з нащадками, вважається Дідух.

Для людей Дідух, Дід — це дух поля, дух Дажбога, справжній земний бог життя та ще своєрідний обжинковий або зажинковий сніп, виготовлений з житніх або пшеничних пучечків, котрі обв'язуються кольоровими стрічками або стеблиною та складаються докупи. За повір'ям, жниця, яка зв'язувала останній сніп жита, повинна цього року народити дитину, бо це зав'язування снопа символічно нагадує зав'язування пуповини.

Вигадливої форми сніп-Дідух ставлять здебільшого на покуті у Різдвяні свята, під час освячення дитини і в дні весілля. Він є уособленням вічності Роду, оскільки вважається, що душі предків постійно підтримують зв'язок з родиною, допомагають по господарству, сприяють родючості нив, стежать, щоб у родині був лад і спокій.

Діти та внуки Дажбога — то совість зоряного неба та Матері-Землі. Ось чому люблені богом орії-орачі, коли надходить благословенна пора, ідуть, від малого до великого, у святкових вишиванках на поле та приносять з собою обжинковий сніп.

Урочисто помолившись до єдиного Бога, дітки підносять віночки до сонця, що встає на сході, і в небо лине пісня:

Вийди, виглянь, Сонечко, усміхнися,
Наше зело-житечко, колосися!
Виглянь-вийди, Сонечко, усміхнися,
Наливайся, житечко, колосися!

Після закінчення задушевної розмови з сонечком усі сідають при дорозі біля рушничка, на якому приготовлено їжу для богів — узвар та рум'яні калачі, дар Божий. Після благословення старійшина роду виймає з обжинкового снопа дванадцять священних колосків, пом'явши їх, цілує зерно. Починаючи зі сходу сонця, кидає по три зернини на всі сторони світу

безмежної Оріани, щоб так, як дванадцять повних колосків, були повні дванадцять місяців достатку. І так з віку в вік, з роду в рід, від покоління до покоління стоїть на сторожі віри у невмирущість та безперервність Роду добрий Дідух-бог.

Найбільш традиційно вшановують Дідуха на різдвяно-новорічні свята. Дух дідів-прадідів приходить тоді лише в ті сім'ї, в яких у почесному кутку хати — по́куті — та ще й протягом тижня або навіть до Водохреща стоїть охоронець родини від злих та нечистих сил — поважний Сніп-Рай, оздоблений засушеними квітами та кольоровими стрічками. Тоді ж оберегом від злої нечисті може бути різне столярське причандалля та залізні речі. Біля снопа кладуть плуг, ярмо, сокиру, іноді його перев'язують залізним ланцюгом.

У світлицю Дідуха вносять і ставлять напередодні Багатої куті, тобто в день, що передував Різдву. Цей день в народі називають ще Багатвечір, Вілія, бо саме в цей Святий вечір із настанням сутінків духи прародителів приходять до своїх рідняків відзначити час народин молодого Божича Коляди. На їхню честь біля Дідуха обов'язково ставлять у приготовлене кубельце новий горщик з кутею та узвар, тобто коливо, що вважається поминальною стравою духів, добрі душі яких є охоронцями посівів і врожаїв від пожежі, повеней, бурі та граду.

Від Різдва сонця до народження місяця не можна замітати в хаті, щоб разом зі сміттям не вимести часом доброго духа-Ладо, тобто своє щастя-долю, бо добрі духи-покійники протягом семи днів поселяються біля Дідуха, а також на сіні, котрим притрушують долівки.

Найповажнішою особою на Святвечір вважається господар, котрий виконує роль стародавнього жерця. Скроплюючи оселю освяченою водою, обкурюючи її пахучим зіллям, він запалює на честь іменин бога Коляди Живий вогонь свічки і накликає своїй хаті та своїй родині щастя на новий хліборобський рік. Батькові належиться встановити Дідуха, внести сіна для кубельця, яке робиться з найзапашніших трав. Горщик з кутею накривали хлібом з дрібкою солі. Після закінчення свят частину сіна віддавали худобі, щоби була здоровою, а частину мостили до кубел, аби неслися кури та висиджували курчат.

На Святвечір уся родина і вся худібка мусять бути вдома, щоби по Різдві був мир і спокій.

Як тільки на небі з'явиться Різдвяна зірка, усі сідають до столу, на якому має бути дванадцять різноманітних страв. Господар поминає та запрошує душі покійників до вечері, аби вони на тім світі вечеряли, як і ми тут. Відтак для близьких та далеких членів родини ставлять страви, поруч кладуть ложки та звільняють для них місце, аби померлим душам, що на цім світі загинули, заблукали в лісі, втопилися в морі чи не повернулися з далекої дороги, Бог

дарував спасіння. Цей час, північ напередодні Різдва, наші діди-прадіди вважали чародійним, бо тоді розвидняється небо і можна просити у святих усе, що заманеться, приміром, перетворення води на вино, каменя на хліб чи глини на мед.

Крім куті, в ніч перед Різдвом на столі має бути спеціальний обрядовий калач-Карачун, який нагадує про те, що короткі осінні дні закінчуються і день починає довшати. Символічний хлібець — своєрідна пожертва на честь народин молодого Божича Коляди, а тому один зберігали до весни, щоб навесні разом зі снопом-раєм вийти в поле на перший засів яровини.

Помолившись, аби Бог послав усім померлим царство небесне та раювання в небі, усі сідають на лави, застелені рушниками, попередньо продмухавши місця, щоб не покалічити добрих духів.

Щедрий дух, що причаївся в цей час у снопі-Дідухові та у сіні на столі й на долівці, усе бачить, усе чує й усе добре знає. Але його бачать лише інші боги та душі померлих, та ще худоба, тому родина на чолі з господарем його вшановує — то їхня подяка за урожай.

Напередодні народження місяця (28 грудня), опівночі, Дідуха виносять з хати, бо в цей час добрі душі залишають родину і відправляються на свої постійні місця проживання. Вважається, що тоді на подвір'ї можна почути, як Новий рік проганяє Старого, який прагне забрати з собою все, а Новий намагається віддати лише лихе, тому частину Дідуха разом зі сміттям з раніше заметеної хати спалюють. Цей вогонь вважається священним. Він спопеляє усі торішні сили, очищаючи людські душі, аби ті чистішими увійшли в Новий рік. Дим спрямовують так, щоб він обкурював фруктові дерева, аби добре родили і не побив їх мороз чи град. Потім через дим переганяють домашню худобу.

Душі прародителів поминають у народі чотири рази на рік, влаштовуючи сімейну "вечерю для дідів" — на Святвечір, на Мертвецький Великдень, на Зелені свята та на Спаса.

У Чистий четвер перед Великоднем готують короваї-баби. Жовті баби, вчинені з пшеничного борошна на яєчних жовтках, призначаються милосердному сонцю Дажбога й небу, білі — покійникам і повітрю, аби не приносили лиха й смерті, чорні — господарям та Матері-Землі. Вважається, що за три дні до Великодня, у Чистий четвер, духи-душі приходять по небесному мосту справляти свій Мертвецький Великдень, тому для них готують трапезу — спільну вечерю з покійниками, бо в цей час їхні душі не бояться ні хреста, ні молитви й вельми агресивні за наші гріхотворні вчинки, які рано чи пізно всеодно доведеться спокутувати. Вважається також, що від Четверга і до Провідної неділі покійники провідують своїх родичів, а на Проводи їх треба знову відряджати до Вирію.

Вшановують покійників і в останній напередодні Зелених свят тиждень, так званий Зелений, або Клечальний. У цей час, коли починають квітнути жита, оживають душі мертвих, тих, хто помер не своєю смертю — втопився, народився мертвим або помер нехрещеним. Не дай Бог у ці дні розгнівити душі померлих, хоча б русалок. Тоді вони можуть принести лихо — наслати град, зливу, бурю, потолочити жито чи збити на ньому цвіт.

У липні, коли настає час зажинків, умившись джерельною водою та помолившись, люди удосвіта йдуть в поле, щоб зробити жнив'яний почи́н — обрядовий сніп. У цей день дух предків особливо уважний до людей, а тому годиться бути чемним, не підвищувати голос навіть на худібку, ситніше її годувати, щоб не наврочити жнивам. При цьому готують непарну кількість снопів (3, 5 чи 7), ставлять їх у коло, а посередині кладуть зажинковий хрест. Зажинковий хрест — дві жменьки збіжжя, складені навхрест. Перед зажинком, який починав господар поля або найстарша жінка, годилося гарно подякувати душам померлих у родині та випити по чарці, щоб їм добре ікнулося на тому світі.

Згодом, коли настануть власне жнива, вшановують покровителя врожаю Спаса та бога Перуна, бо громовержець не лише громом проганяє чортів та різних дідьків, але й засіває ниви золотим зерном та оберігає від граду урожаї. В кінці косовиці, зробивши "спасову бороду", жінки-жниці витягують з кожної копи по колосочку і роблять з них квітку-китицю, сніп-рай, або плетуть колосяний хрест і несуть у село. Зерно з "бороди" витрушували на землю, щоб випустити духа поля, клали на землю хліб і воду, потім усі, хто хотів, лягали на ниву й качалися по ній, щоб Мати-Земля повернула втрачені сили; при цьому співали жниварських пісень:

... Ой нивонько, нивонько,
Верни нашу силоньку,
Як ми тя зажинали,
То ми силоньку мали.
Тепер ми марнесенькі,
Як лебідь білесенькі.

Саме цей обжинковий сніп-рай, або Дідух, на Різдво ставили на покутті, де мали перебувати душі покійників та духи-душі Ладо. Сіно, яке стелили на стіл, називали Бабою. Разом з Дідухом воно символізувало космічний шлюб у почині світу.

З настанням холодів, а саме 21 жовтня, в народі поминали "осінніх дідів". Діди-батьки "приходили" у гості до своїх родин. Жінки випікали тоді спеціальні калачі, роздавали їх дідам-жебракам, яких наші предки вважали перевдягнутими душами, щоб ті молилися за померлих родичів. Готували також поминальне їство, щоб пара була, бо душі вдихають пару від їжі. Сито

(каша з маком), налисники, гриби, горілку та іншу їжу, але без м'ясного, ставили на покуті, поруч клали багато ложок, бо поминають кожного на ім'я, та наливали в посуд води, щоб душечки померлих повмивалися та пообідали. Для них пекли і три калачі: перша хлібина призначалася давно-померлим пращурам, друга — померлим дідам-батькам найближчого роду, третя — померлим на війні або іншою наглою смертю.

Дідух-бог — то свята пам'ять зоряного неба предків, Сніп-Рай, якого щороку, від покоління до покоління, від віку до віку, оновлюють в родині, єднаючи давні покоління з сучасними. Він завжди був, є і залишиться таїною вічності, як і віра в єдиносущого і всеправедного Господа Всебога.

Вшановують покійників і в останній напередодні Зелених свят тиждень, так званий Зелений, або Клечальний. У цей час, коли починають квітнути жита, оживають душі мертвих, тих, хто помер не своєю смертю — втопився, народився мертвим або помер нехрещеним. Не дай Бог у ці дні розгнівити душі померлих, хоча б русалок. Тоді вони можуть принести лихо — наслати град, зливу, бурю, потолочити жито чи збити на ньому цвіт.

У липні, коли настає час зажинків, умившись джерельною водою та помолившись, люди удосвіта йдуть в поле, щоб зробити жнив'яний почи́н — обрядовий сніп. У цей день дух предків особливо уважний до людей, а тому годиться бути чемним, не підвищувати голос навіть на худібку, ситніше її годувати, щоб не наврочити жнивам. При цьому готують непарну кількість снопів (3, 5 чи 7), ставлять їх у коло, а посередині кладуть зажинковий хрест. Зажинковий хрест — дві жменьки збіжжя, складені навхрест. Перед зажинком, який починав господар поля або найстарша жінка, годилося гарно подякувати душам померлих у родині та випити по чарці, щоб їм добре ікнулося на тому світі.

Згодом, коли настануть власне жнива, вшановують покровителя врожаю Спаса та бога Перуна, бо громовержець не лише громом проганяє чортів та різних дідьків, але й засіває ниви золотим зерном та оберігає від граду урожаї. В кінці косовиці, зробивши "спасову бороду", жінки-жниці витягують з кожної копи по колосочку і роблять з них квітку-китицю, сніп-рай, або плетуть колосяний хрест і несуть у село. Зерно з "бороди" витрушували на землю, щоб випустити духа поля, клали на землю хліб і воду, потім усі, хто хотів, лягали на ниву й качалися по ній, щоб Мати-Земля повернула втрачені сили; при цьому співали жниварських пісень:

... Ой нивонько, нивонько,
Верни нашу силоньку,
Як ми тя зажинали,
То ми силоньку мали.
Тепер ми марнесенькі,
Як лебідь білесенькі.

Саме цей обжинковий сніп-рай, або Дідух, на Різдво ставили на покутті, де мали перебувати душі покійників та духи-душі Ладо. Сіно, яке стелили на стіл, називали Бабою. Разом з Дідухом воно символізувало космічний шлюб у почині світу.

З настанням холодів, а саме 21 жовтня, в народі поминали "осінніх дідів". Діди-батьки "приходили" у гості до своїх родин. Жінки випікали тоді спеціальні калачі, роздавали їх дідам-жебракам, яких наші предки вважали перевдягнутими душами, щоб ті молилися за померлих родичів. Готували також поминальне їство, щоб пара була, бо душі вдихають пару від їжі. Сито

(каша з маком), налисники, гриби, горілку та іншу їжу, але без м'ясного, ставили на покуті, поруч клали багато ложок, бо поминають кожного на ім'я, та наливали в посуд води, щоб душечки померлих повмивалися та пообідали. Для них пекли і три калачі: перша хлібина призначалася давно-померлим пращурам, друга — померлим дідам-батькам найближчого роду, третя — померлим на війні або іншою наглою смертю.

Дідух-бог — то свята пам'ять зоряного неба предків, Сніп-Рай, якого щороку, від покоління до покоління, від віку до віку, оновлюють в родині, єднаючи давні покоління з сучасними. Він завжди був, є і залишиться таїною вічності, як і віра в єдиносущого і всеправедного Господа Всебога.

ОГО-ГО, КОЗА...

Син Божий народився та вдався на славу як богам, так і людям. Скупала свого щойно народженого соколонька Божа мати у синьому морі, щоби здоровий ріс; сповила у шовкові пелюшки та й поклала в золоту колисочку, яку підвісила на самому вершечку райського Дерева життя. Засвітився світ, бо Боже дитя — то ясне сонечко, яке своїм осяйним промінням перемагає страшну зимову Мару, оновлюючи та відроджуючи все навкруги.

Кожен раз по Різдві Божа мати, Білобогова донька, переживає та згадує той неспокійний час, коли в неймовірних муках у найдовшу ніч зими народила вона на землі своє золоте ясне Коло, коли підняла свого золотосяйного сина-сокола до самого неба і розступилася тьма. Однак на душі тоді, як і тепер щороку, було тривожно. Побачила ясен-світ проклята Мара, прилетіла до богині і стала питати, де той син Божий. Пречиста богиня-мати завбачливо перевтілила свого новонародженого сина у козу, яка паслася на землі, а Мару підманула, сказала, що пустила його на синє море. Темні сили зла випили море, та Божого сина не знайшли. Потім Білобогова донька сказала, що сховала його в темному лісі, в ярій пшениці, в білому камені. Темні сили зла ліси дрімучі рубали, яру пшеницю жали, білі скелі розбивали, а на непримітну рогату козу уваги не звернули. Заскреготала від лютої злості гнилими зубами Мара та й подалася геть, усе далі й далі понад землею, скроплюючи її всякою нечистю, з якої почали виростати бур'яни, кропива, будяки, тернові колючки. Тоді до пресвятої діви прилетіли орли, взяли сина Божого на крила, понесли на небеса; вони відчинилися — і Божич зостався у високості. Зблиснули над гаями і лісами перші промені молодого золотоликого Божича — і з блакиті неба на землю полилася ніжна і прозора Божа благодать. Так буває і тепер після зими навесні.

Коли минає літо, усі літні сили ховаються до нової весни, а чорні хмари знову застилають небо. Такої пори, коли гуде прохолодний вітер і починаються морози, а сніги наводять на довкілля смерть, сонце втрачає свою вогненну силу і ховається за хмари. Дні стають коротшими і коротшими, а ночі довшими і темнішими. Страждають тоді Пречиста діва-мати і бог вогню Сварог, переживають за свого сина, над котрим беруть гору темні зимові сили. І допоки триватиме боротьба темних сил зі світлими, Божа мати в ім'я Господа-Всебога знову і знову, щоб заховати від Мари свого

сина, перевтілюватиме його в рогату козу з вірою, що пронесеться хурделицею зимова Мара, згине холодна пітьма і знову настане диво дивне, найбільше на землі свято — Різдво Сонця-Коляди, а з ним прийде і воскресіння Божича у Великий день.

З тих прапрадавніх часів і почали вшановувати наші пращури народження молодого золотоликого Божича. На велике свято "Кола-да" кола дають, тобто від хати до хати колядують парубочі ватаги колядників, котрих Пречиста діва назвала так на честь народження золотого Кола Сварожого. З радісними співами, жартами, веселощами вони молитовно підносять руки до вогню-свічки рукотворної звізди ясної: вірять, що вогонь Божича, який несуть поперед себе, переможе тьму. Вони — діти Сонця, його вірні помічники, а тому і славлять молоде ясне Сонечко, ясен-красен Місяць, ясну Зірницю. Та ще славлять під вікнами і в світлиці пана-господаря, його дружину, доньку, сина, весь гостинний і працелюбний рід.

Коза з того первочасу стала для орійців символом нового життя, жертовною твариною. Одну із зодій бога Сварога, під час якої відбувається новорічне дійство, наші предки назвали сузір'ям Козерога. Опікуном цієї небесної зодії Господь призначив бога блискавки і грому Перуна.

Ходять колядники по хатах з Козою і співають, які в неї "золотенькі копиточка", бо:

...Де коза ходить,
Там жито родить;
Де не буває,
Там жито вилягає;
Де коза туп-туп,
Там жита сім куп;
Де коза рогом,
Там жито стогом;
Де коза хвостом,
Там жито кустом...

Козу хлопці роблять із дерева, а тіло покривають хутром. До обруча Кози причіплюють роги, біля рогів з обох боків — дерев'яні ложки-вуха, на протилежному кінці — ломачка з віхтиком: це — хвіст. Козу підтримує захований під кожухом парубок. Ходять з рогатою по обіді на перший день Різдва з музиками, під мелодії яких вона танцює. Кожному хочеться бути рогатою, тому через дві-три хати хлопці, а це переважно підлітки, міняються. Крім "Кози", у козоводів є ще "Кіт" з торбою на сало. Коли Коза — малий хлопець у вивернутому кожусі, то кіт — це найменший з хлопців, перебраний у кота з довгими вусами.

Першим іде в хату старший козовод і веде Козу, за ним — кіт, а за котом — уся компанія. Щедрувальники, сказавши, хто коли зайшов, "добрий вечір" та, поскидавши шапки, починають розповідати:

Ого-го, Коза,
Ого-го, сіра.
Наша Козиця —
Вже стара птиця,
З далеких країв,
З довгими кісьми.
Ти пішла б у лісок
Та нажала б нам сіна снопок,
Погодувала б малих діточок.
Ой не йди, не йди, бо в тому лісі стрільці
Поховалися, розховалися,
Хочуть Козу вбить, шкуру облупить,
М'ясо порубать, собакам віддать.
— А я тих стрільців не боюся,
Тільки боюся старого діда,
Що в того діда сива борода.

Дід із сивою бородою — то дід Мороз, владика зими, ворог сонця й усіх літніх сил.

Після тої розповіді Коза падає, задирає хвіст і вдає, що мертва. Кіт її обнюхує, крутячи вусами, нявчить — просить сала:

Мяу, мяу... сала,
Щоб Коза встала.

Щедрувальники співають:

Ой устань, Козо,
Та й струсися!
По цьому дому,
По господарю
Ізвеселися!

Коза схоплюється: "Ме-е-е!" і починає танцювати. Кіт усе нявкає до господині: "Мяу, мяу... сала, щоб коза брикала!" Козовод: "Дайте, дядино, сала, бо кіт здохне!" Сало кладуть у торбу котові, пиріг — у мішок козоводові, а гроші — у сриньку скарбникові. Воскресіння Кози символізує тут смерть Старого року та народження Нового.

Козу, але вже разом з Миланкою, водять і на Щедрий вечір. Миланку грає хлопець у дівочому вбранні, який уміє "штуки викидати" — добре жартувати. З ним ходять переодягнені Орач з чепігами від плуга, Сівач із сівнею, Дід з батогом, Ведмідь, Циган, Журавель і Чорт з ріжками. Підійшовши до хати, голосно запитують:

— Чи позволите, пане-господину, защедрувати, сей дом розвеселити, Мару засмутити!?

Коли мають на те дозвіл, просять впустити до хати й Козу, бо змерзла!

Миланка творить у хаті всякі витівки: підмітає, витирає посуд ганчірками, бризкає водою на господарів. Віджартувавшись та одержавши щедрі дарунки, Орач у хаті заорює, Сівач засіває, бажаючи господарям і родині у Новому році достатку, щастя і врожаю.

По дорозі до іншої хати ватага щедрувальників звеселяє всіх стрічних своїми жартами: Ведмідь запрошує в танок, Коза грає на скрипочці, Циганка пристає ворожити, Циган — коней міняти, а цибатий високий парубок — Журавель — вибиває в бубен.

Коли закінчується водіння Кози, то відбувається загальне урочисте обрядодійство спалювання Колоди, тобто проганяння Мари. Потім ватаги розходяться по оселях, де є дівчата, скидають машкари, а весь свій "дохід" кладуть на стіл... Гуляти — так усім разом!

Пречиста діва у дні Різдва Божича причаровує добрі сили, прихиляє їх до людини. Аби ті допомагали їй задобрювати богів та відволікати темні сили, вона навчила колядників колядувати та перевдягатись, бо тоді їх не впізнає Мара. Прославляючи світло, щоби не настала вічна ніч, переодягнені колядники виступають добрими духами Лада й злими духами, які змагаються між собою.

З глибокої давнини наші діди-прадіди вшановували природу, молилися їй та приносили жертви. З тих давніх пір у це велике свято орій приносив своєму золотоликому Божичу на так званій Красній Горі, аби бути ближче до свого сонця, в жертву козла та виконував в образах різних тварин довкруж святилища ритуальні коло-коляди. Віра в добрих та злих духів, які заселяють довкілля, у наших предків була досить глибокою. Вшановуючи предків роду, людина вірила в чари перевтілення і в те, що у неї, нібито, є два серця: одне людське, а друге, приміром, — вовче. І, можливо, єдиним порятунком від небезпеки для людини була віра у здатність перевтілюватися у тварину чи птаха, тому на новорічних святах ходили ряджені Зайцем, Ведмедем, Козою, Конем (хто що придумає) та розігрували певні вистави, щоби задобрити добрих духів. Робили також своєрідні виставодійства з фігурками тварин, вирізьбленими з дерева. Під час вистави свічка давала тінь від фігур, які рухалися по колу, на оригінально зробленій скриньці, заворожуючи не лише малечу, а й дорослих часом так, що ті не могли відвести очей від тих різних зайчиків, лисичок, ведмедиків. Тим часом оповідалася казка. Серед наведених вище персонажів наші батьки-діди віддавали шану ще й Бабі Язі і Смерті, Біді і Долі, Дню і Ночі, Зимі і Літу, рослинам та птахам, від яких особливо залежали. Згодом усі ці та інші персонажі-ляльки, які рухалися з волі

вертепника, почали побутувати у вертепі, театралізованому дійстві у два поверхи; на верхньому відбувалися "вистави" з життя святих на небі, на нижньому виставлялися сценки з народного життя.

Люта війна між Білобогом і Чорнобогом, між світлом і тьмою, між добром і злом триває і досі. Та з народженням життя на землі морок став не таким уже страшним і непроникним. Бо це лише чорт, який інколи каламутить розум чоловікові — і той ходить немов божевільний. Тоді, у перводень Різдва Дажбога-Божича, низько вклонились могутні боги всеєдиному Господу-Богу, який послав з вічності, утворивши синє небо, життєтворящий погляд Сонця-Коляди. Припали вуста їх до Матері-Землі за те, що щедро увібрала ті перші ласкаві промені. В щирій молитві вознісся орій-хлібороб хвалу Господу і його творінню — сонцю. Простяг радісно руки у блакитне небо і сказав: "Слава тобі, Боже, слава тобі, Божа мати, слава тобі, золотоликий Божиче, за безкрає небо, за цей чарівний світ на землі!"

ДАНА

В ім'я єдиносущого Господа Бога прийшла у світ Дана, богиня земних і небесних життєдайних вод. Вода та вогонь створені Господом разом на Різдво Всесвіту, саме тоді, коли могутня володарка всеєдиного ладу, небесна Мати-Лада, здолала темні сили мороку і зла, а тому вони є сестрою і братом. Народження святої води-Дани боги і люди відзначають вночі на дванадцятий день після породин молодого Сонця-Дажбога. З тих предковічних часів світлолика богиня всіх земних вод і стихій Дана своїми широкими та глибокими водами омиває всевічне Дерево життя, на Світовій горі якого живе її золоте сонце. Сонце-Дажбог кожного дня з заходом опускається у ті чисті непорочні води і купається, тому вранці завжди таке свіже, світле й бадьоре. Відтоді прекрасна і незрівнянна ні з ким красуня несе свої джерельноголубі річки, притоки та струмки артеріями Матері-Землі до самого синього моря, напуваючи своєю життєдайною силою міста і села, кожну билинку, кожну долину, кожну пташку...

На Різдво Сонце-Дажбог перемагає морок, але перемога дається нелегко. Щоб здолати холодну та могутню тьму, на поміч воді і світлу приходить бог Ордан. Усеправедним світлом Дажбога він долає лютого змія, який стереже скутої льодовими кайданами живої води, єднаючи таким чином душі людські з душею довкілля. Коли перемогу отримує Змій-дракон, то замикає земні води, насилає на людей мор і посуху; тоді навіть камінь і той кришиться на пісок, а тому йому, як і богині Дані, кидали коштовності у воду річок та озер, криниць і джерел.

Воду, заряджену потужним струменем Ордана, люди несли у домівки. Орданська вода свята і цілюща, тому нею окроплюють хати, худобу, обійстя. На Водохреще вода свіжа і здорова, наділена чарівними властивостями. Навесні нею святяться ріки і криниці, джерельні струмки і колодязі.

Богиня води Дана для людей свята́ і потребує глибокої поваги, поклоніння і трепету, бо хто не шанує, засмічує її води, на того нападає великий гріх або навіть і кара Божа. Ось чому криниці, ставки та ріки не можна бруднити, бо в них свята вода, цілющий Божий дар, даний людям і всьому світові. Днем Дани, як і богині Мокоші, вважається свята П'ятниця, коли непорочна діва суворо карає тих жінок, які в цей день прядуть або шиють.

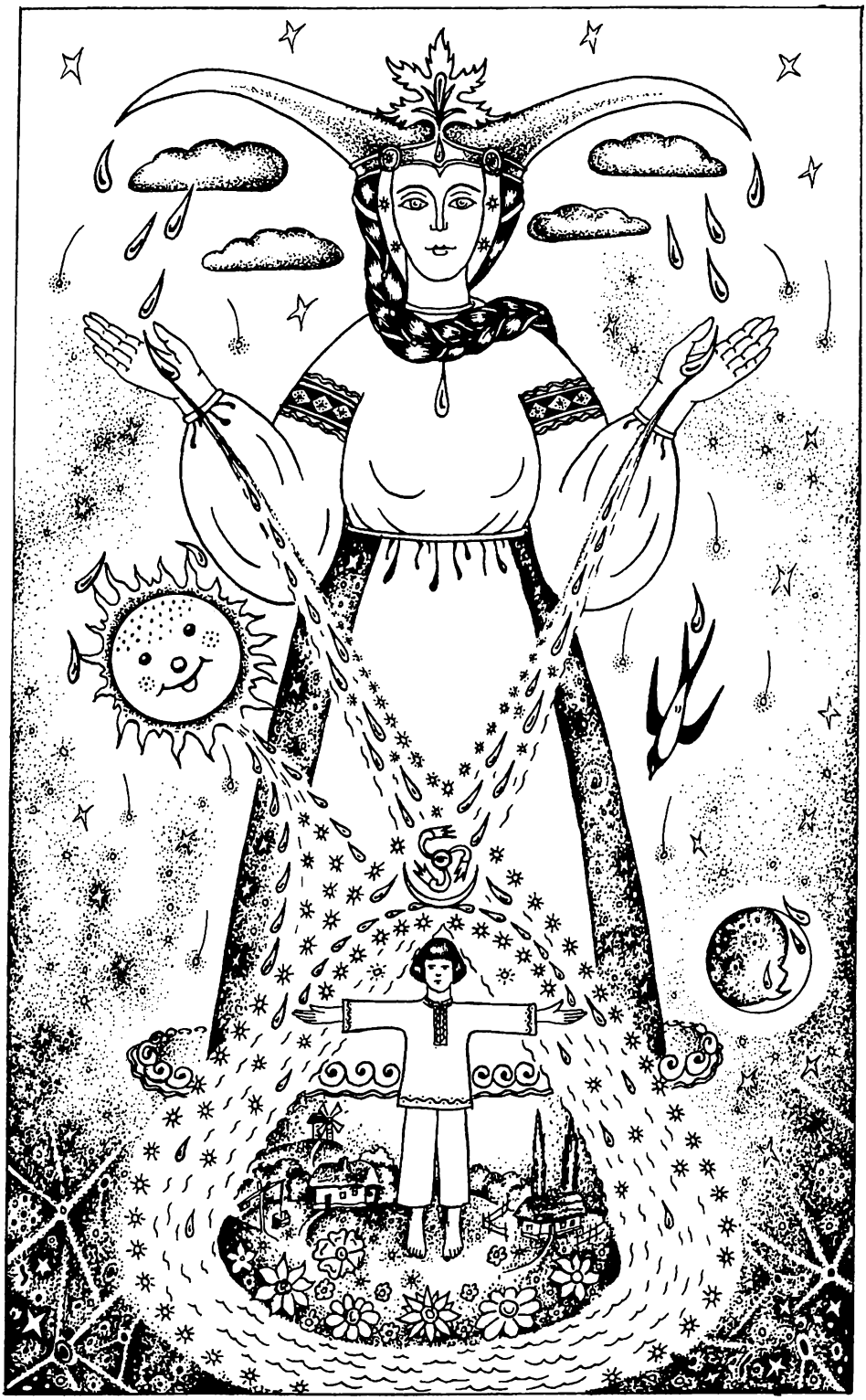

Слово Дана означає: Да — *вода*, на — *неня*, *мати*, тобто мати-вода, а дунай — загальна назва річок, оспіваних у багатьох піснях. Символом богині Дани є липа. Образки прекрасної Діви вішали над криницями, де завжди мав бути і посуд, щоб подорожній міг напитися води.

Вічно прекрасна, вічно свіжа Діва є водночас дружиною Дажбога, його найбільшої сонячної сили. Їхнє весілля святкують боги і весь світ на Купала. Особливо веселиться в цю пору у своїй вогненній силі опікун сонця-неба, бог любові і пристрасті Семиярило. Саме в цей час богиня Дана і бог плодючості Симаргл силою єднання води і вогню щедро обдаровують світ любов'ю, а жінці-матері посилають дитину, щоб росла здоровою і щасливою на радість батькам. Наші діди-прадіди завжди молилися до чистих джерельних вод Матері-Землі.

І завжди водиця-сестриця несла їм радість, силу та здоров'я, а на доглянуті ниви і лани ранньої весни та ранньої осені — бадьорість для усього сущого на землі, щоби врунилося жито-пшениця і всяка пашниця.

У сиву давнину рікам, озерам і джерелам приносили в жертву живих істот, інколи — людей, а найчастіше — півнів. Аби богиня Дана сприяла, щоб дощ падав з неба, кидали в жертву водам хліб та інші харчі. Суд теж часто творився на воді, а звинуваченого кидали у воду. Наші батьки-діди вірили в те, що на небі є такі ж озера, ріки, джерела та моря, а птиці, за вказівками богів, розносять воду у призначені місця.

Особливу зцілюючу силу, окрім орданської води, мають святвечірня, стрітенська, благовіщенська, купальська та ще "непочата вода", яку набирають до схід сонця там, де сходяться три річки. Надто сильна вода з трьох або семи колодязів чи криниць, коли цю воду проливають через полум'я жаріючого вугля у підставлену миску та трикратно занурюють у неї запалену воскову свічку-трійцю. Хто нап'ється цієї живої води, набуває великої сили, а коли хто був хворим — зцілюється. "Вречений" хворий, випивши такої води тричі, одужує і виліковується від вроків.

Як земна вода єднається з водою небесною, так у цілющій воді новонароджена дитина єднається з родом своїм. Внуки Дажбожі народжені трьома життєдайними силами: силою сонця, силою землі і силою води. Ось чому в день породин наші батьки-діди занурювали дитя у святу воду та обсипали дорогий пожиточок пшеничним зерном, приказуючи: "Будь багатий, як земля, і здоровий, як вода". Купіль для тіла — здоров'я для душі!

Як і вогонь, вода, особливо джерельна, — великий чиститель. Така вода очищає не тільки тіло, а й розум. Вона найкраще зберігається в дубовому цеберку чи барилі, однак купатися ліпше у швидкій річці. Перед молитвою обов'язково потрібно мити руки і ноги, особливо після завершення важливих справ та перед сном, таким чином оберігаючи себе від смертельно

небезпечних для всього живого, що має тіло і душу, злих духів. Омиваючи душу і тіло, людина готує себе до входження у храм духовності. Така вода є символом морального та духовного очищення. Для очищення людини від доторкнення до мертвого тіла вона вживається разом з попелом річної жертвенної телиці.

Правдива жива вода може творити справжні дива: повертає людині зір, молодість; виліковує різноманітні хвороби; надає людині такої сили, що вона стає сильнішою від найстрашніших чудовиськ. У богині Дани є ще така вода, яка може обернути людину на звіра чи птаха, але є й інша, яка повертає людині її зовнішність. Така вода — чародійна. Даючи своєму милому води, дівчина заворожує нею саме його життя, силу, здоров'я. Напитися води з чиїхось рук означає поріднитися з тим тілом і душею та омити їх від усілякої скверни. Ось одне з багатьох замовлянь до великої чарівниці: "Водице — улянце, дай мені уроки-урочища відігнати, відшептати пристрітельні, насилані, вітряні, уроки-урочища батькові, материні, чоловічі, жіночі, юначі, дитячі, хлопчачі, дівочі. Уроки-урочища визиваю, викликаю з його рук, з його ніг, очей, плечей..."

Пристріт — то маленький демон. Він мучить людину, а коли заклинають — утікає від неї в лісові безвісті. Втікає з хати через каглу разом з димом, так само, як і чорт. Вроки також демони. Вони мають свої родини і можуть споріднюватися з людьми. В очеретах та болотах позаставлювано столи та поналивано кубки. Там вони п'ють, гуляють і розкошують. Скидають вроки на вуглики. Коли вуглики плавають поверх води — у хворого вроки; коли падають на дно — то інша хвороба.

Вода буває живою і мертвою, цілющою й безсилою, — додає сил або, навпаки, відбирає їх. На цьому світі немає джерел з мертвою водою. Живі прісні води — то дихання богині Дани, яке дарує усьому життя. Далеко-далеко, в тридев'ятому царстві мертвих, є джерело з мертвою водою. Її стереже велетенський Змій-дракон, який може замикати земні води. Мертва вода має здатність зцілювати тіло, але не повертає його до життя. Для оживлення треба скропити роз'єднані частини тіла живою водою. Тільки цілюща жива вода несе здоров'я і спроможна вдихнути в мертве тіло живу душу. Жива вода особливо цілюща і з'являється в образі теплого весняного дощу, що воскрешає землю після довгої холодної зими.

Жива вода перебуває у тридесятім царстві між двома високими скелями, які безперестанку між собою б'ються. Живу воду, за віруваннями предків, приносять гроза, вихор або птахи — ворони, соколи, орли та голуби. Окропившись живою водою, людина сповнюється богатирською силою, тому з першим весняним дощем та громом усі намагаються вмитися, аби набратися сили від живої води. Давно-давно люди роздягали найгарнішу

молоду дівчину для випрошування дощу, який є справжнім золотом, бо то — сльози з очей Господа, що падають з неба, і обмивали її живою водою, щоби своїм сім'ям-молоком Всебог заплідднив Матінку-Землю. У подобі теплого дощику на землю сходить сам Господь-Бог.

На білім світі є ще молодильна вода, яка повертає молодість та сповнює героя, як колись Іллю Муромця, надлюдської сили.

Гірка вода, змішана з землею, називається водою ревнощів. Її давали жінкам, яких підозрювали у зраді. Жінка вважалася невинною, коли не вмирала після цієї води, а залишалася здоровою. Свята вода — це освячена вода, що вважається символом творчої і божественної сили. Дніпро — то священні води наших пращурів.

Свята вода є символом зовнішнього та внутрішнього очищення, а ще — очищенням душі. Її використовують при водохрещенні, освяченні криниць, рік, озер, хат, полів, обійсть...

Наші предки залишили нам багато форм вшанування прекрасної Діви*.

- У давнину юнаки поривали-умикали собі дівчат біля води, там же відбувалися головні зборища — "грища" молоді.
- Щоб вода була "пригожа та здорова", криниці обсаджували вербами, аби забезпечити воду від лихих сил.
- Чарівні купальські вогні запалювали лише над водою.
- Чаклуючи над майбутньою долею, дівчата на Купала пускали на воду вінки.
- Навесні обходили стави, річки та озера, йшли на броди й переходи чаклувати воду, аби вигнати відтіля лихі сили.
- Щорічно громадами відвідували безодні, драговини, кринички та освячували їх.
- Зачакловували та освячували воду на початку кожної пори року: на Ордан, на Благовіщення, на Зелені свята, на Купала, на Спаса.
- Збирання води-роси купальської, як чарівної, стрітенської з бурульок зі стріх та благовіщенської з дощу.
- Опоетизування води в колядках, щедрівках, веснянках-гаївках, купальських піснях.
- Легенди, вірування та сказання про воду у ставках та ріках під час Русального тижня.
- Відмивання "вроків" водою та вогнем.
- Проводжання молодих до шлюбу з водою та стрічання їх двома відрами води.

---

* Див.: Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні. Книга II. — С. 127–132.

• Очищення молодих по першій ночі — водіння їх до річок чи криниці та обмивання.
• "Перепиняння" парубками молодих, коли ті повертаються від шлюбу.
• Горщик з водою ставлять у витоплену піч — "поїти вогонь".
• Очищення новонародженої дитини водою при хрещенні.
• Чарівне вмивання на Великдень водою з крашанками та грішми.
• Чарівні властивості досвітньої води на Калету, на свято Дівочої долі у справі чаклування на кохання та одруження.
• Святою водою святять усе в дворі і в хаті, щоб вигнати нечистого.
• Освячена вода вживається як ліки при хворобах.
• У давнину покійників пускали на воду, вірили, що, прийшовши водою, народжені мусять і повернутися нею у Вирій-рай.
• Покійників обмивають водою, "обмивають" хату і людей після покійника.
• Породілі дають ковток свяченої води та кроплять її нею.
• На Різдво, на Святвечір воду ставлять на вікні.
• Вважається гріхом плювати в воду та казати лайливі слова.
• Не можна ввечері виливати воду, бо як вступити у неї — будеш хворіти.

Вода — символ здоров'я; використовується в замовляннях і заклинаннях.

У давнину біля кожного джерела насаджували Священні гаї, будували жертовники та храми. Свою дзвінку, життєрадісну пісню дарує богиня тій людині, яка приходить до її джерела, річки чи струмочка, кидає у воду квіти, сплетені віночки, шепоче молитву або кладе на березі жертву. Кожного стомленого мандрівника вона смачно напоїть, воїну омиє рану, а всякому живому створінню дасть притулок. Великі і малі ріки богиня Дана щедро наповнює рибою та поживною рослинністю. В її водах живе багато всякої звірини і птаства. В деяких річках волхви забороняли купатись, а на інших — плавати на човнах. Нашим предкам річка, сполучаючи міста і села, служила для торгівлі та оборони, захищаючи їх від усіляких зайд та будучи шляхом мирним торгівцям.

Шлях до цілющих джерел з живою і мертвою та молодильною водами — важкий і небезпечний. Стережуть його змії, які дихають полум'ям і спалюють усе і всіх, хто насмілюється наблизитись до тих джерел. Головний змій — то великий син премудрої богині Дани.

Святим обов'язком орія у житті здавна було виростити дерево і викопати криницю. Ніхто не смів вважати себе власником криниці чи джерела, бо вода дана Богом усім, хто живе у цьому світі. Вода степової криниці, особливо у спеку, така солодка і смачна, що просто не нап'ється! Студена вода, коли поранену людину мучить спрага, зцілює тіло. Грішникам вона обмиває душі. Світлоносна Дана — в кожній росинці, у сніговій хуртовині, в замерзлій

в неї злими силами — відьмами, чортами, поганими людьми, поганими харчами та різними дідьками, які живуть довкола. Вона, як і все живе, що має тіло і душу, може повернути навіть втрачене внутрішнє здоров'я, дароване людині зоряним небом предків.

Поважно виглядає в Божий день бог Ордан на небеснім троні. Тремтить стара кістлява Зима, зі страхом дивиться на чоловіків, які починають несамовито стріляти в небо, аби прогнати її та злі сили, які з весняною повіддю та льодоходами-льодоламами часто роблять дуже багато лиха, коли гине худоба і навіть люди. Хлопці в цей час випускають з рук голубів чи інших птахів, які хмарами злітають у небо до Ордана, відвертаючи лихі сили від води, закликаючи весну. Тому й очищає бог Ордан царицю-водицю, заворожує її, робить святою.

Вельми жахаються тих пострілів чорти. Багато нечистої сили вистрибує тоді з річки і залишається на мерзлій землі доти, поки якась із жінок не прийде прати білизну. Люди добре знають, що бог Ордан забороняє жінкам прати брудну білизну протягом цілого тижня після водосвяття, і пильнують, щоб чорти знову не пірнули у воду, — краще, щоб їх побільше згинуло на морозі.

Усі люди — старі, молоді, діти — вшановують велике свято Дани, аби прискорити прихід весни. В ці дні молодь ковзається на льоду та катається на санчатах. Дівчата співають орданських колядок. Окремі парубки неодмінно прагнуть скупатися, аби протягом року не хворіти. Занурившись у воду, швидко одягаються, щоб не застудитися.

Після повернення з водосвяття вся родина сідає за стіл, за яким проходить орданська вечеря-обід. Кожен господар (або інший член родини) приносить до хати свяченої води від Ордана, тому перед їжею п'ють спочатку воду. Пучечком сухих васильків, змочених святою водицею, кроплять хату, хлів, стайню, кошару. Частину розводять з іншою водою, а частину зливають у пляшку та зберігають упродовж року на видному місці для всіляких потреб. У невеличкій посудині ставлять її бджолам, а влітку ця вода стоятиме посеред пасіки. До речі, після водосвяття господар першими має відвідати бджіл.

Отож, насампочаток усі в хаті п'ють свячену воду, а по обіді дівчата біжать до річки вмиватися, щоб лиця були рожеві; хлопці ж водять своїх дівчат до ополонок, щоб красними були. Цією водицею промивають очі, аби краще бачити, лоб, щоб розумним бути, та решту тіла — щоб було здорове, як вода.

Господар повертається від Ордана, здебільшого, ще й з освяченою трійцею — трьома свічками. Жінки та дівчата додають до неї пучечки червоної калини та сухих квітів — безсмертників або васильків. Усе це перев'язують барвистими стрічками. Вогонь Орданської свічки благословен сонцем Дажбога та богинею Даною, тому така свічка відводить бурю, грім, усілякі

напасті та страхи. Люди добре знають: усяка напасть страх як боїться хреста. Отож господар, окрім освячення водою, випалював на лутках над дверима хрести-знаки, бо вони мають найвищу силу вогню і очищають від усього злого та лихого.

Старі люди розповідають, що цієї пори бог Ордан відкриває небеса для весни і води, бо скоро підуть дрібні дощики. Невдовзі вступить у боротьбу з льодовими хмарами грізний Перун, бог блискавки та грому. І справді: наймічніші морози — саме на Водохреще, та згодом вони почнуть слабнути, а добрий бог, ще раз подякувавши за своє вшанування, нагадує жінкам та чоловікам, що пройшли найбільші зимові свята — Різдво, Новий рік і Водохреще з розмаїтими дійствами та веселими розвагами — і знову починаються буденні клопоти. За три дні після водосвяття жінки бралися прясти, шити, ткати, а чоловіки вирішували усілякі господарські справи.

ЯРИЛО

У день Благовісника, 25 березня, прокидається від довгого зимового сну великий грім, аби принести землі і людям цілющу силу. То бог Перун пробуджує його, розбиваючи важким молотом обледенілі хмари мороку і тьми. Тієї ранньої весняної пори, коли син Божий Урай-Рай тільки починає сприяти родючості рослинного та тваринного світу, приходить до людей ласкаве сонце, сонце молодого Ярила, який знову пробудився для цієї чарівної пори молодого кохання та парування. Його яра сила відчувається в усьому довкола. Кожною рослиною, квіточкою, кожним першим співом весняної пташки бог Ярило поширює всеправедне світло Дажбога, щоб возвеличити ранішній весняний світ та збудити його запліднюючу силу. Буйним, пристрасним у ярінні, палаючим у любові охоронцем від усього злого й ворожого — таким споконвіку уявляли наші пращури бога Ярила навесні. Саме цим він схожий на свого побратима — симпатичного бога Купала, що діє влітку.

Великі боги свято народження Ярила ще в ті далекі предковічні часи відзначали з особливими почестями. Заразом святкували вони і блискучу перемогу над Марою та Чорнобогом. Саме тоді було створено світ і відбувся тріумфальний в'їзд Сонця-Дажбога на золотій колісниці під Вселенську браму зодії Тільця! Дев'ять священних днів і ночей Перун громом і блискавкою знаменував ту велику радість сонця Ярила, сонця Бика, Тільця, Тура, що стало символом дужої чоловічої наснаги та пристрасті. Відтоді люди на святі Тура ритуально приносять у жертву богові молодого бика. У ці дні чоловіки на майданчиках та околицях міряються силою, спритністю і влучністю стрільби з лука. Цього ж дня поминають померлих родичів. Веселяться тоді боги, що дарували вічне молоде завзяття, та й самі цієї пори стають молодшими, бо омолоджується увесь стародавній світ: оживають первісні води, воскресають вогонь, блискавка, грім та плодюча сила неба і землі. Первісна вода — то Божа роса, яку випускає на землю Божий ключник Урай-Рай, щоб усе живе вмилося життєдайною силою.

У день весняного Нового року люди тільки закликають та благають весну, запрошують піснями та хороводами до себе в гості, щоб принесла свої дари людям, тваринам і рослинам, землі і воді.

Нарешті господиня-весна зійшла на землю в сонячній розкішній сукні з квітів та зелені! Все тепер має бути в парі! І Ярило не може допустити

самотності квітучої пори. І Леля, богиня весни, не може жити без всеохоплюючого кохання.

І вдень, і вночі ходить босоніж Ярило полями, лісами, садами... Завжди у білій полотняній одежі, з вінком весняних польових квітів, а в руках носить серп та жмут дозрілого колосся пшениці, бо для людей це ознака доброго врожаю та благополуччя. Куди не ступить він ногою, там жито копою, а куди не зирне — там враз колос зацвіте. Люди, котрим пощастило бачити його, розповідають, що у правиці в нього мертва людська голова — нагадування про те, що кожного чекає смерть, а тому жити треба яро.

Скрізь, де не прокотиться ясне-красне сонце Ярило, з'являються перші сходи ярини, зацвітають квіти, щебечуть птахи. Гляне на дівчину — серце коханням спалахне; подивиться на молодого хлопця — кров у жилах закипає.

Особливо завзятий Яр-Ярило в любовній пристрасті, бо він — бог дітороддя. Саме цієї пори розмаю весни виходять надвечір дівчата з духмяними вінками квітів на голові та хлопці у святковому білому одязі на Ярилове поле водити хороводи і співати величальних ярильських пісень. Незчуються, як місяць сховається, ніч мине, зорі погаснуть і роса засяє на траві... Все готовий віддати бог тим, хто шанує його, особливо сіячам і всім, хто встає до схід сонця, але й забирає всі дари назад, якщо хтось нехтує ним.

Задля хвали сонця Ярила, вічності і неба людського буття, в день святого Урая-Рая, коли вперше виганяють худобу на пасовище, з давніх-давен, за традицією предків, наші пращури прикрашали бика кольоровими стрічками й квітами та водили по селу. Кожен стрічний мав пригостити священну тварину. Доброю ознакою вважалося, якщо бик-тур буцне того, хто жертвує, бо тоді він додає людині здоров'я та плодючої сили. Після обрядового водіння бугая, аж на третій день, його пускали в череду. Таким чином бик уособлював священного Небесного Тільця, якого наші предки вшановували ще у IV-III тисячоліттях до н.е., і з тих часів став творцем земного буття та символом орія-хлібороба.

Згодом настає пора, коли Ярило уже все заплідднив і повинен завмерти на зиму, щоб навесні знову пробудитися, тому потрібно веселими піснями та іграми гарно його провести. Плодюча і палка пристрасть сонця Ярила, досягши після купальських днів своїх семиярилівських висот, йде на спад; далі вона вже не творить, а руйнує. Однак провести ярого бога годиться з почестями. Здебільшого це свято символізує тріумф життя над смертю і відзначається з 20 червня по 3 липня, коли і бог Перун-громовик іде на спочинок та замикає у сховку свій важкий бойовий молот.

Оскільки Ярило щороку навесні народжується, а з початком літа вмирає, то вдячні пращури влаштовували йому веселі похорони: для чого сумувати,

коли все минуще, навіть смерть, адже після зими знову прийде сонце-яр і знову треба буде жити яро.

Отож, по обіді жінки та чоловіки, бо на ці "сороміцькі" забави ні дітей, ні молодь не запрошували, ішли до шинку, де веселилися до самого вечора. Літні Ярильські святки відбувалися всюди з різними молодецькими забавами та ігрищами, а після заходу сонця Ярила хоронили. Було це вже наприкінці свят, бо тоді Ярило повертає сонце на зиму, а сам втрачає свою "припікаючу" силу. Тоді ж його називають Кострубоньком і водять особливий танок, в якому дівчина посередині кола зображувала померлого Кострубонька, а її подружки співали кілька разів, ходячи навколо неї:

Помер, помер наш Кострубонько,
Помер, помер наш голубонько!
Кобило ж наша білобокая,
Не впади з моста,
Не вмочи хвоста!

Нарешті дівчина, що зображувала Кострубонька, підхоплювалася, а подружки її співали весело й голосно:

Ожив, ожив наш Кострубонько,
Ожив, ожив наш голубонько!

Змайстроване заздалегідь молодицями солом'яне опудало у вигляді чоловіка клали у приготовлену домовину, причому особливу увагу молодиці приділяли дітородному органу опудала Ярила. Потім чоловіки несли його, ніби покійника, у ліс чи до води. Дорогою співали сумних пісень, а молодиці голосили: "Помер Ярило, нема Ярила!.."

Що ж я, бідна, учинила,
Кострубонька не любила!

Коли кидали його в яму і засипали землею чи топили в річці, жінки оплакували, приказуючи, який він був хороший та послужливий і що то за життя буде, коли його вже нема?

Після похорону Ярила усі водили хороводи, співали жартівливих пісень, бо то велика радість, що Ярило знову на цвинтарі.

Різноманітних обрядів, пов'язаних з похоронами Сонця-Ярила, у наших пращурів було безліч. У деяких місцях ховають Ярила, якого звуть іще Кострубонько, в інших — гонять шуляка, бо то ніби смерть, тому її треба прогнати геть, як лихі хвороби. Хоча смерть у чорному покривалі і з косою за плечима, та прийде пора і вона втече, як та стара баба Зима навесні, коли воскресає яр-сонцем природа, а Господь благословляє увесь світ на многії, многії літа.

ВЕЛЕС

Вельми любили та поважали наші далекі пращури бога Велеса. Вшановували великого мужа богині Мокоші за те, що єднав людську Душу з душею Сонця-неба, облагороджував її захопленням красою світу Божого.

Коли народився бог Велес, усе довкола зацвіло, засяяло, зраділо: звір у лісі, птиця в повітрі, риба у воді... Ніжна, ласкава мелодія заполонила мрії-надії людини, красою натхнення озвалася її душа у чарівній пісні і пішла мандрувати світом, прославляючи бога всеперемагаючої краси, наповнюючи душу добротою життя, сіючи поміж людьми любов і взаєморозуміння.

Усі сини та внуки бога Велеса — велети, і не лише тілом. Людина народжується з душею, а щоби душа гарнішала — її облагороднює бог Велес. Про таку людину кажуть, що вона обдарована Богом. Бог Велес — бог мистецтва, краси і музики, багатства і достатку людської душі, її щастя та любові.

Усі співці-поети, разом зі славетним співцем землі Руської Бояном, про якого у "Слові о полку Ігоревім" читаємо: "Віщий Бояне, Велесів внуче", є онуками бога Велеса, носіями та творцями героїчного епосу рідної землі.

У Рігведах, Священних книгах знань, оспівано бога Виласа — опікуна закоханих, сівача благополуччя, ошляхетнювача любові, виласка́вця обдарованості. У давнину піснетворець звався ласкавцем, тобто людиною, натхненною Виласом.

Від початку світу бог Вилас-Велес поріднив людину з твариною, навчив її пасти тварин, брати від них молоко, вирощувати їх на м'ясо, шкіру та вовну-шерсть. Пастухам та чередникам подарував сопілку і став їхнім охоронцем від диких звірів. Навчивши людину запрягати тварин в плуга та воза, бог Велес став для орійця-хлібороба справжнім наставником. Він не тільки охоронець череди худоби на землі, але і пастух небесної отари хмар-корів у свого брата. Якось бог Велес виступив проти самого бога Перуна. Чи то хотів викрасти череду худоби у бога Перуна, а чи саму дружину громовержця, та розсердив його так, що той почав люто періщити небо і землю блискавицями. Кинувся Велес ховатися під деревами, за камінням, перетворюватися в різних тварин. Після тієї боротьби пішов життєдайний дощ і взялося все рости і родити на землі, за що люди і вдячні Велесові.

Бог Велес охороняє та поповнює успадковане предками надбання — землю, худобу, внуків, будівлі та їхню багатющу скарбницю. Добрий бог привчив людину не вбивати тварину, а старанно доглядати та користуватися нею. Велес — опікун усього живого в лісах і на луках. Своїм всевидячим зором він пильно стежить за благополуччям звірів і птахів. Бог Велес здатен перевтілюватися у ведмедя — тоді він є господарем лісу. Найбільшого вшанування бог Велес набув за трипільської та післятрипільської доби, коли земля Оріани перебувала під сузір'ям Тільця. Іноді родовід Велеса виводять від волохатого ведмедя, який, за повір'ям, впливає на полювання і мисливське щастя. У предковічні часи існував культ ведмежої лапи та напівлюдини-напівведмедя, тому для мисливців і ловців ведмідь був звіром-тотемом, а його самого задобрювали урочистим принесенням жертв.

У Святу ніч разом зі Спасом — богом врожаю — бог Велес приходить до господаря у двір: розмовляє з худібкою, запитує, чи добре її доглядає господар, чи вчасно напуває, годує, чистить. Бо коли худібці добре, то й душа людини гарна. Бог Велес має зв'язок із потойбічним світом, а тому разом з добрими духами Лада дбає про хатню худобу.

Не один тиждень, а цілих два — після Різдва та перед Колодієм — вшановували люди великого бога. Ватаги жерців, переодягнених у вивернуті кожухи, з масками на обличчях, мандрували тоді вулицями, заходили у двори, стайні та хліви, проголошували магічні замовляння для здоров'я домашніх тварин. А коли приходила пора вигону худоби на пасовище, звідусіль стежками-дорогами йшли люди до святилища бога разом зі своїми стадами худоби, щоб освятити їх та принести Велесові щедрі дари.

Велес — покровитель волхвів, прабатьківських співців та поетів, які вміли надихати вольовою силою кожного орійця. Волхвів у давнину не вибирали, вони народжувалися небом і землею, пресвятою Божою таїною поєднувалися душею зі співучою душею рідного народу. Той, хто вмів складати пісні і переказувати їх людям, уже був волхвом. Словом стародавні ясновидці та віщуни вміли виражати свою волю, свою пристрасть і свої бажання, продиктовані їм зоряним небом предків. У піснях волхви оповідали про славних Велесових внуків, про їхні подвиги, обряди та звичаї, навчали людей, як праведно жити, Бога хвалити, рід шанувати, молитвами та працею душу удосконалювати. Всіма своїми навичками будівництва храмів, житла, кріпосних стін орій завдячує богу Велесу. Усі перекази, пісні, обряди, свята, танці народжені доброю душею наших дідів-прадідів, послані їм з неба добрим богом Велесом.

Мандрівник з далеких заморських країн першої половини X століття Ібн-Дусте так свідчить про знаменитих мудреців землі Оріани: "Мають знахарів, з них деякі й королеві наказують, мовби начальники їхні. Буває, що вони

зволять жертвувати своєму творцеві все, що надумають: жінок, чоловіків і коней, а як знахар скаже, то того наказу ніяк уже не можна не виконати".

Для воїнів бог Велес, разом із Перуном, — найголовніший серед богів. Стаючи на захист землі батьків, Велесові внуки давали клятву: "Клянемось богам, в яких віруєм, Перуну і Велесу...". У договорах із греками Перун сприймається як бог зброї, а Велес — як бог золота.

Своїм богом Велеса вважали також люди різних ремесел та промислів: ковалі, гончарі, свічникарі, медовари, кожум'яки... Велес навчив людей робити та грати на різних музичних інструментах: домрах, сурмах, гудках, дудках, гуслях... Він подарував людині гарне тіло, високий ріст, гарний голос і слух. Бог Велес сам чудово грає на всіх музичних інструментах. Якось, коли між полянами і древлянами зчинилася кривава січа за "межу", яку не зміг зупинити навіть Перун зі своїми блискавицями, з'явився Велес із сопілкою в руках і так заграв на ній, так зачарував воїнів обох сторін сердечною печаллю, що вони опустили мечі й побраталися.

Особливо багато поетів-піснярів було серед купців. Постійним супутником купця-мандрівника завжди був струнний інструмент — гуслі чи кобза. Роль пісняра-поета навдивовижу вагома: коли він помирав, "то ставили в могилу напій, овочі та гуслі", щоб і на тому світі міг насолоджуватися грою та співом.

Доброму господарю бог Велес допомагав примножувати статки, був опікуном урожаїв. Наші батьки-діди вірили, що бородою Велес сягає землі, а в тій бороді, по витій шовком та сріблом-золотом, "тяга земна", джерело рослинності, життя і всіляких сил. За це кожен господар пошановував бога, залишав під час обжинків на кінці ниви пучок колосся — "Велесові на бороду". Справді-бо, вирощений золотий хліб-зерно — то багатство, краса і влада людини на землі, що дарує їй Бог. Тож і орій-хлібороб молився своєму богові: "Молимо Влеса, отця нашого, хай потягне в небі на многості суражів і хай зійде на нас сурі віщати, золоті кола повертаючи. То сонце наше, що світить на доми наші, і перед його лицем блідне лице огнищ домашніх. Сему богу огнику з мургли речемо показатися і встати з небес, і взятися аж до мудрого світу... І речемо йому ім'я огне-боже, і будемо трудитися, як і всяк день, моління утворивши, м'яко їмо і йдемо до полів наших трудитися, як боги веліли всякому мужу, що чинен трудитися на хліб свій".

Так записано у "Велесовій книзі".

Пишаються всюдисущим Велесом трави в лузі, ліси і поля, заквітчані сади з гаями... З радістю довкілля лине душа людини до небес, бо то все власи Матері-Землі, її щира та життєдайна любов до неба. Красою і ніжністю святого духа предків споглядає бог Велес із небесної сині на своє довкілля, щоби на землі скрізь були достаток, спокій, благо і мир.

ХОРС

Хорс — бог усеперемагаючої життєтворящої сили світла Дажбога, віддзеркаленої у місяці, ще з початку творення світу був призначений богами охоронцем сонячного світла уночі, аби своїм світлом освітлювати темне земне царство. Від початку життя, коли богиня Зоря вперше сповістила світ про народження нового бога, який зродився тоді в небі і почав жити на горі Хорив, де росте райське Дерево життя, став срібноликий Хорс божим слугою з сонячним оком "побоженька" — місяця, небесного чоловіка, прапрадіда орія-хлібороба. З тих незапам'ятних часів наші предки почали щиро вшановувати бога Хорса і місяця, бачачи, що місяць на небі не тільки найкраще небесне світило, а й божий слуга Сонця-Дажбога, який упродовж віків, удосвіта, невтомно споряджає золотогривих коней і возить по небу свого отця. Колись місяць був чужинцем у небі і вночі не світив, а з приходом у світ владики зоряного неба став місяць вірним слугою у Хорса, його божого світла, його пророчого часу, його майбутніх віків. Тому могутня, всеперемагаюча сила Творця всеправедного світла у місяці має великий гіпнотичний вплив як на кожне живе створіння окремо, так і на все суще на землі. Світло великого віщуна в небі — то майбутнє Матері-Землі та орія.

Наші діди-прадіди намагалися якнайкраще догодити великому богу, щоб, бува, не образився на людей, бо, не дай Боже, перестане тоді світити сонце, згине тепло і повернуться на землю вічний холод і тьма.

Споконвіку лине в небо молитва-благання орія до Сонця-неба давати землі плодотворне тепло, не приносити великої спеки, бути милостивим; споконвіку лине в небо молитва-благання орія до Місяця — до найбільш утаємниченого, замкненого для невігласів і чужинців, щоби світив уночі, вказував шлях подорожньому, відганяв усілякі нічні лихі сили від господарства, заспокоював душу, щоб тіло мало змогу відпочити та набратися життя. Ніч — могутня! Особливо передранішня — найбільше наповнена цілющими соками священних текстів предків:

"Ніч темна, ніч тишна, сидиш ти на коні буланому, на сідлі соколиному, замикаєш ти комори, двірці та хлівці, церкви й монастирі і київські престоли: замкни моїм ворогам губи і губища, щоки й пращоки, очі й праочі, щоб вони на мене, нарожденну, хрещену і молитвену рабу Божу Марію, зубів і очей не витріщали, гніву в серці не мали, щоб усе поважали і в добрих мислях мали".

З давніх-давен, коли Бог-Творець прикрасив небо сонцем, місяцем і зорями, а землю деревами і рослинами, небо-сонце стало великою святістю для людини. З неба-сонця падає життєдайне сім'я-дощ, яким місяць, коли сяє вночі, розбуджує на землі зерна життя та дарує їм плодючість. Хорс, бог нічного небесного горіння, розмножує життєвий вогонь Матері-Землі, творить у ясні місячні ночі перлисту росу, яка під час посухи рятує врожаї. Своїм світлом Хорс животворить ріки і моря, кожну рослину і травицю.

Бог Хорс дарує місяцеві всюдисущий життєтворящий дух світла Дажбога. Він помітно впливає на все суще, його величають боги й духи як на землі, так і на небі. Він — пан-володар у своєму зоряному володінні. Зорі — то сонцеві і місяцеві діти, Божі очі, які Господь запалює, коли людина народжується; коли ж вмирає — котить їх з неба. Якщо ніч місячна — Хорс розмовляє із Сонцем.

Якщо, як у народі кажуть, "місяць відквасив черево" — настає затяжне непогіддя, а на землю приходять розруха і війна; коли ж він синій — недуга і мор нападають на людей; якщо місяць у кружку — то несе воду у ріжку; щербатий — незабаром задощить; у молодика круті ріжки — невдовзі чекай мокви, а положисті віщують гожі дні. Місяць повний та ясний — бути сонцю. Це для орія-хлібороба найкраща прикмета, бо то — на здоров'я і високий врожай.

У повні місяця Хорс одягається в осяйні шати, прикрашені справжніми зірками, запрягає сріблястих коней у колісницю, з якої далеко розсіюються промені, і "пливе по небу", окутуючи місячним сяйвом солодко-дрімучі струнке тополі, крислаті яблуні, широковіті липи. Там десь зачує, як мати кличе сина вечеряти, а десь, зачувши парубоче прохання, солодко усміхнеться крізь хмари закоханим. Особливо любить бог Хорс слухати пісню "Не світи ти, місяченьку, не світи нікому! Тільки світи миленькому, як іде додому". Тоді у дівочому серці озивається молитва зоряного неба предків і бажання бачити в нічному сяйві Бога — свого приятеля ніжних і таємничих дівочих почувань...

Великий Хорс освятив, позначив своїм сяйвом шлях внуків Дажбожих, прославив їх у нерозлучнім коханні вірною дружбою і славними нічними походами.

Срібнодзвонні чари, ніби цвіт, розливає скрізь Хорс особливо навесні, освітлюючи доріжку аж на край села. Бо якщо він не світить, то й зірки гаснуть. За це світло і любить місяць сина Божого, бо саме цієї квітучої пори ясному місяцю зоря вечірня вірна, наче юнакові дівчина.

Бог Хорс — покровитель шлюбних обрядів. У весільних піснях часто звертаються до сонця, місяця і зірок. Фігурками місяця і сонця, "шишками" оздоблюють коровай. Місяць і вечорова зоря — це символи молодого і молодої. Ясний місяченько — серед почесних небесних гостей на Святвечір,

на кожнім великім і малім святі. А ще його вельми поважають під час гулянь та ігрищ, коли влаштовуються ритуальні обрядові танці-хороводи.

Аби очистити місяць від людських гріхів, бог Хорс опускає його через кожні чотири тижні у пекло, де він знову відроджується. Орієць з давніх-давен помітив, що коли буває затьма місяця — це не на добро, бо віщує нещастя. На місяці в ясну зоряну ніч можна бачити знак Творця, котрий навіки залишив його, коли вперше брат убив брата. Це — Божий знак, аби люди завше пам'ятали про страшний гріх, учинений колись великої Святої неділі.

Місяця орій шанував завжди. З появою молодого місяця — хто побачить його вперше, той конче мусить помолитися, аби щастило цілий місяць. Та найбільшу увагу місяцю люди приділяли у замовляннях і шептах. Вирушаючи в далеку дорогу, варто згадати таку молитву:

Ти, Місяцю, який же ти ясний!
Ой засвіти на весь світ прекрасний!
Ой опусти вниз роги,
Засвіти по діброві,
Покажи всі в степу дороги.

Чаклуни найчастіше звертаються до ясен-місяця, коли той уповні. Тоді ж приворожують коханих. Магічна дія роси за повного та нового місяця вважається вельми корисною, а лікарські рослини мають цілющу та чарівну силу. Відповідальні роботи теж бажано розпочинати цієї пори та до сходу сонця, коли місяць — з води і роси. При ущербленому місяці замовляють, щоб ущербилася і недуга. При цьому навіть краще, коли місяця зовсім не видно. Дуже великою силою наділені місячні, що ідуть у дівчини у перший рік. Ця кров, коли її нанести на поріг хати, має чарівну силу, домінуючи над будь-яким чародійством.

Уночі бог Хорс приводить до людей Сон — "кудлатого чоловіка з чотирма очима", доброго і зовсім не страшного, та ще його помічницю — Дрімоту. Тоді душа людини на зоряному Чумацькому Шляху зустрічається з душами померлих своїх предків, бачить свої переживання і мрії. Добрий дух ночі спускається з небес до дітей лагідною материнською усмішкою та добрими очима батька, а до закоханих приходить з потаємною любов'ю.

У кожного є свій ангел, який вночі охороняє сон людини та її душу. Це — зорі на небі. Коли вночі місяць іде відпочивати до свого зоряного палацу, а срібноликий Хорс починає споряджати золотогривих коней свого золотоликого батька, душа людини, умиротворена сном, пробуджується, щоби стати світлим ранком для починку нового дня.

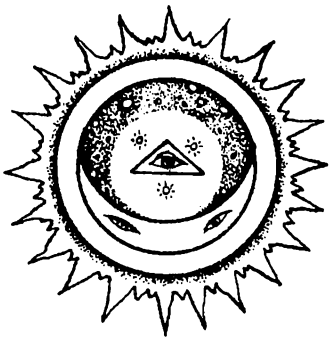

ЯСЕН-МІСЯЦЬ. ЩЕДРИЙ ВЕЧІР

Щедрий вечір — свято місячної і зоряної ночі, з якої зродився золотопроменевий світ. З давніх-давен орій-хлібороб щиро вшановує благодійство ночі, коли все оживає після денної спеки, ночі, яка дає йому змогу відпочити та набратися життя.

Не злічити пісень-колядок та пісень-щедрівок, складених для величання Господа-Творця. Жодну з колядок удень майже не співають, а щедрівок — поготів, бо щедрівками величають свято Щедрого вечора, місяця та зорі. Величаючи місяць і зорю, орій-прапрадід вводить нас у ще глибинніші таємниці життя, до першопочатку світу на землі. Не був би місяць ясен-місяцем, коли б не могутній бог Хорс, який засвітив у ньому світло Дажбога. Багато мук і страждань витерпів місяць від жорстокого Мороку. Та, як той птах фенікс, усе воскресав із мертвих, а після третього разу, з появою життя на землі, бог Хорс своїм святим світлом на честь народження молодого Божича та приходу у світ воїнів-захисників сонця, орійців, благословив його у безсмертя на віки.

З тих прапрадавніх часів кожного року 31 грудня орій-хлібороб відзначає свято Щедрого вечора, а 1 січня — день народження Місяця, вірного побратима Сонця Дажбога, сина всемогутнього бога Лада. Окрім сина, в бога всеєдиного ладу є ще донька, яку всі називають Миланкою, бо вона така мила і чарівна, що кращої від неї у цілім світі не знайти.

Було те дуже давно. Одного разу, коли князь-Місяць був на полюванні, лютий змій викрав зі срібного терема сестрицю Миланку й запроторив у підземне царство. Визволив її звідти славний богатир Безсильчик-Васильчик та одружився з нею. Ось чому на Щедрий вечір справляють і святкують ще й Василя. Тому сміливцеві, який колись визволив з неволі золоту панну, на це свято приносять у жертву свиню, бо вона є місячною твариною, як і інші тварини, залежні від руху місяця; Васильчик з тих давніх пір став їхнім покровителем. За народними звичаями, у цей день варять свинячі ніжки, щоб у людей не хворіли ноги.

Напередодні Нового року щедрий на добро бог Ладо сходить з неба на землю до хлібороба, оглядає його господарство, худібку, розмовляє з нею, йде на поля і ниви. На Щедрий вечір усі люди дякують йому та прощаються

з богом Колядою, а сонцю в небі бажають безхмарних голубих висот. Ось чому цей вечір уже не святий, а щедрий. На обіді в нього мусить бути багато смачних страв. Це, насамперед, млинці, вареники, пиріжки, капуста, горох, смажені ковбаси, кишка-кров'янка, холодець, книші та паляниці.

Колись нашим батькам-дідам Місяць уявлявся нареченою Сонця, та з плином часу уявлення про них змінилися: Сонце виступає жінкою, а Місяць — чоловіком:

Ясен Місяць — пан господар,
Красне Сонце — жона його,
Дрібні зірки — його дітки.

Збереглася оповідка про те, що Сонце — прекрасна панна в золотих шатах, Місяць — хлопець-молодик, котрий хоче одружитися з чарівною панною. Та минає їхня перша любов, і Місяць закохується в Зорю. Розгнівалася красна панна-Сонце і своїм променистим мечем розрубала Місяць навпіл: з того часу і став він щербатим. Відтоді почали уявляти його срібночубим стрункім блідолицим юнаком. Наші предки присвятили місяцю перший день, який розпочинає тиждень, — понеділок; оскільки місяць час від часу змінює свій вигляд, його вважають непостійним, тому починати щось важливе у понеділок не наважувалися, бо буде невдача. Ще й досі існують приказки: "Понеділок — важкий день", "У понеділок роботи не починай і в дорогу не вирушай".

Вшанування місяця нашими предками відоме з IV тисячоліття до н.е. Стародавні волхви ворожили за поверхнею місяця та зміною його фаз по т. зв. книгах — "Лунниках". Назву місяця "уаціля" залишили давні кімерійські племена. Пізніша назва божества Місяць-Василя перетворилася у чоловіче ім'я Василь.

На Щедрий вечір та на свято народження місяця господарі всюди радо запрошують до себе у домівки на вечерю бога врожаю Спаса та бога достатку Велеса. Добрий дід Ладо та душі померлих предків, що прийшли з полів і луків, перебувають у цей час у снопі-Дідухові, на столі у сіні й на долівці у сіні-соломі. Ці духи являються у різних образах діда і бабусі незалежно від того, чи вмирали вони юними, чи обтяженими роками, а також в образах кози, корови, коня. Щедрий бог Ладо усіх їх чує і бачить, однак його бачать лише боги, а ще — душі померлих та худібка. Усі духи-Лада в цей Святий вечір радяться, бо з завтрашнім димом від Дідуха полетять у небо, а відтіля знову на господарські ниви, щоб стати їх охоронцями, сприяти урожаю та приплоду.

Перед початком Нового року Місяць веде розмову з Колядою і зірками, бо тоді бог Коляда призначає кожній зірці новонароджену душу. У цю чарівну ніч усім треба бути обережним, бо "всі злі духи лісів, вод, ярів, скель

чатують на людину і теж святкують та веселяться аж до третіх півнів. Відьми у цей час летять на кочергах на Місяць — виганяють туди Старий рік. Старі люди розказують, що рівно опівночі на Новий рік вода в річках перетворюється у вино, а перед першими півнями горять зачаровані гроші".

Усі молитви хлібороба та жертвоприношення Щедрого вечора спрямовані на благання до бога Ладо послати у цім році добрий урожай, гарний приплід худібки, птиці, багато роїв, бо в цю чарівну ніч відкривається небо і відтіля можна випросити все, чого тільки бажаєш... Якщо Хорсу і Дажбогу приносять жертви у вигляді хлібних виробів — паляниць, медяників, коржів, калачів, калети, то Місяцю жертвують ліплені пироги.

У ясного Місяченька є дванадцять братів — Березень, Квітень, Травень, Червень, Липень, Серпень, Вересень, Жовтень, Листопад, Грудень, Січень, Лютень. Сам вечір під Новий рік тому і зветься Щедрим і Багатим, що всі брати Місяця знаходяться в гостях у людей.

Кожній людині, до якої приходить замаскована молодь і щедрує попід вікнами, щедрий бог Ладо роздає щастя і достаток. Маленькі колядники, які приходять привітати господарів з народженням Місяця та з Новим роком, приносять із собою добро і надію на багатство та здоров'я. До дітей-хлопчиків щедрий бог Ладо прихильний найбільше, бо це вони, маленькі колядники, колись, як пише сучасна поетка Софія Майданська, піймали чарівним неводом найяскравішу зірку і, викувавши у чарівній кузні срібні дзвіночки, вирушили в далеку путь. Небесна Зірка осявала їм дорогу, щоб вони не заблукали, не збилися зі шляху, бо несли вони людям радісну звістку: "Ясен Світ засвітився!"

Ось чому "посівати" ходять тільки хлопчаки та ще й удосвіта, бо над ранок щедрий бог Ладо відійде у небо разом з Дідухом. Коли дітки-колядники засівають зерном, то проказують стародавнє заклинання: "На щастя, на здоров'я, на Новий рік роди, Боже, жито-пшеницю і всяку пашницю!" Засівають уранці (бо то — святочна пора богині води Дани), щоб навесні дала зерну гарного проросту.

На Щедрий вечір, як тільки засяє в небі Зоря, господар запалює свічку і обкурює хату чарівним зіллям, очищаючи її від злих духів. Господиня ставить на стіл миску з пирогами. Пироги — то хліб Місяця, свята жертва йому, а тому вони нагадують серп місяця. Пироги з пшеницею — це всесторонній символ Місяця і Зорі, бо золотисте зерно, овальне й розділене на дві півкруглі половинки, — немов злучені Місяць на схилі та Місяць-молодик. Пироги з маком — це символ росту і плодючості, яку так само має в собі Місяць.

Ясний Божич керує небесною і земною водою, а тому від нього залежить родючість хлібів і худоби. У щедрівках часто згадується дівчина, яка з первовіку стереже плоди райського Дерева життя. То — дівчина Кулинка, перша

грішна панна, яка завжди нагадує нам про перше любовне освідчення та перший гріх людської пари. Кулинка — чудотворна жінка, бо до неї промовляють вишиті нею ангели, називаючи її рідною ненькою, та жадають від неї, щоб вона спекла для них пшеничну паляницю. З Поранньою та Вечоровою Зорею Кулинка та князь-Місяць приходять до людей то теплим дощиком, то золотистою росою. Місяць — володар женихальних почувань, а панна Кулинка — то первовічна його дружина, яка сприяє плодючості та урожайності на землі.

На Щедрий вечір обрядодійство водіння кози, роль якої грає хлопець у вивернутому кожусі, з рогами на голові, символізує воскресіння Сонця і народження Нового року, а сама коза — врожай, багатство та добробут. Ходіння з плугом — то найдревніший символ життя, що зародилося ще у ті предковічні часи, коли боги зорали золотим плугом небо і стало воно уночі зоряним, а богиня родючості допомагала зробити на землі першу борозну.

На Новий рік, вселившись найчастіше у корову, бика, коня чи козу, ходить від двору до двору людська доля — Ойра... Двері в цю ніч не замикають, чекають посівальників, які удосвіта бігають від хати до хати з рукавичками, в яких повно зерна — жита, пшениці, ячменю, гороху, вівса. Особливо радо господар приймає тих посівальників, які приводять із собою тварину. Посівальникам дякують, дають гроші та ласощі, а зерно, посипане ними, залишається в хаті. Вранці у хату закликають свійських птахів — лише вони мусять з'їсти "посівне", бо в яйці, як і в зерні, є зародок життя. У яйці птиці є сонячна сила, добра і прихильна до людини, а сама птиця — вісник неба.

На Новий рік господиня ставила на столі перед господарем миску з пирогами, та так, щоб його не було видно за ними. У цей час просила дітей вийти з хати. Після цього запрошувала їх і питала, чи бачать за пирогами батька. Діти казали:

— Ні, не бачимо.

— То дай, Боже, — відповідав батько, — аби ви мене завше так не бачили!

Свято Нового року — це свято віри і надії на те, щоб людям жилося заможніше, щоб жито, пшениця і всяка пашниця уродили краще, ніж торік, на славу Господу-Творцю, на славу світла Дажбожого, заради світлого майбутнього дітей та внуків могутнього Роду.

МИХА

Дрімучий, непрохідний ліс зовсім заступив сонце в небі. Стало майже темно. Чоловік відчув, що знемагає, але нічого не міг вдіяти проти темних сил, які заманювали його все далі і далі у драговину. В голові запаморочилося від неймовірного сміху та несамовитого галасу. Втрачаючи свідомість, згадав чоловік про доброго Миху і ледь чутно промовив:

— Михо, Михо, рятуй!

Враз навколо нього стало тихо. Звідкілясь з'явився вовк і пустив вогненні струмені полум'я, спопеляючи ними лиху темряву. Чоловік наче прокинувся від сну, згадав про коней, кинувся до них, ще мить — і їх засмокче чортове провалля. В розпачі закричав:

— Михо! Допоможи!

Вдруге спалахнув блискавицею вогненний струмінь. Застогнали темні сили злою ненавистю у відповідь, бачачи, як коні відходять від болотяної драговини.

Ця легенда, як і багато інших, подібних, сягає мороку сивої давнини. А в ще давніші часи, коли людина жила в лісі, коли боротьба за виживання тривала постійно, на поміч завжди приходив Миха. Багато часу минуло, а людина продовжувала молитися всеправедному Господу та добрим духам, поки, врешті, стала господарем на своїй землі.

Добрий Миха допомагав нашим пращурам добувати для прожиття їство, мед, хутро, прихиляти до себе великих та сильних диких тварин, які у важкий для певного роду чи племені час ставали вірними та надійними покровителями. Такого звіра почали звати тотемом. Його не можна було вбивати, йому завжди потрібно годити, добре годувати, щоб він ставав у пригоді. Повага до деякої звірини збереглася в наших обрядах. До культу тотема входить перерядження та ходіння з козою чи ведмедем на Різдво Світу. Від вшанування вепра залишився звичай колоти його і мати ковбаси та кишки як жертву. Коза завжди була символом врожаю, лис виступав хитруном, заєць став символом боягузства. Ведмідь — образ недотепи. Ведмеді були колись негостинними людьми, які жили в лісі і не хотіли ні з ким знатися, за що їх Миха і покарав. От вони й стали ведмедями. Вовк — символ швидкості та голоду. Про вовків розказують, що колись жило плем'я добричів, які ні з ким не воювали, не вбивали тварин, не їли м'яса і божественно ставились до

довкілля. Знали цілющі трави та вміли тим всяким зелом лікувати людей. Одного разу їм зустрілося розбите росами військо варварів, яке захотіло зробити з добричів своїх вояків, але мирне плем'я відмовилося брати зброю, за що ті стали їх вирубувати. Побачив це з неба бог Перун, змахнув своєю вогненною блискавицею та й перетворив варварів у вовків, наказавши їм довічно поїдати чортів. І якби грім Перуна не бив та вовки не виїдали того кодла, то їх би стільки розплодилося, що і світу не було б видно.

Непримиренним войовником з дідьками, опікуном усіх лісових звірів та захисником мисливців з тієї глибокої давнини був і залишається добрий бог Миха. Це йому Господь доручив вогненний меч. У святому світлі Дажбога Миха має безмежну владу як на землі, так і на небі, бо йому підвладна вся небесна ангельська сила. Ось чому наші далекі пращури, живлячись в лісах за рахунок звіроловства, найбільше шанували Миху. Він став для мисливців безпосереднім покровителем, який суворо оберігав недоторканість їхніх мисливських угідь від інших племен.

Миха навчив звірину розуміти людську мову. Тварина завжди вдячна за зроблену їй ласку, особливо тим, хто живе поруч з нею. Вибраних людей, які найбільше подобаються йому, Миха наділяв здатністю перетворюватись на звірину чи птаха. Ворожбитів та відунів навчив розуміти мову звірів і птахів, яку інша людина не знає. Лише перед Новим роком добрий господар, коли гарно прислухається, може почути, як воли розмовляють між собою, та довідатися про себе і про свою долю.

Вовк — справжній хижак. На відміну від інших звірів, він так і не став рабом у людини. Лише одному Михові підвладний. Та орій не лише зневажає його за ту кровожерність, але й багато навчився від нього і став шанувати за хитрість, хоробрість та мужність. Вовк завжди вороже ставився до людини і домашньої худоби. За довгий час такої міжусобиці він розвинув у собі дорогоцінні якості, які мусить мати і справжній мисливець: неабияку витривалість, невтомність у переслідуванні, винятковий слух, нюх, зір, кмітливість, спритність та обережність. Вовк не лише хижак, як його вважають; хоча від м'яса він ніколи не відмовляється, але не нехтує і найпростішою їжею — жабами, комахами, овочами та ягодами, іноді навіть лишайниками і мохом. Лише знемагаючи від сильного тривалого голоду, вовк кидається на великих тварин, проявляючи при цьому якості хитрої та зухвалої лисиці. Іноді, коли жертва уникнула його зубів, він, переслідуючи її, забуває про всяку обережність. Тоді і перепадає йому від сильного супротивника. У випадку смертельної небезпеки, скажімо, капкан затиснув лапу, вовк без вагань перегризає її. 13 листопада наші діди-батьки справляли Вовче свято — робили це, аби вовки не хапали худоби. Не дай Боже зустрітися з голодним вовком узимку, особливо під час т. зв. "вовчих весіль".

Зустріч з таким весіллям — вірна смерть. До речі, 8 листопада, коли святкують іменини Михи, в людей на селі завершується сезон осінніх весіль.

Затяті та хоробрі мисливці завше вшановують свого оборонця і покровителя. Зібравшись удосвіта іти на ловецтво, вони справляють святкову вранішню відправу, а повернувшись додому із вдалого полювання, приносять своєму патронові щедрі жертви та дари.

Добрий Миха допоміг людині уперше приручити дикого собаку, і чи то не він є найближчим родичем вовка і навіть прапрабатьком сьогоднішнього собаки? Про це відає лише зоряне небо предків. Але те, що собака, як казали ще волхви, вивів людину в люди, то це справді так. Собака з глибокої давнини став символом вірності. У ньому людина знайшла справжнього помічника, завжди вірного і відданого господареві. Своєю приязню, сміливістю, розумом і силою собака став незамінним другом, який надійно захистить від ворогів. Тепер давній пращур міг впевнено розраховувати на допомогу свого чотириногого помічника. Собака своїм гострим слухом завчасно попереджував господаря про небезпеку, а тому, і це досить суттєво, ніякий, навіть щонайхитріший, звір не міг застати людину зненацька. Їй уже не потрібно було при першій небезпеці вилазити на дерево, а тому, вийшовши з дрімучого лісу, людина відкрила для себе небачені простори, на яких зустріла тварин, що вивели її на рівень нових можливостей. Саме тоді наш давній предок навчився приручати диких кіз та баранів, биків, корів, робити з глини глечики, ткати із шерсті тканину та випікати з диких злаків хліб.

Таким чином, як і колись, так і сьогодні, і в майбутньому бог Миха своїм покровом божественних небесних крил був, є і буде покровителем та оберегом сміливців від усяких темних сил. З давніх-давен на честь своїх народин добрий Миха неодмінно нагадує Зимі, щоб притрусила в цей день землю невеликою порошею. Адже він мусить, бо то вже традиція — приїхати до людей на білому коні. А для орія-хлібороба — то прикмета доброго врожаю в наступному році!

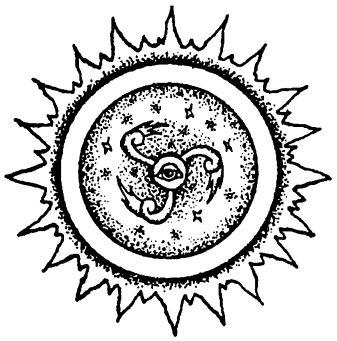

КАЛЕТА

Бог людської долі Калета народився у ті далекі прадавні часи, коли на землю з безпробудного мороку мертвого царства зійшла якось володарка найглибшої темноти — богиня Ніч. Народився у найкоротший день, коли сонце в небі світить найслабше. Народився, щоб стати вічним опікуном молодого Сонця-Коляди, щоб теплом людських сердець уберегти той святий Божий дар непростого хліборобського року — врожай — від злих ворожих сил, щоб після Різдва молодого Божича знову, уже вкотре у віках, воно могло воскреснути для життя всього сущого праведним світлом Дажбога. В народі кажуть:

— Взимку сонце заходить, а Калета сходить.

Сходить з надією на щасливу долю людей у новій зустрічі з весняним сонцем.

З давніх-давен і донині 29 листопада є днем, коли орій-хлібороб возвеличує свого Господа та приносить йому щедрі дари. Саме в ніч на 1 грудня ходили наші батьки-діди до річок підслуховувати воду: тиха — на добру зиму, бурхлива — на холод, бурі і завірюхи.

...Нарешті настала зима. В селі закінчено усі господарчі роботи, наближається Новий рік, а разом з ним — і пора ворожінь та вгадувань майбутньої долі.

Ще напередодні свята Дівочої долі, яке припадає на 24 листопада, дівчата до схід сонця починали ворожити, бо то — їхнє свято. Увечері цього дня вони сходилися до однієї хати і варили спільну вечерю, а опівночі брали горня з "вечерею", обгортали його новим рушником, йшли до воріт закликати свою долю. Найгірше, коли з неба падає зірка — провісниця нещасливої, погаслої долі. Хлопців дівчата теж запрошували на це свято, де вони любили і собі загадати свою долю. Тоді ж садять у черепок чи в кварточку пагінець вишні і до самого Різдва поливають її з рота водою. Якщо та вишенька до Різдва викине цвіт, то ту квітку дівчина зриває та йде на вулицю: кого зустріне першого — той і буде її судженим.

Усі з нетерпінням чекали веселого парубочого свята, дня народження бога Калети. З цього дня розпочиналися справжні вечорниці, які продовжувались аж до Різдва, коли сонце повертає на весну.

Кожна дівчина вірить, що цією чарівної ночі добрий бог допоможе їй дізнатися про свою долю — чи вийде вона заміж, а чи знову доведеться дівувати цілий рік.

До цієї обрядодії готуються не лише дівчата, а й хлопці, бо це — найкраща пора для заклинань і ворожінь, а оберегом від темних та злих сил цієї пори є сам бог долі Калета.

Удосвіта напередодні свята дівчата йдуть до криниць по воду, яку несуть до хати не у відрі, не у глечику, а в роті, щоб там, у світлиці, взявши стільки ж муки, як тої води, і стільки солі, замішати нею тісто, з якого кожна випікає два круглих тістечка: для себе і для судженого. Носять воду так, щоб не заважали хлопці, які деінде за цим стежать. Відкупившись макітрою вареників, юнки запрошують парубків на вечерю.

Коли балабушки спечуться та охолонуть, кожна з дівчат позначає своє тістечко кольоровою ниткою або папірцем. Розклавши їх попарно у рядочок на долівці, у світлицю впускають пса, якого цілісінький день тримали голодним. Чию балабушку собака з'їсть першою, та дівчина перша й заміж вийде, а чию не зачепить — залишиться ще на цілий рік у дівках; а коли занесе її до закутка — то доля чекає ту дівчину десь в іншому селі. Найгірше, коли пес надкусить тістечко і покине.

Коли юнка хоче довідатися, чи буде в парі зі своїм судженим, то бере в пелену конопель, виходить опівночі на подвір'я за хату і розсіває насіння по снігу, приказуючи:

Конопельки сію,
Спідницею волочу,
Заміж вийти хочу.

Потім бере у пригорщу насіння разом зі снігом і вносить до хати, а коли сніг розтане, починає рахувати. Коли кожна зернина має пару — то й доля знайдеться.

А то ще так ворожать: плетуть з клоччя дві свічки, запалюють, і якщо вони прихиляться одна до одної, то це ознака щасливої долі. Іноді набирають намулу з дна річки, розглядають його та цікавляться, ким буде чоловік: якщо в ньому знайдеться шматочок цвяха — ковалем, скла — склярем, один пісок — мулярем, а коли, окрім землі, нічого — хліборобом!

Кожна юнка хоче дізнатися, як буде зватися чоловік; для цього вона виходить на вулицю і питає першого зустрічного чоловіка, як його звати; коли ж хоче дізнатися, хто буде верховодити в сім'ї, то бере півня і курку, зв'язує їх докупи хвостами, накриває решетом, щоб заспокоїлися, а потім випускає і дивиться, хто кого перетягне. Якщо курка півня, то буде верховодити жінка, а коли півень курку — чоловік.

Найурочистішою жертвою для бога Калети є обряд випікання ритуального священного хліба — символу сонця, щастя, багатства та достатку. Калета — це ще й великий корж на честь Сонця-Коляди, а тому обов'язково має сонячну круглу форму і роздається колядникам.

Печуть корж-Калету усі дівчата, скільки б їх не зібралося у просторій хаті. Місять тісто по черзі, починаючи від старшої дівчини до наймолодшої

дівчинки. Все це прагнуть зробити до сходу сонця. Обрядодійство нагадує собою випікання весільного короваю — своєрідної жертви Дажбогові. Солодке з медом тісто печуть у печі і запікають так, щоб було важко відкусити. Цей великий корж густо обмазують медом, бо то — ніби зірки на небі, і роблять посередині дірку. Ввечері Калету підвішують червоною стрічкою до сволока посередині хати. Біля Калети ставлять вартового — пана Калетинського. Парубок має бути веселим і жартівливим. В руки він бере квач, вмочений у розведену сажу, і запрошує когось зі сміливців до Калети:

— Я, пан Калетинський, прошу пана Коцюбинського Калету кусати!

Пан Коцюбинський, взявши поміж ноги коцюбу, під'їжджає до Калети, промовляючи:

— Їду, їду на коні, на коцюбі.

Під'їхавши до вартового, каже:

— Добрий вечір, пане Калетинський!

— Доброго здоров'я, пане Коцюбинський!

— Куди їдете?

— Їду Калету кусати!

— А я буду по писку писати!

— А я вкушу!

— А я впишу!

Уся ця суперечка відбувається під загальні жарти та веселощі. Пан Коцюбинський має право вкусити коржа тільки тоді, коли не усміхнеться і витримає всі дотепи. Калета калатається, бо його дозволяється кусати без допомоги рук, утікає з рота, обмазуючи обличчя медом.

У хаті — гучний регіт. Коли ж зухвалець, не втримавшись, усміхнеться, то його лице пан Калетинський та дівчата обмазують сажею і він мусить іти геть, бо програв своє право кусати Калету.

Після забави Калету здіймають зі сволока, ділять між усіма присутніми, причому дівчата отримують свою долю безкоштовно, бо Калету місили, а хлопцям годиться відкупитися грішми, дівчатам на могорич за те, що Калета була солодка. Закінчується кусання Калети піснею: " Калета, Калета, солодка була. Як ми її з'їли — до сонця полетіли!" Потім усі попарно сідають вечеряти. На столі обов'язково мають бути вареники з ка густою, бо піст. Але їсти їх треба обережно — дівчата для сміху начиняють їх чим попало, навіть вовною.

Парубки, які не кусали калети, бо дівчата не запросили їх на вечерю, у цей час на вулиці вчиняють всілякі бешкети. Вони пересновують мотуззям чи нитками вулицю, де мають переходити дівчата, лякають їх, а потім розплутують, жартуючи. А ще, буває, крадуть ворота, розбирають тин, іноді клуні, а батьки тих дівчат мусять відкупитися, бо це — єдина ніч в році, коли Калета на честь народження молодого сонця Коляди дозволяв парубкам усе: співати, гуляти і навіть випити.

ШУМ-ШУМЛЯЧИЙ

З того часу, як стоїть світ, у лісі панують різні лісовики, водяться небезпечні звірі, гадюки, птахи, а ще — всякі страхіття, які й досі живуть у віруваннях нашого народу.

Уся лісова звірина послушна лісовикам, бо вони пасуть вовків. Лісове царство завжди викликає страх — тут поруч з добрими духами живуть і лихі. В лісі не можна голосно перегукуватися, бо тоді вони можуть заманити людину у непрохідні нетрі. Особливо лякає густий, темний ліс з його "дрімливою тишею", повною звуків, пташиного співу, лісового шуму. Шумлячий любить, коли лісова сила танцює та веселиться.

У давнину ліс називали Шумом, а ще давніше — Шумлячим. Шум-Шумлячий — бог лісу та лісового шуму. Великий та привітний, багатий, часом безкінечний та загадковий. Шум-ліс зі своїми таємницями та принадами іноді буває страшним і небезпечним. Шумлячий вельми сердитий тоді, коли між собою б'ються лісовики: здіймає бурю і ламає віковічні дерева.

У ліс тікає вовкулака — людина-перевертень. В лісі живуть велетні-вирвидуби, там дерева і зело гомонять межи собою, з птахами і з людьми. Іноді, коли хочуть рубати дерево, воно говорить людською мовою. Про ліс та його мешканців складено дуже багато казок, легенд, пісень і приказок. Коли на Різдво погрожують зрубати неродюче дерево, воно, налякавшись, починає знову родити, а коли вже зовсім перестає дарувати плоди, то його ритуально перев'язують перевеслом. Таке дерево втрачає свою силу. В дуплі сухої верби чи груші мешкає нечиста сила. Неспроста в народі кажуть: "Влюбився, як чорт у суху вербу".

Посеред шуму-лісу росте дерево Нави і своїми вітами сягає оселі богів. З землі до неба по цьому дереву бігає білка і приносить Богові звістки від землі. З-під його коріння б'ють золоте і срібне джерела, на ньому ростуть золоті яблука, а з листя падає цілюща і запашна роса.

Добрі сили допомагають людині, лихі — лякають, а інколи й "пожирають" її. Вночі лихі сили (погукання сов, скрипіння дерев, лісовий шум-гомін) кричать на всі голоси. В шумливому лісі на життя людини чигають різні звірі-хижаки.

Люди в лісі "дерли" мед від диких бджіл, добували хутро-одяг зі звірини. Ліс давав дерево для будівництва хат та храмів, з нього робили посуд та різне начиння. У спеку ліс зберігав вогкість і воду та був місцем відпочинку і

прожитку. Тут збирали цілюще та чарівне зілля і добували м'ясо з дичини. Той харч давався не без труднощів, тому у наших прародителів були Священні гаї, куди вони приходили молитися та приносили жертви своїм богам. У тих Священних гаях "водили" і "грали" веснянки-гаївки, бо там бог Шум промовляв до них своїм шумом.

Пробуджується Шум-гомін від зимової сплячки ранньою весною, коли прилітає на крилах чарівна Леля і починає на всі боки сонця благословляти небо. Як тільки бог Шум зачує дзвінку зеленосвятську закличну пісню: "Шум... Шум... Шум... А в нашого Шума зеленая шуба... Ой, дівки-парубки, зеленая шуба... Йдім, дівчата, Шума заплітати...", враз умилостивлює та зачаровує своїм привітним шумом молоді пари. Могутнього бога дівчата викликають веснянками-гаївками, що мають назву "Шум":

Ой нумо, нумо
В плетеного Шума!
Як наша мати
Буде заплітати?
Заплетися, Шуме,
Заплетися;
Хрещатий барвінку,
Розстелися.

Цими та іншими феєрично-магічними веснянками юнки пробуджували Шумлячого, щоб розвивався в зелені, набирався весняно-літньої сили, приносив радість і відганяв усе лихе. Утворивши коло, дівчата бралися за руки: то опускали їх, то піднімали догори, творячи щось подібне до колихання дерев. Коли опускали руки донизу, починали неймовірно жваво танцювати. У цей час "налітали" парубки, кожен хапав свою юнку і розпочинався веселий танець.

"Жучок" — ще одна веснянка-гаївка, яка чарує Шумлячого, розбуджує для Шуму-лісу перших весняних жучків, щоб і ліс розвивався, щоб скоріше приходила весна, а з нею — милий; а ще — приходило сонце, тепло й добробут. Тоді дівчата стають парами, беруться за руки навхрест, утворюють своєрідний міст-дорогу, на який підсаджують мале хлоп'я і співають: "Грай, жучку, грай, грай, чорний, грай, бо в нас такий тепер край..." Дівчата, по руках яких пройшов "жучок", перебігають наперед і знову включаються у безконечний живий міст. При цьому наслідують гудіння жуків та шум лісу: жу-шу-шу-шу.

У лісі, обов'язково десь біля озера чи річки, відбувалися великі богослужіння, проводилось очищення водою і вогнем, поривання-умикання дівчат — парування. Туди виряджали вони своїх душ-покійників, відтіля й

зустрічали їх для проводів на ниви. Ось чому на Зелені свята до хат вносять лісові дерева, а весілля не може бути без "родовідного" священного гільця. У дереві "обитають" душі небіжчиків дідів-прадідів, а всі душі — святі... Сам дід-Ладо приходить тоді до господарів разом з іншими добрими духами. Окрім духів-душ, лада-опікунів роду і родини, у шумлячому лісі живуть і неприкаяні душі.

Покійників хоронили також у лісі. Ось чому, окрім принесення жертв деревам (а то переважно був живий півень), побутував звичай садити на могилах покійників дерева: на могилі хлопця чи дівчини — калину, на могилах чоловіків — груші, а на могилах жінок — яблуньки.

У шумлячому лісі на Купала дівчата й хлопці знаходять кожен свою "вогненну квітку людського щастя". В лісі збирають цілюще та чарівне зело, займаються ловами. Шумлячий — бог-благодійник, що прикривав своїм шум-лісом людину під час небезпеки чи ворожого нападу. Саме тому навесні люди усім селом ходили священними процесіями вшановувати Шума. Свято його відзначається 25 березня в день пробудження Матері-Землі від зимового сну — люди по усіх-усюдах зустрічають Лелю-Весну та прихід Сонця-Ярила, розкладають багаття, стрибають через вогонь, кидають у річку жертовний хліб і випускають на волю птахів.

Окремі дерева в наших предків відрізнялися від інших і стали оберегами. Так виник культ дерева (культ лісу). Для таких дерев відводилися певні місця, Священні гаї, де не можна було навіть зламати гілочку, адже ці ліси та гаї вважалися житлом богів на землі. Біля кожного храму росли священні дерева. У таких місцях мала обов'язково протікати річка або струмок. Вважалося, що боги і духи живуть у кронах дерев та в цілющих водах джерел. Такими священними деревами були, переважно, дуб, ясен, береза, тополя, верба, липа, вишня. Коли випадало рубати таке дерево на храм чи на священні вогнища, то робилося це лише з дозволу волхвів та з особливими ритуалами. Дерево, якому судився довгий вік, ставало священним.

Дуб — особливо священне дерево у наших предків. У ньому втілене світове дерево-Прадуб, який росте у Вирії та родить молодильні яблука, які дарують богам безсмертя. На вершечку Прадуба у золотому гнізді живе Сокіл-Род. Дуб — дерево Перуна, бога блискавки і грому, яке шанують за міцність, красу, довговічність, а тому його можна було зрубати лише з дозволу волхвів. Вік дуба — більше тисячі років. У ньому живуть душі хоробрих воїв-ратаїв. Дуб — дерево замовлянь, наділене наймогутнішою владою над лихими силами. До нього кожен може йти за здоров'ям. Притулившись потилицею до стовбура та притиснувши долоні, потрібно постояти хвильку — і відчуєш приплив життєвих сил.

Береза — символ чистоти та дівочої ніжності; виросла вона, за легендою, з дівчини, яка, незважаючи на застереження родичів, хотіла перейти через річку кладкою і впала у воду. Магія впливу у неї менш відчутна, ніж у дуба. Як з дубом пов'язують синів, так з березою — дочок. Березу вшановують на Купала; вона також є оберегом від злих духів, тому її часто садять біля хати. Волхви забороняли рубати березу, надто молоді дерева. Кора берези, береста, раніше використовувалась для написання т. зв. "берестяних грамот".

Сосна — дерево, благословенне богами, а тому вічно зелене і радісно шумить. Соснові шишки і донині випікають на весіллі, бо вони стали символом родючості та плодючості.

Яблуня — серединне дерево, пара дубові, але "молодша", пам'ятає ще ті прадавні часи, коли виростало Дерево життя. За свою плодючість (одне дерево своїми кореневими відростками і насінням плодів може породити цілий яблуневий гай) воно стало символом родючості і кохання. Насіння яблуні трипільці використовували для орнаментування посуду. Із сушених яблук і груш варили узвар, який був обрядовим напоєм на Святій вечері. Лісовими яблуками любили ласувати ведмідь та дикі кабани. Яблуня — дерево замовлянь. В одному замовлянні так говориться про неї: "А в полі море, а в тім морі золотий камінь, а на тому камені золота яблуня, а на тій яблуні цар Гадюн сидить. Ти, царю Гадюне, склич свій гад лісовий, луговий, степовий, водяний, гнойовий, погрібний, загатній, хатній! Через море — калиновий міст, а під тим мостом Дубіян стоїть, а під тим Дубіяном гадина Яселуха лежить. Ти, гадино Яселухо, склич свій гад та вийми зуб до землі од жовтої кості, од білого тіла народженого, хрещеного раба Божого Івана".

Груша — священне дерево, разом з дубом і яблунею посідає чільне місце у будові Світового дерева, але порівняно з яблунею ("світлою" і "денною") вона "колюча", а тому символізує "темний" і "нічний" бік світотворення. Лікувальні властивості груші, як і яблуні, відомі ще з сивої давнини.

Ясен — чоловіче дерево, символ війни. Його деревину використовували для озброєння воїнів. Гілку ясена посилали ворогові, що знаменувало початок війни або попередження.

Липа відвертає прокляття, що їх насилають чоловікам жінки. Приймає вона ці прокляття на себе, а тому на липі і буває найбільше наростів, які є нічим іншим, як жіночими прокляттями.

Вишня порівнюється з красою дівчини та її молодістю. За повір'ям, коли хвору дитину проймали крізь розколоту зумисне вишню, яку потім зв'язували, щоб зрослась, то така дитина видужувала. Вишня у наших предків присвячувалась найвищим божествам. Дівчата з метою гадання про заміжжя пересаджували молоденькі вишеньки в діжку із землею і ставили їх у теплій хаті. Якщо до Нового року вишня зацвітала, то це віщувало щасливу долю.

Верба — символ не тільки Світового дерева, а й надзвичайної життєвості, бо має здатність розвиватися без коріння. Вербовою гілкою відшукували воду, перш ніж копати криницю. Саме цим деревом обсаджували колодязі, бо вважалося, що воно оберігає джерелицю. Біля верб люблять селитися добрі духи вод, опікуни людського роду. Вважалося, що вночі перед великими святами з'являються лихі сили, які насилають на людей та тварин різні хвороби. Особливо люблять вони ті місця, де немає верб. Відваром вербового гілля користуються знахарі для "склеювання" ран. Про вербу кажуть: "Де верба, там і вода, де вода, там і верба". Цвітіння верби для людей — то радість зустрічі Лелі-Весни.

У скрутну хвилину приходили наші прадіди кожен до свого дерева "прихилитися". Дуже добре впливає на людей спілкування з каштаном. Осика й тополя забирають лиху енергію. Наведемо зелений гороскоп, яким користувалися наші предки:

Слива — 1-10 березня; 3-12 вересня.
Ліщина — 21-31 березня; 24 вересня-3 жовтня.
Горобина — 1-10 квітня; 4-12 жовтня.
Клен — 11-20 квітня; 14-23 жовтня.
Волоський горіх — 21-30 квітня; 24 жовтня-11 листопада.
Тополя — 1-14 травня; 5-13 серпня.
Каштан — 15-24 травня; 12-21 листопада.
Ясен — 25 травня-3 червня; 22 листопада-1 грудня.
Яблуня — 25 червня-4 липня; 23 грудня-1 січня.
Береза — 24 червня.
Бук — 22 грудня.
Ялиця — 2-11 січня; 5-14 липня.
В'яз — 12-24 січня; 15-25 липня.
Кипарис — 25 січня-3 лютого; 26 липня-4 серпня.
Кедр — 9-18 лютого; 14-23 серпня.
Сосна — 19-28 лютого; 24 серпня-2 вересня.

На *осиці* наші предки вішали вбиту змію, аби вона не ожила. Для того, щоб зла відьма а чи упир не вилізли з могили, в них забивають осиковий кілок. Осикою лікують від пропасниці: хворого прив'язують до осики й просять її забрати хворобу, бо "осиці саме й трястися".

Горіх. За віруваннями бог Перун навесні розлускав два горішки. З одного випав дощ, що став річкою, з другого вдарила блискавка, а від лущення стався грім. За повір'ям двійник-горішок приносить щастя й багатство, а тому його зберігали в скрині.

Цілющі властивості *тополі* використовують бджоли для виготовлення

прополісу. Біля цих дерев людина відчуває полегкість, бо вони очищують повітря від злих духів. Під тополею пахуче повітря. Там, де відбувалися народні зібрання, також росли тополі. Вони й досі стоять на сторожі людських доль і є найбільш вражаючим символом жінки. Свято тополі відзначалося наприкінці весни: дівчата обирали найстрункішу поміж себе, підв'язували їй угорі над головою руки до палиці, навішували там хустки, стрічки, намиста, водили селом, полем, лугом і співали пісень. Гілки тополі разом з гілками інших дерев втикали у ворота перед Зеленими святами, щоб відігнати відьом. У котрій хаті народжувалася дівчинка, на видному місці біля обійстя садили молоденьке деревце тополі. На Купала дівчата водили також тополю.

Клен — дерево бога денного світла Полеля. Явір, побратим клена, вважається символом смутку. Деревина клена використовується переважно для виготовлення музичних інструментів — сопілок, гуслів, скрипок. На кленовому листі добре випікаються паляниці, коли їх саджати в піч кленовою лопатою.

Ліс-шум — святиня богів. Як не можна бруднити криниці, ставки, річки, бо в них цілющий Божий дар, даний людям і всьому живому, так не можна смітити і в лісі. Саме тому орій назавжди полюбив красу Шумлячого. Ліс-Шум манив його своєю безмежною таємницею, своїм дивошумом могутніх віковічних дерев. Перед ним він падав ниць, як перед Господом-Всебогом, бо в ньому — дух безсмертних богів та віра пращурів-прародителів. А перед ними орій завжди в молитві. Саме тому з віками він і сам став могутнім, як той тисячолітній дуб, як прадавнє Дерево життя, бо то є Вічність!

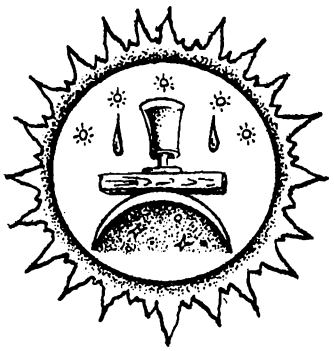

КОЛОДІЙ

Добрі люди вшановують своє повесніле сонечко святом на честь Колодія, бога шлюбу. То буває десь за місяць до Великодня, тієї благословенної пори, коли зима зустрічається з весною. Це велике свято триває протягом тижня. Усі ці дні люди не займаються значними роботами, не шиють і не прядуть, а славлять свого бога Колодія, сонце, весну і світло. Після урочистої зустрічі запрошують Колодія до себе на гостини. Першого дня відзначають його народження. В понеділок, напередодні Великого посту, на Масляну (так називають цю пору, бо тоді вживають переважно молочні страви, передусім вареники з сиром та маслом) зранку жіноцтво збиралося у корчмі справляти Колодки. Колодка (фалічний знак) у наших предків була символом продовження роду. Одна з жінок клала на стіл невеличке звичайнісіньке полінце, що символізувало собою частину Дерева життя — "Колоду". Інші жінки вповивали колодку полотняним шматтям. Купивши горілки, сідали за стіл навколо неї, пили та вітали одна одну з народинами. Сповита колодка залишалась у шинку аж до суботи, бо в понеділок вона народилася, у вівторок хрестилась, у середу були похрестини, у четвер колодка помирала, в п'ятницю її хоронили, а в суботу — оплакували. Звичайно, ніхто за нею не плакав, веселі розваги тривали як при "народженні", так і під час "смерті".

Після святкування народин Колодки заміжні жінки обходили ті родини, де були парубки, що не поженилися шлюбного сезону упродовж останніх м'ясниць, і прив'язували матерям колодку до ноги. У такий спосіб карали і дівчат, які перебирали женихами і не встигли пошлюбитися, а вже пора мати діток, носити їх на руках і пестити, як і матерям колисати колисочку з онуками. Дівочу колодку оздоблювали барвистими стрічками та паперовими квітками і прив'язували до лівої руки (хлопцям — до ноги). Парубки заздалегідь готувалися до Колодія, від якого можна відкупитися грішми або горілкою, а ще — намистом, стрічками чи хустиною. Таким Колодій нагадує: "Не женився єси, то колодку носи!" Ось так бог шлюбу не лише благословляв подружнє життя, а й карав тих, хто легковажив ним та порушував обітницю. Недаремно Колодій після Масляної забороняв робити весілля. Наші батьки-діди добре знали, що найкраща пора для народження — кінець зими, коли починає воскресати природа. Породіллі до початку польових робіт одужували, дітки трохи підростали і не було якихось ускладнень у хліборобську пору.

Це свято багате веселими та радісними іграми. Бог Колодій жартує, одночасно навчаючи тих, хто не одружився або не має дітей, бо він є ще й опікуном подружнього життя, сприяє зміцненню нової родини, дбає про здоров'я і життєві радощі, охороняє від недуг.

У ці веселі дні довкола тільки й чути голосні вигуки: "Народився Колодій, народився!" Скрізь запрошують бога на гостини:

Ходім, Колодію,
На нашу затію.
Будем їсти, будем пити,
Світ Божий хвалити.

Найвищими святителями і чистителями у наших прародителів завжди були вогонь і вода. Вогонь ще зі створіння світу очищає душу і тіло від гріховної скверни, а вода — то основа життя, бо має своє, особливе, призначення як для людей, так і для богів. Ще у стародавніх божественних текстах, "Авестах" і "Рігведах", оспівано напої соми та сури. Наші предки знали і вірили в те, що напій соми дарує богам безсмертя, а людям продовжує життя. В одному зі священних гімнів співається: "Ми випили соми, ми стали безсмертними, ми досягли світла, ми знайшли богів". Напої соми та сури відкривали перед людиною таємниці божественної мудрості.

Орії — діти сонця, тому й навчив їх Колодій виготовляти сонячні напої. То — дуже давня пошана богам, своєрідна їм жертва, аби вічнів рід синів і доньок могутнього Сонця-Дажбога.

У часи, коли люди проводжають зиму та закликають весну, Колодій допомагає їм повертати втрачене здоров'я, бо саме тоді людина відчуває загальну втому і безсилля — не вистачає свіжої сонячної садовини та городини. А тому ще ранньої весни, влітку і на початку холодів, коли цвіте та буяє рослинне царство, вміли наші далекі предки готувати Колодіїв напій. Барвистого різнотрав'я в доброго бога вдосталь: медунка, подорожник, цикорій, яглиця, м'ята, чебрець, липовий цвіт, кропива, деревій, горобина, калина, смородина, агрус, первоцвіт, підмаренник, верес, материнка... Для сонячного напою відшукуються, передусім, сонячні рослини, які цвітуть яскравими квітками жовтого кольору. У давнину таємницю приготування божественного напою Колодій довіряв лише вибраним людям — чародіям, ворожбитам, характерникам, бо вони — особливі, "знахарські", а тому здатні повертати здоров'я навіть приреченим смертельною недугою хворим. Запалений сонцем Дажбога, очищений вогнем Сварожича, замовлений душею зоряного неба предків медово-сонячний напій спроможний очистити від скверни не лише тіло, а й душу.

Власне тому один з напоїв сури подарований богами та цілителями, які сьогодні з нами і на небі, і на землі:

Беруть по дві столові ложки подрібнених коренів оману високого та парила звичайного, заливають 400 мл джерельної води, кип'ятять 10 хв, додають дві ложки подрібненого підмаренника справжнього та 100 мл незбираного молока і настоюють 30 хв. Розчиняють 400 мл меду у профільтрованому охолодженому відварі та ще відважують 50 г сухого молока (замість незбираного). До приготовленого напою додають, насамкінець, 400 мл 96% спирту, настоюють три дні, фільтрують через чотири шари марлі. Приймають напій по одній столовій ложці тричі на добу за півтори години до приймання їжі.

Цей священний напій значно додає сил, повертає молодість та спокій. Тож завжди на столі в орія на святі Колодія — і вино, і різні наливки з напоями, і горілочка, адже невдовзі — найвідповідальніша хліборобська пора, коли треба сіяти, садити та працювати в поті чола. Загадкові Колодієві напої не складні, їх споживають як дорослі, так і діти. Одних Колодій заспокоює, іншим — виліковує нудьгу і безнадію, тугу за втраченим коханням, оздоровлює літніх людей, виснажених сухотами, та допомагає хворим на безнадію.

На це свято годилося обов'язково помиритися, а ворогуючим людям пити такий напій "по колу", щоб погасити злобу і роздратованість, наприклад, сварливим сусідам, заздрісникам, свекрусі з невісткою, тещі з зятем, інакше зло за рік так сточить серце та душу, як шашіль тверду деревину, роблячи її крихкою, перетворюючи її на порох. Недаремно наші прародителі прославляли Колодія, бо він ще й бог бадьорого духу, злагоди та міцного здоров'я.

Протягом усіх семи днів наш прадавній народ смакував Колодієві напої. Сьомого дня разом з Колодієм повинні були вмерти усі злі та ворожі сили, а тому у кінці розваг Колодій ще раз щедро обдаровував людей своєю сонячною іскристою добротою. Всі були раді йому, цілували, жартували та співали пісень, бо наближалося Святе воскресіння:

Ой спасибі, Колодію,
Що зібрав до купки,
Гостювали, цілувались,
Аж злипались губки!

* Див.: Товстуха Є. Українська народна медицина. С. 318

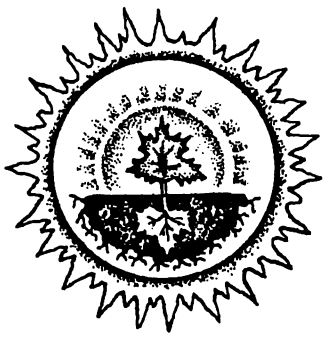

ПОЛЕЛЬ

Перед пологами богиня Всесвіту, премудра Лада, зійшовши з небес на землю, довгий час шукала місця, де б могла повити сина. Врешті подалася на плавучий острів, звідусіль оточений водою. Дев'ять священних днів і ночей провела вона на золотому жертовнику посеред ще темних морських хвиль. Усі боги з нетерпінням чекали тієї урочистої миті. І от всетворна любов Лади пустила пуп'янки, з яких процвіла божественна рожа, а з її лона вилетів бог денного світла та й полинув понад небеса. Усі небеса тоді розтворилися, а боги низько поклонилися тій Божій силі, бо це ж був не птах, а син Божий. Ще яскравіше запалала Полярна зоря, світоч Лади, коли під сузір'ям небесних Близнят народилась дитина неба — Полель. Наші далекі пращури вшановують верховних близнят Лелю і Полеля з VI-V тисячоліть до н.е., а це означає, що святу Купала щонайменше 6-7 тисяч років.

Золотоволосий Полель добре пам'ятає той прадавній час, коли вперше у своєму житті разом з дорогою сестрицею, богинею небесної краси Лелею, почав кружляти над уже блакитними водами моря. Тоді разом зі щебетанням птахів та пахощами квітів принесли вони на землю світле сонце весни. Але перед тим Полель, ще малим, помстився кровожерливому змієві, убивши його, бо він, змій, заповзявся на нього, коли той був ще в утробі матері. Ця потвора-велетень темною хмарою сходила з гір на поля і помешкання людей, спустошувала посіви, пожирала людей та худобу, випивала воду з потоків і рік. Відтоді боги-близнята Леля й Полель завжди приходять до людей блакитним небом богині-матері Лади та сонячним промінням всеєдиного Лада.

Полель — син бога вогню, могутнього Сварога, розчиненого у світлі Сонця-Дажбога, над яким він володарює. Улюбленець богів, золотоволосий Полель ніколи не впадає у гнів, дарує своє світло однаково всім. Свою ласку і щедрість приносить він нивам і полям, садам і лісам, рікам та озерам. Теплотою любові обіймає та очищає він кожну комашку і пташку, кожну стеблинку, а ще — океан людських сердець, аби плем'я орійців було численним, тілом мужнє і сильне, душею чисте, аби в роду завжди була злагода й любов.

Світлом дня, теплом, хлібом і водою обдаровує Полель батька і матір та

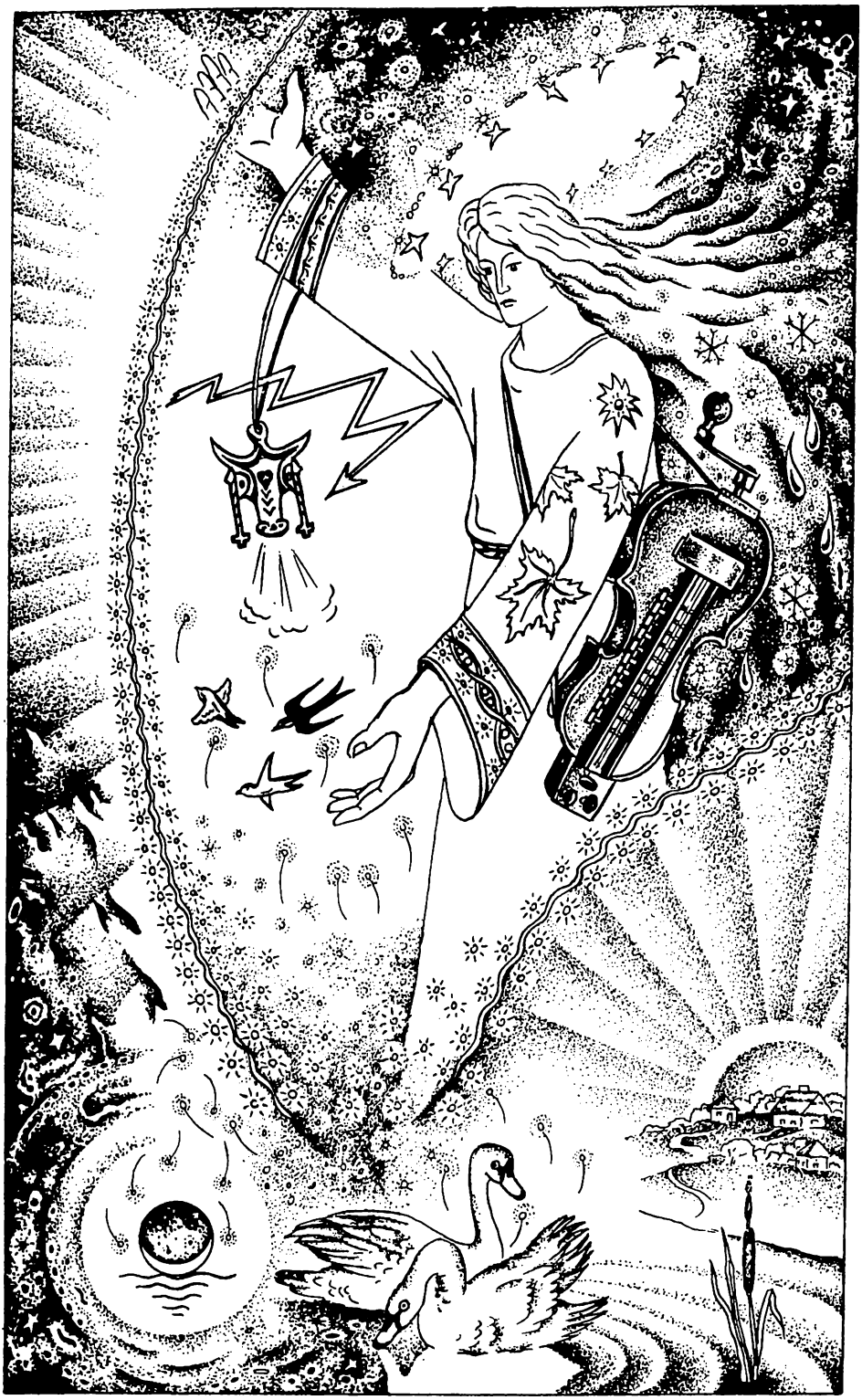
AHH!

їхнє творіння — дитину, заради їхньої молитви до всеєдиного Бога та пошани до своїх родителів-прародителів.

Усюдисущий Полель — то життєдайне повітря, святий дух якого проникає в усі істоти, обдаровує і наповнює їх життям. Премудра мати Всесвіту наділила його величною та чарівною силою зоряного неба — дарувати кожній людині душу. З сивої давнини наші предки день у день свято вшановували бога Полеля, а стародавні волхви вважали його духовним оберегом могутнього орійського племені.

Божественне небо — то божественне дзеркало, яке віддзеркалює та утримує життя на землі і своїм Божим духом проникає в слова та дії людей, наділяючи вибраних Божим даром. Дух сонця Полеля накликає в серця таких людей божественні слова, і тоді Слово, сказане чи написане, стає виразником цього духа. Одвічно це святе сяйво слова оспівували піснетворці-кобзарі, які не одну тисячу разів упокоювали мужні серця орійців у їхніх праорійських могилах. А стародавні жерці, заговорюючи ними, могли виражати свою волю, свою жагу, свої бажання. Тоді дух Полеля, оселею якого є небо, формує ті закляття, в яких відображається вплив зоряного неба. У цих гармонійних земних речах закодовано пізнання таємниць вогню, води і землі. Ось чому число 36 стало магічним числом зоряного неба, дух якого опікає людські тіла, і коли його заклинають волхви, воно повертає хворому здоров'я. Цей дух неба, інші магічні числа: дванадцять зодій, сім планет і число три — божественне трисуття орія — то все щедрі дари богів. Усюдисуще світло Полеля умертвляє все лихе. Ось чому злі чарівники прагнуть, щоб їхня тінь накрила того, кого вони хочуть заворожити.

Бог Полель приносить у тіла людини і тварин сни, дар передбачення та інші дива. Все, що відбувається в його світлі, досягає, зрештою, чуття людини, впливає на уяву і душу того, хто його сприймає. Полель — бог мудрості, захисник, охоронець, воїн і завжди юний Бог-Цар. То він під час Троянської війни був на стороні троянців — воїнів Сонця; то він разом з іншими могутніми богами не один раз у віках жахав своїми стрілами темний морок зайд, ворогів у бою робив сліпими, а їхня зброя вражала не більше, ніж хворостинки.

Вічно юний Полель — бог і покровитель мистецтв, співців та музикантів. Це він виростив на землі клен-явір і навчив людей з його деревини виготовляти чарівну ліру, гуслі та інші музичні інструменти. Подарував людям різні мистецтва, якими люди відтоді і володіють. Божественний Полель приніс світло в музику. Народні пісні, одухотворені його сяйвом, — то могутній музичний організм цілого народу, в якому, як у найпростішій квітці, втілено чарівний світ богів, що відбився тисячоголоссям простодушної,

багатої і сильної душі орія. Бог Полель — у кожнім хліборобськім святі: чи то велике свято Великдень, а чи зимове свято на честь народин молодого Божича-Сонця, Коляди. Усіх він зачаровує своєю красою, всіх наділяє щедрими дарами.

На Великдень люди кажуть, що в цей день "сонце гуляє", "грає" і навіть "скаче". Саме в цей час усе веселиться як на небі, так і на землі, а сонячні промені — то кучері золотоволосого Полеля, який найяскравіше відзначає це свято. Тоді, у передвеликодень, він прагне очистити кожну хату, господарство та рід від усякої нечисті, від лихих сил, від бруду та від зимової луди.

Полель — у кожнім вогні запаленої страсної свічки. Відблиском весняних, великодніх, купальських та інших вогнів він очищає людей, тварин, ліс і все довкола.

Божий син приходить у кожну писанку, а тому вона, як та пара голубів, стала знаменням кохання. В її красі — зачарована краса і пошана до світу наших далеких прапрадідів, безмежна радість життя і непохитна віра у краще майбутнє. Споглядаючи майстерно вишиті різнобарвними нитками рушники й сорочки, а чи квітучий вінок з барвінку, а чи слухаючи спів, який зачаровує нас своїм магічним ритмом, скрізь і всюди ми відчуваємо дух Полеля, творця прекрасного. Тоді ще завзятіше хочеться жити, творити, пізнавати його таємницю.

Самобутність і творчо-геніальна душа орія, яка ще в ті далекі часи сягала у піднебесну височінь, не скам'яніла, не спинила свого лету і сьогодні, бо то — душа світла Божого, Полеля. В тій душі, у найпотаємніших глибинах, у багатющій символіці захована внутрішня таїна життя орійця, яка так ніжно промовляє до нас у казці, в легенді, у замовлянні чи в обрядовій пісні. Зоряне небо предків від найвіддаленіших часів єднало нас своїм світлом нового життя в одну безперервну цілість для далекого майбутнього та вічності.

Темні сили лякаються стріл Полеля, тому наші предки з глибокої давнини саме Полелю та його сонячному палкому промінню приносили у пожертву перші паростки всіляких рослин та злаків. Батьки-діди наші знали і вірили в те, що могутньому богу двері у потойбічний світ завжди відчинені, бо коли він спускається в тамте царство, то все довкола завмирає і приходить зима, а коли повертається звідти — воскресає.

Зачувши перші заклики весни: "Ой ти, Сонечко, засвіти, засвіти, Землю-Матінку пригорни, пригорни", Полель разом із чарівною сестрицею Лелею на золотій колісниці, запряженій білосніжними лебедями, повертається з Вирію. Весняним ласкаючим вітерцем, леґенем-юнаком лине він з небес чистим повітрям, дзвінкоголосими струмками-дунайчиками, зрідка теплим

дощиком, радуючи всяке зело. Щасливий Полель, що дарує землі радість життя, пробуджує в закоханих найкращі почуття, а коли приходить пора весіль — поєднує їхні люблячі серця. Щасливі ті люди, які народжуються під голубим небом у світлі Полеля, даруючи йому пісні і радощі своєї любові до Матері-Землі. Тож завжди у віках залишиться благословенна у світлі дня першородителька племен наших, велика мати небесних богів-близнят Лелі і Полеля, богиня світової гармонії премудра Лада.

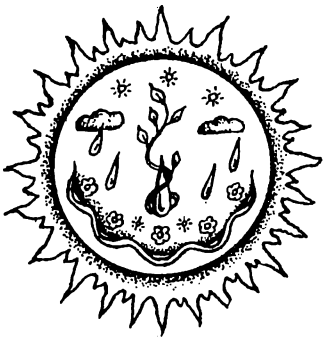

ЛЕЛЯ

Усе в світі мусить бути гарне: замріяний ліс і широке поле, голубе небо і чиста вода, мамина пісня і душа людини...

Щаслива Леля у своїй всеобіймаючій любові. Та ще й гарна яка! Гарнішої за неї немає в цілім світі, бо вона — богиня кохання, цариця-володарка краси, а ще — першого весняного дощику.

Голубоока Леля з'явилася на білий світ від кохання землі та неба, з лона рожевих пелюсток троянд її чарівної матері, богині Всесвіту, премудрої Лади. Леля з'явилася в той час, коли білим лебедем полинув у розтривожений морок її щойно народжений брат-близнюк, бог світлого дня Полель. Від того небаченого досі кохання з'явилися на цей світ і ми, люди, а тендітна квітка-троянда стала символом великої любові богині Лелі, оберегом її таємниць.

Вибухнула тоді весна квітуванням-коханням, розлилася бездушна і холодна до того часу гладінь озер та рік, міцно обнялися у п'янких пахощах трави, дрібно затремтіли величними хвилями раніше байдужі до довкілля листочки та крони дерев; весело задзюрчало поміж камінням джерело, а в серцях людей з'явилося велике відчуття любові. Раділа вода, діброва, раділа молодь від п'янкої радості Лелі. Холодна блакить неба стала загадковою та чарівною.

Богиня Леля — це красуня, дівчина-весна, рум'яна, з розпущеними, як у молодої, косами, у зеленому з барвінку та перших весняних квітів віночку, з якого замість стрічок струменить чарами весна. Сорочка в неї вишита різнокольоровими пахучими васильками, та вже така тоненька! Поділ вишитий хмелем, а на шиї — дороге намисто. Взута Леля у червоні зі срібними підківками чобітки.

Після довгої холодної зими весна-красна приносить юнкам любов та веселощі, а згодом — одруження; тепле літечко господарям на добро-працю: оранку, сівбу, косовицю, жнива, пасовиська та добрий врожай, а господиням — працю на городах, щоб був достаток в оселі, було багато курчат, гусенят, каченят; малим діткам радість та втіху — коника, ігри, батіжки, щоб пасли худібку та ласували вишеньками, черешеньками, яблучками, грушечками; бабусям — приємне тепло та відпочинок, а дідусям — по кийочку. Бо ж узимку стареньким вельми тяжко ходити по льоду та по снігу. І худобині

чудові подарунки — гарну травицю, запашне сіно на зиму. Садам, полям та городам — теплі, рясні дощики на урожай.

Сніг ще не зійшов, сонце ще на сході, а Леля вже не може дочекатися, коли дівчата з хлопцями постають на воротах або повилазять на дерева і почнуть її закликати:

Прийди, Весно, прийди,
Прийди, прийди, красна,
Принеси нам збіжжя,
Принеси нам красок...

Леля завжди безмежно весела, хоча всевладна, за що її і любить Сварожич, за що її й кохає так палко вогненно-пристрасний бог Ярило. Навіть Мати-Земля з нею у великій любові. Колись закохався безмежно в радість-весну красень Ландиш. Та не змогла з ним залишитися добра та щедра весна. А коли пішла, почав ландиш гірко плакати, аж кров із серця забарвила його сльози у червоний колір. Став він ніжною конвалією зі сріблястими дзвіночками, які дзвонять неповторними пахощами того великого кохання. А сльози — то соковиті червоні ягоди, що народжуються з тих чарівних дзвіночків.

Навесні Леля спочатку посилає своїх вісників — пестливих легінів-вітрів, промені ніжно-ласкавого сонця, перший грім та блискавицю. Потім і сама сідає на крила птиць та прилітає на землю разом з різнобарв'ям квітів, веселим пташиним співом та гудінням жуків, а ще — з надією на краще життя: на урожай, приплід худібки, на збільшення родини. А з надією приносить у душу орія-хлібороба спокій, любов, радість та творче натхнення до праці. Бо в праці — його молодість, що надає йому сили, народжує красу та віру у незгасиме животворче тепло сонця Дажбога.

У давнину з чарівними веснянками-гаївками виходили хлопці й дівчата в поле, на луки, у ліс, підіймалися на пагорби й закликали весну:

Ой Весна, ой красна,
Що ти нам принесла?
Де зимувала, кого зігрівала?
А ми за тобою насумувались,
А ми тебе, Весно, навиглядались.

Коли в нас панує зима, чарівна Леля відпочиває з батеньком у пташиному царстві раю, де Вирій і де живуть душечки родичів; звідтіля приходять і душечки новонароджених. Там вона веселиться з птахами, з душами родителів-прародителів і з душами маленьких діточок. Коли ж хрещений батенько-Сонечко відправляє свою донечку Лелю на землю, до нас приходить весна. Весна-паняночка має багато друзів. Найперші вірні друзі — це птахи небесні! Тоді відкриваються Небесні ворота, а з раю "калиновим мостом"

вирушає з неба на землю Леля-Весна. А йде вона, як цариця, в оточенні легеньких ласкавих вітрів, дрібних теплих дощиків та численного божого птаства. Цю благу вість першою приносить на землю ластівка. Тоді настає велике і величне свято — пташка навіть гнізда не в'є. У день Благовісника грім і блискавка прокидаються від зимового сну, а Бог передає Ураю золоті ключі відімкнути небо, щоб дощ землю змочив. Птахи — це вісники неба, що прилітають через Небесні ворота в образах новонароджених душ-дітей. Весняне сонце-небо, теплий ласкавий вітерець, краса землі народжують у людині творчість і натхнення:

Розлилися води на чотири броди.
Гей, дівки, весна-красна,
Весна-красна, зілля зелененьке!
У першому броді соловей щебече,
Гей, дівки, весна-красна,
Весна-красна, зілля зелененьке!
У другому броді зозуленька кує,
Гей, дівки, весна-красна,
Весна-красна, зілля зелененьке!
А в третьому броді сопілочка грає,
Гей, дівки, весна-красна,
Весна-красна, зілля зелененьке!
В четвертому броді дівчинонька плаче,
Гей, дівки, весна-красна,
Весна-красна, зілля зелененьке!
Соловей щебече — садки розвиває,
Гей, дівки, весна-красна,
Весна-красна, зілля зелененьке!
Зозуленька кує, бо літечко чує,
Гей, дівки, весна-красна,
Весна-красна, зілля зелененьке!
Сопілочка грає, в улицю скликає,
Гей, дівки, весна-красна,
Весна-красна, зілля зелененьке!
Дівчинонька плаче, за нелюба йдучи.
Гей, дівки, весна-красна,
Весна-красна, зілля зелененьке!

Мало-помало ховається зима на півночі, у своєму царстві холоду й темряви, бо їй стає страшно, коли радісна процесія Лелі-Весни летить на крилах птахів. На інших крилах прилітають душі родителів-прародителів та душі новонароджених дітей.

Ластівки приносять господарям весну, лелеки — душі новонароджених дітей, зозулі — душі прародителів; жайворонки — весну на ниви і поля, соловейки — в сади і гаї; гуси, гоголі-качки, чаплі — радість весни рікам, озерам, а заразом рибам, ракам і жабкам. Орлички приносять весну в ліс. Тоді теплі травневі вечори наповнюються своєрідною музикою, веселим гудінням безлічі літаючих хрущів. Веснянки "Шум" та "Жучок" — то уподібнення весняному шуму-гомону, щоби скоріше ви́кликати Лелю-Весну, віддати їй хвалу.

Осяйна Леля прилітає до молоді з "веселками", "гаївками", "гагілками" та іншими веселими іграми. Разом зі своїм світлоносним братом Полелем кружляють вони у небеснім танку, благословляючи живою водою та світлим вогнем землю і все живе на ній до родючості.

Найбільше подобаються Лелі хороводи дівчат, коли з першими птахами закликають весну. Обраницю Лелю-Лялю, як весільну наречену, заквітчують так, щоб вона вся була вкрита зелен-зіллям та зеленими листочками липи, бо то — її священне дерево. Біля ніг кладуть віночки з квітів як ознаку чистоти і незайманості та різні молочні страви. Довкіл Лелі дівчата починають вести танок:

Ой Лелю молодая, ой Лелю!
Ти в'юная, ой Лелю!
Ти по горниці пройди, ой Лелю!..

Після магічно-чарівного хороводу та пісень-веснянок Леля роздає дівчатам віночки, а вже кожна з них відколупує крихітку масла та сиру і запиває молоком. Кожній достається ще й чарівна крашанка. Віночки дівчата бережуть до наступної весни. Хто найкраще просив осяйну Лелю, тому вона подарує "милого" на весілля, а Мати-Лада дасть кожній світлосяйну обручку, бо так завжди має бути на білім світі. Того хочуть небо і земля!

Незлічити закличних пісень-веснянок! У них закодовано таїну вічності орія. Пригадаймо веснянку "Кривий танець", в якому теж не можна знайти, де початок, а де кінець:

То вгору, то вдолину,
То в ружу, то в калину...

Як сонце по небу: то сходить, іде вверх, то йде вниз — заходить, так і людське життя: народження, життя, повне сил, іде вгору, а згодом знижується, заходить — людина помирає. Веснянка-гаївка "Кривий танець" символізує те, що лютого, злого змія-напасника вже поборено, як день поборює ніч, а зиму — весна-літо. Ця тисячолітня гра-містерія єднає небо, землю і воду; народження, життя та смерть; батька, матір і дитину та оберігає душу орія-хлібороба на безконечному, тернистому шляху у зоряне небо до предків.

"Кривий танець" — то вічність! Вибравши посеред себе свою найвродливішу "Лелю", дівчата прикрашають її зеленню, а на голову одягають вінки зі свіжих квітів. Садять на зелен-луг трьох дітей, котрі ніби утворюють трикутник. Леля-Ляля веде довгий ключ дівчат, які йдуть поодинці, тримаючись за руки, і роблять хоровод-рух руками то вгору, то вниз поміж цих дітей. Таким чином, безупину й без кінця у тому "Кривому танці" людина намагається знайти кінець, пізнати смисл життя і таїну народження та смерті. Ті плетені вінки юнки не несли додому, а йшли до річки і, прикріпивши до них запалені свічки, пускали за водою, аби богиня Леля, ця дорога дівочому серцю весна-паняночка, принесла кожній Ладо-царенка, любенького парубочка, а з ним — любов, вірність та надію.

Свято воскресіння весни-сонця божественної Лелі наші пращури святкували в її великий день — 23 квітня. Це дівоче свято люди називали "Лельником", а пісні — "ладовицями", щоби чарівниця Леля берегла лад у душі. Напередодні була Красна Гірка, велике свято Матері-Лади, а згодом наставало свято богині Майї — 1 травня, на яке Леля і Лада запрошувалися як почесні гості, бо тоді богиня Майя "має" травами землю та вкриває листям дерева. Наступного дня усі три богині справлятимуть разом з птаством Солов'їний Великдень, бо в цей день вони прилітають. Тоді ж люди слухають, скільки накувала зозуля, та моляться про своє довголіття і здоров'я.

Соловейко — найулюбленіший птах богині Лелі, який першим вістить тепло та розвиває сади. Мине ще трохи часу, сади перецвітуть, мало-помалу затихне й пісня солов'я. Та, врешті, минуть і пахощі житнього літа, розтане смуток холодної зими і знову прийде Весна-Леля, затарахкотить запряжена золотогривими кіньми колісниця Перуна, блисне раз-удруге в небі вогненна його блискавиця — утече зима не оглядаючись. Тоді Леля-Весна знову радісно прилетить і цвітом-коханням заспіває, а з нею вкотре у віках заспівають пісні-веснянки вічної любові і люди.

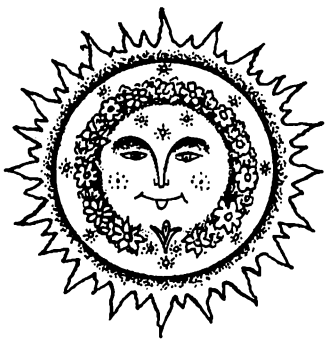

ВІНОЧОК

"Віночок вити — життя любити" — з найвіддаленіших літ давньої Оріани линуть до нас ці слова. У ті часи вінок з квітів, колосся та ягід був не тільки жіночою пристрастю; то був своєрідний символ Матері-Землі, найрідніший першоголос її одвічної життєдайної сили. Той вінок — плетиво живих степових квітів материнської душі наші пращури в урочистий час клали на голову дівчині з вірою в її жіночу душу, сповиту сивими крильми лебединої вірності: "Та будь же, дівонько, квітучою, та будь же, дівонько, родючою і багатою, як свята Матір-Земля!"

Вінок у стародавніх віруваннях предків — то наша свята Душа Безсмертя, таїна продовження роду, його квітучість та багатство, тому вінки з живих квітів пасують тільки до молодого дівочого обличчя. А молодицям і хустка до лиця!

Чарівна, всіма барвами оповита пора кохання! До кожної дівчини вона прилітає на крилах весни. Вінок — символ щастя, образ одвічної дівочої краси, коли коса до пояса, а в очах рясно зоріє небо. Вінок — то найкраща оздоба для дівчат, коли поруч — наречений у вінку з дубового листя.

У день весілля молоду купали в духмяній, настояній на степових квітах, воді. Гарно вбраній чарівній царівні ніжно клали на чоло віночок з яскравими та темними стрічками: так має бути завше на довгій життєвій ниві — дні веселі і дні сумні.

Найголовніше зілля для вінків — барвінок. Недарма в народі кажуть: "Стелися, барвінку, аби любов з любов'ю зустрілась". Споконвіків в'ється барвінок, аби з ним завжди розвивалася дівоча краса. Зелений барвінок, запашний васильок — то символ першого кохання та дівочої краси, що приноситься з Вирію навесні разом із перелітними птахами. Він і хрещатий, бо росте в усі сторони світу; він і запашний, тому з нього плетуть вінки на весілля, бо вельми полюбляють те святе плетиво душі прародителів наших. Добрі духи-Лада приносять тоді любов і розуміння для молодої і молодого. Вінки з барвінку плетуть ще на похоронах та на родинах. Посаджений на могилах барвінок — то вічна пам'ять за померлими, а квітучий барвінок — освідчення в коханні. Це — той одвічний "Хрест" чи "перехрестя" вічного життя з безмежним зоряним небом предків.

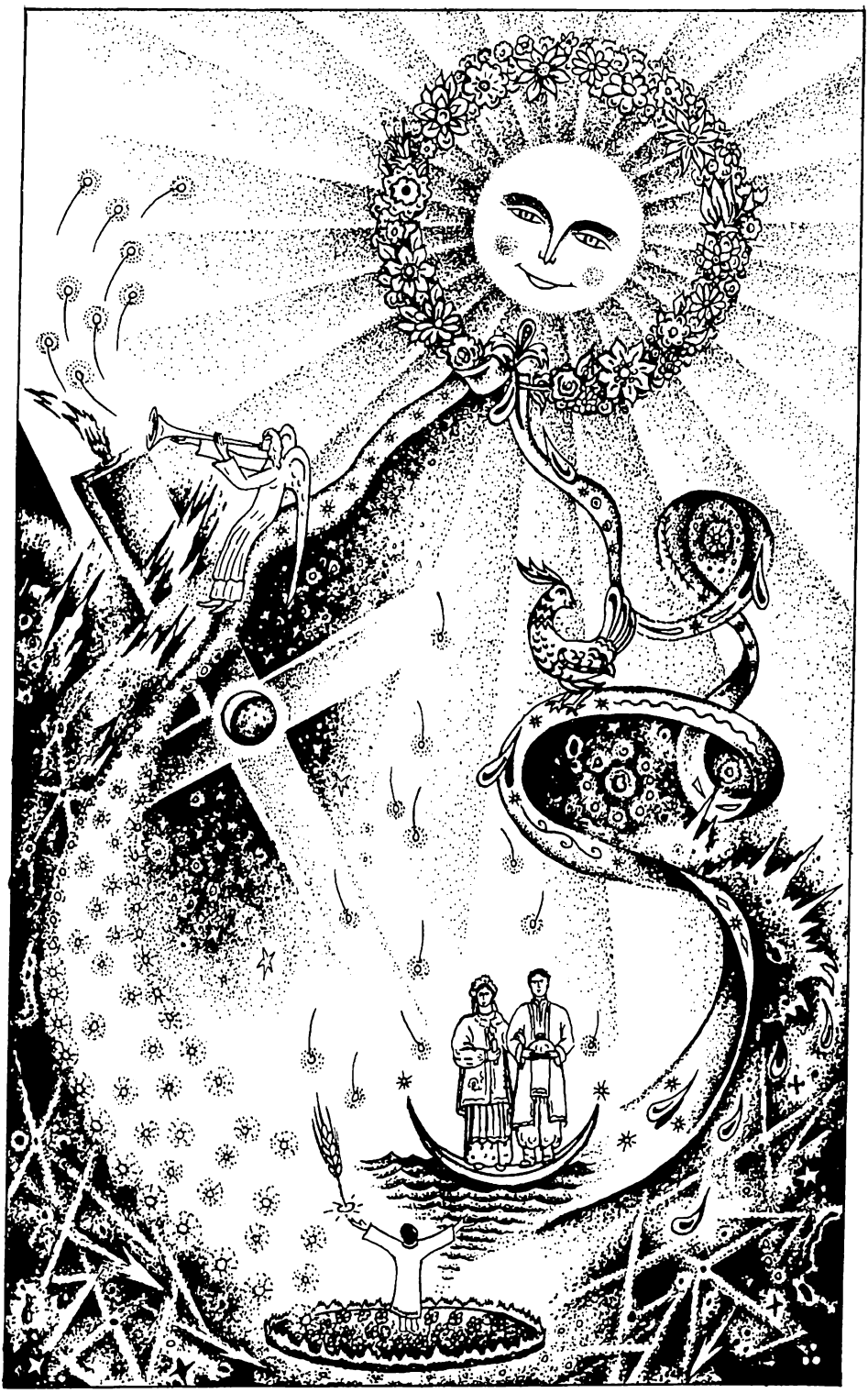

У день весілля молода, за стародавнім звичаєм, приносила жертву прародителям — кидала у вогнище жменю жита. Від того жита і постало слово "життя": "жена" — життєвість; муж — мужність, могутність. То була велика пошана Берегині роду, Діванні та рожаницям, особливо Матері-Землі та великій богині Мокоші.

Колись вінчання проводилось пізно увечері. Після цього обрядодійства священнослужитель брав чашу з медовим напоєм, надпивав її за здоров'я молодих, потім передавав нареченим, щоб вони допили священний напій. Після цього з голови молодої знімали зелений віночок і починали його топтати, що означало прощання з дівоцтвом. Далі священнослужитель брав молодих за руки і вів у танець, а всі інші, теж взявшись за руки, приєднувалися до них, танцювали, співали і плескали в долоні.

Слово "весілля" походить від назви свята "веселія", яке відзначалося кожної фази сонцестояння протягом року. Саме в пору весняного і літнього сонцестояння, в час пробудження і запліднення землі, люди й самі відчувають потяг до кохання, створення сім'ї та продовження роду, тому переважна більшість весіль відбувалася саме в цей час, менше — осінньої пори.

Найкращим віком одруження для хлопців було 18-25 років, заміжжя для дівчат — 16-23 роки. Найкращим часом весіль, крім весни-літа, вважалась пора з 15 серпня до 14 листопада, а також від Нового року до Великого посту перед Великоднем.

Хрещатим барвінком прикрашають і обжинковий вінок після завершення жнив на веселому святі бога врожаю Спаса. Барвінок відомий і як приворотне зілля. Варто хлопцеві і дівчині з'їсти листок барвінку, як між ними спалахне палке кохання. Віночок з барвінку вішають над дверима і вікнами, аби злі духи не проникали у дім. Вінки з барвінку одягали також на голови злочинців, яких вели на страту, щоб таким чином відігнати нечисту силу.

Якщо віночок з барвінку — символ чистоти, незайманості та чесного дівування, то калина — все духовне життя жінки: її дівочість, краса та любов, заміжжя, радість і горе, родинні почуття. Через калиновий міст, через цю заповідну межу повинна пройти кожна дівчина, бо на тім боці живуть три нерозлучні сестри: Надія, Віра і Любов. З калиною пов'язане народження Всесвіту богині Лади, її вогненної трійці: Місяця, Сонця і Зорі, тому й назва калини походить від давньої назви сонця — Коло. Цвітіння калини — пора кохання для дівчат. Цвітом калини на весіллі оздоблюють коровай, гільце, вбрання нареченої, бо в тому цвіті — вічна краса, міцне кохання, дівоча чистота та невинність. Червоні кетяги калини дівчата вплітають у вінки на веселому святі Обжинків. Коли калина одцвітає — то знак печалі; коли хитається без вітру — то дівчина тужить за милим, коли опускає віття — сумує. Ходити по калину — шукати милого, судженого. Доспілі ягоди калини — то

зріла жінка, а зламана — покинута. Калина має чарівну властивість чути, бачити, думати і говорити. З кетягів калини люблять звивати собі вінки мавки.

На Купальські свята, вранці, як тільки розвидниться й дівчата вмиються водяною росою та тирлич-зіллям, усі гуртом йдуть до лісу та в поле збирати квіти для вінків. Зібравши дванадцять різних квіточок (обереги), сідають десь біля річки і плетуть вінки. Хлопці не мають цього бачити. Кожна дівчина плете по два вінки. При цьому співають:

...Ой зов'ю вінки да на всі святки,
Ой на всі святки, на всі празники,
Та рано, рано — на всі празники...

Коли ж віночки сплетено, решту зілля кидають у воду чи розтрушують, співаючи:

...По саду ходжу, виноград саджу,
Посадивши, та й поливаю.
Ой поливши, та й нащипаю,
Нащипавши, віночка зів'ю,
Віночка звивши, на воду пущу:
Хто віночка пійме, той мене візьме.

Далі юнки водять хороводи з вінками — кожна дівчина тримає два вінки. Піднімаючи їх угору до сонця, дівчата повільно йдуть одна за одною і співають купальських пісень. Під вечір ці вінки пускатимуть на воду й ворожитимуть — хто, коли і з ким побереться.

Любовним зіллям, з якого плетуть вінки, вважаються волошки, нагідки, шафран, петрушка, пастернак... Віночки з м'яти, любистку, материнки, волошки, сокирок, полину були оберегами від вроків та відьомських зазіхань, аби злі духи не змогли зашкодити здоров'ю та, особливо, святій заповіді Землі — бути матір'ю.

М'ята вважається оберегом дитини та її здоров'я.

Любисток — символ любові, злагоди; привертає любов дівчини чи жінки. "Купати в любистку — будуть дівчата любити", — так говорить прислів'я.

Материнка — символ материнської любові та здоров'я дітей.

Волошки — символ хлоп'ячої краси і доброти, дівочої скромності та ніжності.

Сокирки — польове зілля — стали символом охорони полів та нив.

Полин означає гіркоту життя, будучи оберегом від відьом і дідьків.

Звичай плести вінки — весняний і прийшов до нас ще з доісторичних часів. Дівчина, яка втратила цноту, не може носити вінка. Згубити вінок — позбутися незайманості. Коли в давнину дівчина, бува, провинилася, її тяжко карали. Молодиця і "покритка" не сміють класти на свою голову вінок. Дівчина, яка втратила свій вінок, звалася "стригою", або "покриткою", бо

їй заборонялося ходити з відкритим волоссям — мала вона покривати голову хусткою. Таку дівчину ще донедавна люди присуджували обстригати, а ворота її двору обмазували дьогтем чи смолою.

Віддати вінок милому — віддатися йому. Пустити вінок за водою — ворожити про майбутнє. На Купала дівчата збирали квітуче зело, сплітали вінки, вдавалися до замовляння. Пускаючи вінки на воду, співали ворожбитських пісень, бо то була їхня пожертва насамперед богині кохання Ладі та її чарівній доньці Лелі, щоб вони сплели ті квіти в один вінок і щоб він дістався тому юнакові, який відвагою себе славить: "Хто віночка пойме, той дівоньку візьме. Хто вінка дістане, то той моїм стане".

Буркун-зілля — символ вірності; має чарівну силу з'єднувати розлучене подружжя.

Хміль — символ родючості, молодого буяння та любові. Він є і символом хоробрості та відваги, гнучкості та розуму. Коли молода йде під вінець, мати обсипає її хмелем.

Петрушка, як і полин, на Русалчин Великдень оберігає від мавок і русалок.

Червоні маки означають красу і молодість та їх скороминучість. Вінок з червоних квітів — символ дівочої чистоти та краси. З квітучим маком порівнюють юнака-молодця. Незрілий мак дурманить голову, тому і став натяком на глупоту: "Їж, дурню, бо це з маком". Мак має чарівну силу, яка захищає від усякого зла.

Лілея — символ дівочих чарів, чистоти та цноти. В ній закладено магічний символ жіночості, бо вона сама є суттю вологої енергії. Давня назва квітки — крин, що має спільний корінь зі словом "криниця".

Виноград — символ життєвої ниви, радості і краси новоствореної сім'ї, в якій чоловік — сіяч, а жінка ростить і плекає дерево роду.

Білий бузок (без) — скромність, молоде родинне життя.

Фіалки — радість, однак лілові фіалки передають невтішну тугу за померлим.

Шанувалися нашими прародителями й інші квіти.

Рожа-троянда — квітка, що нагадує собою сонце, квітка богині кохання Лелі. Вона найперша серед квітів і є символом доброзичливості, достатку, роїння бджіл. Червона рожа — дівоча краса та чистота. "Цар-квітка" асоціюється з кров'ю і є символом Тільця-тура, а отже, й неба. Рожею, або ружею, називають троянду, шипшину, мальву, іноді — руту. Її зелень — це радість, колючки — печаль, квіти — слава. Рожею, як і васильками та чорнобривцями, дівчата заквітчують свої голови, вплітаючи її у вінок. Ці прекрасні квіти використовують у весільних обрядах. Вінок з троянд символізує здоров'я: як в'януть квіти, так никне людина.

Калина, малина, шипшина — три сестри, які не вміють "ні мити, ні прясти", але вміють "сікти-рубати, ріки пропускати". Їх використовують у замов-

ляннях, бо їхня колючість ототожнюється з уколом як формою магічного контакту, коли з'являється кров. То є дорога випробування, долання перешкод, після чого приходять чудесне зачаття та магічний сон як подоба вічності.

Рута символізує тугу та гірке життя. В замовляннях від кровотечі займає проміжне місце між м'ятою-рутою і ружею. Її так само запліднює пречиста діва, однак заорює для цього не землю, а небо.

Котики, польові квіти, — символ родючості, зростання та плодоношення, а отже, й урожаю.

Півонії — розквіт дівочої краси та зрілості.

Чорнобривці — юнача краса.

Іриси — спокій та живучість.

Роман-зілля лісове пробуджує кохання у хлопців, а ромен-зілля — у дівчат.

Нарцис оберігає дівчину від "напасті".

Папороть, як і розмай-зілля, привертає та причаровує хлопця.

Нечуй-вітер — чари для відвернення зазіхань іншої дівчини.

Братки польові, або Іван та Мар'я, — брат і сестра, які, не знаючи про свою рідність, побралися і за цей тяжкий гріх до них не приходить смерть; є символом застереження кохання по крові.

Лобода — символ нужди та вбогості: "Зроби хату з лободи, до чужої не веди", "ото ласа їда — з часником лобода".

Конвалія лікує недуги серця.

Любка — символ краси та юнацької снаги.

Дивосил — корінь дев'яти сил, зміцнює та повертає здоров'я.

Від відьомських зазіхань, проти чарів та вроків у вінок вплітають полин, любисток та часник. Останній охороняє людину від усякого лиха та напастей, особливо ж від гадюк. Його вплітають також у коси молодої перед вінчанням.

Влітку дівчата кидають в річку вінки з гілок берези. Якщо віночок попливе — юнка вийде заміж цього ж року, пристане до берега — не чекати судженого, а якщо потоне — то скоро помре.

На Зеленому тижні та в ніч на Купала настає час, коли, за віруваннями предків, бродять довкола тіні мерців, а з води на берег виходять русалки, тому в цей день дівчата не скидають з голови вінків, бо всяке "чортовиння" може вельми нашкодити.

Одна дівчина в купальському вінку на Купала зустріла в лісі молодого, гарного з лиця парубка. Той почав з нею розмову, а потім став залицятися. Так уже гарно просив у неї віночок, що вона взяла та й скинула його з голови. Тієї ж миті нею заволоділа "нечиста сила": під виглядом парубка то був сам дідько!

Вінок з живих квітів захищає дівчину від таких та інших напастей. Дівчина, яка має на своїй голові віночок, наділена чарами, якими може тяжко покарати напасника.

Плетений вінок з колоссям — символ добробуту та плодючості. Сніп жита вноситься в хату під Різдво на Святий вечір; сніп жита або сплетений з жита вінок ставляться в головах молодих у першу шлюбну ніч. Пшениця у весільних піснях — наречена, овес — жених. Просо в любовних піснях порівнюється з гарною дівчиною, а гречка — з бідністю та незгодами. Топтати гречку — блудодіяти; коли ж дівчина сіє гречку — її спокутують. Льон бачився нашим далеким предкам символом дівочої краси, коноплі — зрадою милого.

Лихою силою наділена кропива; з нею порівнюють свекруху. Щоб уві сні дізнатися якусь таємницю або побачити власну долю, кладуть під подушку сон-траву. А ще гадали: коли навесні людина засне на цій траві, то боги подарують їй можливість уві сні передбачити майбутнє.

Кольори, насамперед їхнє поєднання, теж відіграють важливу роль у гаданнях та замовляннях. Червоний колір — колір крові та вогню. З одного боку, він символізує красу, радість та любов до життя, з іншого — мстивість та розруху.

Червоний колір використовується при замовляннях, оскільки може протидіяти злим чарам. Від злих духів та дурного ока допомагають великодні крашанки, червоні нитки, намисто, квіти та рослини, найбільше з них — рожа, гвоздика, горобина, калина. Найкращий спосіб оберегти дітей від злих духів — прив'язати до руки дитини що-небудь червоне.

Білий означає чистоту, невинність, радість. Він пов'язаний з денним світлом, а, отже, й з життям. Наші предки вірили в його спорідненість з божественним світлом могутнього бога дня Білобога, на противагу царству тьми та ночі Чорнобога. Це — колір ангелів, праведників та святих. Білий одяг носили стародавні жерці — волхви. Під час першої сівби наші предки одягали чисту білу сорочку, клали в зерно свячене на Великдень яйце чи шкаралупу, щоб і зерно було таке ж чисте і біле. Однак білий колір пов'язаний і зі смертю. Наші батьки-діди одягали покійників у біле та покривали білим саваном. В білому з'являються до людей примари та мерці.

Чорний — колір ночі, Чорнобога, а отже, й смерті, трауру та горя — загибелі всього, що живе і дихає. З чорнотою ночі пов'язане зло та чаклунство. Вночі на людину чекають найбільші небезпеки. Однак чорні хмари у часи спеки віщують порятунок, дощ, тому у такі критичні моменти молилися богу Перуну та приносили в жертву чорних биків або інших тварин чи птахів, а стародавні жерці одягалися в чорне.

Жовтий — колір сонця, золота. У стародавні часи сприймався як застигле сонячне світло. Це — колір опалого листя та зрілого жита, що означає смерть, тобто життя у потойбічному світі.

Синій — колір неба, а отже, й вічності. У ньому — неземна таїна пізнання світу. Символізує чесність, добру славу та вірність. У русалок — чарівні голубі очі, однак, коли дивитися в них, вони стають скляними, нерухомими, як у покійників, тому синій колір викликає почуття холоду та нагадує про тінь.

Зелений — колір весни, краси природи. Символізує перемогу над злими силами та торжество воскресіння, надію та радість, однак інколи наводить тугу. Недаремно в народі кажуть, що людина від злості "зеленіє".

Поєднання червоного та блакитного кольорів означає вірність та кохання. Жовтий колір з червоним — недовір'я. Білий з червоним — нагорода і повага. Пурпуровий із зеленим — мудрість, обережність і пересторога.

Волосся — то оберіг душі людини, тому стрічки оберігають його від чужого ока. Стрічку відрізають трохи нижче коси, щоби сховати її.

Коли дівчина росла сиротою, то вплітала в косу голубі стрічки; тим добрим бездітним людям, які прохали її стати їм за доньку, вона дарувала стрічку з віночка чи хустинку, в якій носила насіння любистку. Люди при зустрічі обдаровували таку дівчину хлібом, одягом та бажали їй стати щасливою і багатою.

З давніх-давен наші прабабусі знали багато різних секретів, коли і як плести віночок, знали рецепти, як зберігати квіти у вінках, аби вони якнайдовше виглядали свіжими. У віночок вплітали стрічки різного кольору, кожна з яких була символом: світло-коричнева — Матері-Землі-годувальниці; жовті — сонця; світлозелені — краси і молодості; голубі і сині — неба і води; оранжеві — хліба; фіолетові — мудрості; малинові — душевності, щирості; рожеві — достатку. На лівому кінці білої стрічки золотими нитками вишивали сонце, а на правому срібними — місяць.

Барвистий віночок з чарівного зела на голові дівчини — то таїна святого вінчання Матері-Землі зі святим духом зоряного неба. У тому божественному шлюбі могутня віра в безсмертя — то шлях у майбутнє, де панує Любов, бо немає віри, вищої за Любов, як немає віри, вищої за Любов до Всеєдиного Бога!

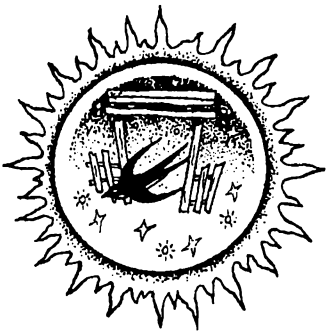

НЕБЕСНІ ВОРОТА

Свята ніч перед приходом Великого дня — чарівна ніч щастя новолітнього та життєдайного сонця Дажбога.

Світло готується до виходу з неба. У піднебесну височінь запаленим живим вогнем зоряного неба предків лине доброзичлива, трепетна молитва-благання орія-хлібороба. У Великодню ніч вогонь-світло мусить горіти у кожній хаті, бо в цю ніч з Неба-вирію приходять до своїх нащадків, до свого роду, своєї родини духи-душі давнопомерлих дідів-прадідів. Увесь світ і все суще в ньому готується зустріти новорічне життєдайне сонце-небо, що подає всяке добро.

У Великий день всюдисущий, єдиний та всеправедний Бог-Господь відмикає Небесну браму. Цими ворітьми по калиново-вербово-сонячному мосту щастя приходять до нас весна і чарівна богиня Леля. Цими ворітьми приходять високі та досконалі таємниці буття; приходять нові члени роду-родини, зокрема, приріст людей, нові істоти; приходять урожай, здоров'я і тепло, радість і добро. Цими ворітьми з Неба-раю приходять душі дідів, опікунів роду і родини, і витають у хатах, благословляючи початок літа. Цим мостом через ці ворота і відходять душі померлих, добрі духи-душі Лада на небо — у Вирій.

За віруваннями наших пращурів, коли смерть приходить до людини за її тілом, душа не виходить з нею, а відлітає у Вирій-рай і постійно прилітає через Небесні ворота до свого роду або й завжди залишається з ним опікуном домашнього вогнища. Душі батьків-дідів перебувають у лісі, в дереві, в камені, над водою, тому всі священні дії, благання-молитви, чаклування урожаю, здоров'я, щастя у давнину відбувалися в лісі, біля води. Вшановуючи предків, люди закликали до себе радість-весну.

Першими прибувають з Вирію птахи — вісники неба: то в образі Божих птиць, які перелітають через Небесні ворота, прибуває на землю душа природи — людина, новонароджені діти-душі. В образі ластівоньки приходить Весна-Леля, в образі перепілоньки — мила кохана дівчина, в образі сивого голуба — добрий батько, а в образі чайки чи зозулі — рідненька матуся.

Споконвіків відкриває Господь Небесну браму-ворота! Святим вогнем сонця-неба очищає та освячує довколишній світ: хату, обійстя, ліси, поля, ріки, людину і поглиблює тисячолітні прагнення людини розгадати таємницю народження, життя й смерті; таємницю природи — де початок і де кінець

створеного світу. Через ці ворота приходить усетворяще Сонце-Дажбог, якому низько в пошані схиляє голову орій-хлібороб та запалює Великодньої ночі свій немеркнучий живий вогонь єднання з духом зоряного неба.

Цими воротьми добрі боги несуть дари і благодаті людям, тому саме під таємничо-романтичними небесними мостами, обов'язково біля води, на річці чи на ставку, відбувалося основне дійство — підбір пари та одруження. Водою вмивалися, від неї набиралися сил, очищалися, на ній гадали-ворожили про долю та про своє майбутнє щасливе подружнє життя.

Зі щасливою, радісною, вимріяною надією, натхнені подихом любові весняного сонця, теплого ласкавого вітройка-вітерця, красою землі, вкритої зіллям зелененьким, хлопці та дівчата йшли на чарівний заворожений луг водити хороводи-веснянки і співати пісень. Під весняними воротьми божественного неба та небесними мостами вони й собі утворюють символічні вселенські "ворітця", через які пробігають і чаклують, бо через них приходять з неба і сонце, і весна, і благодаті:

Воротаре, воротарчику, вітвори ворітонька!
Хто воріт кличе? Панські служеньки.
А що за дар везуть? Ярії пчілоньки!
Нам бо того мало! Що ж ми вам додамо?
Що ж ви нам додасте? Красную дівоньку!

Велика любов і вдячність до вогню і води — найвищих святителів і чистителів людини у наших пращурів з первісних часів. Вони вірили, що Небесні ворота відчиняються магічними діями, що є з неба на землю щаслива дорога-міст, а тому у ці дні чаклували.

Вогонь — це праведне сонце, яке захищає та заворожує від злих сил, а своїм теплом і добром прихиляє та зміцнює любов до рідного, до минулого, щоби не переривалася нитка вічності і єдності духа зоряного неба предків з нашим духом.

Небесні ворота відчиняються, коли на землю сходить Панна-Зоря. Золото-рожева богиня ронить з неба на довкілля животворну воду в образі роси й дощу, а на Великий день разом з небом-весною запрошує в гості до людей новий господарський рік. Молоді люди ще до схід сонця закликають чарівну Панну-Зорю, бо мають велику надію на радість-весну та сподіваються на кінець літа, на заручини і весілля заради нового щасливого родинного життя.

У повсякденному житті земні ворота у дворі теж відіграють важливу роль. Вони стали для орія оберегом, а ще — символом сильного та багатого роду. Широко відчиняє господар ворота, коли трапиться жаданий гість або приб'ється подорожній. Тоді годиться посміхнутися, потиснути руку, привітно зустріти добру людину. Та не можна залишати ворота "відхиле-

ними" (відчиненими) бодай на кілька хвилин, бо вони, як і огорожа, оберігають людину від всякої пакості та нечистої сили. Зруйнування огорожі, тим більше воріт, вважається недоброю прикметою. Відсутність їх у селянина — ознака занедбаного господарства, куди невдовзі можуть завітати Недоля і Злидні. Недоля відрізняється від Долі тим, що перша — погана, носить старе й подерте плаття, мотузком підперезана, веретенами пообтикана, як іде, підпирається мотовилом, а друга — гарна і добре одягнена. Кожному чоловікові Бог дає по одній долі.

Злидні — то маленькі істоти. Дрібним ростом та невгамовним характером вони нагадують домашніх карликів. Оселяються непомітно в домівках і живуть під припічком або в запічку. В чиєму домі вони оселяються, тому грозить велика біда. Хоч би який господар був багатий, та в одну мить зробиться останнім жебраком. В давнину ворота ставили і при в'їзді до села чи міста.

Небесні ворота — то душа богів та зоряного неба предків. Тепло і радість приносить навесні з Вирію-раю ластівка. З сумним "кру-кру" відлітають назад журавлі, бо минуло красне літечко. Та по весні їхнє "кру-кру" стає веселішим, бо тоді через зоряні мости вони несуть до землі радісну звістку про народження нової душі, душі Орія-Хлібороба.

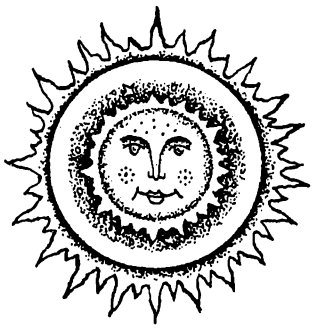

ВЕЛИКДЕНЬ

Великдень тому й називається Великим днем, що в цей, найбільший у році, день, воскресає бог життя — Дажбог-Сонце, а весь світ возносить хвалу воскресінню, перемозі весни-літа над зимою, добра над злом, народженню любові, доброти, надії та радості життя.

Як колись, у предковічні часи, сонце народилося з золотого яйця, так і орій народився тоді у сонці і донині живе, і дихає у ньому, і щовесни воскресає сонцем. Разом із золотим яйцем та з воскресінням сонця світ отримав тоді в дар від небесного Володаря-Творця найвищу творчу силу неба — весь земний рай, сповнений багатства і щастя. Та в підніжжі гори сонця — Хориву, у корінні Дерева-раю заховалось тоді від Бога людське зло, лютий змій, який постійно підточує Дерево життя і мстить людям за зле господарювання на землі вселенським болем і кривдою. А тому Великий день — то велике свято сонця, коли Господь відчиняє небо і через Небесні ворота по чарівному вербовому мосту приносить у людські душі святий очисний вогонь.

Великдень — свято радості й веселості, коли все радіє і на небі, і на землі. Життєтворяще сонце-небо особливо виграє першого великого дня вранці, коли сходить, — грає, гуляє, міниться та скаче по небу...

"Слава тобі, Господи, за личенько твоє Господнє, що ся показалось, праведне; слава тобі, просвященне!" — шепоче слова молитви, повернувшись обличчям до сходу, побожно знявши покров з голови і побачивши схід сонця, орій-хлібороб і глибоко йому кланяється.

Сонце — то відблиск лиця Божого, тому воно таке яскраве і ласкаве.

У світі немає зачинених душ. Кожен в цей день може відчинити для себе свою душу. У Великодньому світлі Дажбога людина знаходить правдиву віру в єдиного і всюдисущого Бога, своє у ньому духовне оновлення і свій рятунок.

Уранці на Великдень, перед сходом золотоликого Божича, люди відчиняють усі віконниці, забирають усе, що могло б не пропустити до хати чародійного проміння, яке приносить у дім щастя і добробут.

Своїм невидимим чарівним співом тисячоліть життєдайне сонце поєднує душу людини з душами далеких пращурів та з прийдешніми поколіннями. У це велике свято Божич-Сонце приносить усім своїм вірним Дажбожим онукам, від найменшого до найстаршого, безмежну і величну радість. Саме тому молоді дівчата, одягнені в різнобарвний картатий одяг, парубки та

підлітки, святочно одягнені у вишиті сорочки, старенькі бабусі з дідусями, також у вишитих сорочках, і господарі в мережаних біллю свитках ідуть у цей день до Священного гаю, до найближчих травників, несучи із собою писанки, вар, печиво та квіти. Десь там, у лісі чи на луці, на тих зелених царинках, і відбувається свято душі орія. Сотні дівчат, а то й більше, водять разом веснянки-гаївки і під ці чарівні сонячні звуки-мелодії душею переселяються на мить у небо...

А в селі не перестають звучати грайливо і весело великодні дзвони, бо то не лише музика радості Великого дня, а й засіб проти всього лихого, всяких дідьків та смерті. Не тільки діти, а й дорослі дзвонять у дзвони, а хто перший задзвонив — той найпершим віджнивує і матиме найкраще збіжжя. Дзвонять у дзвони весь день, а потім ще й другого та третього дня.

Жадібно ловить цей дзвін, ці різнобарвні дівочі хороводи-рухи, ці магічно-чарівні слова і спів сонце-небо. Прислухаються і придивляються до тих веснянок, обпершись на ціпки і душею переселяючись у роки своєї молодості, старенькі бабусі з дідусями. І маленькі діти, залишивши гру в писанки й крашанки, стають попереду людського натовпу й теж жадібно слухають той віковічний спів. З нагоди вселенського пробудження до життя весняного сонця Ярила, на честь народження світлоликого Божича з золотого яйця і зберігається у віках древня традиція фарбування весняно-великодніх писанок у червоний колір.

Давно-давно наші батьки-діди помітили, що зігріте життєтворящим сонцем яйце у своїй предивній таїні творить у собі краплю червоної крові. Кров — це життя, а життя виникло з яйця. Ось чому дівчата й хлопці дарують одне одному на Великдень червоні яєчка — символ вічного життя. Цей магічно-чарівний згусток сонця сховано і в зерні рослин, і в сім'ї тварин та людей. Це святе благовістя колись уперше з далеких країв принесли Божі птиці, які теж мають в собі яєчка. Воскреснути — означає відродитися, відновитися, прорости та повернутися знову у світ життя. Могутній Дажбог-Сонце гордиться тим, що його осяйне золоте коріння-проміння глибоко живить землю. У кожному колосочку — життя Божича, що своїм воскресінням духовно возвеличує душу орія.

Зима — не рідна мати для людей. Вона приносить страждання, голод і холод, а іноді і смерть. Восени опадає листя з дерев, гинуть квіти та трави, відлітають у вирій птахи, ховаються у нори звірі, холоне зажурена земля, зажуреним стає і сонце, приходять похмурі дні і снігова хуртовина все померле вкриває білою ковдрою. І тільки ті, хто витерпів ці страждання, холоди і морози, гідні зустріти святе воскресіння. В нагороду за їхнє зимове терпіння, за те, що не втратили віри у це святе воскресіння, бог життя дарує усім квіти весни. Для них Дажбог-Сонце заплідню є життям землю!

Сік, що тече в жилах рослин, — то кров сонця! Золотисті зерна жита-пшениці — тіло сонця! Проміння, яке ллється з сонця-неба, перетворюється у квіти, у трави, у сади, у безсмертя.

Стародавні жерці в цей Великий день ходили від хати до хати і сповіщали всіх: "Радуйтеся, Син Божий Воскрес!". І орій-хлібороб радів, бачачи, як оживає з Божої Любові все довкола, як дарує Дажбог онукам своїм своє дихання, свою життєтворчу кров.

Свято Великодня, як і свято Різдва молодого Божича-Сонця, відзначають після заходу та до сходу сонця. В ніч перед приходом і зустріччю Великого дня, новолітнього, весняного, благодійного та життєдайного сонця, на пагорбах, аби бути ближче до Божича, розкладають та запалюють вогонь. Оріанські степи колись були всіяні могилами предків. Напередодні Великодня на тих рукотворних узвишшях запалювали вогні. Вогнища палали цілу Великодню ніч, єднаючи людські душі з великою душею зоряного неба предків. Для цих вогнів у селі "позичають" в господаря, аби він не бачив, старі колеса, драбини з воза, діжки, ворота, старі двері... Але за таку "позичку" ніхто не сердився, бо це вважалося жертвою для святого очисного вогню.

Високо в небо здіймається полум'я вогню Великодньої ночі!

Великодня ніч — це чарівна ніч, коли духи-душі давнопомерлих дідів-прадідів приходять із зоряного неба й вільно ходять по землі свого роду, своєї родини. Хто в цей день помре, піде прямісінько до раю, бо в це святе воскресіння Господні ворота у царство небесне відчинені. Щоправда, дитина, яка народиться цього дня, буде нещасливою. Покійників у цю ніч щастя немає, бо всі вони після Великого четверга, свого Великодня, аж до Проводів покійниками не вважаються. В цей час вони роблять лише добро — зла нікому не чинять. Цієї святої ночі лихі сили — всякі дідьки, упирі, перекидьки, відьми, чародії, вовкулаки — не спроможні заподіяти зло, хоча й намагаються, бо покійники всі ці лихі сили "пов'язали". Тоді ж у всіх хатах має горіти свічка чи лампадка.

У перший день Великодня всі сідають за стіл ще досвіту, навіть немовлят і тих беруть на руки, щоб разом сидіти за свяченим, разом розговлятися. Перед тим, як сідати за стіл, вся родина вмивається крашанками. Мати наливає у велику череп'яну миску холодної води, кладе на дно три червоні крашанки. Після кожного воду міняють, але крашанки залишаються ті самі. Всім, хто вмивається крашанками, Божич-Сонце дарує здоров'я, а дівчатам ще й рум'яна, щоб були, як крашанки, червоні та багаті. Дівчина на виданні вірить Божичу, що коли першою вмиється, то одразу після Великодня вийде заміж і буде здоровою та щасливою.

Традиційною жертвою сонцю є випікання на Великдень священного хліба. Такий сонячний коровай посипають пшоном, що символізує

народження і повноту життя. Святять коровай у спеціальних мисках або ночвах. Така посудина зберігається в хаті лише для цього свята і ні для яких інших потреб не використовується. Разом з короваєм, у який встромлюють воскову свічку та гільце святченої верби, на стіл ставлять найліпші напитки та наїдки, на які тільки спромігся господар: на тарелі — яйця, пофарбовані в різні кольори (жовтий, синій, червоний), печене порося з хроном в зубах, а по його боках — зелень та овочі; а ще — смажену гуску, телятину, свинячу шинку, ковбасу, сало, сир, сметану, різні напитки та наливки.

Гільце верби вважається гільцем того священного Першодерева з золотою корою, що росте посеред Вирію та тримає на собі вогонь Дажбога. Верба має в собі таку силу, що може розвинути заразом сімсот гілок, а тому стала символом численного оріанського роду.

Хліб-коровай — особлива священна жертва сонцю, тому з освяченим хлібом ще досвіту господар обходить своє господарство: заходить до худоби — коней, корів, овець, потім у клуню та до бджіл. "Свячиво" кладе худобі на спину і промовляє: "Який цей дар красний, щоб дав тобі Бог такі телята (лошата, ягнята...) красні". Не промовляє так він тільки до свиней та пса. Поздоровивши отак худобу, господар дає шматочки святченого хліба, вмочивши його в сіль, кожній тварині, щоб усі були такі веселі, як ця Божа днина. Обійшовши обійстя, сад, город та інше та привітавши і їх зі Святим воскресінням, говорить: "Щоб усі були такі цвітні, як цей день".

Після цього господар входить у хату. Господиня зі свічкою в руках відчиняє йому двері. Усі присутні в хаті "святчене" стрічають стоячи. Батько з усіма врочисто вітається: "Дажбог воскрес!" і тричі з кожним цілується. Потім старійшина родини сідає на покуті, на святому місці, де у цей час перебувають душі-духи дідів-прадідів, решта за старшинством сідають на застелених рушниками лавах. Поруч сидітимуть і душі, щоправда, лише до сходу сонця, а як розвидниться — сидітимуть "по кутках". Дідусь чи батько, обібравши, розрізає на тарілці кілька свячених яєць на стільки кусочків, скільки в родині душ. Бере шматочок, запрошує взяти всіх, примовляючи: "Дай, Боже, ще й на той рік дочекатися світлого празника Воскресіння Дажбожого в щасті і здоров'ї. Дажбог воскрес!" Йому відповідають: "Воістину воскрес!". Після цього усі споживають свячений коровай, сир, ковбаси, печене порося... Батько наливає чарку міцного напою і знову звертається до всіх: "Дажбог воскрес!" Всі відповідають: "Воістину воскрес!". Далі старійшина, піднімаючи першу чарку, звертається до небіжчиків: "Дажбог воскрес! Святії родителі, їжте, пийте, вживайте й нас, грішних, споминайте". Або промовляє ще й так: "Нам життя та здоров'я, а вам, святії душі, раювання в небі, та щоб було легко душенькам вашим!" Випивши чарку, батько наливає для матері, яка також промовляє, часто називаючи близьких їхніми іменами: "Дажбог

воскрес! Рідний дедю і рідна нене, хай весело раються вам зі святими в небі!" Після матері чарка переходить до дорослих дітей, а малим у цей день дають меду чи вина.

Розговляючись, намагаються не розсипати кришок свяченого на долівку, щоб, боронь Боже, не потоптати їх ногами. Крихти, які залишаються на столі, віддають курям або кидають у вогонь, "щоб миші не поїли", бо коли миша з'їсть "свяченого", то обернеться в кажана і буде літати над головою того, хто впустив "свячене". Шкаралупу зі свяченого яйця, кості з поросяти закопували на межі ниви, аби оберегти хліб на ниві від бурі та граду...

Споконвіків усе суще живе вічністю воскресіння Божича. Душа у бога життя одна з його внуками та правнуками, а тому Дажбог-Сонце, як і орій, взаємно радіють, коли Господь великоднім світлом воскрешає життя, оновлює та обдаровує його свідомістю, красою та волею. У цьому світлі душа орійця стає безсмертною, бо вона народжена та освячена його таїною.

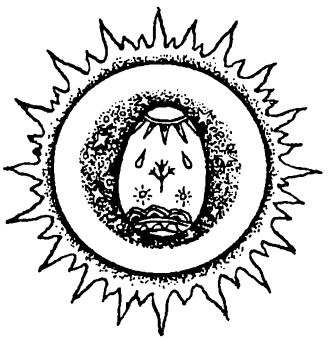

ПИСАНКА

На зорі життя людини, коли Всевидяче Око у непроникному мороці творило простір, Сокіл-Род народив золоте яйце, яке всередині мало не жовток з білком, а зародок цілого Всесвіту. Безмежний Хаос тьми своїм чорним крилом хотів знищити щойно створений світ, затьмарити своїми непробудними кудлами. В ті глибокі доісторичні часи Бог-Творець замкнув те страшне зло на дванадцять залізних замків за дванадцятьма залізними дверима у підземеллі та доручив богу Сварогу міцно прикувати страхіття до високої стрімкої скелі дванадцятьма залізними ланцюгами. Лише раз у рік послаблюються ті пута, і тоді Сатана посилає дванадцять своїх посланців навколо світу, щоб ті підглянули, чи не ослабла часом у людей любов до життя. Коли людська любов перемагає зло, Сатана від цього знемагає, а залізні пута ще міцніше стискають його. Коли ж посланці кажуть, що люди стали жити гірше та сваряться між собою, поганин радіє так, що аж гори трясуться, а ланцюги його послаблюються. Особливо він цікавиться, чи пишуться ще писанки, чи не забули, бува, люди прадідівського звичаю вшановувати прародителя світу. Коли не забули, для нього то найстрашніша звістка: тоді він реве, як звір, намагаючись розірвати пута. Лише грім і блискавка бога Перуна втихомирюють ту лють.

Принесли людям писанки птахи. Якось була дуже сувора зима. Божі створіння не встигли відлетіти до Вирію-раю, почали замерзати та гинути. Люди позабирали усіх птахів до своїх теплих осель, відігріли, а коли надійшла весна та почало сильніше пригрівати сонце, птахи полетіли у Вирій. Не забарившись, повернулись відтіля, а на крилах своїх разом з чарівною весною принесли усім писанки. З того часу з приходом Великого весняного дня почали відзначати свято Весни-Землі-Води-Сонця та писати писанки.

Спочатку яйця фарбували в один колір без узорів, переважно у червоний, бо за ще стародавнішим культом поховання покійників посипали жовтим піском або охрою, що нагадує жовток яйця. Такі яйця і до сьогодні називають крашанками. Коли птахи скинули з неба писанки, люди навчилися розписувати яйця магічною візерунково-орнаментною символікою, у такий спосіб виявляючи особливу шану предкам.

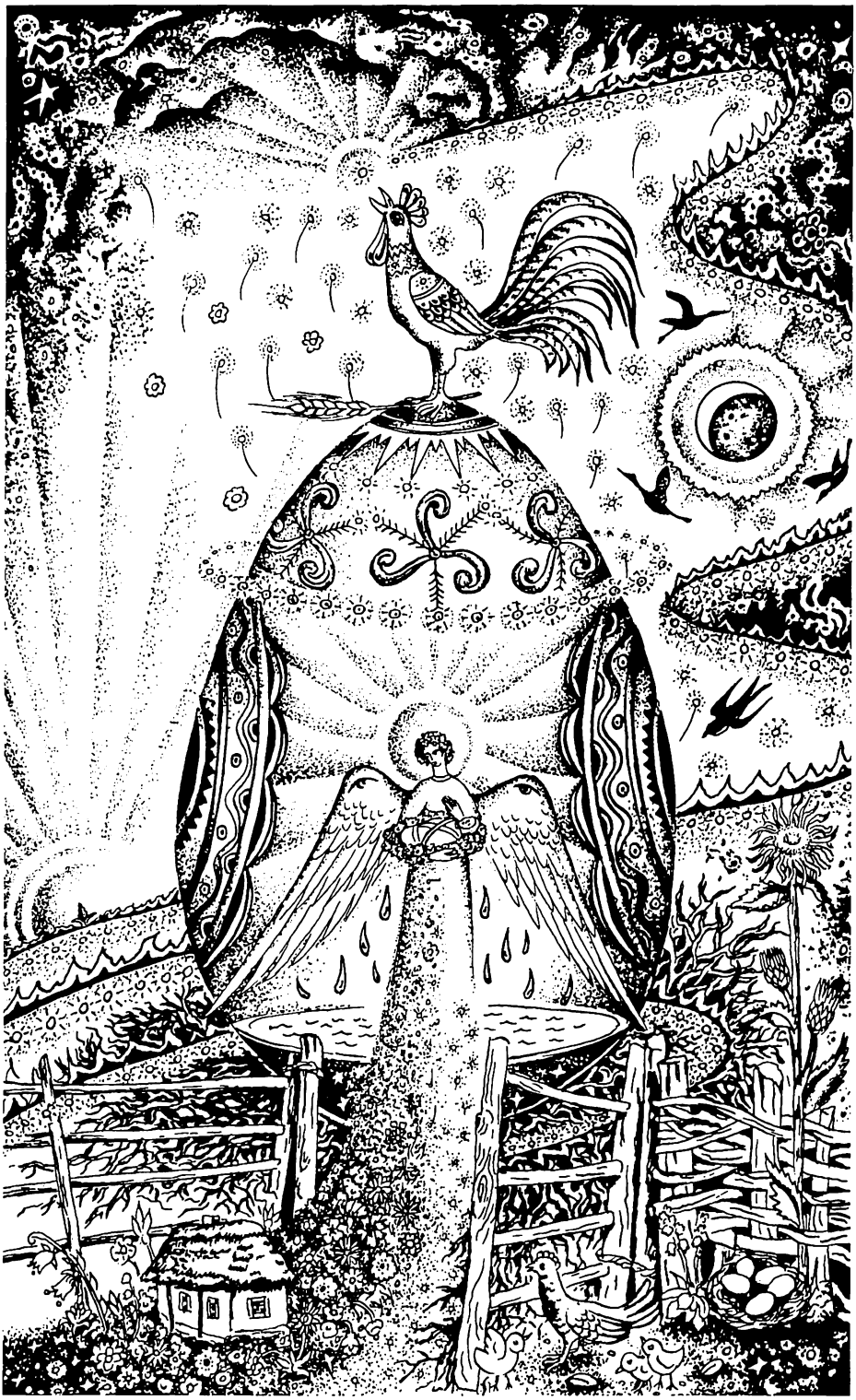

Птах — то вісник сонця, бо несе людям втіху з неба. Наші діди-прадіди вірили, що перелітні птахи знають більше за нас, знають таїну життя і місце, де є тепло; знають, куди летіти і коли повертатися, бо носять у собі яєчко — символ Бога-Сонця, народження і воскресіння. Усі птахи починають нести яєчка і висиджувати пташенят лише з приходом весни, а жовток, захований за "двома брамами", своїм кольором і формою дуже нагадує сонце, яке вони приносять з собою. Тому яйце і стало своєрідним амулетом, за допомогою якого людина привертала до себе добрі сили, а злі — відвертала. Наші предки вірили, що в писанці зосереджена чарівна магічна сила, наділена особливою святістю приносити добро, щастя, любов та достаток.

У давні часи писанки писали на великих яйцях — журавлиних, лелечих або гусячих. Знайдено кілька гусячих писанок X століття. Керамічні писанки із кульками всередині виявлено в деяких похованнях наших предків. Кульки, які при струшуванні постукували, були оберегами і відганяли злі сили під час переходу в інший світ.

Процес виготовлення писанок досить складний. Їх починали писати за три-чотири тижні до Великодня. Робили це переважно матері (дівчатка при матерях лише допомагали) у чітко визначений час, з певними молитвами-заклинаннями та зображенням чарівних знаків-малюнків відповідними кольорами.

Аби передати писанці чарівну силу, спочатку потрібно здобути живий вогонь. Лише при вогні від життєдайного сонця, магічна сила якого передавалась деревині, можна було писати писанки.

Чарівна сила писанки була й у тому, що вона писалась чистим бджолиним воском. А віск, як вважали у давнину наші діди-прадіди, виробляли з меду, що збирався з квітів, які, у свою чергу, одержували його від сонця-неба. А з квітів, за стародавніми віруваннями, народжуються і приходять на світ божий діти.

Мати-господиня писала писанку лише тоді, коли "свято" провела день, ні з ким не посварилась, не "згрішила" та була "чистою", адже писанка — то символ добра й сонця.

Писали писанки тоді, коли починали "снувати по кутках діди", тобто коли смеркне; інколи продовжували свою копітку працю аж до "третіх півнів". У повній тиші, причому нікого чужого в хаті не повинно було бути, кожна господиня починала чаклувати для свого добра і затишку. То була велика святість, навіть дітям не можна було підступитись до матері — просте яєчко на їхніх очах перетворювалось у чарівну писанку. Тоді ніби весь прапрабатьківський рід уміщався разом з добрими маминими очима на добрих працьовитих маминих руках.

У такому ж благовійно-молитовному настрої, після закінчення денної праці, майже в кожній оселі щовечора тихо линула пісня-веснянка, заколисуючи дітей та дорослих. У такі вечори, скропивши припічок свяченою водою, господиня розкладала із сухих скалок невеликий живий вогонь, ставила черепок з чистим бджолиним воском, щоб розтопився. Помолившись, сідала на стілець, вкритий вивернутим кожухом, і брала чисто вимите біленьке яєчко. Коли воно висихало — починала писати.

У приготовлені фарби вливались по кілька крапель освяченої чарівної "благовіщенської", "стрітенської", "купальської" та "водохрещенської" води. Раніше жовту фарбу видобували з яблуневої кори, чорну — з вільхової кори та з чорної рожі (мальви). Червону отримували із суміші цибулиння, вільхових опилків, дубової кори та деяких квітів. Зелену добували з озимини, омели та барвінку. Бронзову — з гречки (полови), цибулиння, дубової та вільхової кори; фіолетову приготовляли з пролісків, рясту та інших рослин.

Червоного кольору крашанка призначалася сонцю й виказувала радість життя, а для молодих — любов та надію на одруження. Жовтий колір — місяцю і зіркам, а в господарстві означав урожай; блакитний колір призначався небу, повітрю, а отже й здоров'ю; зелений — весні, воскресінню природи, що є ознакою багатства рослинного і тваринного світу; бронзовий вказував на плодючість та багаті дари Матері-Землі; чорний з білим — шана душам померлим, подяка за опікунство від лихих сил.

Чорний колір знаменував пору досвітку та ночі до третіх півнів, тому така писанка особливо зачаровувала злі сили.

Писанку розписують воском за допомогою писачка. Вмочивши його у віск та зробивши потрібний орнамент, господиня занурювала яйце у відповідну для писанки фарбу. Обсушивши писанку, знову робила писачком потрібні для орнаменту візерунки, кривульки, крапки чи щось інше та опускала в нову фарбу. І, знову обсушивши, якщо потрібно, дописувала орнамент. Розписану писанку відкладала до Великого четверга. У Великий четвер такі писанки клали у велику череп'яну миску та ставили в піч. Коли віск розм'якав, миску з писанками виймали з печі, обережно витирали м'якою чистенькою ганчіркою. До кожної писанки промовляли завжди інші слова, однак чарівні.

Найбільш розповсюдженою була писанка із зображенням Дерева життя. З прадавніх часів така писанка стала символом безсмертя життя орія, дарованого йому зоряним небом предків. Бо дерево — то диво з див: восени помирає, а навесні оживає знову.

Трикутник завжди символізує три чинники — воду, повітря і вогонь, а ще — матір, батька і дитину. Окрім того, трикутник — то заповіт батьків-предків, пересторога для нащадків.

Писанка, яка має сорок клинців-трикутників, пов'язана з усім життям та з чарівним числом три. Кожен клинець має свій смисл і молитвоприсвячений життю — сонцю, місяцю, зорям, воді, повітрю, оранці, посіву, проростанню, дозріванню хлібів, збору урожаю, молотьбі, саду, пасіці, приплоду худоби... Далі клинці присвячувались родині: народженню, добру, щастю, одруженню...

Писанка з кружечками, від яких відходять короткі рисочки, що нагадують сонячне проміння чи ніжки жучків, символізує природу, зокрема ліс-шум, та віщує прихід весни з її розмаїттям.

Пташина писанка, на якій не обов'язково було малювати цілого птаха — частіше малювалось око, крильце, пір'ячко, гребінчик, головка, теж символізувала прихід весни і була оберегом від усього лихого.

Півень відвертав блискавку та грім, тому писанку із зображенням півня клали під кут хати, аби вберегти її від блискавки.

Зображення колосся на писанці віщувало високі врожаї. "Бджоли" — то умилостивлення душ предків. Кладучи таку писанку під перший вулик, пасічник сподівався на роїння бджіл.

Писанкою "худібка" чаклували на добрий стан та приплід худоби.

"Молодечі" знаменували кохання, одруження та здійснення мрій дівчини.

"Дитячі" були символом народження та продовження людського роду і тваринного світу.

Писанка "сонце" вважається чи не найстарішою і наголовнішою, бо присвячувалась богу сонця Дажбогові. Символом сонця був кінь. Така писанка причаровує сонце для добра і життя на землі, возвеличує його у різноманітній символіці триніг, рож, свастик, променів, восьмираменних зірок тощо.

Поруч із найбільшими богами: Перуном — богом блискавки та грому, Дажбогом — богом сонця, Сварогом — богом вогню та прабатьком усіх богів, Стрибогом — володарем усіх вітрів, яким присвячувались різні священні тварини: півні, коні, бики ("небесні олені", приміром, за давніми віруваннями предків, породили усіх тварин на світі), наші прародителі з любов'ю вшановували й Берегиню-Ладу — велику матір усього живого. Ще з давніх часів, коли у наших пращурів мати була повелителькою роду та племені, зображення богині Берегині, обов'язково з піднятими вгору руками, стало символом народження усього живого, а з плином часу і символом орія-хлібороба, який можна бачити сьогодні у Золотому Трисутті.

Писанки "пояси", що мали дев'ять кілець-смуг різного кольору і які здебільшого писали старенькі бабусі-знахарки, відмовляли "вроки", відганяли

злих духів, Перелесника та родинну зраду чоловіка чи жінки, всі лихі хвороби-недуги, зокрема пропасницю, болі живота чи голови...

"Безконечник", або "кривулька", символізував таємницю вічності людського життя — народження і смерті; вічності небесних тіл, зокрема сонця та місяця; безконечну зміну дня ніччю та безконечну зміну пір року — зими на літо тощо.

Писанка "ворота" — то є той чарівний кленово-калиново-вербовий міст, яким приходять від сонця з Вирію новонароджені душі та відходять у Вирій діди-батьки.

Саме тому на Великдень на знак побажання-ворожіння дарували писанки, але не всім з однаковими символами-знаками та з однаковим зафарбуванням. Дітям давали здебільшого писанки з яскравими фарбами; молоді — з символами сонця; господарям — сорок клинців; старцям — з чорним кольорами та з поясами "небесних воріт". Такі ж писанки приносили і на могили батьків. На могили дітей писанки малювались зі світлішим фоном.

Писанки клали також покійникам у домовину, коли людина помирала під час Великодніх свят. З покійниками христувались, розбиваючи писанку об надмогильний хрест. Померлим дітям завжди кладуть писанку. Кладуть її під час великих свят і в ясла до корів та коней, щоб корови телилися та добре давали молоко, а кобили жеребилися. З писанками та посвяченими галузками верби вперше виганяють на пасовисько худобу. Писанки розкидають по грядках, щоб була гарна городина, та кладуть у гніздо, виймаючи за хвилину до того, як мають саджати квочку.

Здебільшого для писанок відбирають яйця від "первісток" — молодих курочок, що перший рік, як почали нестися. Коли в господині з якихось причин не було півня, то яйця мусили міняти в сусідів. Вважалося, що незапліднені яйця на писанку вживати не годиться, бо в господарстві тоді буде все неплідне.

У Великий день весни писанка привертала парубку кохання дівчини, а тому він ховав цю писанку, щоб ніхто не наврочив. Бездітні жінки, щоб діждатися дитини, три роки підряд мусять писати по дванадцять писанок, розмальованих квітами, та роздавати їх дітям. Квіти, за віруваннями предків, — то обличчя ненароджених дітей. У перший-другий день Великодня всі, від найменшого до найстаршого, повинні мати при собі писанку і без неї нікуди не виходити.

Здавна дітей вважали посланцями неба і Вирію, тому саме їх найпершими ще вдосвіта на Великодень обдаровували. Здавна у ці дні діти збираються на свої дитячі великодні ігри. "Червоному яєчку" вони завжди особливо раді. Цокання, або товкання, відбуваються в різних місцях. Побиту писанку чи крашанку отримує той, хто її "витовкав". Дорослі цокалися зрідка, а старі

бабусі загадували: чия писанка чи крашанка розіб'ється раніше — та раніше помре.

Коли поганин Сатана отримує від своїх посланців вісті, що люди ще пишуть писанки та вшановують першоптаха Рода, а отже, і світ, сильно лютує тоді та іноді шугає темними крилами-хмарами у благодатне небо, але не в змозі затьмарити світ. Великий грім Перуна розбиває блискавицями той морок, і божественна сльоза омиває всім душі, зачаровує їх на віки вічні своїм ласкавим сонцем та плодотворним теплом життєдайної Матері-Землі.

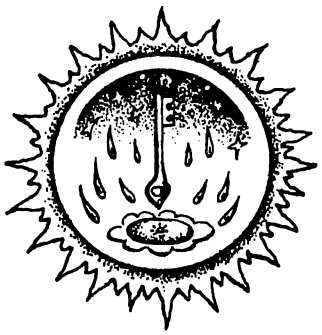

УРАЙ-РАЙ

Бог Перун навесні — грізний бог для нечистої сили. Урай тоді — пастух небесних корів-хмар, котрих бог вітрів Стрибог роздмухує по всьому небу. Коли ж небесна німфа, богиня Хмара, доїть своїх корівок, то на землю падає дрібний теплий дощик.

Урай-Рай — бог родючості Землі-Матінки, сторож полів та врожаїв, бджолиного медозбору. Він і поле заорює, він і свійськими та дикими тваринами опікується.

Колись у непримиренній боротьбі бога світла Білобога зі злою темрявою Чорнобога Урай-Рай переміг зимові сили та вбив многоголового змія — кривдника людей, тому й став символом незгасимого сонця Дажбога. Ось чому боги прозвали його хоробрим воїном, а славні вої-ратаї почали називати його іменем своїх дітей.

Навесні Урай-Рай для орія-хлібороба — наче справді рай, бо він — божий ключник, який відмикає Небесні ворота, щоби йшло тепло, та випускає на землю дощ, аби все росло, все зеленіло і щоб:

Зазеленіли гори, долини,
Гори, долини ще й полонини.
Пішли голоси по всіх низинах,
По буковинах, по всіх річинах,
Та по річинах, по кирничинах.
Усі низини зазеленіли,
Всі буковини сі зашаріли.
Та зозулечки повилітали,
Повилітали, защебетали.
І всі сі річки порозмерзали,
Всі сі кирнички повиповняли,
Пообцвіпали все лататтям.
Та всі овечки та заблеяли,
Всі ся вівчарі ізрадували...

Коли Леля-Весна вступає у свої права, а худоба проситься на пасовиська, тоді, власне 23 квітня, приїжджає з небес на землю, весь у білому вбранні, білий з себе, молодий красень Урай-Рай — світле божество чистого неба. Підперезаний перевеслом-ожиною, до якої прив'язані три сурми: золота, срібна і мідна, він сурмить ними — і все навкруги зеленіє. Недаремно святого

Урая люди називають Раєм, бо він для людей — то вічно зелений Вирій, де росте райське Дерево життя, у верхів'ї якого перебувають птахи та душі предків, і де спочиває гаряче, благодатне, животворне Сонце.

Чарівна Леля, донька богині Лади, заквітчує землю, Ярило збуджує її, а Урай-Рай по полю ходить, хліб-жито родить, зачаровує ниви від вогню, граду, бурі та буйних вітрів.

Святий Урай-Рай — опікун жінок, особливо молодих, і дівчат. Дівчатам, які моляться до нього, він посилає добрих женихів і робить їхнє подружнє життя щасливим. Моляться йому і пастухи. В селі пастуха-чередника вважають потрібним чоловіком, його вибирають на сході села: він має бути чесною та порядною людиною, а ще — добрим і ласкавим до худоби. Йому нічого турбуватися ані про їжу, ані про одяг. Усією громадою селяни годують по черзі пастуха й підпасичів. За потреби його достатньо забезпечували і сорочками, й онучами для постолів та й постолами. Як і їхній небесний патрон, пастухи теж підперізуються огудиною з ожини, бо то — символ чистого святого неба, що відкривається під час спалаху блискавиці Перуна. З такою ужівкою можна йти на широкі пасовища і не боятися вовка. Після богослужіння та жертвоприношень пастух складав присягу чесно і віддано виконувати свої обов'язки. Коли на полі отелиться корова чи вівця приведе ягня — пастух мав доглянути новонароджених. Частенько протягом усієї весни він приносив в село на руках новонароджених ягнят. Упродовж літа, аж до закінчення пасовиська, пастух не мав права стригтися.

Урай-Рай — вовчий пастух, а вовки — то собаки-пси Урая , як і в Лісовика. Тільки Лісовик жене їх туди, де народи воюють один з одним, і жене їх пугою. Тоді дуже гримить. А коли навесні Урай-Рай сурмить у сурми, то може нагнати звіра на ловця або відігнати, коли того оточили вовки, — вони враз розбігаються, як ті зимові хмари, що першого весняного грому мають щезнути. Урай-Рай — покровитель ловців.

Він оберігає худобину від хвороб та звірів; що призначить звірині — те має бути, бо те їй призначене і того від неї не можна відбирати.

Урая день — то не тільки свято весни, яке цього дня відзначається. Цей день є ще святом пастухів, коли починається новий пастуший рік. Кожна господиня заздалегідь припасає для пастуха на цей день якийсь дарунок: рушника, кусень полотна, ряденце, бриля, торбу чи що-небудь інше, а також щось смачне з їжі — ковбасу, яйця-крашанки, сало, масло, сметану, здобний калач а чи паляницю. А ще — пляшчину вишнівки, меду або й горілки. Все гарно загортають у новий рушничок чи в свіжу полотнину.

У ніч на Урая вперше випасають коней, бо вважається, що найсильнішого коня богатиреві виїздить сам покровитель. Для нього смажать на священній росі обрядову яєшню.

Перша поява худоби на пасовищі — велике свято. В цей день дорослі не мали права їсти, не робив цього й пастух, аж поки не виженуть худоби. Тварин на випас виганяють та потріпують галузкою верби, освяченою у Вербну неділю, щоб вовк не з'їв, а худоба була сильною і молочною. Наші пращури знали, що гілка з цього священного дерева боронить тварин від диких звірів і всякої напасті.

День святого Урая-Рая відзначають усією громадою. Люди ідуть в поле "на жита", де спільною молитвою просять у Бога послати їм добрий урожай. Посеред вигону виставляють застелений білою скатертиною стіл з двома відрами води. Тут же розстеляють ряденце для дарів-приносів пастухові. У складі хресного ходу з хлібом-сіллю в поле йдуть хлопці й дівчата з хороводами і танцями, зі співом веснянок. Коли процесія робить обхід череди, господар обливає священика, а молодиці — пастуха та підпасичів водою, аби наворожити дощу для врожаю хліба і трави, бо вода тоді очищає і сприяє доброму приплоду — телятко привелося і ягнятка щасливо покотилися. Особливу очищаючу силу від усього злого має вогонь, тому худобу проганяють поміж кількома розкладеними вогнищами чи тліючими головешками. Попіл розтрушують на сінокосах та посівах на щедрий урожай.

Ще удосвіта господиня підгодовує корівок урочками-квіточками із сіллю та дає свяченого, щоб і молока багато давала, і щоб телятко привела. А щоб відьми не відібрали у корівок молока, проти них підпасичі плетуть у полі віночки з лотаю, а перед тим, як гнати череду додому, начіплюють їх на роги.

У ці дні дівчата теж плетуть вінки, але з зеленого жита, а коли йдуть у поле, то кладуть їх на нивки, бо то — радість і краса для Урая, і Мати-Земля від того ліпше родить. Іноді кладуть зелені віночки собі на голову, аби голова не боліла. Тут же, після обходу полів, відбувається багатий обід, що вважається спільним як для щедрих богів, так і для добрих духів. Рештки їжі закопують під межами для віщування багатого врожаю та відведення граду і вогню. По обіді відбуваються веселі розваги. Цього дня господарі качаються по зелених сходах жита на ниві на всі боки, беручи приклад з корів та коней, аби жито родило і щоб бути здоровим і дужим та ніяких хвороб не боятися.

Роса на Урая надзвичайно цілюща. Небесний воротар випустив її і для здоров'я, і для краси. Недаремно дівчата до схід сонця умиваються цілющою росою. В одній з пісень Урай-Рай проказує своїй матері, для чого він це робить:

— Ти подай, матко, ключі
Одімкнути небо,
Випустити росу,
Дівоцьку красу.

Роса святого Урая-Рая дає здоров'я і худобі, яку цього дня вперше виганяють на пашу в череду, а тому відьми і ніякі інші злі сили не можуть нашкодити скотині.

Зустрічати день збирання роси кілька сусідніх родин домовляються заздалегідь. Усі святочно одягаються і до сходу сонця збираються в одній з осель, де готують сніданок. Як тільки прокидається Панна-Зоря, господиня говорить:

— Пора вже йти, бо сонце дає відтінки.

І справді, тоді в Сонця-Дажбога золота менше, зате більше срібла, смарагдового блиску. А перли — то його небесний дощ-роса, що падає на землю з відчинених Небесних воріт, аби все росло і набиралося сили.

Дорогою у поле годилося йти попарно — чоловік і жінка, хлопчик і дівчинка. Не можна було розмовляти, а колись хтось траплявся — віталися лише кивком голови. Прийшовши на ниву, розстеляли білу скатертину, виставляли сніданок та простеляли рушничок з хлібом-сіллю. Господар запрошував присутніх тричі обійти ниву, а після молитви усі починали збирати долонями з озимини в посудину росу. Ця роса зберігалася в домі цілий рік і стояла на покуті, бо мала чудодійні лікувальні властивості. На покуті цілий божий день повинна була горіти запалена господарем ще вдосвіта на честь Урая-Рая свічка або лампадка.

Щовесни син Божий відмикає небо на дощ-росу, щоб на землі густо і зелено вродили жито і пшениця. В народі у цей день кажуть: "З роси вам!"

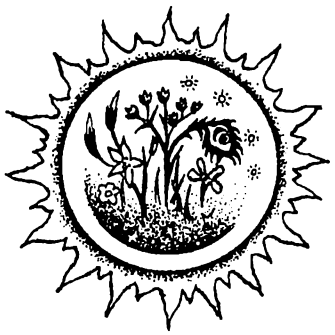

ЗІЛЬНИК ЗОЛОТА

Священний вогонь, одухотворений світлом світу, — могутня таємниця життя, що лине із зоряного неба на святу землю орія-хлібороба, очищає від скверни душу і тіло, дарує людям палке кохання, завзяту молодість, світлу усмішку і радість праці.

Всіма таємницями життя цілющого зела відає бог царства рослин і квітів Золота. Так нарекли його боги, а народ свого доброго бога назвав ще іменем Зільник. День 10 травня став святим, бо в цей день не лише збирають трави, які мають найбільшу зцілюючу силу, а й шукають скарби.

Перед тим, як вирушати в ліси та переліски збирати лікувальне зілля, заздалегідь домовившись, жінки (а це свято передусім жіноче), котрі знаються на ньому (особливо знахарки), збираються в якоїсь вдови. Звечора назносять курей, яєць, млинців, риби, вареників, сала, масла, ряжанки. Самогон заправляють корінням. А вже коли нарвуть усякого зілля та повернуться вранці з лісу, готують обрядовий обід. На стіл кладуть хліб, накривають його рушником, бо то — жертва для самого бога, покровителя зела Зільника Золоти.

Після цього вибирають якусь вдову; приспівуючи, роздягають її, садять у діжу й обливають водою. Далі "Золотиху", як вилізе з води, витирають рушником, починаючи з рук. Потім роздягаються та купаються в тій воді по черзі усі інші баби та молодиці. У цей день весняна вода, в яку кладеться пахуче зілля, що підсилює її очищаючу здатність, особливо цілюща.

Викупавшись, йдуть у садок чи до лісу, сідають там усі разом, частуються та співають пісень. Після того качаються-перекидаються по траві, а щоб не нести тарілок додому порожніми, їх розбивають. У цей день перед обідом скроплюють траву медовим хмільним напоєм; це — також своєрідна ритуальна жертва богові.

Чарівниці стараються назбирати зела до схід сонця, "поки роса не впаде", в чітко визначені Богом години, про які не кожному дано знати, бо інакше зілля втрачає свої лікувальні властивості. Перед збиранням під перший кущ чи пагінець рослини кладуть хліб-сіль, аби принести жертву Матері-Землі за її щедрість та за цілюще зілля, бо це і її день.

Жінки, щоб ніхто їх не бачив, ідуть далеко від села, де не чути півня і собачого гавкоту, в таємничі, тільки їм відомі місця, де росте чарівне зілля.

Годиться гарно одягнутися та бути в чистій білизні, яку, прийшовши до лісу, скидають і стають голі, бо коли нарвеш одягненим, то воно не допомагатиме від усякої хвороби. Лише маленьким дітям дозволялося рвати в одязі.

Нахилившись над зіллячком, жінка тихенько, щоб не сполохати цілющого духу, приспівує, а то й примовляє, коли хвора. Інші баби, буває, шепочуть собі щось таке, що, крім них самих, ніхто вже й не знає. Така баба-шептуха, коли у неї є рідні, передає секрети свого знахарства, щоб можна було вмерти, бо як не передасть — то вмирати їй буде важко.

Підійшовши до потрібної рослини, стають обличчям до схід сонця; перехрестившись, моляться; потім повертаються на захід, вивирають її, цілують і приказують:

Трава-травиця, красна дівиця,
Не я тебе садила, не я й поливала:
Господь тебе садив, Господь і поливав —
Дажбожичу на поміч давав!

У той день магія слова і замовляння наближують та притягують силу неба. Тоді Зільник Золота, розкривши свою безмежну душу, возвеличує людину таїною свого буття. Кожен листочок, стебельце, квіточка своїми барвистими очима просять уваги та чуйного ставлення людської душі. Всяке зіллячко, вирване в той день, допомагає від усякої хвороби, бо в нім, як і в людськім організмі, у цей день — вся природа: небо, сонце, зірки, вода, земля, Всесвіт премудрої Лади.

Є таке зіллячко, з якого зривають лише квіточки; на другому рвуть тільки листочки, з іншого викопують коріннячко. Яке зілля для усяких там любощів та чарів — лише знахарки знають, але нікому не кажуть. Зілля рвуть усяке: те від голови допомагає, те від живота, те від ран та наривів, те — щоб зуби не боліли, а те і для худобини. Коли у цей святий день викопати корінь маслянки і він буде жовтим, то його дають корові разом з хлібом, щоб масло було жовтим. Таке масло тримають лише для лікування дітей.

Кажуть, що коли на Зільника Золоту на небі з'являться хмари, то, щоб відьми обходили хату і грім не влучив у неї, треба викинути коцюбу, лопату й помело.

Вшановують Зільника Золоту і в інші свята. На Зелені свята, починаючи з п'ятниці, жінки знову йдуть до лісу за лікувальними травами. Запашною м'ятою, лепехою, полином, чебрецем, материнкою прикрашають світлицю; галузками клена, липи, ясена, принесеними надвечір Клечальної суботи з лісу, оздоблюють обійстя — хлів, курник, одвірки хати, стріху, тин, оселю, щоб відьми та злі духи не заходили. Зібране до свята зілля висушують та використовують упродовж року для лікування числених недуг.

Особливу цілющу силу мають рослини в Купальську ніч з 23 на 24 червня,

коли настає найбуйніше квітування цілющого зела, бо їх доглядають для власних потреб русалки, мавки та інші лісові духи. Купальське зело вважається найбільш цілющим тоді, коли його знайти до сходу сонця або при росі. Чарівний тирлич, наприклад, якщо змити ним волосся, допоможе вийти заміж за свого любого. А щоби немовля росло здоровим і розумним, роблять купіль з купальських квітів. Той, хто зірве переліт-траву, буде в усьому щасливим. Та знайти її не просто, бо вона має силу переноситися з одного місця на інше, а цвіт у неї такий барвистий, як у веселки. Перуновий цвіт папороті вказує, де заховані скарби, а розрив-трава відкриває усі замки.

У Купальську ніч відьми збираються на свій шабаш до Лисої гори. Аби захиститися від відьомських зазіхань та вроків і відігнати злих духів, звечора житло вбирають пучками полину та гілками осики, клена і липи. На долівку стелять чебрець, любисток, полин, гілки тополі та берези.

Першого серпня, на Маковія (за старим стилем), збирають переважно городні рослини, які вирощують біля хати: м'яту, мак, соняшник, любисток, руту, а 6 серпня, на Спаса, сушать та заготовляють на зиму плоди й овочі.

Великою пошаною наділив Зільник Золота калину. Вона не лише лікує простудні захворювання, але й має особливу здатність разом з барвінком та іншим чарівним зіллям привертати хлопця до дівчини і навпаки. Калина стала символом любові, щастя, здоров'я, краси, а також зв'язку з потойбічним життям. Зокрема, її використовують у поховальних і весільних обрядах. Нею прикрашають коровай, оздоблюють вінець молодої, щоб підкреслити її чистоту і дівочу невинність. Дівчата садять калину і на могилі коханого. Вона є символом надії або розлуки. Перед розлукою або освідчуючись у коханні, теж дарують калину. Прийшовши на луг чи до лісу, юнки, знайшовши кущ калини, співають та водять навколо нього хороводи, а на полудню накидаються на кущ з усіх боків, беруть у рот по дві ягідки, примовляючи чарівні слова до свого коханого.

Вдома ненька зустрічає дочку словами:

— Будь і ти, доню, здоровою та гарною, як калина, незайманою та чистою до вінця! А ти, червона калино, будь гожою на коровай, на здоров'я, на добро.

Відтак кілька гілочок вносили до хати, а решту прилаштовували під стріхою, щоб усі знали, що в сім'ї є відданиця і можна засилати старостів.

Скільки легенд, пісень і переказів складено про різне чарівне зело! Загадкова таємниця минулого, історична пам'ять буття родоводу, народу, нації — творця народної медицини — осяяна тим правічним Чумацьким Шляхом та зоряним світом галактик, що посилають нам безсмертя у не менш загадковий світ людини, світ листочка і квіточки, стебельця і корінчика рослинного царства бога Зільника Золоти.

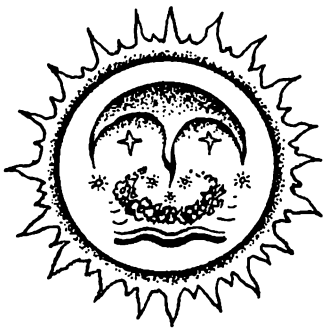

КУПАЛО

Свято Купала — це чарівна пора, коли рік ділиться навпіл, починаються жнива, сонце повертається з літа на зиму, а дні починають коротшати. Лише на Купала бог Перун посеред ночі запалює на папороті квітку щастя. Ця вогненна квітка розквітає тільки раз у рік. Рівно опівночі в темній глушині, там, куди не долинає голос півня, з тріскотом, наче грім з неба, вона спалахує, вмить виростає вгору і горить блакитним вогнем, але одразу і осипається. Добрі душі-духи навколо неї радіють, а пахощі від її цвітіння ідуть по всьому лісу. Сміливцю, який встигне зірвати цю блискучу, наче полум'ям охоплену квітку, відкриються усі таємниці світу. Але квітка людського щастя дається лише молодим хлопцям і тільки їм віщує долю. Дівчатам вона не попадається. Щасливець, який відшукає квітку щастя, зможе причарувати найкращу дівчину, яка, побравшись з ним, буде вічно молодою та гарною, а діти — здоровими та роботящими. За ту квітку завжди йде страшна боротьба ворогів світлих сил з добрими духами.

Людина споконвіку шукає на землі це чарівне зело кохання, але нечиста сила не допускає її до чудодійної квітки, краде цвіт папороті собі, відбирає від неї чарівну силу, тому вона така всезнаюча і всемогутня. У цю таємничу Купальську ніч злі сили шугають скрізь і всюди: сидять і на деревах, і на землі, і на воді. В цю ніч в лісі ходять і Купало, і Ярило, і Марена. Тоді ж можна зустрітися з добрим духом-Ладом, опікуном господарства і роду. В цю ніч у лісі блукають відьми, вовкулаки, мерці, лісовики, домовики, мавки, русалки, потерчата... Лихі люди роблять тоді на полі закрутки з хлібів. Щоб не причепилися русалки, дівчата в цей час носять під пахвою полин. Господарі освячують оселі та обійстя чарівним зелом, зібраним торік у ніч на Купала, бо всяке зілля в ту ніч набирається незвичайної сили і знахарі зривають його для чарів. Плакун-трава відганяє від дому нечисту силу. На підвіконня люди кладуть кропиву, а в хлівах — осику, щоб оборонитися від злих духів. Господиня не відлучає протягом ночі телят, бо в цю ніч відьми ходять доїти корів.

Лише на Купала сонце, коли сходить, "грає — Купала величає", танцює і міниться, бо цього дня воно одружується. Лише в цю ніч дерева і рослини радіють і веселяться, розмовляють між собою, з добрими та лихими духами і переходять з одного місця на інше; тварини здобувають дар людської мови, вода в річках на мить перетворюється на срібло, а блискавка нікого не вбиває.

Здобувши чарівну квітку, потрібно якнайшвидше підрізати шкіру на мізинці лівої руки і закласти туди цвіт, щоб квітка вросла в тіло. Тоді лихі сили підіймають страшний шум, ґвалт, галас, регіт, вишкірюють до сміливця страшні зуби, погрожують, аби перелякати його та відібрати квітку, бо цвіт папороті — то світ блискавки Перуна, що має чудодійну силу. Той, хто її знайде, усе на світі знатиме, розумітиме мову всякого створіння, без зайвих труднощів зможе бачити, де в землі закопано скарби, навіть закляті; не боятиметься лихих сил та відвертатиме від своєї ниви град, грім і зливи.

Купало — свято молодості, краси, сподівань, молодечої вибуялої волі та духовної нескоримості — відзначається в ніч з 23 на 24 червня. Це — найщасливіший час для зачаття дітей. Саме в цю пору у безмежній єдності з Матінкою-природою Купало, бог плодючості, любові і веселощів, відзначає весілля бога літнього розквіту сонця Семиярила з життєдайною богинею води Даною. Купало — бог земних плодів, якому паленням вогнів приносять у жертву перші пожитки літнього розквіту з проханням Божої ласки і помочі на час грядущих жнив. У Купальську ніч бог Купало благословляє зрілість усього сущого, а молодим скріплює серця любов'ю до життя. Людині хочеться любити людину, і все живе тоді прагне любові, ніжності та розмноження. Саме на цьому подвійному святі Води і Вогню відбувається єднання людини і природи, з'являються ягоди в лісі, розквітають найкращі, найніжніші квіти, що п'янять своїм запахом усе живе, а всяке зело набирається надзвичайних чарівних, лікувальних та цілющих властивостей, бо в цей день Земля-Мати має найбільшу силу, яку віддає всім.

На Купала бог Сварог відкриває Небесну браму, тому всі молитви людей будуть почуті богами. Під час цього великого шлюбу Землі і Неба молоді радіють славі своїх батьків, а батьки радіють, бачачи щасливе парування-квітування своїх синів і дочок. Чим глибше людина проникає у таємниці природи, тим більше збагачується душею. Силою, красою, любов'ю та багатством віддячують за це їм боги.

У ніч під Купала гріх лишатися в хаті, а щоб, бува, лиха сила не оселилася в господарстві, люди прагнуть побути під зоряним царством духа своїх предків, збагатитися та опромінитись життєдайною снагою господині світу Лади. В цей час сила сонця і води найбільша, а всі небесні сили ніби купають землю, даруючи найбільшу родючу силу її плодів, люди купаються у воді, обливаються джерелицею, качаються по росі і стрибають через вогонь. Купальські вогні — то велич і сила Сонця-Дажбога, тому повинні горіти цілу ніч. Вони наділені великою життєдайною, всеоберігаючою, всеочищаючою силою, а вода на Купала — чародійна, лікувальна і цілюща. Від несміливості, втоми та боязні людину очищають саме цей святий вогонь і вода. На Купала цими святощами життя через уквітчані Ворота Слави у

давнину здійснювався обряд переводу шістнадцятирічних юнаків, які досягли тілесної та духовної досконалості, у стан косаків. Щоб стати воїном, здібний юнак повинен був досконало володіти стрілою і списом, спритно бігати, їздити на коні та вміти робити човен. Отримавши хрещення під зоряним купальським небом, юнак мав право носити на тім'ї косу, ознаку зрілості, що є символом Сонця-Дажбога. Кращі сини роду та племені Оріани, як і князь Святослав-Завойовник, носили згодом на голові косацький чуб. Дівчата з малих літ, саджаючи біля осель квіти, теж думали про майбутні Купальські свята.

Купало запрошує на своє свято всіх — від малого до старого — скупатися у своїх водах, аби очиститися від гріха та забезпечити собі здоров'я на весь рік. Купальською росою та ранішньою водою, яку дівчата приносять удосвіта, користуються для чарування. Роса й вода в цю ніч набувають чарівних властивостей, надають краси обличчю, коли тою водою вмитися. У давнину оріаночки щодня купалися в заздалегідь заготовленому пахучому купальському зіллі. Вони завжди пам'ятали заповідь волхвів: душа жінки живе в любові, а тіло — в чистоті; немає чистоти — немає жіночого чару. З купальської росисльозинки виплекана жіноча краса. Ось чому вода в купальську ніч дзюрчить, наче дзвенить, і в криниці, і в ставку, і на річці. Якщо уважно прислухатись до лісових чи польових струмочків, то можна почути, про що вони розповідають.

Купальські вогні розкладають тільки хлопці, здобуваючи для цього живий вогонь тертям сухих гілок. Кожен господар мав подарувати, "дати Купалові" будь-яку дерев'яну річ — вийшлу з ужитку лопату а чи граблі. Для багаття хлопці заздалегідь заготовляли хмиз, плели козубок з рогози й тягли його селом. Для вогню накладали різного сухого ломаччя, яке "крали" по всьому селу. Крали здебільшого там, де була дівчина на виданні. Свято розпочиналося зверненням до найвищого божества:

Гей, Перуне,
Дай дочєкати,
Ладе, Купала,
Гей, Купала!

Як і на Великдень, ігрища на Купала відбувались у лісі над водою. Біля води проходив підбір пари. Хлопці інших родів "умикали-поривали" дівчат — то було своєрідне одруження. Матері своїм донькам, які вже мали вінки, бажали, щоб ніхто з них не був Мареною, бо Марена, хоча й дівка закохана, але нечепурна, не вміє шити, прясти, їжу варити, хату білити.

Купало на своє свято приходить до найкращих дівчат. Прихід до людей бога Купала святкують молоді парубки та дівчата, на відміну від похорону Ярила, який справляється молодицями та чоловіками. Однак на Купальське

свято сходиться все село — від дітей до літніх людей. Молодиці приносять із собою пироги, а чоловіки — напої, простеляють скатертину і всі частуються.

Розкладають багаття в лісі чи на пагорбах, щоб підняти святий вогонь якнайближче до сонця, бо чим вище горітиме полум'я, тим багатшими будуть у полі хліба. З того ж горба хлопці пускають у воду обвите соломою запалене колесо. Пускання колеса знаменує зменшення життєдайної сили сонця та рослинного світу. Підпалюють багаття одночасно з чотирьох сторін вибрані найміцніші хлопці, котрих поважають у селі.

Дівчата збираються окремо від хлопців. Прийшовши в ліс на галявину, вони приносять із собою гільце — гарний вершок черешні, вишні, яблуні чи клена, що уособлює собою священне Дерево життя. Встромивши гільце в землю, дівчата прикрашають його живими квітами, а на вершечку прилаштовують віночок з барвінку. Непомітно у деяких місцях прив'язують жалючу кропиву та колючі будяки. Потім сідають навколо самого гільця подвійним, а то й потрійним колом і співають купальських пісень. У цей час хлопці, здобувши живий вогонь та розпаливши вогнище, непомітно підкрадаються. Дівчата ніби цього не помічають, починають за ходом сонця водити навколо гільця хоровод. Хлопці на ці пісні відгукуються своїми піснями, а тоді враз вриваються до дівчат з усіх боків, намагаючись схопити гільце. Дівчата не дають; врешті усі спільно гільце ламають. Дівчата розбігаються, а хлопці їх ловлять і кожен несе свою дівчину до вогню. Там хлопці і дівчата беруться за руки й водять хороводи, опісля влаштовують різні ігри: доганяють дівчат, тягнуть їх до води, обливають. Не відстають від хлопців і дівчата, бо "негоже на Купала сухим бути". Опісля хлопці по старшині один за одним стрибають через вогонь. Стрибати має кожен хлопець, бо "хто цього не зробить, той цілий рік кволим буде". Коли багаття трохи згасає, роблять це і дівчата. Що вище скочить хлопець та вдало тричі перестрибне через купальський вогонь, то здоровішим та багатшим буде. Упаде а чи розгорне вогнище, буде нещасливим упродовж року. Потім хлопець з дівчиною стрибають, взявшись за руки попарно. Пара, яка перестрибне тричі вдало, не зачепивши вогню, побереться й житиме щасливо, а діти ростимуть здоровими, розумними і не хворітимуть. Тоді ж кидають у купальський вогонь траву чорнобильник, щоб задумане збулося.

У деяких місцях дівчата вибирають з-поміж себе найвродливішу, садять в яму, прикрашену квітами та зеленню і повну вінків. Побравшись за руки, ходять навколо неї і співають пісень. Юнки заздалегідь плетуть по два вінки: один напередодні, а інший — у день Купала. Першого висушують на сонці. Дівчині Купалі зав'язують очі і вона роздає наосліп зі стін ями віночки. Якщо котрійсь трапиться свіжий, та дівчина буде щаслива в парі, а коли сухий — то буде нещасливою.

Після ігрищ, уже пізно вночі, вогонь розкидають по галявині, бо його рештки — чарівні. Попіл з купальського вогнища беруть для посипання подвір'я та городу, для здоров'я і родючості. Відунки беруть його для лікування хворих, замовлянь та чарування. Боронь Боже, коли цей вогонь дістанеться відьмі або іншій нечистій силі — цим вогнем вони можуть заподіяти людині зло. Саме в цю ніч відьми намагаються заховати місяць та збираються на Лисій горі для свого верескливого шабашу.

На свято дівчата роблять ще ляльку Марену, а хлопці з соломи опудало Купала. Прикріпивши до високої тички, цій великій ляльці у ріст людини надягають штани, сорочку, бриля, а в руки дають батога. Тичку з опудалом застромлюють у землю. Нерідко голову Купала виліплювали з глини і висушували на сонці. На обличчі приробляли бороду та вуса, за очі правили вуглинки, а щоки розфарбовували яскравими барвами. Дівчата, зробивши Марену, водять навколо неї хороводи, жартують, звертаючись до неї. У цей момент набігають хлопці, розривають Марену на шматки або кидають її у воду. Втопивши Марену, молодь продовжує водити біля Купала жваві хороводи. Після ігрищ Купала спалюють або хлопці урочисто, з веселими купальськими піснями, підносять ляльку Купала до води. Пустивши її на воду, співають пісень:

...Помер він, помер!
Не встане він більше!
Ой, як же нам розлучатися з тобою?
Що за житка, коли нема тебе!
Підіймись хоч на часок!
Та він не встане й не встане!

На Купала кожна з юнок плете з чарівного зілля два вінки. Коли їх пускають на воду, то провідниця від імені усіх стає над водою та промовляє: "Як вода швидко йде, так аби я швидко віддалася; як сонцю всі люди радіють, так щоб і мною раділи; як вітер шпарко віє, так аби до мене швидко свати їхали; як любить маленька дитина свою мамку й гине за нею, так аби парубки гинули за мною..."

Кожна дівчина в думці загадує свою долю. Кинувши спочатку один вінок на воду, а за ним другий, усі дівчата і хлопці із завмиранням серця пильно стежать за ними. Далі дівчата ідуть понад річкою і співають:

В гаю зелененькім соловейко щебече,
Соловейко щебече;
Там дівчина мила віночок пустила
З барвіночку, з барвіночку.
Плинь, плинь, віночку, гарний з барвіночку,
За миленьким, за миленьким.

Коли віночки зійдуться — пара побереться й буде в неї щире та палке кохання. Коли ж ні або щось з одним віночком станеться — чи вир забере під воду, чи, кинутий невміло, одразу перевернеться, а чи хвиля розіб'є або погасить свічечки — тоді сум огортає дівчину. Але цій біді, що напророчили віночки, можна зарадити вогнем і водою Купальської ночі. І знову дружно і весело хлопці та дівчата стрибають через вогонь, обливаються та купаються в цілющій, очищаючій воді. Бог Купало веселиться, бо йому велика радість посилати молодим щире сонячне кохання.

Купало збагачує своєю всевишньою силою душу і зміцнює тіло. Бо це їй, молодій людині, насамперед, належить почесне право продовжити вічність, зберегти рід батьків-прадідів в ім'я Любові. Бо ж немає у світі сили, вищої за Любов!

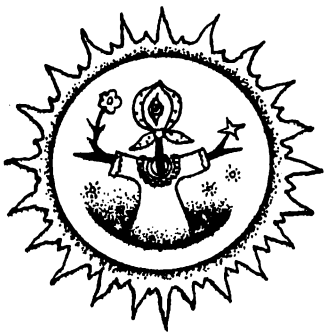

МАРЕНА

З острахом, а то й страхом у годину негоди дивиться господар на небо, на ту чорну хмару, яку шматує на всі боки могутній Перун. То темні сили мороку намагаються віщувати долю людини, бо це там, на небі, накреслена річна її праця, а з нею і все життя. Могутню володарку тьми не лякає світло Дажбога, вогонь Сварога, грім і блискавка Перуна. Марена — дівиця. Спереду рум'яна красуня, ззаду — гниючий, сморідний труп. Марена перерізує іржавою косою рубець життя в серці людини. Перерізавши, обертається задом і жалить бездушне тіло гниллю, після чого заколисує народжену на той світ душу, малу дитину, поїть її водою, що ставлять у мисці вмираючому поруч із запаленою свічкою... У Мари замість очей — гнилі запалені очиці, а тому не має такої сили та влади на небі і на землі, яка змогла б повернути грішне тіло людини з холодного вічного сну. Має Мара тринадцять дочок-"маренят", які народилися після злягання зі Змієм. Це вони приносять людині темні зимові сили, неймовірні душевні страждання, ламають кості, кидають у вогонь і відбирають їжу. Переважно взимку та вночі творить Мара свої темні справи — прокладає шлях у морок. Тільки вона знає, де закінчується життя в немеркнучому зоряному світі. Лише перед душею вона безсила. Душа людини — безсмертна, бо над усім життям-буттям стоїть вічне і життєдайне Сонце-Дажбог. Душа людини відлітає у Вирій-Рай, де царство духів-предків, де ніколи не буває зими. Відлітає туди, де завжди тепло і світло, де вічно квітнуть луки, по яких течуть солодкі ріки в молочних берегах. Там померлі продовжують своє життя.

Злу Мару здатна прогнати, і то тільки навесні, богиня Марена. Це буває тоді, коли на ще зажурену снігами та морозами землю прилітає зі своїми клопотами чарівниця Леля-Весна, а з нею приходить до людини і воскресіння душі. Шумить, дзвенить тоді зелена діброва, впізнаючи десь там, у далекій синій імлі, довгожданну богиню Хмару з небесною вологою, що плине по безкрайньому небу. Важко тоді не впізнати Мареночку — володарку водного царства, коли небо набирається сил і, як з решета або з цебра, лине з нього дощ, що заливає землю разом з любощами палкого проміння сонця.

Далеко-далеко, аж на десятому розі, стоїть терем, в якому живе красна Панна. Звідтіль, одхиляючи кватирку, посилає небесна Панна на землю, на врожай та добробут людям, перший весняний напій, що називається то

медом, то вином, то кучерявим пивом. Для орія-хлібороба — це не простий дрібний дощик, а чарівне сім'я-молоко небесної русалки, яка з'явилася з того дива, що буває у час грому і блискавки, коли небо заставляється столами та завішується килимами, які люди називають хмарами.

Білолицею, синьоокою, як небесна вода, царівною в усій своїй величі приходить на землю з першим весняним дощиком Марена. З того сім'я-молока народжується все живе на землі, а темні злі хмари, що пливуть по небу, розпливаються і щезають, як хвилі на морі. Для Матері-Землі настає тоді життя в одній сутності зі святою правдою Сонця-Дажбога. Тоді ж, уже вкотре у віках, бог Перун першим весняним громом святкує своє весілля. Сам Дажбог-Сонце закоханий у ту чарівну велич. А коли Мареночка-Панна плеще на нього тією водицею, засоромлюється він та червоніє. Марена, як і богиня смерті Мара, сильніша за вогонь, навіть може вбити його; разом з тим вона благодійна: благословляє життя, підтримує його, дарує плодючість Матері-Землі.

Царицю-водицю називають ще Моряною — морською богинею. Вона, як море, своєю безмежністю вічно таємнича, а іноді страшна, наче смерть. Морська вода дарує життю і світло, і морок. Так і Марена без ласкавих сонячних обіймів неба Дажбога та гарячого кохання Купала безжиттєва і холодна, наче лід узимку, наче смерть. Холодна темна вода, коли її не зігріває світло сонця, несе тільки смерть, а тому Марена буває водночас і сердитою царицею-водицею, і прекрасною супутницею богині води Дани. Як тільки Марену починає зігрівати небесний Сварожич, цариця-водиця лагіднішає і на землі все починає розквітати і рости.

Марену пошановують двічі на рік. Вперше — 1 березня, коли після холодного зимового сну Матінки-Землі люди починають закликати Лелю-Весну. Марена виглядає тоді трішки змореною, та у своїй любові до судженого врешті стає жаданою і чарівною.

Вдруге богиня рясного дощику Морина-Моряна приходить до людей у ніч з 23 на 24 червня, в час священного весілля царя-вогню та цариці-водиці. В цю чарівну ніч супутниця Купала найпрекрасніша у найбільшій своїй плодючості до Матінки-Землі та до життєдайного сонця. В цю пору земля вже вбрана пишно зеленим листом; жита заплели своє колосся в небі, а довкола великі дива. Цієї ночі цариця-водиця омиває людям тіло й душу. Наші пращури любили доглядати своє тіло. Купання і чиста сорочка потрібні для того, щоб душа і тіло перебували в чистоті. Свято дарує людині духовне піднесення — без нього вона стає духовною калікою. З великим нетерпінням чекають на це священне весілля земля і небо.

Немеркнуча любов Марени запалює в цю ніч головний цвіт сонця на землі — цвіт папороті. То не просто цвіт, а світло блискавиці Перуна. Ту божественну

любов має в собі і всяке зело, бо воно теж викупане та полите цим чарівним сім'ям-дощем. У цю повну таємничої зваби ніч дівчата й хлопці роблять ляльки з соломи. Крім того, роблять ляльки з кропиви й шипшини, а найчастіше — з молодого чорнокленка або вишні. Спочатку треба було прибрати молодих до весілля. Гілку (один з сучків якої — голова, а два інших — руки) вбирають в усяку жіночу одіж: вишиту сорочку, плахту і фартух, скріплюють однією чи двома крайками, а ще — прикрашають цукерками та пряниками, а на ноги зодягають сап'янці або, як колись покійникам, каптур. Така лялька називається Мареною; її встромлюють у землю, а біля неї запалюють свічечки. Марену роблять дівчата, а парубки, в свою чергу, неподалік готують іншу ляльку, яку називають Купалом. У деяких місцевостях Марену й Купала ставлять поруч.

Перед Мареною-Купайлицею накривають стіл з почастунками. Наклавши купу жалкої кропиви, дівчата босоніж перестрибують через неї. За якийсь час підкрадаються хлопці, накидаються на дівчат, однімають Марену, розкидають або топлять її у воді. Дівчата не сердяться, а тут же роблять нову, мовляв, хлопці обманулися і вкрали нелюбу Марену, негарну, а ось ця буде ліпша. Біля причепуреної Мареноньки дівчата співають:

Коло Мареноньки ходили дівоньки,
Стороною дощик іде, стороною.
Що на морі хвиля, а в долині роса,
Стороною дощик іде, стороною,
Над нашою рожею червоною.
Ой на горі жито, а в долині просо,
Стороною дощик іде, ще й дрібненький,
Та на наш барвінок зелененький.

Після того, як починає вечоріти, на кропиву кладуть солому й запалюють. Узявши в руки пучки палаючої соломи та вбравшись у вінки з полину й усякого польового зілля, дівчата стрибають через вогонь просто у воду. Плаваючи у воді, вони тримають в одній руці пучок запаленої соломи, бо як у вогні згоряє солома, так і Маренонька нехай іде в цю ніч на відпочинок. Скупавшись, дівчата ворожать: пускають на воду вінки зі свічечками — до якого берега вода понесе віночок, з того кутка треба чекати судженого. Коли ж багаття загасне, до ляльки прив'язують камінь, бо ж як кинуть у воду, то Марена обов'язково мусить втопитися. Кинувши разом з нею і ляльку Купала, дівчата починають співати:

Утонула Мареночка, утонула,
Тільки її кісочка зринула.
Пішла Маренка топитися,
А за нею дружки подивитися.

Не топися, Мареночко, не топися,
Оглянися та на своє дитятко подивися!

Сумують дівчата за Мареночкою, Марена горює за милим Купалом, що прийшла розлука, бо знає: після її проводів знову почне потроху вишкірювати свою нечисть Мара. Тоді купатися з Мареною не слід, бо старші люди кажуть: як тільки пірне Марена під воду, то налітає сильний вихор. Це нечиста сила з'являється за Мареною, бо ж Марена — то старша русалка.

Топлять Марену у воді, бо ріка — то широка і велика сонячна дорога у Вирій-Рай потойбічний, де вічний спокій. Наші діди-прадіди вірили, що Марена через ріку Лету перевозить душі померлих на той світ, а тому й топлять її, щоб із весною вона знову принесла людям радість і повноту життя. Від назви річки Лета походить слово "Літо". Калиновий міст — межа, що замикає наше земне життя, а то́му, хто уже перейшов Лету по калиновому або кленовому мосту, треба думати про дорогу у вічне зоряне царство предків.

Коли дівчата топлять Марену, розвішують свої віночки на деревах, а то й несуть додому і вішають у хатах, бо вони є надійним оберегом від усякої нечистої сили, а ще їх вживають, як ліки. Гіллячки з Марени кидають на грядки огірків, бо кажуть, що тоді вони краще ростуть.

Так колись наші пращури вшановували царицю-водицю, діву Панну весняної вологи, котра запліднює землю для добра та багатства небесним молоком.

Ляльки Купала і Марени, стіл з почастунками, коло столу святий вогонь, навколо вогню — дівчата і хлопці з веселими танцями та піснями, які супроводжуються любовними втіхами, — то своєрідне жертвоприношення вогню і воді, хвала могутнім богам за те святе воскресіння, що обезсмертнює душу. Мара провалює у підземне царство тільки темну душу, та, пройшовши дванадцять мученицьких сфер пекла, стає слугою Чорнобога. То вона посилає людині за неправедний шлях у житті різні недуги й страждання. Тільки вогонь та божественний напій Марени для всього сущого мають ту магічну силу, що очищає душу від гріха. Однак лише віра та каяття повертають прихильність богині, дозволяють омилостивитись очищенням, бо з неочищенням приходить до людини Мара, а з нею — смерть і пекло.

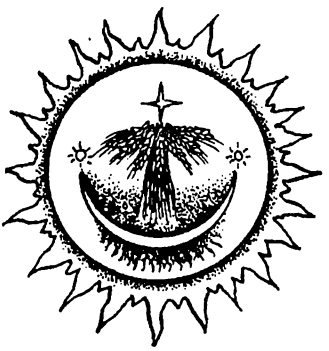

СПАС

Бог Перун не лише розпоряджається громами та блискавками, але й засіває з неба золотим зерном ниви. Якщо господарі працьовиті і шанують свого бога, то будуть їм жито, пшениця, всяка пашниця, бо він, власне, ще й опікун збіжжя та охоронець врожаїв. Коли хліб зібрано, бог Перун перестає навідувати ниви, починає полювати за чортами і дідьками. Ті намагаються заховатися від нього у воду, а він її студить. У народі тоді кажуть:

— Пішов Перун водою і тепло повів за собою.

На зміну громовержцю приходить на лани Спас — покровитель та бог врожаю. Завершуючи косовицю, люди на селі причащаються тричі: перший раз — 1 серпня, третій — 16 серпня. Цей час зветься іще спасівським. Особливо вшановують Спаса другого разу — 6 серпня, коли його називають Великим Спасом, бо тоді в народі на його честь відбувається свято врожаю. Закінчуючи жнива, люди залишають на краю ниви жмут незжатого жита та пшениці, який називають по-різному: "борода Перуна", "дідова борода", "людська доля", просто "борода", але найчастіше — "Спасова борода".

Знає покровитель урожаю, що саме в цю пору, взявши з кожної копи по колосочку, жниці складають "Сніп-Рай", в якому бог Спас любить поспілкуватися з душами покійників, куди вони приходять, бо саме на Спаса, втретє у весняно-літньому сезоні, після Страсного четверга на Зелені свята поминають мертвих родичів.

Пучечок колосся підв'язують червоною стрічкою, прикрашають квітами, вершечки надламують, щоб колосся нагадувало старечу бороду. Тією останньою недожатою купиною пошановують щедру ниву, покійників та доброго опікуна врожаю, який, кажуть (а це його тішить), приїжджає з Вирію на козі, і саме тут, в останньому снопові, якого так і називають — "цапом" або "козою", знаходить свій останній притулок його польовий дух.

Зробивши "бороду", в її підніжжі кладуть окраєць хлібини та дрібку солі, а зерном, вим'ятим з кількох колосочків, засівають клаптик землі, подзьобаний кінчиком серпа. Коли розкидають зерно по ниві, приказують:

Сійся-родися, жито-пшениця, всяка пашниця, краща, ніж торік.

Крім снопа, жниці плетуть вінки, а найповажніший жнець має за честь обв'язати найкращу з-поміж дівчат перевеслом з житніх колосків та одягти їй вінок.

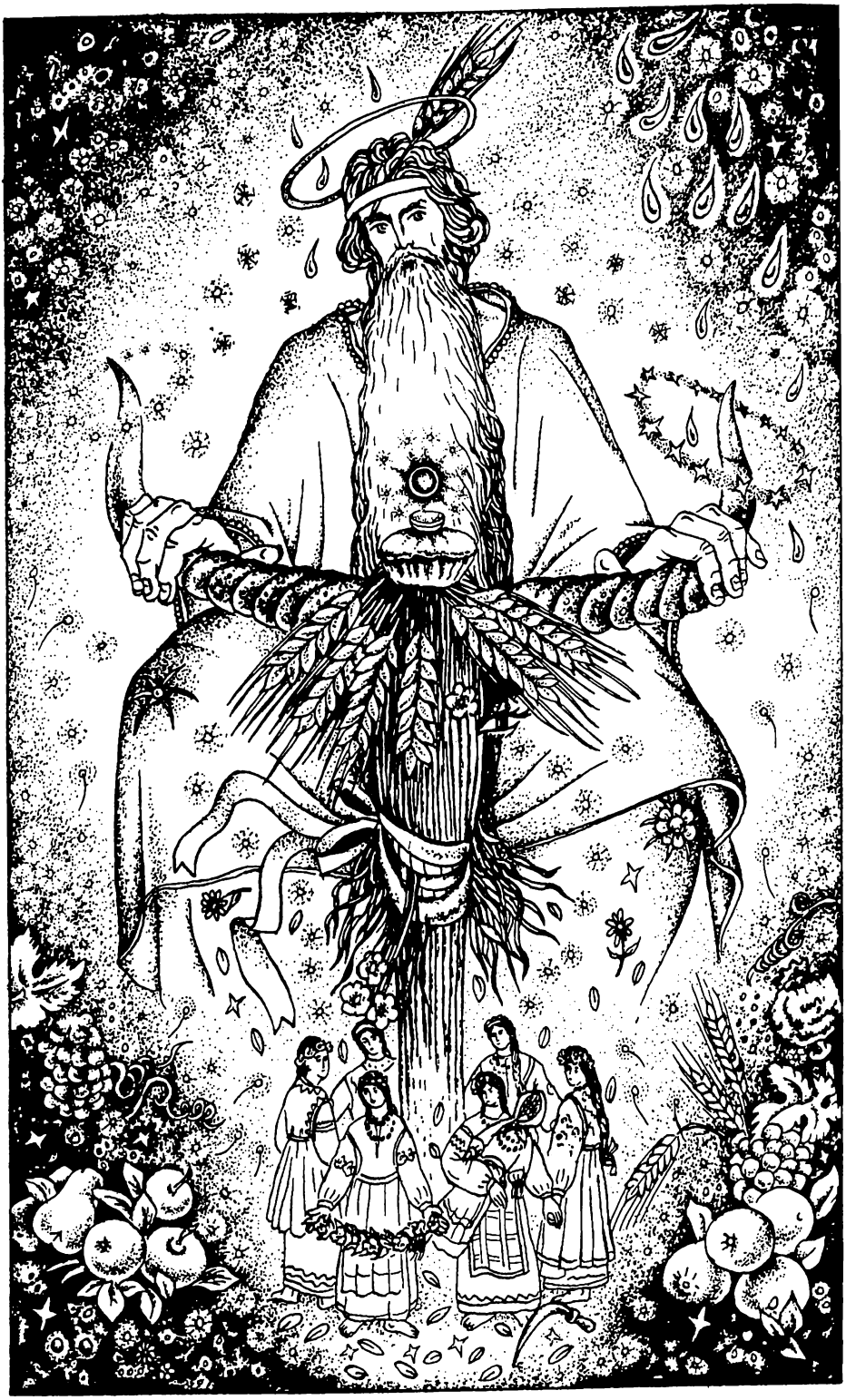

Ставши в середину дівочого кола, "княгиня" кладе на ліве плече серпа, у праву руку бере цурку, опускає голову. Дівчата починають водити довкола неї хоровод та приспівувати:

Ходе Перун по межі,
Дивується бороді:
— Диво мені з сеї бороди...
Ой чия ж то борода
Да золотом умита,
Чорним шовком обвита?

Спасівчанськими піснями вшановують бога Спаса та добру ниву, що подарувала щедрий врожай. У небо лине молитва до сонця, подяка птахам, що не клювали зерна, молитва до зоряного духу предків, що допомогли вчасно зібрати врожай.

А біля самого обійстя, заздалегідь винісши до воріт застелений свіжою скатертиною стіл, уже чекають жниварів ті господарі, які раніше повернулися з поля. Вклонившись до землі, вони дякують за працю та запрошують до святково прибраної оселі, в якій усі допізна гостюють та веселяться.

У Спасівку, за народними віруваннями, як і у Великий піст перед Великоднем, треба так само постити, тому до приходу Спаса гріх навіть їсти садовину, а вже після освячення її в ім'я бога врожаю родина врочисто сідає за стіл: їсть яблука з медом, сливи, груші, запиває виноградним або яблуневим вином, — "щоб садовина родила". Але в цей день не вживають картоплі, бо "то великий гріх", а дехто не випускає в поле тварин, "бо гади всюди ходять". У цю пору зникають надокучливі комарі, а в народі кажуть:

— Як прийде Спас, то комарам урветься бас, а як прийде Пречиста — забере їх нечиста.

Сонце в цю пору повертає на останній місяць літа, дні коротшають, а тому іноді кажуть:

— Прийшов Спас — тримай рукавиці про запас.

Першого серпня, коли Перун починає зі своїми спасами холодити воду, народ вшановує бога Маковія, повелителя маку. Недарма в народі кажуть:

— Нема цвіту цвітнішого від маківочки, нема роду рідніщого від матіночки.

Дехто, аби відьми не доїли корів та не приносили вроків, обсипає маком обійстя. В давнину у кожній родині висівали мак, а в цей день освячували квіти, городину та криниці, бо саме на першого медово-макового Спаса вода має велику живу силу, а кожна рослина, якщо до неї звернутися з гарними словами, особливо, коли їх кажуть юнки або маленькі дітки, стане у пригоді, вбереже від усякої напасті і додасть здоров'я. Хлопчики та дівчатка робили собі у квітниках букетики, плели віночки, бо саме в цей день дух предків

пробуджував у них найбільші почуття поваги до батьків і старших людей, а ще — робив їх охайними та чесними. Ненька приказувала до доні, щоб була гарною, як ця квіточка, аби хлопці любили.

З особливим нетерпінням чекають Спаса пасічники. Всією громадою-братчиною вшановують спасителя за його турботу про бджілок. У кожній родині настає найвідповідальніша робота, коли годиться сукати з воску страсні свічки, Великодневі, громничні, святвечірні, сирітські, вдовині, хрещеносвятські, орданські та для роздачі бідним. Коли вмирає людина, в її руках має горіти громнична свічка. Страсна свічка оберігає від грому, орданська — додає дитині розуму й сміливості. Свічка є символом плідності, тому запалюється на весіллі. З особливим пієтетом виготовляють свічку-трійцю — оберег від злих сил та всіляких напастей. Першу свічку роблять на честь Матері-Землі в ім'я Дажбога, другу — всеправедному Сонцю, його небу, Місяцю та зіркам ясним. Третю — довкіллю Єдиносущого Господа — усім на добро та пожиток.

З першою Пречистою та третьою порою вшанування Спаса, коли в полі закінчилися всі основні роботи, в народі добре знають, що прийшла не лише пора заготовляти калину та чарівне зело-зілля, а й готувати і все інше про запас, бо будуть і дощ, і вітер, і холод, і тепло.

Прийшла пора повертатися Спасу до Вирію. У повітрі все відчутнішим стає подих зими, тому й кажуть:

— Прийшов Спас — пішло літо від нас!

ДІВИЧ-ДІВАННА. РОЖАНИЦІ

Чумацьким Шляхом, з далекого зоряного неба, у широко відчинені Небесні ворота плинуть до першобогинь рожениць пречистої діви Діванни душі померлих дідів-прадідів, щоб ці добрі душі-Лада, які вона посилає у святе лоно матерів, відроджувалися у тілах новонароджених. Ясні зорі — то іскри небесного вогню, які Бог-Творець запалює при народженні немовлят. І донині кажуть "народився під щасливою зіркою" про тих, кому щастя усміхається у житті, та задумують бажання, коли зірка падає з неба. Повернувшись знову у світ до життя через лоно матері уже в "новому тілі" новонародженого, наші прародителі опікують свій рід і майбутнє родини. Звідси бере початок звичай називати онуків іменами предків.

Урочисте торжество пречистої діви, молодшої сестри Берегині, припадає на день, коли вшановують велику матір землі та жіночої долі богиню Мокошу. Сам могутній Род приходить тоді на це велике свято, щоб Рікою життя захистити кожну жінку, на роду якої написано — бути матір'ю, сповідувати материнство, продовжуючи свій рід і родовід, щоб кожна дитина свято зачалася, народилася, росла та зростала у цьому широкому та предивному світі. Як у лоні землі мати Мокоша кожен рік дощем-сім'ям запліднює колоссям жито, так і рожениці приходять з божественним сонцем до майбутніх матерів зі святим даром Божим, першоголосом життя — дитиною. Бабусі-сповитухи, яким доля доручає прийняти очікувану дитинку, знають, як задобрити рожениць, щоб ті допомогли легко народити.

У чарівну ніч з 8 на 9 вересня, в пору Бабиного літа, майбутні молоді матері, прикрашені вінками та гірляндами з квітів, із запаленими смолоскипами, з піснями підіймаються на Дівич-гору, щоб вшанувати свою діву та попрощатися з дівочим віночком, символом безтурботного життя. Мине ще трохи часу — і рожениці сповістять їм їхню долю.

Там, на Дівич-горі, посеред Всесвіту-Храму, майбутня мати знову наче народжується, бо стає нарівні з величавою і мудрою богоматір'ю. З незапам'ятних часів єдиним житлом богині Діванни вважається Священний гай на горі, яку на честь діви зовуть Дівич-горою. Жінки приносили туди з собою невеличку бронзову статуетку (на честь рожениць) голої жінки зі складеними на животі руками. У священних гаях заборонялося рубати дерева,

рвати квіти та ловити пташок. Гірляндами квітів, вінками, вишитими рушниками прикрашалась тоді чарівна володарка гаю. То була предковічна жертва богам, коли присутні своїми діями ставали на Божий суд перед лицем Всесвіту-Всебога. Там богиня Діванна іменем Творця життя, небом і землею, водою і вогнем благословляла свою доню та її дитя. Дев'ять місяців перебуває плід у лоні матері до того, як з'явиться на новий, білий світ.

Лине в зоряне небо молитва-благання — заклинання жінки-жриці в одязі божества: щоб минали дитину численні недуги та лиха доля, а в матерів були повні перса, налиті сонячними щедротами та молоком на здоров'я і щастя. Одна лише вічність своїм живим храмом та таємничими схилами, загадковою тишею неба і землі прислухається до тих молитв. Проливається вода на землю, що є символом небесного запліднення її дощем. Усі зачаровано дивляться туди, де має сходити сонце. Молитва лине все далі і далі. Ще високо в небі ясний місяць (йому теж молитва), але ось-ось зійде чисте та красне, величаве й поважне Сонце-Дажбог; поцілує гори і долини, високі могили та ще одне сонце — материнське серце. Стане над гаєм, освітить своєю добротою, красою, любощами й милістю своє дитя та ощасливить нове життя своїм світлом і теплом, хлібом і водою.

Жінки-жриці ревно берегли таємницю Дівич-гори. На оріанській землі було безліч таких затишних чарівних куточків, а в них завжди був Священний гай. Найбільшим багатством такого живого храму була чарівна природа, яка благословляла материнство.

Кожна жінка має свою покровительку Рожаницю, богиню долі новонародженої дитини. Спочатку у наших прародителів рожаниць було дві, пізніше стало сім, що відповідало дням тижня. Усі ці діви долі та жіночої снаги підкоряються богині Діванні.

На таємничих пагорбах Дівич-гори заборонялось перебувати чоловікам, а також будь-якому чужинцю — їм загрожувала смерть. Таємниця запліднення свято оберігалася. Богиня Діванна посилала туди рожаниць і дарувала долю своїм нащадкам. Свою таїну, свої щедрі дари мати-жінка з сивої давнини береже у стародавньому звичаї вшановувати гостей, підносячи їм на рушнику хліб-сіль, свою творчість землі, запліднену небесною вологою і теплом життєдайного сонця.

Добра душа орія-хлібороба свято оберігала таємницю чарівного перетворення зерна в живий паросток від стороннього ока, щоб не наврочили та не нашкодили, бува, лихі сили.Таким магічним оберегом, берегинею долі, була Дівич-гора. Там, на тій горі, біля жертовника, збиралися майбутні матері, особливо відчуваючи те горде, святково-загадкове почуття материнства. З тих далеких часів збереглися невеличкі жіночі фігурки, знайдені поблизу села Трипілля. Ці богині-обереги мають на поверхні тіла особливі символічні

знаки. На грудях зображено подвійну спіраль, що є небесним символом вогню бога Перуна. Наші предки вірили, що то Перун, небесний пастух, гонить корів-хмар до богині Хмари, щоб та видоїла їх і тим молоком-сім'ям напоїла землю. На животі або на лоні фігурок накреслено магічний ромб, перехрещений на чотири дольки, в кожній з яких втиснуто одну житню зернину.

Змійки-вужики на скульптурках рожаниць — оберег живота, що виношує плід. Вужі в наших пращурів вважалися охоронцями сім'ї та дому. З ними пов'язували збереження вологи та плодючості землі. Ромб зі злаками уособлює зорану та щедро засіяну ниву. Ці символи позначають родючі місця богині, плід у її лоні, що є також символом любові землі і неба. Так колись і наші предки орали поле у двох напрямках — "туди і назад", а боронували впоперек оранці, тобто навхрест.

Вшанування на Дівич-горі Діванни та рожаниць є продовженням сонячних свят, які розпочинаються на Зелені свята і в Купальські дні зачаттям дитини та освяченням її вогнем і водою, і закінчуються народженням первістка у Великдень.

Діванна вважається богинею невинності і чистоти, а ще давніше її вшановували як богиню ловецтва. Тоді вона була покровителькою місяця і ночі, ворожби і чаклунства. Ночами при світлі місяця у ті далекі часи богиня Діванна завжди була на ловах і трудилася для добра людини, знищувала темні та злі сили мороку в образі диких страшних потвор. Згодом, коли земля опромінилась сонцем Дажбога, пречиста діва стала водночас дружиною сонця, привела у світ любов і стала богинею родючості й плодючості, покровителькою породільних обрядів, а її рожаниці — богинями дітонародження та жіночої долі. Ось чому зберігся стародавній звичай приносити рожаницям жертви під час шлюбних церемоній. Коли народжувалась дитина, як жертву цим богиням у давнину справляли рожаничний пир. Це була обрядова трапеза, родини, на яких подавали хліб, сир, мед та вино. В день рожаниць жінки, які не мали дітей, теж, бувало, справляли обід і запрошували бідних, щоб ті помолилися богоматері за їхніх дітей.

Бабу-сповитуху запрошував до хати чоловік жінки. Баба не могла відмовити, бо то, вважалося, була Божа праця. До хати, де лежала породілля, вона приходила з хлібом — символом багатства та щастя. У хаті била тридцять поклонів і промовляла молитви. Богині-рожаниці ревно оберігають породіллю від зазіхань злих духів. Пильнують, щоб жінка у доброму здоров'ї виносила у своєму лоні дитину і благополучно народила. Вони дарують зміреній майбутній матері та її родині сили і терпіння, снагу і душевну рівновагу.

Після народження дитини баба-сповитуха перерізувала пуповину у хлопчиків сокиркою, а в дівчаток — гребенем, щоб прикріпити дитину до господарства, та обов'язково обмазувала пупик, аби швидше заживав, відваром чорної тополі. Коли пологи проходили тяжко, в хаті відчиняли все, що можна було відчинити: вікна, двері, скрині, розв'язували усі вузли — щоб так само відчинився і розв'язався вихід очікуваної дитини.

Шлях від зачаття до народження дитини надто складний і відповідальний, а тому богині дітонародження всіляко сприяють жінці та обожнюють народження здорового життя, бо народження дитини "божої роси" — це найбільша радість не лише для батька й матері, а й для дідів-прадідів.

Щасливою буде дитина, яка народилася у тій "сорочці", в якій була в лоні матері, а та, яка народилася з якимось знаком на тілі, може стати віщою. Волхви пророчили колись, що хан Темучин (Чингісхан) володітиме світом, бо народився зі згустком крові у руці. Славним правнуком Дажбога був запорозький кошовий отаман Іван Сірко, який народився на світ уже з зубами, і з цього пророкували, що він усе своє життя гризтиме зайд-ворогів. Так воно і було — вельми боялись його татари і турки.

Добрі богині-рожаниці стережуть матір та новонароджену дитину як удень, так і вночі, аж поки її не охрестять. Якраз у цей проміжок часу злі духи прагнуть найбільше нашкодити. Та священні води бога Ордана надійно оберігають її від різних заздрощів, ревнощів та від лихого ока і слова. В день хрещення всі запрошені кидають трохи грошей, щоб дитина росла щасливою та була багатою. Баба-сповитуха тоді — почесний гість: вона виконує обряд "квітки" — всім присутнім дарує букетики з квітучих трав, калини й житнього колосу. При цьому вона промовляє:

— Даю вам квітку, щоб добре жилося, щоб дитина цвіла, як квітка, та була велична, як ця квітка на хрестинах. Скільки квіточок, щоб стільки було діточок.

Ці букетики зберігалися і використовувалися для купання та лікування дітей та дорослих і навіть свійських тварин.

Баби-сповитухи знали безліч різних замовлянь від злих людей та проклятих очей. Знали і зілля, яке клали у постіль породіллі як оберіг від нечистої сили. Протягом шести тижнів після пологів мати повинна була класти це зілля за пазуху, коли виходила з дому. Такими оберегами були різні залізні речі: маленькі ножички, сокирки, ключики, ложки... На третій день після пологів породілля йшла до джерела і зверталася до води з молитвою:

— Вечір добрий, Земля-Мати, Вода-Дана. Дай мені води від усякої нужди і біди. Омиваєш ти луги і береги, і все чисте поле. Омий ти речену народжену (ім'я).

Через шість тижнів після пологів жінка могла продовжувати подружнє життя. Про це навіть у пісні сказано:

Літає журавель, літає, літає,
Та й за ковдру заглядає:
А вже нашій роділлі
Вийшли неділі.

Закінчувалося свято на Дівич-горі урочистим піднесенням чаші, з якої всі присутні пили божественний напій, приготовлений з дев'яти рослин та злитий у чашу з дев'яти окремих ритуальних посудин, в яких варилося те чарівне зело. На одній такій Дівич-горі до сьогодні збереглося стародавнє святилище з жертовником, який має дев'ять напівсферичних дуплин.

У тому богатирському напої — тисячолітні життєві стежки-дороги, які ведуть до рідної землі, до щастя, до здоров'я матері.

Богине-Рожанице! Пильнуй свою дитину-матір! Дай їй віру, надію і втіху виростити дитину на славу людини, в ім'я Сонця красного, Місяця ясного, Долі щасливої!

АРЕЙ до стор. 71

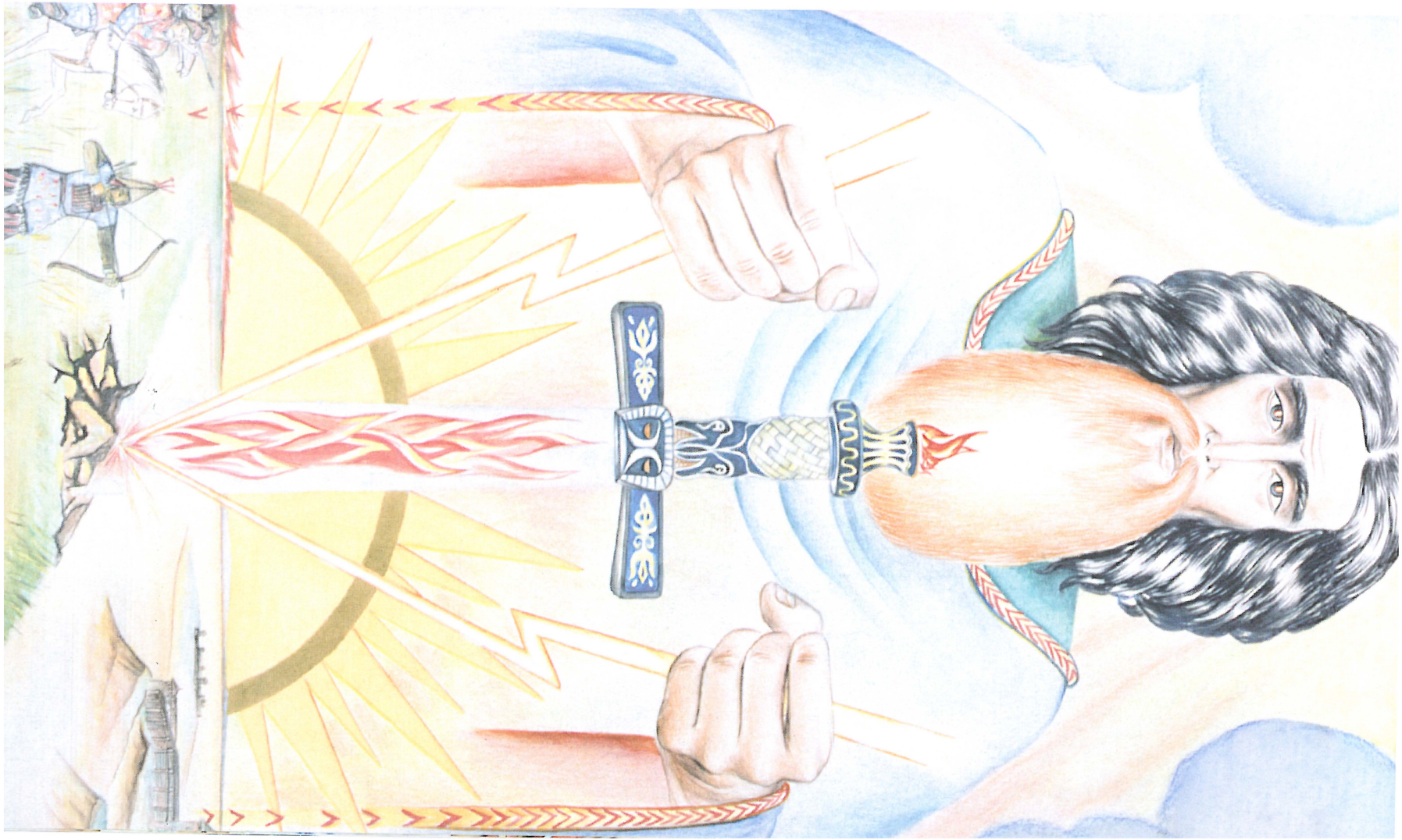

КОЛЯДА до стор. 81

ВЕЛЕС до стор. 113

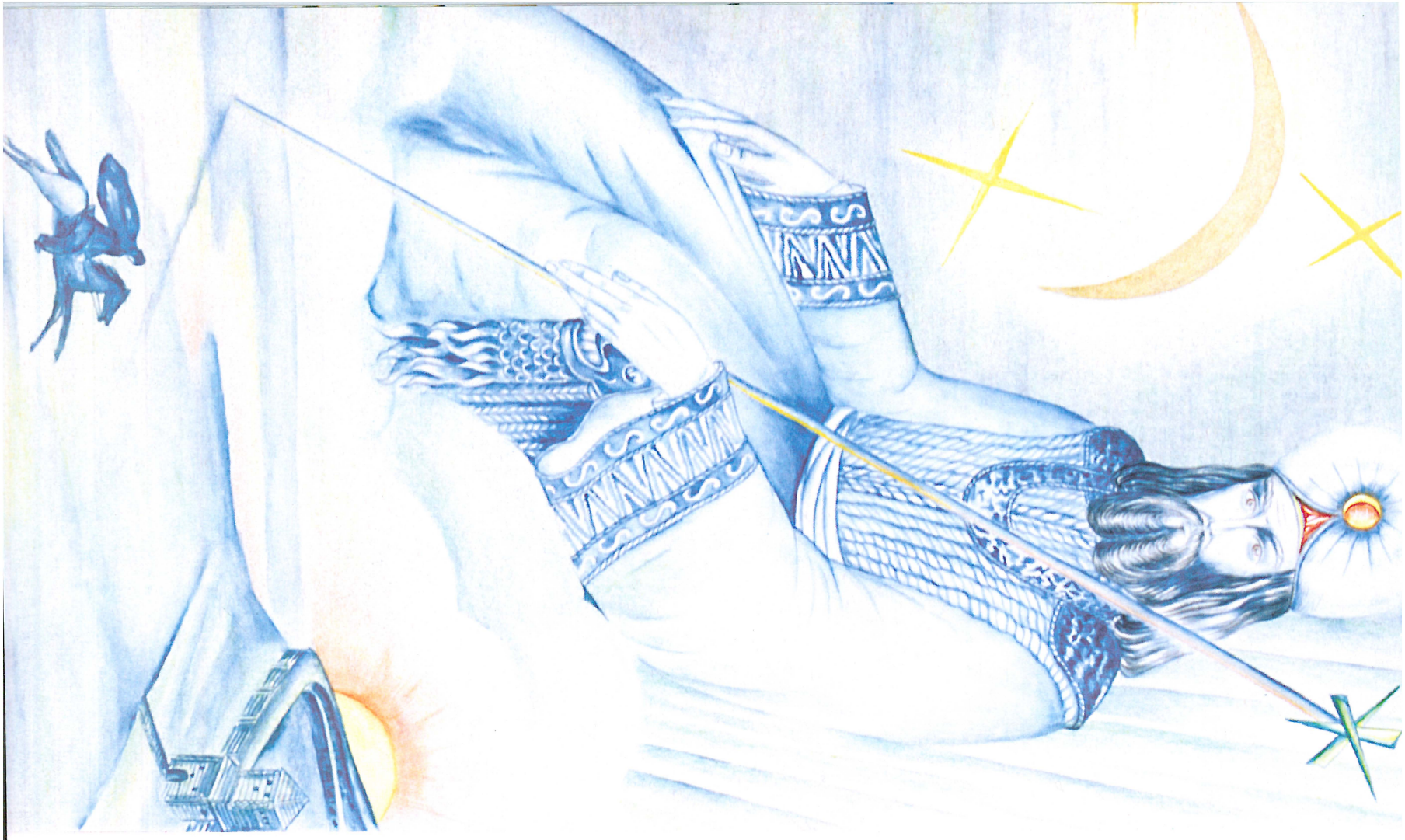

ХОРС до стор. 116

КУПАЛО до стор. 188

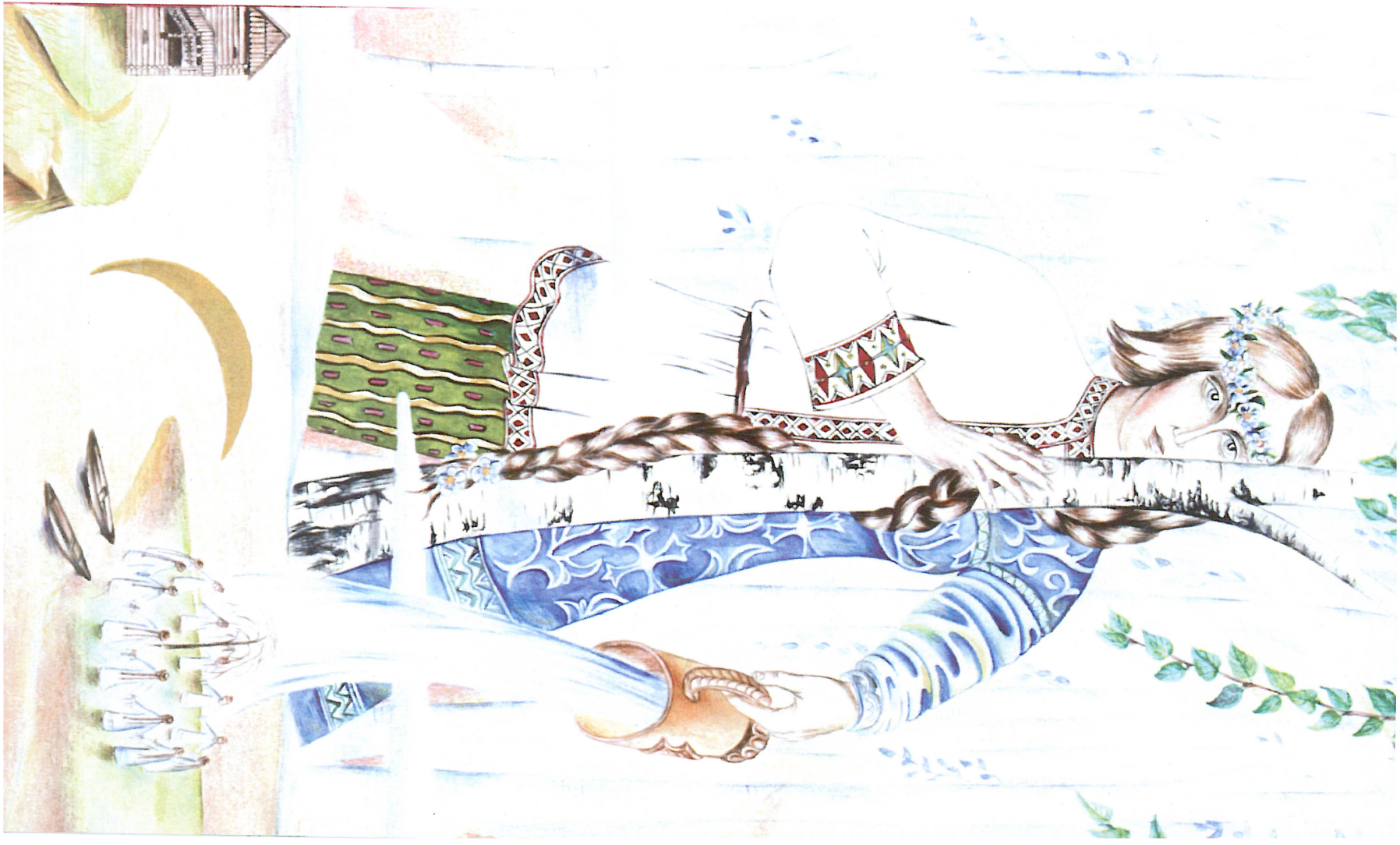

МОКОША до стор. 209

МАВКА до стор. 276

ЯЗИЧНИЦЯ до стор. 278

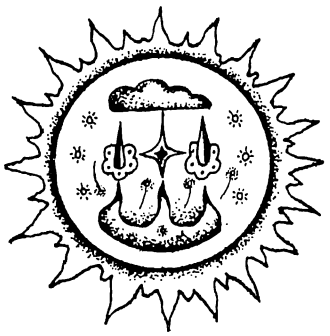

МОКОША

Мокоша — велика Богиня, мати милосердя, дружина бога багатства Велеса, брата Перуна. Сам життєтворящий Дажбог-Сонце щиро вшановує велику матір землі за її родючість, за невтомну працелюбність і майстерність. З незапам'ятних часів богиня сонця — богиня-праля, яка пряде на веретені землі безконечну нитку життя душі мудрого орія-хлібороба. Первовічна діва з тих прапрадавніх часів увібрала в безсмертя з райського Дерева життя золоту життєдайну росу, ваговите зерно пшениці, рясні плоди калини, достиглі червоні яблука, ніжні пелюстки цвіту рожі... Мокоша все те стереже, про все піклується, щоби життя орія, яке постало з первовіку, ніколи не згасало. Ще з тих далеких часів богиня Мокоша навчила орія орати землю, засівати поля, вирощувати хліб — найважливіший харч для людей.

Богиня сонця живе в небі, поважно походжає як царівна-господиня по двору свого пана-господаря. Завжди в золотому уборі, а на поясі, на золотих ретязях в неї, — золоті ключі, якими відмикає дощі і тумани.

Мокша, Макоша — так ще колись прапрадіди лагідно називали свою добру Богиню — покровительку дощів та весняних обрядодійств, пов'язаних з ними. Велику Богиню, як і заступницю роду Берегиню, орій-хлібороб зображував на рушниках зі зведеними вгору руками. Богиня Мокоша — то вічна молитва до Господа, щоб зросив дощем поорані і запліднені зерном поля.

Чарівна панна ходить по небесному двору вся в золоті та в червоних зі срібними підківками чобітках. Боги знімають перед нею шапки, низько кланяються. Для одних вона — царівна, для інших — королівна, а для орія-хлібороба — господиня "рогу достатку", богиня рукоділля, прядіння, ткання та жіночої життєдайної сили.

Ще на початку світу богиня Мокоша зробила першу борозну та зорала землю Золотим плугом. Вона змусила биків схилити голови перед ярмом і слухняно орати плугом тверду поверхню землі. Вельми величають її боги, а з ними й орій-хлібороб, за ті здобутки, за ту першу сівбу зерна, за першу вирощену пшеницю, перше жито, за "овес-самосій" та "ячмінь-колосій".

У великий день врожаю, на свято Спаса, ніжно усміхається до своєї богині у свою "бороду" бог достатку Велес. Калач, сплетений, наче з пряжі, з пшеничного тіста — то найкращий здобуток із золотої пшенички.

Богиня Мокоша — покровителька пологів і заступниця породіл. Благословенна сонцем Дажбога породільниця-мати — то велика берегиня святого духа предків, який народжує для щастя, з вірою та надією на кращу долю та нове життя.

Богиню Мокошу вшановували у п'ятницю. Свята П'ятниця — покровителька шлюбу та хранителька роду. Цей день дуже поважав Дажбог-Сонце і завжди дарував йому своє світло. Богині Мокоші люди присвячували чудові Священні гаї, де жінки віддавалися різним веселощам та виконували ритуальні танці. До Мокоші на Старокиївську гору приходили поклонятися жриці, ворожки, знахарки...

У році є дванадцять п'ятниць, які в народі називають "дванадесятницями" богині Мокоші. Їх особливо шанують жінки: це — п'ятниця перед Благовіщенням (25 березня), десята після Великодня, перед Зеленими святами, перед проводами Літа, Першою Пречистою (15 серпня), перед днем строгого посту на Івана Пісного (29 серпня), перед Здвиженням (14 вересня), перед Покровою (1 жовтня), Виденням (21 листопада), Різдвом, Водохрещем та дві Великопісні.

Жінки мають за великий гріх у святу п'ятницю прясти, ткати, вишивати, м'яти і тіпати коноплі, прати і золити плаття. У дванадесятницю забороняється купати дітей, навіть розчісуватись, а чоловікам — виходити з плугом у поле, щоб, бува, не запилити богиню. Мокоша жорстока до невіруючих та милосердна і добра до тих людей, хто молиться і слухняно виконує її веління. До жінок, котрі в день Святої П'ятниці працюють, Мокоша обов'язково з'являється в образі дуже бідної жінки: її тіло пошпиговане голками, поніжечене веретенами, порізане ножами та попроколюване цвяхами. Святий обов'язок богині Мокоші ходити землею, благословляти людей на добрі діла і карати тих, хто вчинив провину. Жінкам, котрі дотримуються її обітниці, мудра мати у потрібний час допоможе вилікуватись від злих чарів, відверне намовляння, прийме пологи, навчить рукоділлю, позбавить вад...

Головне свято богині Мокоші відзначається у найближчу до 28 жовтня п'ятницю. Кожна свята п'ятниця є поминальним днем, коли згадують своїх покійних родичів. У цей день суворо забороняється працювати веретеном, голкою та ножицями, бо саме в цей час добрі душі-Лада відвідують свій рід, а тому бояться, щоб не поколотися. В цей день моляться і до інших богинь: Лади, Дани, Діванни, рожаниць, а безплідні жінки моляться ще про потомство. Тоді ж на Дівич-горі приносили в жертву богині Мокоші снопки льону й вишиті рушники та освячували плоди, трави, квіти, які використовували протягом року для лікування. Дівчата на виданні цього дня ворожили та вихвалялися одна перед одною прядивом, своєю майстерністю вишивання, ткацьким чи кравецьким умінням. То були оглядини не лише виробів, а й юних майстринь перед парубками та майбутніми свекрухами.

Після святої П'ятниці з наступного дня уже можна починати важливі роботи: вишивати, ткати, шити одяг...

Богиня Мокоша особливо піклується про вологу (дощ, струмки, річки), а тому великій матері всього живого поклонялися також і біля криниць, де завжди мало бути зображення богині, а також посуд, аби подорожній міг напитися води. В легендах і казках герой, стрибнувши у колодязь, потрапляє у підземний світ. Вода, випаровуючись, через дощові хмари повертається знову на землю. Наші предки вірили, що джерельна вода в криниці єднає людину з її минулим і майбутнім, а тому, виконавши певні магічні чаклування з криничною водою, можна накликати дощ.

Чудова пора осінь! Саме цієї пори найбільше вабить до себе чарівливо-таємниче царство богині. Кожного зачаровує тихий кришталевий день! Опадає строкате листя з дерев і кущів. Уже скоро обважнілі від дощів хмари закриють натомлене сонце... В цю чудову пору падолисту богиня Мокоша оплакує людські гріхи, слізьми-дощами обмиває душі тих, хто залишив земне життя і полинув у зоряне царство. Оздоровити цілющими Мокошиними слізьми душу — то ніби джерельної води напитися.

Зі слова "мок" (мокрий) виникло слово Мокоша. Не випадково люди одну з річок так і назвали — Мокша.

Своїми сльозами велика богиня-мати вміє звільняти душу від туги та пригнічення. Вона, як та ніжна трепетна квітка мак, несе в собі незнищенну пам'ять роду. Мак п'янить, як любов. Колись богиня Мокоша вилікувала маком від безсоння сина одного з могутніх богів. З давніх-давен на землях Оріани мак святили та обсівали ним людей і поля, бо вірили, що ця чарівна квітка богині має магічну силу, яка захищає від усякого зла. Дівчата, в сім'ях яких був загиблий, з любов'ю і сумом вишивали узори з маком на сорочках, а на голову клали віночки з семи маків, присягаючи правічній богині зберегти й продовжити свій рід, бо маки — то її первовічна краса і молодість.

Безкінечна нитка життєтворящого Дерева вічності богині-прялі з доісторичних часів стала оберегом натруджених, зашкарублих, але завжди ласкавих маминих рук. Образ богині — то живий храм вічних сподівань і надій людської матері. Він повен смутку і страждання, але в ньому вдосталь і материнського щастя. На рушниках землі жіночими маминими руками вишиті сонце, місяць і зорі, голос материнсь[illegible]ї душі і вогненна батьківська енергія, немеркнуче життя і ніжність, незнищенна пам'ять роду і любов.

Жінка-господиня займає чільне місце у святочних жертвах богам поруч з мужем-господарем. У найдавніші часи родом порядкувала жінка, яку всі за мудрість та життєвий досвід називали Матір'ю Коша — громади або общини. Мо — мати, кош — плетена кошівниця для зерна. Мокоша — велика богиня — мати врожаю!

БЕРЕГИНЯ

Оселя — то священний вогонь душ дідів-прапрадідів, який палахкотить в оселі!

Мамина пісня — то священний небесний вогонь душ дідів-прапрадідів, що горить у ній!

Квітка, колодязь, журавель у небі, бабусина вишиванка, дідусева казка, вірність, віра, любов — священний вогонь душі Берегині.

Тільки Берегиня, богиня добра і захисту людини, здатна оберегти оселю, всю родину, а заразом і весь родовід від чорного мороку зла.

Храм великої богині стоїть посеред неба-сонця, на його алтарі богині-діви підтримують вічний вогонь, а боги кожен день приносять їй жертви — найкраще вино, хліб, садовину та городину... З предковічних часів велика богиня є Берегинею життєдайної Матері-Землі, того могутнього та таємничого світу, який тримає в собі життєтворяща материнська сила. В ім'я всеправедного Господа та всюдисущого світла Дажбога богиня Берегиня приносить у життя людини життєві радощі та свіже оновлення на вічну славу зоряного неба предків. З найдавніших часів прийшла до орія Берегиня. То їй наші діди-прадіди приносили у жертву все, щоб вона задобрила нищівні сили, бо лише Берегиня могла оберегти їх від упирів та інших злих сил. За ту первісну оріанську вдячність полюбила Берегиня жити біля людських осель. Особливо влітку, в перший день Зелених свят, коли увесь світ святкує її прихід, а кожна дівчина зустрічає свою долю; коли з неба усміхається сріблястий ясен-місяць. Любить Берегиня водити хороводи дівчат на берегах рік та озер, навколо молоденьких, заплетених вінками та вітами білокорих беріз. Там, де вона співає своїх чарівних пісень, трава росте соковитішою, а на ланах і полях хліб родить багатше.

У кожну оселю велика богиня приносить священний небесний вогонь, який підтримує вся родина. Берегиня захищає оселю, родинне багаття, насамперед малих дітей, від хвороб, лютого звіра, а то й смерті. З давніх-давен Берегиня стала оберегом непорушної та глибокої вірності подружжя. Боронь Боже, щоби загас священний родинний вогонь! У молодій сім'ї Берегиня дбає про лад у хатньому господарстві: щоби дружина переймалася своїм чоловіком, а чоловік піклувався про свою милу. Як тільки богиня Берегиня бачить, що ось-ось вогонь кохання згасне, буває, підкине в нього галузочку та чарівно усміхнеться. Тоді в засмучених душах знову спалахує

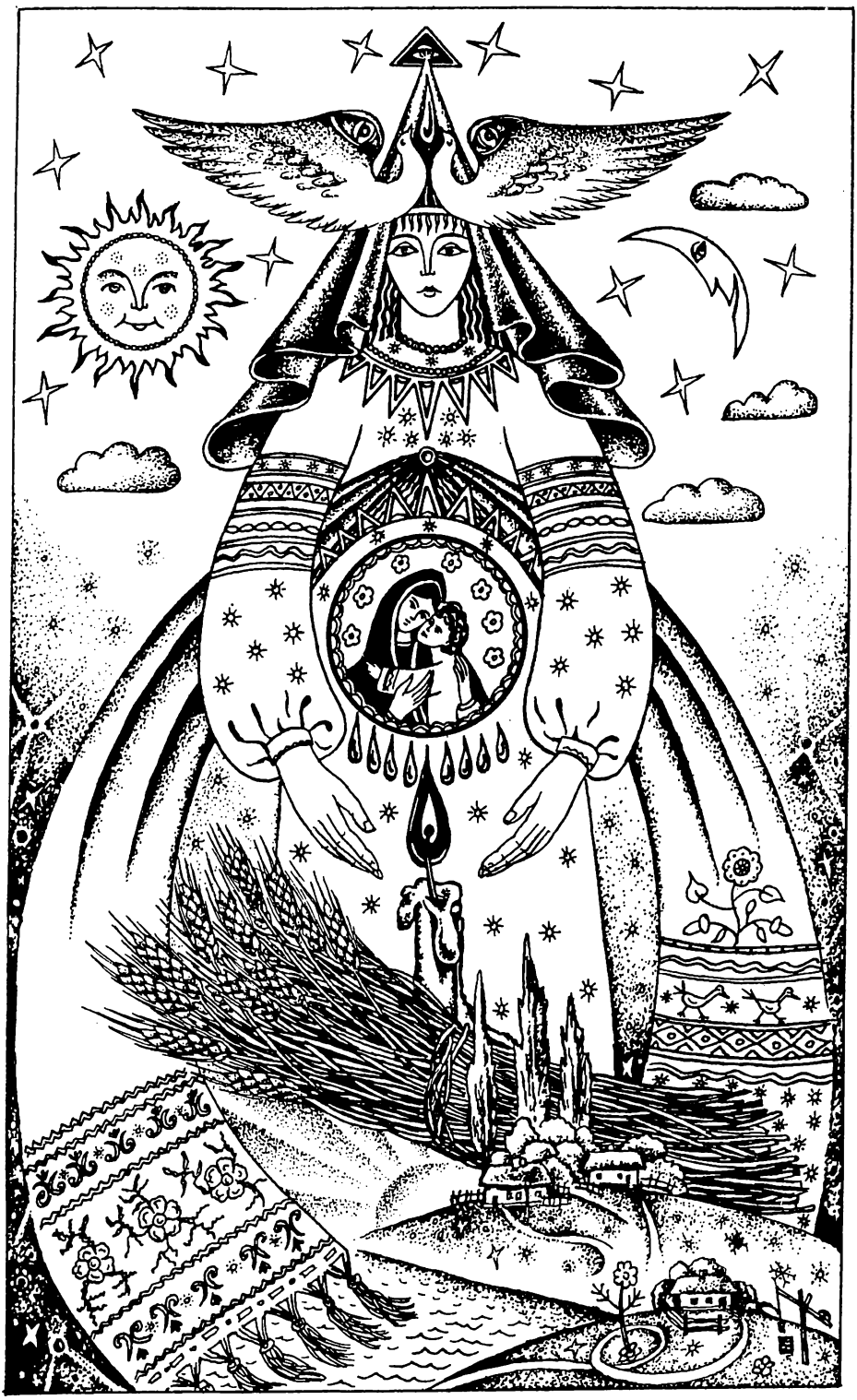

вогонь, а в серцях — лагідне тепло і невичерпна ласка. Сумує Берегиня над згаслим багаттям тієї сім'ї, котра не вберегла вогнища у своєму помешканні. В таку оселю приходить біда. Ось чому велика богиня оберігає вогонь родини, який обігріває житло; тоді в хаті завжди буде материнське тепло, ростимуть щасливі діти і лунатиме пісня.

Передусім Берегиня освячує в хаті піч. В оселі вона не лише осередок тепла, а й духовний символ, вісь сімейного життя, що згуртовує та оберігає рід і родовід. Місце для Берегині завжди посеред оселі. Тут, навколо священного вогнища, подалі від суєти, родина знаходить мир і спокій; тут завжди мають бути лише згода, любов і висока мораль. На чільному місці господиня прикрашала піч чарівною квіткою-панною та розмальовувала її в різні кольори. Коли члени родини з тих чи інших причин залишали рідне помешкання, щоб поселитися на іншому місці, вони брали з собою вогонь з алтаря богині Берегині, щоб запалити його у новому родинному вогнищі. Вшановуючи велику богиню та своїх предків, коли в дім приходила молода невістка, на священному алтарі богині випікали хліб і, коли він був спечений, молоде подружжя, поділивши порівну між собою, з'їдало його.

З незапам'ятних часів прославила себе Оріана у вишиванках. Кожна дівчина на виданні мусила сама наготувати посаг — вишити вдосталь рушників, щоб обдарувати ними сватів та почесних гостей на весіллі. А мережана сорочка для милого була символом-оберегом вимріяної долі. Рушники із зображеннями Берегині вивішували над вікнами і дверима, боронячи домівку від чорних сил. Невеличкі глиняні або мідні обереги із зображенням Берегині захищали відкриті місця тіла, тому їх носили на грудях. Образ Берегині вирізьблювався на лиштвах віконниць, на дверях, щоб оберегти оселю від проникнення в неї злих духів.

Слово "оберег" означає те, що треба мати "о березі", тобто при березі, звідси — оберігати. Найкраща жертва богині Берегині — пахучі трави, особливо полин, любисток, м'ята та лепеха.

Другим важливим предметом в оселі вважається ліжко. Подружнє ложе покривалось ліжником, на якому вишивався орнамент у вигляді ромбів, що є символом родючості. Велика Богиня — Берегиня родючості. Наші діди-батьки щиро молилися Берегині, бо свято вірили, що при народженні людини Бог неодмінно посилає їй і долю — добру чи лиху. Щоб захистити родючість від сил зла, над ліжком вішали зброю — лук, меч, кинджал...

Чарівна квітка-пані на вишиванках оберігає біле, червоне та чорне зерно-сім'я, а отже й дух, кров та землю-плоть для зародження нового життя, щоб добрі сили Берегинь плекали ростунців.

Як колись іще Сокіл-Род творив світ з яйця, так і жінка-мати споконвіку також творить священний світ майбутнього — особливий загадковий світ

людини. У знайдених найдавніших орнаментах писанок богиня Берегиня зображена обов'язково з піднятими вгору руками. Спочатку її зображували у вигляді перехрещених подвійних рисок, що так часто зустрічаються у вишиванках та писанках. Такий елемент орнаменту називається "черепашками". На кінчиках рисок деяких "черепашок" зафіксовано надломи, що нагадують руки. Зустрічаються писанки із зображенням чотирирукої, навіть шестирукої Берегині. Їх можна зустріти на деяких археологічних знахідках епохи бронзи. Найстародавніша богиня добра і захисту прийшла з давньої Оріани до своїх нащадків зображенням Оранти-Лади в соборі Святої Софії, що в славному граді Кия.

Берегиня — то мамина пісня, що любов'ю, вірою і красою лине з Вирію-Раю колядками та щедрівками, веснянками та гаївками, купальськими та іншими піснями.

Берегиня — то блискавка і грім Перуна; веселка в сонці Дажбога серед краси і сили звичаїв орія-хлібороба, його обов'язків і законів.

Велика богиня — це триєдина життєтворяща сила безмежних небес премудрої Лади у світлі і вічності життя всемогутнього Лада.

Безгрішною і вільною народжується людина, а воля і є Берегинею! Ніякі сили зла не здатні здолати віру, пісню, родовідну пам'ять і волелюбний дух народу, якщо його віра щира і благословенна на святій Матері-Землі. Немає віри, вищої від любові Берегині до свого народу, як немає віри, вищої за віру до рідного Бога!

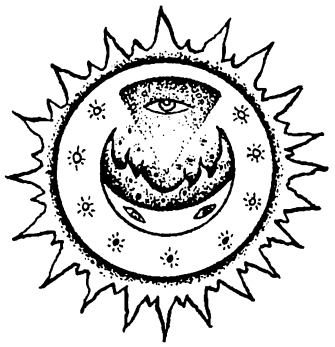

ЧУР І ПЕК

Чур опікується живим вогнем душ наших предків. Він є охоронцем добробуту дому та заступником роду в разі небезпеки. Принесений давним-давно з неба на землю вогонь Сварога став оберегом на дорозі вічності, яка по смерті людини веде у зоряне царство духа предків.

Іменем Кочур називають мальовничу місцевість неподалік Києва, у напрямку Бишева, де несе свої води річка Ірпінь. Там, на одному з пагорбів, колись стояв величезний ідол, виліплений з глини і всередині якого, мов у печі, завжди палав вогонь, за яким постійно наглядала сторожа. Коли ж у когось в оселі пригасало вогнище, люди ішли за вогнем "к Чуру", до свого доброго бога, бога домашнього тепла і затишку.

Піч у хаті давно стала святинею, бо це — родинний вівтар, в якому перебувають добрі духи-душі родинного вогнища, і саме там, у міцній деревині, живим вогнем пам'яті немеркнучого зоряного світу прародителів причаївся Чур — добрий дух дому. Жінка для нього — то постійна Берегиня домашнього вогнища; Чур допомагає людині вберегтися від зла, коли та говорить "Чур, моє". Чур лише тоді вважає новий дім житлом, коли в печі спалахує його вогонь. Саме тому піч у наших батьків-дідів завжди була своєрідним центром, біля вогню якого щодня збиралася вся рідня. Родинне вогнище згуртовувало родину і сусідів, біля нього люди розповідали про сучасне й минуле, складали думи і легенди, співали пісні, а ще, бувало, прислухалися до цвіркунів, бо вірили, що в них живуть душі прародителів. Вшановуючи Чура, господар вирізьблював його зображення на деревині, а господиня вишивала на рушниках.

Перш ніж покинути цей світ, душа померлої людини перебуває поблизу свого дому, де ще лежить її тіло. Душу від демонів стереже її ангел-охоронець. Біля тіла ставиться горнятко, щоб вона востаннє напилася води, та запалюється свічка родинним вогнем домашнього бога Чура. Запалену свічку дають померлому в руки, щоб освітлював собі дорогу у зоряне царство. За віруваннями предків, запалений вогонь свічки відіграє важливу роль у збереженні та продовженні роду. Вогонь страсної свічки має неабияку магічну силу, оберігає від грому. Орданською свічкою підпалюють трохи волосся, щоб дитина була сміливою та набиралася розуму. На весіллі вогонь є символом плодючості та продовження роду. Домашнє вогнище, як і вогонь

свічки, має велику очищаючу силу, і коли він палає в оселі — з неї тікає всяка нечисть. І ніяким злим та ворожим силам, в личині Пека, не здолати цієї святості, допоки горить той живий вогонь.

У разі небезпеки в родині говорять закляття: "Чур тобі, Пек!" — і тоді хатній бог вступає у боротьбу зі страхітливим Пеком, богом бійок і біди, який живе глибоко під землею, в самому пеклі, куди провалюються душі грішників і де їх мучать чорти.

Пек може забрати до пекла невинних та добрих людей, особливо намагаючись затягнути туди славних та мужніх воїв-ратаїв. І хоча цей кровожерний син Чорнобога і Мари дуже страшний, та все ж — лякливий, як і всі темні сили, що бояться життєтворящого світла та живого вогню пам'яті предків. З усіх небесних і земних богів лише Чур може проникнути у підземне царство пекла. Ось чому його так боїться Пек — ні один демон не в змозі перешкодити їхньому поєдинку. Тоді землю трясе так, що хати хитаються, а люди припадають до Матері-Землі в молитві, бо вірять і сподіваються, що лише Чур в силі повернути праведну людину до Вирію, де знаходиться рай — вічне життєтворяще світло сонця.

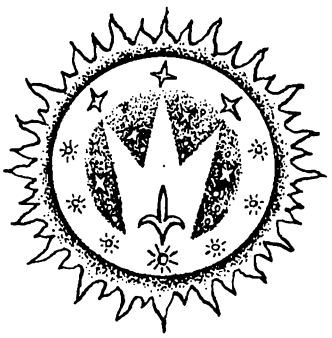

ТРОЯНЦІ

Єдиносущий всеправедний Боже! Могутній Роде та премудра Ладо! Ви подарували як нашим пращурам, так і їхнім нащадкам наймилішу, найродючішу в світі Землю-Матінку, ім'я якої — Оріана.

О Оратаніє-Україно! Твій багатотисячлітній зоряний шлях увінчаний святою правдою пам'яті та слави надзвичайної мужності, мудрості, високого духу безсмертних божих синів Сонця-Дажбога:

— Загадкові орії, таємничий Сур'яград — град Сонця, наймогутніші стародавні племена сумерійців, пелазгів, етрусків, венедів, сарматів, амазонок, скіфів;

— Стародавні поселення площею в сотні гектарів, землеробський хист (приміром, орії вирощували десять злакових культур);

— Волхви — стародавні жерці та їхні вражаючі знання з астрології, медицини, географії та будівництва;

— Найдавніший ритуальний календар (II-V століття н.е., знайдений у с. Мезиня, що на Чернігівщині);

— Будівлі, яким щонайменше 10-12 тисяч років і які так подібні до українських хат-мазанок. Примітивні мазанки на території Риму появилися лише три тисячі років тому;

— Санскрит — єдина мова, якою наші предки говорили 5000 років тому. Сьогодні вона відчутна в усіх індоєвропейських мовах світу;

— Бог — стародавнє українське слово, як і молитва, храм, вівтар, небо, пекло, душа... Вони старіші за слова Саваоф, Єгова, Адам, Мойсей, Аллах;

— Малюнкам прапрадавніх митців — 15-20 тисяч років, а знайдені вони в печерах Оріани-України;

— Колесо — то символ та основа цивілізації. Нещодавно біля села Старосілля на Херсонщині археологи знайшли два дерев'яні вози, яким більше п'яти тисяч років;

— Сумерійці першими в світі створили для своїх дітей школи; мали свою абетку та клинописне письмо;

— Будда прийшов в Індію оріанським шляхом із символом Сонця на грудях;

— Заратустра — один з перших великих моралістів, від якого світові релігії запозичили поняття бога — добра і диявола — зла. Народився в Медії, володарями якої були скіфи, їхня ж батьківщина знаходилася на північ від

Чорного моря. Про Будду та Заратустру написано в "Ведах". Це — священні пісні, складені в Оріані та принесені 5000 років тому до Індії, яка успадкувала цей найстародавніший писемний пам'ятник Людині;

— Дивні керамічні вироби, статуетки, писанки...;

— Світогляд та вірування предків;

— Грецька, індійська та багато інших міфологій і міфотворень світу виникли набагато пізніше від світогляду наших прародителів;

— Різдвяні свята, Свята вечеря, колядки, щедрівки, Стрітення, Великдень, Вербна неділя, Зелені свята, Купала, Обжинки, любов до пісні, розмаїття духу творення зоряним царством предків кличуть нас сьогодні в майбутнє.

О Дніпре-Славутичу!

Вічно колихатимуть твої прозорі води сиву давнину найстарішого граду людей — Сур'яграда-Києва. Дванадцять тисяч літ тому тут, на трьох священних пагорбах, поселилося одне з наймогутніших венедських племен — троянське. З вірою у троїсту силу Дажбога, в Золоте Трисуття, з вірою в немеркнучу святість та виконуючи волю волхвів, а отже і волю предків, заради майбуття та продовження вічності роду вони ішли у світ, аби збудувати не один град, ім'я якому — Сонце!

Усе тоді було у світі: і воля, і кара Божа!

Великою і могутньою була легендарна Троя. Заснував цей сонячний град славний правнук Дажбога — Іллірій. Крім Іллірії (Північна Італія), венедська держава об'єднувала землі від Адріатичної затоки до Дунаю.

Місто Троя було зруйноване греками за часів Троянської війни (1194-1184 рр. до н.е.), про що знаємо від Гомера (VIII століття до н.е.) з його Іліади, і відкрите лише 1871 року за 25-30 км від гирла Босфору Т.Шліманом.

Не минула кара Божа й Атлантиди, яку поглинули океанські води. Сумерійські клинописи розповідають, що лише один з титанів Атлантиди залишився праведним — боги дозволили своєму улюбленцю побудувати багатоповерховий ковчег та врятуватися. Сталося те в долині Тигру і Євфрату, коли вода з'єдналася з небом і ніде не було видно землі. Останній з велетнів розказав людям про світовий потоп, спогади про який упродовж тисячоліть переповідалися від покоління до покоління, аж поки, врешті, не були переказані Ноєм та записані в Біблії.

Так від страшної кари Господньої загинули велетні-титани, божі сини, які пізнавали людських дочок і в своїй розбещеності не могли позбутися зла, що коїли повсякденно.

Господь дарує людині життя. Вона має йти у світ праведним шляхом, не звертати з нього, бо може знову впасти в гріх, а там, де правлять злі демони, — тьма. Шлях сонячних синів зоряний, але тяжкий і тернистий, дарований та прокладений для нас предками, а тому воістину Великий та Святий!

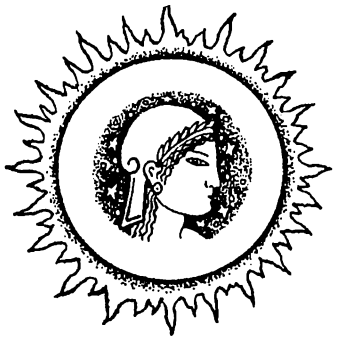

АМАЗОНКИ

Свята мати, первородителька племен наших, премудра Лада благословила безсмертям своє материнське дитя — Жінку-Матір. Уже не одне тисячоліття той дух косацької вольності, мужність, ніжність і навіть жорстокість, споконвічне прагнення до рівноправності жінки з чоловіком приваблюють та інтригують уяву всього світу.

Омужені — так називало себе в добу Матері світу мужнє давньоукраїнське плем'я III-I тисячоліття до н.е. Легендарні амазонки займали величезні території від приазовських та причорноморських степів низу Дніпра — до Балтійського моря.

Знаменитий афінський оратор та історик Лісій (459-380 рр. до н.е.) розповідає, що амазонки жили на берегах ріки Фермодонт, де була розташована їхня столиця Феміскира (Мала Азія), і єдині серед сусідніх народів мали залізну зброю та володіли таємницею рослинного клею, який оберігав ту зброю від псування навіть у вогні.

Амазонки першими навчилися їздити верхи, тому їхня поява серед ворогів завжди була несподіванкою. То справді було неабияке видовище, коли дівоче військо в коротких спідницях, блискавично, з диким виючим криком, від якого холонуло в серці, вривалося у ворожий стан. Амазонки, сидячи на своїх баских конях, уміло, заводячи руку за плече, натягували тятиву і стріляли з луків, чого не вміли робити навіть греки.

За свідченнями Гіппократа (460-377 рр. до н.е.), амазонки володіли секретами народної медицини; приміром, ще в дитинстві припалювали собі розігрітою міддю праву грудь, гальмуючи її ріст, що сприяло переходові всієї сили до правого плеча і правої руки, аби можна було вільніше метати спис, володіти подвійною секирою, мечем і луком. У лівій руці вони тримали легкий щит у вигляді півмісяця, а шоломи прикрашали барвистим пір'ям.

Лівою груддю амазонки годували дітей, яких народжували від молодих скіфів, з якими злягалися один раз у рік на велике свято бога Ярила. Коли народжувався хлопчик, його вбивали або калічили, щоб не міг бути воїном, а дівчаток старанно доглядали і виховували.

Іноді, лише задля продовження роду, полонених воїнів залишали на одну ніч, спали з ними, а на ранок заколювали кинджалами. Здебільшого чоловіків

приносили в жертву, виражаючи своє благоговіння та сподіваючись таким чином на прихильність могутніх богів.

Стратегію ведення амазонками війни згодом перейняли скіфи, які саме завдяки їй здобули собі славу непереможних після того, як їх не здолало велетенське сімсоттисячне військо перського царя Дарія, що 514 року до н.е. перейшло Босфор і рушило на Скіфію.

Амазонки рідко вступали у відкритий бій. Ворогові завжди доводилося їх шукати. Беручи від степу все необхідне, відганяючи худобу, засипаючи джерела та випалюючи траву, вони зненацька з'являлися і знову десь зникали. Коли ворог повертав назад, переслідували його. Тримаючись від противника на відстані одноденного переходу, вони так вимотували його, що той не спроможний був протистояти їм у битві. Тоді амазонки безжалісно його винищували.

Розповідають, що Олександр Македонський, котрий нібито походив з давньоорiанського племені пелазгів, тобто журавлів, теж воював з амазонками.

Діодор Сицилійський (I століття до н.е.) описує царицю Фалестру, яка прибула до жорстокого царя Азії Олександра Македонського у супроводі трьохсот амазонок, аби зачати від нього дитину. В разі народження хлопчика вона погоджувалася віддати його батькові. Це була жінка надзвичайної краси і сили, яка вважала, що народжена від таких хоробрих батьків дитина перевершить усіх смертних. Син Аммона-Зевса провів з нею тринадцять днів. Фалестра з великими почестями та дарунками повернулася в Сарматію. Цар-Мати — промовисто говорить саме за себе її ім'я.

Могутнє давньоукраїнське плем'я амазонок дало про себе знати після останньої битви з греками, з якими постійно вело війни. У битві, описаній Геродотом, який жив у V столітті до н.е., греки перемогли цих войовничих жінок, багатьох захопили в полон і повезли на трьох кораблях додому. Коли вітрильники вийшли в море, греки вирішили відзначити свою перемогу вином. Невдовзі здійнялася буря, амазонки напали на своїх переможців і перебили їх усіх до одного. Висадившись на скіфській землі, захопили табун коней і почали громити скіфські городища. Царі скіфів задля приборкання войовничих дів послали молодих воїнів. Як заздалегідь було спланова но, битва не відбулася — юнаки вступили з юними амазонками в інтимні стосунки. Так народилося плем'я сарматів, які жили на схід від Дону. Головою в родині була жінка, яка продовжувала спосіб життя амазонок. Разом з чоловіком їздила верхи на полювання і війну, носила чоловічий одяг. Жодна жінка з цього племені не виходила заміж, поки не вбила хоча б одного ворога. Згодом сармати нещадно розгромили своїх батьків, скіфів, поклавши край непереможній Скіфії.

Давньогрецький міф розповідає про дев'ятий подвиг Геракла, сина Зевса, який приблизно в 1220-1218 рр. до н.е. прибув в Оріану, де воював з амазонками. Тоді взяв в облогу їхню столицю Феміскиру і здобув для доньки царя Еврістея Адмети чарівний пояс цариці Іполіти, подарунок бога війни греків Ареса. Матір цариці, тридцятивосьмирічну красуню Антіону, Геракл віддав своєму вірному другові Тесею, сину афінського царя Егея.

За легендою, Геракл заночував якось у степу, закутавшись у левову шкіру. Коли пробудився, побачив — уся земля вкутана білим покривалом — холодним, але легким, який тане на долонях, снігом. Такого дива він ще ніколи не бачив. Став шукати коней — зустрів жінку, нижня частина тіла якої була як у змії. Від неї народилося три сини, молодшого з яких назвали Скіфом. Скіфи гордилися своїм могутнім родом.

Як символ Праматері, дочки Дніпра-Борисфена, напівдіви-напівзмії, згідно з легендою, що її повідав Геродот, амазонки почали носити довгу дівочу косу, ознаку дівочої вольниці, бо за віросповіданням були язичницями, сонцепоклонницями.

Запорозькі козаки XVI-XVIII ст. називали себе нащадками сарматів, а отже, і славних амазонок-косачок. З тих давніх часів передався звичай залишати на голові пасмо волосся, бо, на думку предків, там перебуває людська душа, яка оберігає людину і продовжує її життя.

Легенди розповідають, що в Іллірії, на території стародавньої Італії, жило плем'я жінок, які, коли були в гніві, умертвляли усіх, на кого падав їхній погляд. Такі діви жили ще на острові Родос, але були покарані богами — потоплені за свої магічні чари, які приносили лише шкоду.

Але повернемось до амазонок. Вони брали участь у Троянській війні (XII століття до н.е.) і воювали на боці синів сонця. В одній із битв з греками загинула цариця амазонок Пенфесілея.

Амазонки воювали в Малій Азії, Індії, Карії, Мідії, на Кавказі, де заснували багато міст. В Ефесі вони побудували знаменитий на весь світ храм на честь богині-діви Артеміди.

Аби помститися ненависним грекам за поразку в битві з Гераклом, амазонки пішли на Афіни, де правив Тесей. Увірвавшись у місто, вони захопили пагорб Ареса. Однак згодом афіняни перейшли в атаку і амазонки знову зазнали поразки.

Діонісій Скіфобрахіон (II століття до н.е.) розповідає, як амазонки за багато поколінь до Троянської війни захопили Лівію. Цариця амазонок Мирина на чолі свого війська пройшла Єгипет та Аравію, захопила Сирію, Малу Азію, підкорила Фракію і там, у нерівному бою, загинула з частиною свого війська.

У косацьких загонах царя Святослава (помер 972 р.) служили амазонки-русички, по-чоловічому одягнені та озброєні. У війні з греками завзято билася амазонська рать на чолі з їх отаманкою Славуньою. Чужинці дивувалися, що в ті часи в Україні-Русі ще жили амазонки.

Існує версія: після падіння Трої одні амазонки перебралися в Африку, інші — заселили океанічні острови, а деякі осіли в Південній Америці на берегах знаменитої ріки, яку почали називати їхнім іменем, — Амазонка.

Відгомін тих давніх часів живе і сьогодні. Приміром, у селі Сварицевичі, розташованому серед лісів та боліт Полісся Рівненщини, пам'ять про амазонок дожила до наших днів в унікальному обряді "Водіння Куста". Жінки, які супроводжують на Зелені свята ряджену квітами та листям найвродливішу дівчину, називають себе дівочим військом, або гвардією. Ватага стройових жінок на чолі з Живим Кустом ходять від хати до хати, вітаючи своїх односельців зі святами, а ще з тим, аби вічно жила в зоряному небі душа наших предків.

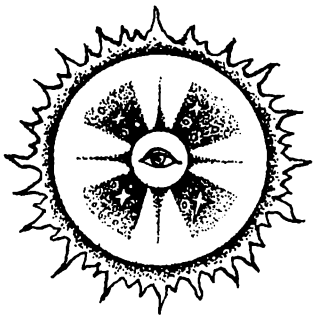

КУЛЬТ ПРЕДКІВ

Нерідний бог, як нерідна мати, — сиротою і чужинцем стає той народ на своїй рідній землі, коли чужа воля запанує в його душі.

Душа орійця — то втілення душі життєдайного Сонця-Сварога, що з доісторичних часів стало для нього Дажбогом. Хто посилає благодійне тепло? Сонце! Вся природа, як і всеоновлююче сонце, має свою душу. Навесні всетворяще сонце оживлює все, приносить із собою після довгої зимової сплячки любов і радість, життя і надію. Навкруги прокидаються струмки, озера, ріки; зеленіють ліси, поля і луки; лунають голоси птахів; своїм неповторним концертом наповнюють весняний вечірній світ жаби... Все ожило! Небо стало святістю і відкрило для землі свої небесні золоті ворота.

Птахи повертаються з Вирію; душі предків також відлітали у Вирій — тож і вони повертаються! Хіба ж під впливом такої чудодійної пори не можуть воскреснути й вони, родителі-прародителі? Наші предки щиро вірили в цю чудодійну силу воскресіння. Усе відбувається з волі Нав'я, тобто померлих родителів, які живуть у полях, лугах, лісах, водах. Віра ця збагачувалась упродовж тисячоліть, бо з тих прадавніх часів орієць тісно пов'язав своє буття зі світом природи — дерев, квітів, трав, птахів, звірів... Тому й питав своїх померлих родичів, звідкіля їх чекати:

Відкіля вас дожидать,
Відкіля вас виглядать?
Чи вас із поля, чи вас із моря,
Чи з високої могили,
Чи з глибокої долини?

Стародавня прадідівська висока культура сьогодні — то слава і честь української нації!

Диву даєшся, скільки неповторної, творчо-геніальної символіки у віковічній спадщині орійця! З віри, що людина й після смерті не припиняє свого життя, а тільки переходить до іншого світу за "новим тілом", аби згодом повернутися до життя через лоно жінки, і постав культ предків. Померлий, відійшовши у Вирій, ставав охоронцем свого роду чи племені. Повертаючись із потойбічного світу, духи-душі дідів-прадідів ставали незвичайними та могутніми охоронцями свого дому. Саме тому, за стародавнім звичаєм, померлого ховали біля порога хати або під покутем. Ось чому,

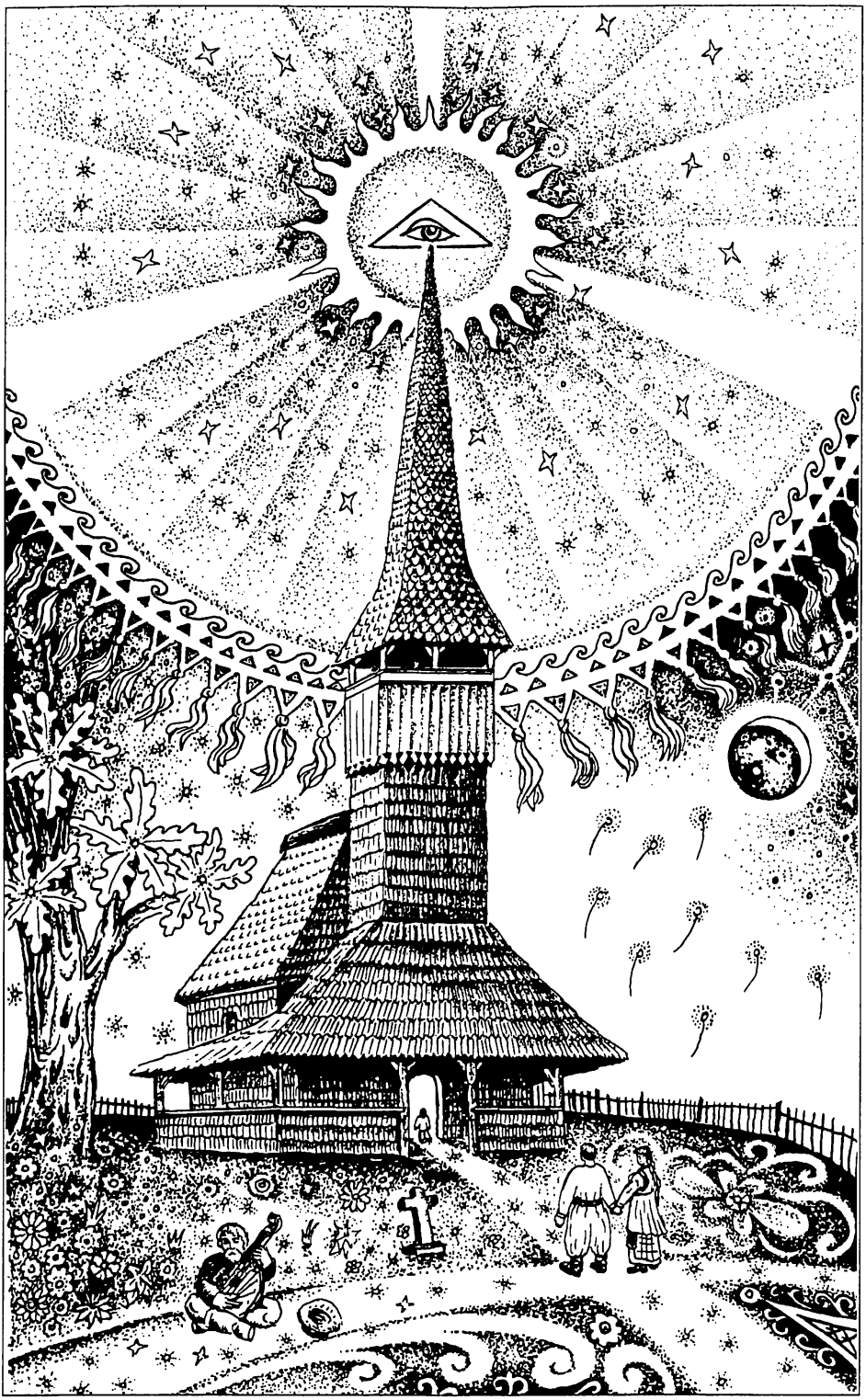

виносячи померлого з хати, тричі постукують труною об поріг. Найчастіше саме там ховали померлих діток, які після поховання іноді приходять до своєї матінки, щоби вона приголубила, а то й нагодувала. Наші діди-батьки вірили в те, що чиста душа дитини — найкращий посланець у зоряне небо і що вони матимуть відтепер свого заступника перед богами, який вимолить благополуччя для родини. Померла мати приходить до своїх безпритульних дітей, аби втішити їх. Так само й інший мрець, покинувши родину в нещасті, може приходити, аби допомогти їй. Ось чому за покійником не було прийнято плакати, бо його смерть уявлялась як перехід до гурту предків, які померли раніше.

Дух предків дружній до всіх членів батьківського роду і вороже ставиться до інших родів. Горе тим нащадкам, які не шанують своїх батьків, особливо на великі свята, — тоді мерці небезпечні для живих, бо мають велику силу. Могила буде порожньою, коли її розкопати вночі, бо тоді мерці виходять зі своїх могил і блукають по землі до перших півнів, після чого повертаються в могилу. Іноді вони приходять до своїх ворогів, аби помститися їм.

Поховання покійника уявлялося як його перебування в родовому місці — в лоні Матері-Землі, тому багато курганів мають вигляд вагітних жіночих фігур у формі яйця, а сама могила посипалася жовтим піском або охрою, що нагадує жовток яйця. На знак особливої пошани в могилу покійнику клали й речі, якими він володів при житті. На цій основі виникла віра в амулети — мініатюрні зображення звірів, птахів, мечиків, топірців, ножиків, ложок, гребенів... Ними людина боронилась від злих сил, через що ці амулети почали називати оберегами.

Наші діди-прадіди вірили, що покійники приходять до родини тричі на рік: навесні — у Великодній четвер (Навський Великдень), влітку, коли цвіте жито, і на Спаса. Саме в такі дні їм конче потрібно догоджати, аби були добрі до свого роду. Тому, переходячи до трапези, годиться піднести їжу насамперед покійникам, приказуючи до них:

— Святії родителі, ходіть до нас хліба-солі їсти.

Або:

— Їжте, пийте, вживайте і нас, грішних, споминайте.

Або:

— Наші рідняки, не поминайте лихом, чим хата багата, тим і рада.

Натомість у Провідну суботу або в інший прийнятий день родина справляла трапезу біля гробків своїх рідних. Покійникам у такі дні приносили різні жертви: пригощали їх поминковим обідом; господар а чи господиня розбивали писанку об намогильний хрест покійника: над батьком-матір'ю — здебільшого син, над дітьми — мати. Приносили на могилу свячену сіль, висипали крихти та рештки їжі, виливали чарку горілки, вина

чи меду, качали та обкачували могилу писанкою-крашанкою і віддавали ці яєчка старцям. Клали цілу писанку та ласощі на могилу, щоби потім їх забрали діти.

Вживання їжі — своєрідний ритуал, що об'єднує людей з предками. Коли за столом збиралася вся сім'я, обід завжди починався з молитви, якою освячувалась їжа. Це — подяка Богу за той первісний хліб, який він дарував людям; їжею покійників вважається коливо — варена пшениця-кутя з медом. Кутя — то обтовчене набіло найдобірніше зерно пшениці, яке мішають з медом і маком. Коливо готують і на Різдво, а після молитви їдять його по ложечці. На Святій вечері присутні усі. В такі дні у кожній хаті має горіти свічка, на вікні чи на покуті стояти склянка чистої води, а на столі повинно залишитись щось із великоднього свяченого. Обов'язково мусить бути і яйце-писанка чи крашанка.

У багатьох місцевостях покійникові в домовину клали галузки свяченої верби. Клали їх у домовину і бабусі-сповитусі, щоб мала чим відганяти потерчат. Потерчата — це дітки, які померли без хрещення. Вони літають у вигляді птиць. Коли хто почує голос страдчати, охрестить його, кинувши йому кусник платка на крижму, та вимовить відповідну молитву, воно стане ангелом, коли ж ні — до семи літ стає нечистим духом, літає і робить людям збитки, але шкодить не дуже. Інколи вони ходять у темноті з каганчиками і заманюють людей у болото.

Вірили і в те, що верба — то небо, яке тримає на собі сонце, а тому має чарівні властивості, бо на вербі навесні найперше оселяються духи-душі покійників, які захищають людину від лихих сил. А оскільки верба раніше від усіх дерев розвивається, то й перша пошана "дідам" в образі верби припадає саме на весну.

Свято вірували наші предки й у зоряне небо, тобто в потойбічне життя, тому орій-воїн ніколи не здавався на війні в полон. Оповідають також, що предки, хоча й переможені, ніколи не віддавали себе в руки ворогів; коли не сподівалися врятуватися — встромляли собі в нутро мечі й так себе добивали. А чинили це тому, що були переконані: забиті ворогами на війні після смерті, як душа вийшла з тіла, служать на тім світі своїм убивцям, не бажаючи служити тим, що його заб'ють. Така в них панувала думка. Думаючи про смерть, орієць мав у серці тільки Бога, проймаючись любов'ю до Нього, Всесвіту і Людства.

Ще в доісторичні часи наші предки дуже вірили в очищувальну силу вогню, а тому ще довго зберігали звичай спалювати покійників: вважалося, що таким чином душа людини одразу йшла у Вирій. Поховальне багаття запалювали від родинного вогнища, яке слугувало померлому упродовж усього життя. Таке жертвоприношення богам знову спускалося на землю у вигляді дощу, поживи, сімені людини. Так досягалося безсмертя та підтримувалась єдність

людини із Всесвітом. Наші пращури глузували з арабів, які кидали чоловіка в землю, де його їдять гади й хробаки. Арабський письменник X століття Масуді повідомляє, що "як помре в них чоловік, то разом з ним палять його жінку, а як помре жінка, то чоловіка не палять. Коли ж помре нежонатий, то його одружують після смерті". Жінки при цьому йшли за своїми ладами добровільно, бо вважали, що чоловік і на тому світі буде жити з нею. Звичай одружувати нежонатого померлого зберігся аж дотепер: дівчину на виданні чи парубка вбирають, як під вінець, на труні несуть коровай, поруч ідуть дружки та старости.

У давнину культові відправи здійснювали волхви. Жерці храмів не лише знали, як приносити жертви богам, але й були ворожбитами, знахарями, використовували обрядові пісні-молитви. Спочатку культовими зображеннями були прикрашені дерева, снопи, маски на обличчях учасників обрядодійства. Пізніше святилище, де молилися наші прапрадіди, почали називати капищем. Прямо під небом, десь біля річки, озера чи на пагорбі, ставили одухотворене дерев'яне зображення божества, часто прикрашене золотом і сріблом, коштовними самоцвітами, до жертовника якого народ приходив молитися. Найвищим небесним божествам — Сварогу, Хорсу, Дажбогу, Перуну, Мокоші — присвячували храми. Храми та святилища були священним непорушним притулком для кожного, хто вручав себе під захист божества. Вчені вважають, що ці храми мали банне завершення, божество сягало бані і стояло біля протилежної до входу стіни. Були вони високі, зовні і всередині прикрашені малюнками і плоскорізьбами.

Упродовж віків дивовижні і надзвичайні храми — а такими вони були й насправді, як про це згадують деякі письмена, — палили і нищили усілякі прийди та зайди. Вони прагнули, щоб орієць забув себе і мову своєї землі, але й до сьогодні не зотлів, не зник дух зоряного неба предків. Не зникло і набуте у віках мистецтво будівництва: руйнувалася плоть споруди, та не зникав її дух. Захищений Всебогом, дух предків зберігся в найдавніших карпатських храмах. Ці величаві будівлі завершуються шпилем, донизу храм звужується ламаною лінією великої кількості заломів і поверхів.

Харківський професор Ф. Шміт у книзі "Мистецтво старої Руси-України" (1919 рік) писав: "Український стиль є ніщо інше, як старовинний українськоруський дерев'яний стиль, форми якого відходять ще в глибину дохристиянських часів і повинні знайти собі пояснення у фактах праслов'янської або праруської історії, фактах, яких ми не знаємо і, мабуть, ніколи точно не взнаємо". Коли цей стиль цілком сформовано виглядає у XVII столітті, як це бачимо у численних варіантах, які повторюються по

чи меду, качали та обкачували могилу писанкою-крашанкою і віддавали ці яєчка старцям. Клали цілу писанку та ласощі на могилу, щоби потім їх забрали діти.

Вживання їжі — своєрідний ритуал, що об'єднує людей з предками. Коли за столом збиралася вся сім'я, обід завжди починався з молитви, якою освячувалась їжа. Це — подяка Богу за той первісний хліб, який він дарував людям; їжею покійників вважається коливо — варена пшениця-кутя з медом. Кутя — то обтовчене набіло найдобірніше зерно пшениці, яке мішають з медом і маком. Коливо готують і на Різдво, а після молитви їдять його по ложечці. На Святій вечері присутні усі. В такі дні у кожній хаті має горіти свічка, на вікні чи на покуті стояти склянка чистої води, а на столі повинно залишитись щось із великоднього свяченого. Обов'язково мусить бути і яйце-писанка чи крашанка.

У багатьох місцевостях покійникові в домовину клали галузки свяченої верби. Клали їх у домовину і бабусі-сповитусі, щоб мала чим відганяти потерчат. Потерчата — це дітки, які померли без хрещення. Вони літають у вигляді птиць. Коли хто почує голос страдчати, охрестить його, кинувши йому кусник платка на крижму, та вимовить відповідну молитву, воно стане ангелом, коли ж ні — до семи літ стає нечистим духом, літає і робить людям збитки, але шкодить не дуже. Інколи вони ходять у темноті з каганчиками і заманюють людей у болото.

Вірили і в те, що верба — то небо, яке тримає на собі сонце, а тому має чарівні властивості, бо на вербі навесні найперше оселяються духи-душі покійників, які захищають людину від лихих сил. А оскільки верба раніше від усіх дерев розвивається, то й перша пошана "дідам" в образі верби припадає саме на весну.

Свято вірували наші предки й у зоряне небо, тобто в потойбічне життя, тому орій-воїн ніколи не здавався на війні в полон. Оповідають також, що предки, хоча й переможені, ніколи не віддавали себе в руки ворогів; коли не сподівалися врятуватися — встромляли собі в нутро мечі й так себе добивали. А чинили це тому, що були переконані: забиті ворогами на війні після смерті, як душа вийшла з тіла, служать на тім світі своїм убивцям, не бажаючи служити тим, що його заб'ють. Така в них панувала думка. Думаючи про смерть, орієць мав у серці тільки Бога, проймаючись любов'ю до Нього, Всесвіту і Людства.

Ще в доісторичні часи наші предки дуже вірили в очищувальну силу вогню, а тому ще довго зберігали звичай спалювати покійників: вважалося, що таким чином душа людини одразу йшла у Вирій. Поховальне багаття запалювали від родинного вогнища, яке слугувало померлому упродовж усього життя. Таке жертвоприношення богам знову спускалося на землю у вигляді дощу, поживи, сімені людини. Так досягалося безсмертя та підтримувалась єдність

людини із Всесвітом. Наші пращури глузували з арабів, які кидали чоловіка в землю, де його їдять гади й хробаки. Арабський письменник X століття Масуді повідомляє, що "як помре в них чоловік, то разом з ним палять його жінку, а як помре жінка, то чоловіка не палять. Коли ж помре нежонатий, то його одружують після смерті". Жінки при цьому йшли за своїми ладами добровільно, бо вважали, що чоловік і на тому світі буде жити з нею. Звичай одружувати нежонатого померлого зберігся аж дотепер: дівчину на виданні чи парубка вбирають, як під вінець, на труні несуть коровай, поруч ідуть дружки та старости.

У давнину культові відправи здійснювали волхви. Жерці храмів не лише знали, як приносити жертви богам, але й були ворожбитами, знахарями, використовували обрядові пісні-молитви. Спочатку культовими зображеннями були прикрашені дерева, снопи, маски на обличчях учасників обрядодійства. Пізніше святилище, де молилися наші прапрадіди, почали називати капищем. Прямо під небом, десь біля річки, озера чи на пагорбі, ставили одухотворене дерев'яне зображення божества, часто прикрашене золотом і сріблом, коштовними самоцвітами, до жертовника якого народ приходив молитися. Найвищим небесним божествам — Сварогу, Хорсу, Дажбогу, Перуну, Мокоші — присвячували храми. Храми та святилища були священним непорушним притулком для кожного, хто вручав себе під захист божества. Вчені вважають, що ці храми мали банне завершення, божество сягало бані і стояло біля протилежної до входу стіни. Були вони високі, зовні і всередині прикрашені малюнками і плоскорізьбами.

Упродовж віків дивовижні і надзвичайні храми — а такими вони були й насправді, як про це згадують деякі письмена, — палили і нищили усілякі прийди та зайди. Вони прагнули, щоб орієць забув себе і мову своєї землі, але й до сьогодні не зотлів, не зник дух зоряного неба предків. Не зникло і набуте у віках мистецтво будівництва: руйнувалася плоть споруди, та не зникав її дух. Захищений Всебогом, дух предків зберігся в найдавніших карпатських храмах. Ці величаві будівлі завершуються шпилем, донизу храм звужується ламаною лінією великої кількості заломів і поверхів.

Харківський професор Ф. Шміт у книзі "Мистецтво старої Руси-України" (1919 рік) писав: "Український стиль є ніщо інше, як старовинний українськоруський дерев'яний стиль, форми якого відходять ще в глибину дохристиянських часів і повинні знайти собі пояснення у фактах праслов'янської або праруської історії, фактах, яких ми не знаємо і, мабуть, ніколи точно не взнаємо". Коли цей стиль цілком сформовано виглядає у XVII столітті, як це бачимо у численних варіантах, які повторюються по

всій Україні від Карпат до Слобожанщини, то "можемо сміливо зробити висновок, — говорить проф. Шміт, — що початки його відходять до значно давніших на кільканадцять віків часів".*

Спогади про храми наших предків знаходимо в араба Масуді, у "хроніці" єпископа Дітмара, в Адама Бременського, Гельмольда, Оттона Поморського, в "Історії данській" Саксона Граматика тощо.

Арабський історик Масуді у своєму творі "Золоті луги" детально змальовує слов'янський храм, на одному з каменів якого були написані пророцтва. Ось як про це розповідає вчений: "У краях слов'ян були будинки (тобто храми), що шанувалися ними. Між іншим, був у них храм на горі, про яку писали філософи, що вона — одна з найвищих гір у світі. Про цей храм є оповідання про якість його будівлі, про розміщення його різнорідного каміння і про їхній колір, про дірки, зроблені в горішній його частині, і що в цих дірках зроблено, аби наглядати над сходом сонця, про покладене туди коштовне каміння, і про знаки, зроблені в ньому, які вказують на майбутні події та остерігають від випадків перед тим, як вони збудуться, про звуки, що їх чути в його горішніх частинах, і про те, що станеться з тими, хто слухає ці звуки".

"А другий храм був побудований одним з їхніх царів на Чорній горі; його оточують чудодійні води, різнокольорові та різновиді, відомі своєю красою. У ньому вони мали свого великого ідола в ріст людини, зробленого у вигляді старої людини з палицею в руці, якою він рухає кістки мерців з могил. Під правою його ногою є зображення різних мурашок, а під лівою — малюнок чорних воронів, чорних крил та іншого, також малюнки дивних хабащів та занджців".

"А ще один храм мали вони на горі, оточеній морським рукавом; він був побудований з червоного коралу та з зеленого смарагду. Посередині його була велика баня, а під нею ідол, члени якого зроблені були з коштовного каміння чотирьох родів: зеленого хризоліту, червоного яхонту, жовтого сердоліку та білого кришталю, а голова його — з червоного золота. Навпроти стояв другий ідол на взір дівчини, яка приносить йому жертви й ладан. Ця будівля приписується якомусь мудрецю, що був у них за давнього часу".**

Наші предки будували храми відповідно до законів сонцевороту. Це вказує на те, що стародавні жерці володіли неабиякими астрономічними знаннями. Відомо, що волхви могли лікувати людину, враховуючи розташування на зоряному небі планет та зірок. Храми були обернені головним входом на захід, а святилище розташовувалося на схід від входу, де, як вважали наші пращури, починається життя, бо там сходить Бог-Сонце.

---

* Див.: Шевчук В. Мисленне дерево. С. 158.

**Див.: Митрополит Іларіон. Дохристиянські вірування українського народу. С. 159–161.

Храми будувалися переважно з дерева і донині не збереглися, бо ці чудові святилища наших предків поруйновано, як про це свідчить письменник XI століття, чернець Яків у своєму творі "Пам'ять і похвала князю Володимиру", в якому аж тричі говорить, що князь Володимир "раздруши храми ідольския со лжеіменними боги... І требища бісовская потреби, і храми ідольския раздруши... Храми ідольския і требища всюду раскопа, і посіче, і ідоли сокруши".

Князь Володимир, як і його баба, княгиня Ольга, був хитрим, жорстоким і віроломним, але мудрим, до того ж — братовбивцею і блудягою (мав триста жінок і вісімсот наложниць). Зруйнувавши рідну віру, князь знайшов утіху в новій релігії, яка вміла пробачати гріхи і відпускати їх.

Храм — то душа народу. Той цілком сформований архітектурний стиль XVIII століття — подоба оріанських храмів. Те, що нова віра часто використовувала храми віри старої, відомо давно. Занесена з чужих земель, чужа культура змушена була іти на примирення з народом — іншого шляху в неї не було. На верхівці храму, де колись у сонці Дажбога сяяв орійський хрест — хрест з чотирма променями та колом посередині, ставився християнський хрест, окроплений святою, уже для служби новим богам, водою. Вертикаль орійського хреста означала батьківське начало, горизонталь — материнське, а сам хрест з колом утворював третю силу — синівську.

Багатовікова душа орійця — то та висока прапрадідівська молитва любові і високої доброти, прощення і прагнення до кращого життя, що віками лине у зоряне небо предків до святого неба Всебога і кожен раз повертається через Небесні Золоті ворота до сповнених знову божественною святістю новонароджених душ-дітей, долаючи всяке зло в ім'я Воскресіння, Народження і Смерті.

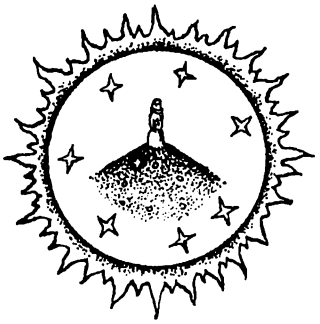

ВОЛХВИ

Душа людини — вічна. Та не всяка душа досконала. Є люди, котрі несуть у собі дві душі — світлу і темну, які між собою завжди борються; такі люди з подвійною душею щастя у житті не знаходять. Людина повинна шанувати безсмертну душу, не давати її в наругу ні на цьому, ні на тому світі. Планети та зірки, залежно від їх розташування на небі, мають значний вплив на людину, багатьох наділяють особливим розумом. Тоді в ці душі небесні світила вливають зоряний дух предків. Такими здібностями володіли волхви, або кудесники, — давньоукраїнські жерці, обранці богів та виконавці їхньої волі. В народі за пророцтва їх називали ще віщими людьми. Пізнавши великі таємниці світу, волхви ставали для свого оточення людьми недосяжно вищими, бо їхнім очам відкривалися інші світи та інші цінності.

Пізніше від них пішли інші чарівники: ворожбити — тобто ті, що ворожать; знахарі — ті, що знають про недуги та майбутнє; відьмаки, відуни, відьми — ті, що вміють чарувати. То пізніше волхвів-кудесників почали несправедливо називати слугами нечистої сили.

Боги різними природними явищами виражають свою волю людям, а їм, у свою чергу, залишається лише зрозуміти та пояснити те чи інше явище. Всі ті дивовижні речі, які відбуваються на землі, спочатку формуються в царстві Бога. Волхви володіли незвичайним даром розуміти дане богами знамення, а тому й стали посередниками між землею і небом, аби зберегти таїну життя і смерті для людини.

Жерці в давній Оріані належали до найвищого стану суспільства, своїми неабиякими духовними знаннями служили йому, бо вміли володіти розумом людини. Вони були носіями та хранителями віри предків, возносили молитву богам, виконували жертвоприношення та ворожіння. Відомо, що за часів Київської Русі волхви виступали проти чужої віри і віщували: її прийняття призведе до тяжких наслідків упродовж тисячі років. Та, не зважаючи на муки і страждання, які принесе чужа віра нащадкам, народ розірве ті залізні релігійні ланцюги. Пророцтва мудрих волхвів збуваються й нині!

Жрець — той, що приносить жертви. Від інших людей жерці відрізнялися білим одягом та довгим волоссям; вони мали право відпускати довгу бороду. У кожного племені чи поселення в древній Оріані був свій волхв. Усіх їх очолював головний волхв — Жрець Держави, який був близьким до князя.

Атрибутами волхвів були пряслиця зі своєрідним оком-дірочкою з астральними знаками (місяця, сонця, сузір'їв) для спостережень за небесними світилами, а також різні символи та жезли... Жерці завжди носили з собою жезл з навершям з кількома дзвіночками — при ударах палицею об землю виникав мелодійний звук, який відлякував злих духів. Жили вони в лісах, біля великих річок, серед духмяних квітів, птахів та звірів. Там волхви та їхні учні читали священні книги, приносили небу молитви, а богам — жертви. Пили лише воду, їли овочі та корені, а ложем їм служило листя та трава.

Тільки волхви мали право входити до святилища. Окрім волхвів-чоловіків, були також жінки-волхвині, які прирікали себе на служіння богам, та старі жінки, які віджили своє подружнє життя. Жінок, які вміли чаклувати та передбачати майбутнє, називали потворами, або потворницями, бо вони вміли "творити" дива. Після запровадження чужої християнської віри це слово почало вживатися з негативним забарвленням. Давні жерці були в Оріані високоосвіченими людьми. Вони говорили: той, хто є вільним на землі, залишається таким і в зоряному царстві.

За сприяння царства духа предків волхви досконало засвоїли лікувальні властивості трав та оволоділи секретами довголіття. Від богів вони знали, що є багато видів трави та каміння, за допомогою яких людина може постійно продовжувати собі життя. Та цей секрет тримався ними в таємниці, інакше ним могли б скористатися злі сили, а знаючи цю таємницю, вони пішли б у наступ на самих богів. Темні сили сильні тільки в темряві. Ось чому жертви богам хранителі вірувань передавали через вогонь, який завжди горів в алтарі храму. Завдяки цьому божественному вогню духи добра стають ще сильнішими.

Пізнати світ можна лише душею, яка, спілкуючись зі світовою душею зоряного царства предків, зливається з тілом.

Знаючи властивості металів, каменів, молитов, замовлянь, звірів, трав, ягід і всього сущого, що походить від богів, та виконуючи волю Всевишнього, волхви творили дива: могли зупинити хід сонця в небі або затемнити його повним місяцем. Це вони, волхви, першими, за зірками, визначили час і місце народження Ісуса Христа. Вміли також зачаровувати блискавиці та грім, які посилає з неба бог Перун. Знали трави, які тамують кров та затягують рани; переконували: аби відновити силу тіла — потрібно пити свіжу кров ведмедя, яка біжить з рани. Вміли робити сполуки з м'яса змій та звірів, що давало можливість омолодитися, а іноді навіть повертали молодість. Знали, чому лев боїться півня і чому змії ховаються та скручуються, коли сонце перебуває в сузір'ї Рака. Чому шкура вбитого вовка руйнує і поглинає шкуру овечки. Чому магніт притягує залізо та чому це не спрацьовує, коли піднести до нього

алмаз. Знали, де росте трава, спробувавши якої можна спокійно жити без їжі і води дванадцять діб.

Волхви створили вчення про Око-пришельця з далеких галактик і пояснили, хто творець Вирію, Всесвіту, неба, землі. Володіючи багатьма мовами, а отже, і знаннями світу, заразом дбали і про духовний світ прийдешньої України. Пам'ять народу зберегла безліч обрядових пісень та замовлянь, які в давні часи були молитвами. Волхви користувалися стародавніми книгами-письменами: "Острологія", "Звездочот", "Громовик", "Колядник", "Волховник", "Сносудець", "Путник", "Лічебник", "Травник", "Зілейник", "Цвітник". Стародавні жерці є авторами "Велесової книги", Аскольдового літопису та тисяч, а може і сотень тисяч подібних, які не збереглися донині. Вони — творці ведійської культури, яка є найдавнішою пам'яткою людства. Веди — "достовірні знання", написання яких припадає на II – початок I тисячоліття до н.е., хоча в усній формі вони складені значно раніше. Ведійська міфологія народилася на побережжі Дніпра, де стоїть таємничий та чарівний град Кия. Там ще й нині зберігається храм Української Душі. Бо саме там, де шуміли Священні гаї, де тисячі літ тому дивилися у зоряне небо храми предків, приносили свою і нашу жертву сонячним богам волхви. То вже після духовного скалічення прадідівської віри чужовірці почали називати храм незрозумілим словом "капище".

Для вшанування найвищих небесних богів в Оріані будувалися чудові храми. Святині ставили на честь Перуна, Хорса, Дажбога, Сварога, Трояна, Лади, Велеса та інших богів. Здебільшого зводилися дерев'яні храми, але були й кам'яні та мармурові. Всередині вони ділилися на дві частини: стіни передньої як всередині, так і зовні прикрашалися різьбленими та розфарбованими зображеннями священних речей — рогами звірів, їхніми черепами, багряними тканинами. Святилище, в якому стояв головний Бог, а навколо нього були зображення інших богів, відділялося від передньої частини храму чотирма різьбленими стовпами. Поверх стін та стовпів від самої покрівлі спускалися розкішні завіси. Храм будували святилищем на схід від входу, бо, хто молиться богам, — той має молитися до сходу сонця. Храм був притулком кожному, хто пізнав свого бога.

Древні жерці зображували богів таким чином, щоб на них впливав дух зоряного неба. Головний Бог був щедро оздоблений сріблом, золотом та дорогим камінням, бо тоді добрі духи зірок любили в ньому селитися. У спілкуванні з головним Богом волхви — прапрадавні хранителі таємниць для сучасного і майбутнього — творили воістину справжні дива.

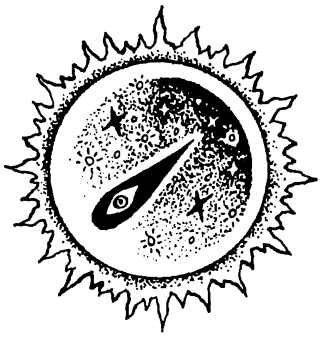

СМЕРТЬ

Один лише Хорс, син отця Дажбога, часто буває в царстві мертвих та добре обізнаний про смерть, а тому й знає, що богиня смерті Мара приходить на землю тоді, коли до всього підкрадається ніч та настає повновладний і всезнаючий інший день; як казали наші діди-батьки, коли мертві запалюють своє сонце — місяць.

Ніч, мати смерті та сну, живе у протилежній від Вирію стороні аж на далекому заході, де закінчується земля. Навіть найслабший промінець сонця не може туди сягнути.

Ніколи в тому царстві мертвих не заспіває півень, аби зустріти ранішню зорю, ані собаки чи гуси не порушать тиші на подвір'ї господаря, не шелестять там трави в лузі, не гомонить листя на деревах, не чути запахів квітів та дзюркотіння струмків і річок. З того сумного царства тихою ходою, коли на відпочинок іде Сонце-Дажбог, приходить до всіх смертних сон. На відміну від нього смерть не щадить нікого, бо серце в неї — одна крижана брила. Лише орій ніколи не боявся смерті, навіть вірив, що смерть — то вигадка бога Хорса і її просто не буває, що, врешті, на житейській ниві приходить кінець стражданням, а душа переселяється у Вирій-рай. Там, у світлі неба, душа померлої людини стає надзвичайно сильною, довго не затримується і знову відроджується у вічно оновлюваному колі свого роду.

У царстві померлих, в самому його центрі, стоїть вівтар, на якому вічно горить священний вогонь культу предків, основний закон якого — бажання жити заради предків та вмерти, аби жили нащадки.

...Зазвучали сурми з обох сторін, загриміли барабани і литаври. Серед широкого степу рознеслися подібні до реву звірів крики воїнів, що прагнули битви. З тим великим ревом змішалося тисячократне іржання коней та брязкіт зброї. Війська зійшлися серед степу, і почалася смертельна битва. Не було їй кінця, кров лилася ріками; та, врешті, коли Дажбог-Сонце став серед неба, зійшли з колісниць на землю два богатирі і кинулися один на одного. Забряжчали мечі об щити. Страшний удар розніс на шматки щит орійця, та богатир, відкинувши його геть, ще страшнішим ударом свого величезного меча розрубав щит суперника і розсік того навпіл. Після смерті свого царя вороже військо кинулося тікати.

У той день на тім полі смерть знайшла багатьох славних богатирів... Довго пливли човни рікою до рідного берега. На березі горіли жертовні вогні — то волхви говорили з небом.

У день похорону човни повитягували на берег. Гарно вбраних вбитих рататів посадили у тих човнах під наметами на застелених килимами та шовковими подушками лавах. Біля них поставили в золотій посуді їжу та питво, їхні речі та зброю. Знайшли тут свій спочинок вірний пес та вороний кінь. Котра з дівчат згодилася піти із загиблим у зоряне небо — теж умертвили. Коли все було приготовлено, старійшина запалив під човнами дрова. І возніс вогонь душі славних воїнів, оберігаючи їх від темних демонів, до небесного царства. Богатирі не вмирають, казали волхви, а йдуть у вічність. Лише кургани, а то могили велетнів-богатирів, залишаються на землі.

У давнину жінка у випадку смерті свого чоловіка йшла за ним добровільно, аби разом увійти до раю, бо для неї вдовине життя — то вже не життя.

Коли смерть забирає молоду дівчину чи парубка, в церемонію похорону вплітаються ті ж звичаї, що й у весільному обряді.

Однак лише праведні люди, а такі помирають Великоднього тижня, коли Небесні ворота раю широко відчинені, та ще великі пророки, сини божі, возносяться в зоряне царство відразу. Для просвітленої душі не існує ні народження, ні смерті. І летить їхній вороний кінь через суцільну темінь смерті довгим тунелем, бо там, у кінці, — зоря-світло, там — Божий рай і така краса, що й не розповісти. Там світло засліплює очі. Те світло — то світло любові, що надихає і підносить душу. Там на гіллі дерев ростуть золоті квіти, а трава вся — шовкова... Там у загробному царстві могутнього володаря Ями разом з богами розкошують і предки. Заради цього готуються все життя. Останні хвилини для потойбічної долі душі важливіші, аніж увесь прожитий час.

Інша людська душа залишається по смерті біля свого тіла, звідки її на третій день Бог забирає до себе і наказує ангелам зводити до раю, де повно зелені, де солодко співають пташки. Там, серед численних осель святих, квола душа, як і інші мирські душі, що блукають, шукає своє визначене місце. На дев'ятий день ангели знову возносять її на поклін Богу, який наказує влаштувати душі мандрівку пеклом. Там, серед високих чорних скель, де течуть вогняні ріки, де чути пронизливий плач і стогін, стоїть золотий палац підземного царства Сатани. Під його могутніми мурами, яких не під силу зрушити навіть наймогутнішим богам, душі показують місця найжорстокіших катувань.

На сороковий день, отримавши знову молитву роду свого, блукаюча душа втретє возноситься до Бога. Тоді Бог призначає їй рай а чи пекло. Подорож душі на той світ дуже довга й небезпечна, особливо коли похорон відбувся без належного виконання обряду. На її шляху стоять демони, які показують ангелу-охоронцю усі гріхи, за які, аби попасти на небо, потрібно заплатити

добрими вчинками душі. Навіть за найменшу незаплачену дрібницю демони забирають її до себе. І лише та душа, яка подолає кожен окремий гріх, приходить до раю.

До грішної людини смерть приходить прямо з пекла і своїми знаряддями тортур розлучає душу з тілом. У смерті тіла немає — лише кості. Одного разу хоробрий рицар, зустрівши смерть, почав хвалитися силою.

— Ти хвалишся своєю зброєю, — відповідає суха старезна баба, — а в мене є на тебе своя зброя: крива коса, гострий меч, зубаста пила, кривий серп, рискаль, мотика, мітла. Косою тобі підітну ноги, пилою переріжу кості, серпом перетну горло, мечем відсічу руки, рискалем відітну голову, мітлою замету твою кров.

— О смерте головатая, кострубатая, зубатая, витріщеная, сухая, блідая, страшнеє чудовисько! — засміявся рицар з такої зброї. — Та чи годна ти зі мною битися своєю косою? Коси ти нею по пустому полі траву; три своєю пилою гниле колоддя; жни своїм серпом кропиву, січи своїм мечем ліси, копай своїм рискалем глину, замітай своєю мітлою по дорозі порохи. У мене є на тебе меч мій гострий, огнистая стрільба, сагайдак; не таких я сильних і хоробрих рицарів і сильних витязів на війні перемагав — і витязів військових, і герцовників своїм списом і силою побивав. То щоб тебе не міг побити?! Вже ти більше не будеш людей побивати і побирати. Твої сухі ноги по цім полі будуть валятися і твій кістяний тулуб вогонь палитиме.

Деколи дістається і смерті від людей на горіхи. Одна баба тримала її на яблуні, звідки смерть не могла злізти, бо баба її закляла. А один коваль змусив її залізти у пляшку, заткнув її і тримав доти, доки хотів. Люди мали тоді від неї спокій і не вмирали.

Давні жерці вірили у воскресіння з мертвих, бо на те є Божа воля, яка залишається і після смерті. Волхви повертали окремим людям життя за допомогою лише їм знаної трави. Всім відомо, що у вирваних та висушених травах залишається сила, яка виліковує людину. Орлине пір'я руйнує пір'я інших птахів. Померлі без води вугри, коли їх помістити в оцет під гноєм і влити туди крові сокола, за якийсь час повертаються до життя.

У людини є одна така маленька кісточка, яка і після смерті залишається цілою, бо не горить навіть у вогні. Саме вона відродить наше тіло, коли прийде час воскресіння з мертвих.

Смерть приходить до всього живого, але по-різному: від надмірної радості, горя, любові, ненависті. Одного разу трапився випадок, коли мати померла, побачивши сина, який повернувся живим після битви. Є собаки, які помирають від журби, коли втрачають свого господаря.

Смерть усесильна. Однак лише єдиносущий і всеправедний Бог-Творець володіє силами нашого духовного та тілесного життя, тож хай святиться ім'я Його, як на небі, так і на землі, і на віки вічні!

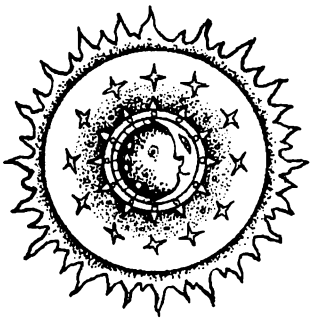

ЗОРЯНЕ НЕБО

Там, де золотооке небо, — там царство духа предків, його вічне життя, праведність і всевишня сила.

Споконвіків дивиться орій в зоряне небо, бо в нього завжди виникало бажання виростити гарний урожай, бо коли врожай вдасться гарний, то й доля його буде щасливою. А щоб якомога точніше визначити час сівби, а заразом передбачити і своє майбутнє, мав він такий годинник, який ніколи його не підводив. Це — Зоряне Небо Предків.

Коли у предковічні часи богиня світової гармонії премудра Лада творила Всесвіт, коваль небесного вогню Сварог кував Зодіак — дванадцять сузір'їв — і розміщував їх на небі. Богиня Лада своєю чарівною загадковістю відразу втілювалася в них, бо була матір'ю всіх небесних світил. З тих доісторичних часів чарівна Лада опікується їхнім всеєдиним ладом, а бог Сварог пильнує господарський рік, бо то є його Свароже Коло. Відтоді в народі й виникло прислів'я: "Помагай, Дажбоже, і Коло Свароже!"

Наші предки уособлювали сузір'я в образах хлопчиків, котрі невтомно прислуговують місяцю, а отже, й сонцю. Тож за рік ці Божі дітки обслуговують дванадцять зодій, які пропливають над головою кожної людини. Сузір'я мають свої імена: Віз, Квочка, Чепіги, Косарі, Дівка воду несе, Пасіка, Хрест, Світова та Вечірня зірниці... Сузір'я отримали свої назви від форми, яку утворюють власним розміщенням. Одна велика зірка, оточена меншими, називається "квочкою"; "возом" називаються зірки, що своїм розташуванням нагадують віз... Це і є ті сузір'я, які наші пращури назвали Колом Сварожим.

Дивлячись у небо, людина помітила, що в день весняного рівнодення зоряне небо виглядає майже так само, як торік. Саме тому це сузір'я зодіаку в небі над головою почали вшановувати як найголовнішого верховного бога.

Найдавніші відомості про світові цивілізації припадають на сузір'я близнят матері Лади, Лелі і Полеля. Саме культ Лелі і Полеля, як верховних богів, існував у VI-V тисячоліттях до н.е., а це означає, що небесний шлюб богині Лелі, пізніше богині води Дани, та бога світла Полеля, пізніше бога Ярила-Сонця, в Купальську ніч наші прародителі відзначали щонайменше 6-7 тисяч років тому.

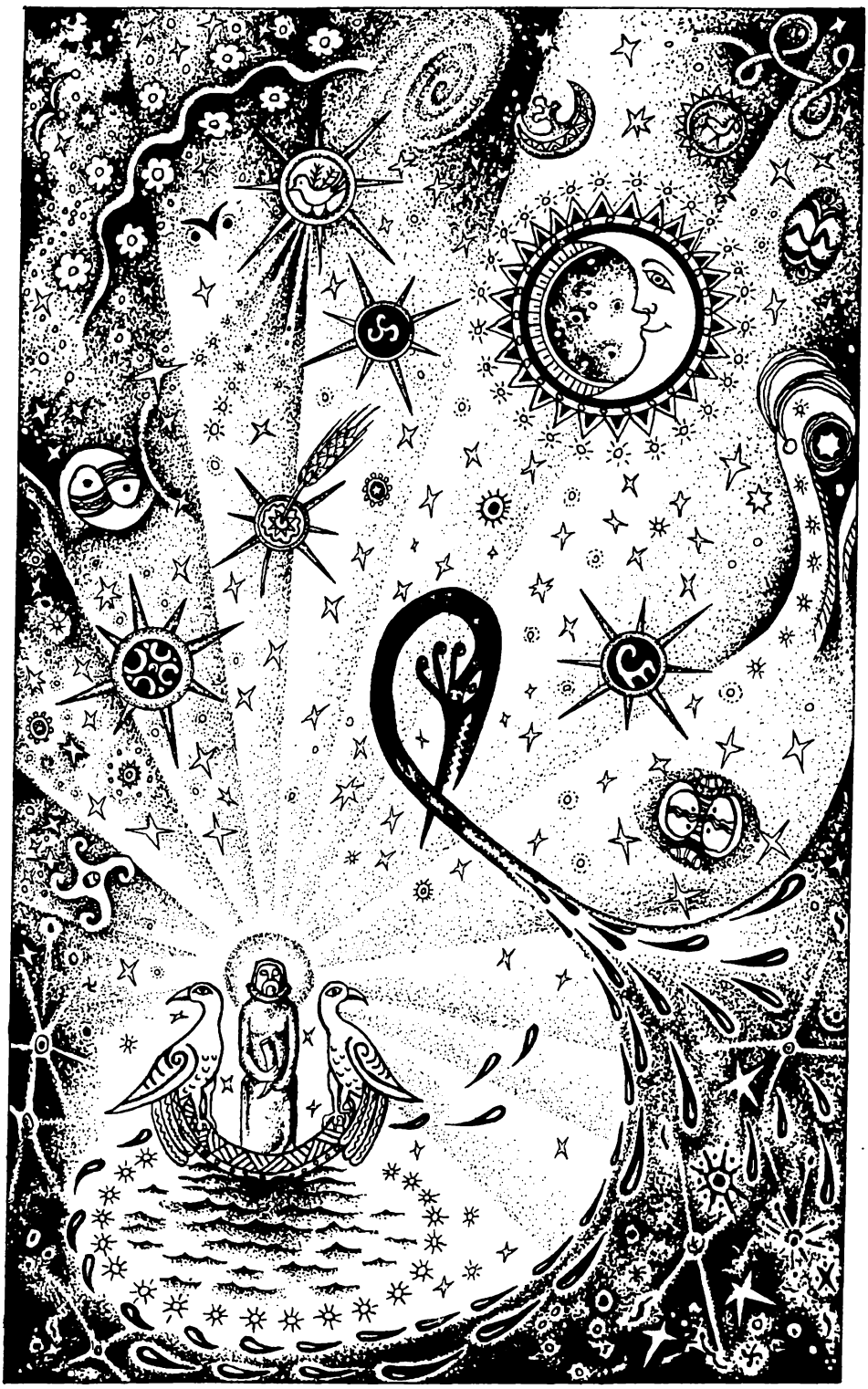

Культ небесного Бика виник у наших предків у IV-III тисячоліттях до н.е. Саме в цей період Оріана-Україна успадкувала від верховного Тільця найдавніші відомості індоєвропейських цивілізацій. Культ Бика існував також у шумерів, єгиптян та кріян.

Сузір'я Тільця — це Волосожар; жар великого Волоса, або Велеса. Плеяди в сузір'ї Велеса в народі називають Качиним Гніздом, Квочкою, або Бабою. Грецький поет Гесіод (VII століття до н.е.) писав, що Плеяди (Баба) ділять рік надвоє. Коли навесні вранці Баба з'являється на небі — починається літо. Коли настає пора Бабиного літа — Баба вранці заходить за горизонт, що є прикметою початку зими. Це сузір'я складається з семи зірок, скупчених так, неначе курчата навколо квочки, — звідси і народні назви Качине Гніздо, Квочка з курчатами, Квочка, Курочка.

Оскільки богиня Лада — мати всіх небесних світил, а Сварог — батько, то ні одне з небесних світил не має їхніх імен. Однак у Сварога, батька Зодіаку, є надійний заступник — бог блискавки і грому Перун. Біля громовержця наші предки часто зображували Козу; це — друга за яскравістю зірка, яку нині називають Капелою, чи Кипелою. Бог Перун ще з тих предковічних часів став опікуном молодого Божича, а точніше — Кози, в яку перевтілюється, ховаючись від Мари, сонце Коляди на Різдво. Саме на Різдво світу бог небесного вогню Сварог подарував нашим предкам Золотий плуг і навчив їх сіяти хліб. У день зимового сонцестояння (24 грудня) вранці сузір'я Косарі (Оріон) заходить за горизонт, ніби падає з неба. Саме звідси, вважали наші пращури, упав з неба на землю Золотий плуг Сварога.

Наші діди-прадіди вміли і любили працювати! Недаремно Сварог, крім плуга, навчив їх виготовляти ще й борони. Борони — це сучасна Кассіопея. А коли наші предки першими в світі зробили колесо, а отже, винайшли і колісницю з возом, то гордо помістили свій винахід на небі. Відтоді сузір'я Великої Ведмедиці почали називати Возом, або Колісницею. Малу Ведмедицю — Пасікою, бо наші пращури не лише вміли приручати коней, корів та кіз, але й бджіл. Славні були наші прародителі, за що й любили їх боги.

Сузір'я Діви (Терези) в народі називали Дівчиною з відрами, або Дівка воду несе. Полярну зірку називали Квочкою; Венера має цілий ряд народних назв: Вечірня Зоря, Вечорова, Ранія, Світова Зірниця, Зоряниця, але найчастіше просто Зоря.

За повір'ями наших предків, зірки рідше наділялися назвами, бо вважалося, що то — палаючі свічки. Як тільки хто народжується, Бог запалює свічку і ставить її в небі. Коли людина живе на землі праведно, її свічка горить ясним, чистим світлом, і навпаки — якщо людина живе безладно, то її зірка горить слабким, блідим вогнем. Зірка, що горить яскраво, означає для тієї людини довге життя.

Сприйняття палаючих зірок — різне. Одні кажуть — то нехрещені діти, другі — що це ангели проганяють з неба злих духів, треті — що коли хтось помирає, то й зірка його падає...

Та найбільше легенд складено про Божу дорогу, яку нині називають Чумацьким Шляхом, бо в недалекому минулому Зоряна дорога була дороговказом для чумаків, які їздили у Крим по сіль. Небесну дорогу, ніби всипану зоряним пилом, особливо добре видно, коли немає місяця або коли він лише народжується. Наші предки вважали, що цей Божий шлях праведні душі веде в рай, грішні — в пекло, бо Божою дорогою ходить сам Дажбог та їздить нею на запряженій вогнегривими кіньми бог Перун. Для птахів — то Журавлина дорога, бо нею вони летять у Вирій. Коли сходив місяць, наші пращури вважали цю небесну дорогу ще Молочною дорогою "Вужа Світу", а місяць — його головою, яка має здатність відхилятися, тобто заковтувати зорі. Як риба в морі, так і місяць, плаваючи в небі, є приманкою, яка сприяє людям. Але те сприяння мінливе, як і місяць, що періодично змінює свою подобу.

Кожна жінка має своїх рожаниць — заступниць від злих сил, тому зірки завжди поєднувалися з рожаницями, а людина при народженні отримувала свою зірку-рожаницю. Світова зоря — головна Рожаниця-Мати, тому й стала символом продовження роду. Саме після її появи на небі і розпочинається на Різдво сонця Коляди Свята вечеря. У наших прародителів було ще й таке повір'я: при народженні дитини богиня Пряля починала прясти нитку її життя, прив'язавши початок до запаленої Богом свічки-зорі. Коли людина вмирає, богиня перерізує цю нитку — і зірка падає.

Крім нерухомих сузір'їв, у зоряному небі є сім зірок, які наші предки називали "блукаючими". Ці зірки почали вважати божественними, бо кожна з них керує своєю годиною. Першій годині неділі покровительствує сонце. Понеділок починається годиною місяця, тому день присвячено місяцю; вівторок — захисникові воїнів Арею; середа — за звичаями предків, цей день присвячувався богині води Дані; четвер став днем Перуна; п'ятниця — святої П'ятниці, богині роду; субота — жіночий день, а неділя йде під знаком сонця, тому це — Сонячна Панна, донька святої П'ятниці.

Місяць завжди шанувався як предок роду, тому його називають ще й Дідухом, Василем, або Колядою. Вважається, що все розпочате в день народження місяця завершиться щасливо. І, нарешті, Земля-Мати — то Велика Берегиня вічнозеленого Дерева життя, Берегиня свідомості світу, його минулого, сучасного і майбутнього, а отже, і вічності зоряного Неба предків.

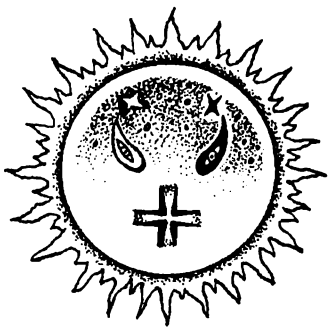

ЗАРАТУСТРА

Основоположник віри в єдиного небесного отця Заратустра походить з давнього оріанського племені скіфів. У 680 році до н.е., прибувши з берегів Дніпра, скіфська кіннота промчала землями Мідії, зупинившись на півдні Персії (Ірану), де створила могутню імперію. Мідія — країна, в якій, як вважають перси, народилася перша мудра людина на землі — Заратустра Спітама. Спітама — ім'я скіфське, означає "Світлий". Слово "Заратустра" — титул, а не прізвище, і означає "жовтий верблюд". Є три найбільш відомі дати життя Спітами Заратустри: 630-553, 628-551, 618-541 рр. до н.е. Іранці вважають, що їхній Учитель помер у 583 р. до н.е., коли йому було 77 років. По смерті був осяяний вогнем вічності, воскрес і вознісся на небо. У священних заратустріянських книгах, які зберігаються в Бомбеї і є "святая святих", йдеться про те, що Заратустра був непорочно народжений і є сином Божим Агури Мазди. Іранці і сьогодні вірять у те, що вони — діти божества.

Коли Заратустра народився, то найперше усміхнувся. Всі добрі сили раділи, що він народився, а злі, почувши, що народився син Божий, почали тікати у підземелля. Бог Агура Мазда послав свого сина людям, щоб він відкрив їм праведний шлях у життя.

У ті далекі часи перси, як і інші народи, вірили в багатьох богів. То були мудрі та вчені люди, які вміли розпізнавати людей, розумілись у лікувальних властивостях трав, вивчали закони природи. Заратустра зумів переконати їх у тому, що в світі є дві сили. Перша — сила світла, добра, мудрості, любові, правди, назва якої — Агура Мазда, що в перекладі із санскриту означає "сонячна мудрість". Він пояснив, що Агура Мазда — творець життя, єдиносущий володар світу. В ньому абсолютно немає тьми і зла, бо він — світлий дух. Бог Агура Мазда — творець вогню, води, неба і землі та всього сущого на ній. Весь світ Бог створив за шість днів, а чоловік і жінка були вигнані з раю за гріхи. Заратустра за шість століть перед Христом розповів світові про безсмертя душі, пекло, воскресіння мертвих, останній суд.

Крім сили світла, існує сила, яка зветься Ангра Маню. Злий розум перебуває у непримиренній боротьбі з Агурою Маздою. Злий розум — сила духу тьми та розрухи, і так має бути вічно, бо є біле Буття — день, світло, тепло — і є чорне Буття — ніч, тьма, холод.

З дванадцяти років Заратустра, покинувши свій рід, подався у світ, аби пізнати мудрість життя. Маючи неабияку силу волі, зневажаючи труднощі, у тяжкій щоденній праці він добував немічним хліб насущний, лікував хворих, повертав сліпим зір. У тридцять років на березі ріки Дайтя на нього зійшов Святий дух. З цим Божим знаменням Заратустра почав сміливо проповідувати своє вчення.

Був одружений з чарівною дівчиною Гавова. Якось сказав їй, що його турбують думки, на які він не знаходить відповідей, а тому покидає її, бо хоче жити сам. Ніжно попрощавшись, Заратустра пішов у гори Сабалан, аби на самоті зрозуміти першопричину людських страждань у цьому світі. У глибоких роздумах, пізнаючи себе і світ, провів багато місяців у печері. Кожен ранок він бачив, як сила сонця перемагає тьму, яка не в силі протистояти цій могутності — тікає геть. Дух добра милостивий навіть до тієї людини, яка зробила гріх, бо світло — то добро, і воно ніколи нікому не чинить зла, як і зло ніколи не робить добра. Між світлом і тьмою точиться вічна боротьба.

Одного погідного ранку Заратустра глянув з гір на земні простори і сказав сам до себе:

— А тепер, Заратустро, йди до людей та виводь народ з шляху тьми на шлях світла.

Десять років проповідував Заратустра свою віру в Бога. Не просто було звичайним людям збагнути його мудрість: одні ставилися з недовірою, інші почали називати Пророком.

Нарешті настав той день, коли Заратустра прийшов до королівського палацу. Біля воріт дорогу мандрівникові перепинив вартовий. Заратустра сказав йому, щоб той передав королеві, що до нього прийшов Заратустра Спітама, Пророк Агури Мазди. Вартовий почав насміхатися з людини, яка так себе назвала. Тоді Заратустра взяв у руку розпечену кулю, яка вогнем охопила його пальці, і сказав:

— Іди і роби те, що я тобі велю.

Чемно зустрівши Заратустру, король Виштаспа зібрав своїх мудреців та магів, щоб ті задавали чужинцю питання. На запитання, чим його релігія краща від інших, Заратустра відповів, що він не прийшов учити нової релігії, а прийшов удосконалити стару та навчити людей добру, проповідуючи віру в єдиносвітлого мудродателя Агуру Мазду. Шлях ідолопоклоніння — шлях, вкритий темрявою. Зорі, сонце, гори, земля, небо не можуть бути богами, бо вони — творіння Творця. А Творець той є володарем світу. Агура Мазда створив усе, що є у світлі добра, бо від добра походить добро. Все зло на світі створив Ангра Маню — темний дух зла і ненависті. У світі є два творці, бо з початку світу було два духи: добрий дух — світло і злий дух — тьма.

Добрий дух створив усе добре в світі, а злий — усе зле. Всі люди створені єдиносвітлим мудродателем, але не всі йдуть за добрим духом. Є люди, які вибирають шлях злого духа, стають силами зла. Єдиносущий Бог дав людині право вибирати шлях добра або шлях зла. Все, що людина думає, робить і говорить, записується в Книзі життя. Добрі думки, добрі дії, добрі слова записуються на одній стороні; злі думки, злі дії, злі слова — на другій стороні Книги життя. Коли в людині переважає добро, то вона йде на небо, коли зло — до пекла. Злий дух, як і добрий дух, досить сильний, та врешті добрий переможе злого. Злий дух тоді навіки щезне, а людина залишиться жити у світлі добра. То буде в Судний день, коли Агура Мазда святкуватиме перемогу над злим духом. Тоді воскреснуть усі мертві, а їхні душі будуть поставлені перед судом. Хто прагнув на цьому світі бути добрим, будуть навіки обдаровані добром, а злі душі щезнуть у пітьмі безповоротно. І возрадується тоді єдиносущий та праведний Бог, бо на цьому світі не стане злого духа.

Король Виштаспа визнав Спітаму своїм Учителем, і про Заратустру почали говорити, як про великого Пророка. Аби підірвати прихильність до віри Заратустри, в королівстві відбулася таємна нарада синедріону магів та архієреїв. Вони таємно приховали в кімнаті Пророка відрізані голови котів та собак, волосся з кінських грив та інші речі, які використовувалися при ворожінні. Потім донесли королеві, що Заратустра не є Пророком, яким себе називає, а таким собі простим ворожбитом. Заратустру кинули у в'язницю, та він зумів вдруге переконати короля у своїй вірі, коли повернув здоров'я улюбленому королівському коневі.

За вченням Заратустри, в Небесного Отця для охорони душі людини є сім добрих духів, яких він називав ангелами: ангел Любові, ангел Доброго Мислення, ангел Доброго Наказу, ангел Доброго Розуму, ангел Благополуччя, ангел Благочестя, ангел Безсмертя. Праведне сонце — син Отця Небесного.

Збереглася легенда: вороги хотіли умертвити Заратустру і поклали його на вогненну постіль. І раптом сталося диво: враз перетворилася вона у постіль із троянд. З тих прадавніх часів рожа-троянда стала символом вічності.

Священні заратустріянські письмена (Гати, Авести, Паглави), про які європейці довідалися лише у XVIII столітті, пролежали тисячоліття, збереглися і знову повертаються в Оріану-Україну, до колиски сонячного сина Матері-Землі і зоряного Неба предків, Людини, Пророка і Божого сина світлого Бога Заратустри Спітами.

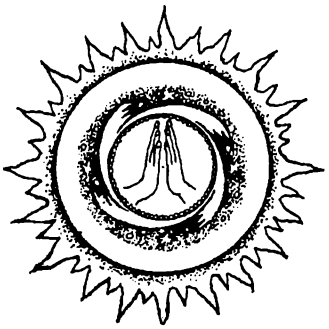

БУДДА

Войовниче плем'я скіфів, вторгнувшись у V столітті до н.е. в Індію, заснувало на узбережжі Гангесу (Гангу) нове царство. У ті давні часи перси (іранці) називали Оріану Мага Сакія, греки саків — скіфами. Наші давні предки називали самі себе також словом "сак" у значенні "воїн", "січовик". Основною зброєю в них були лук, кинджал і "секіра". Король скитського племені Суддгодан, батько Гаутами Будди, нове царство в Індії назвав ім'ям Сакія. Будда завжди гордився своїм скитським походженням, був глибоко переконаний у тому, що Оріана — вибрана Богом земля ще з часів божественного Рами, засновника давньоарійської віри у Всебога, небесне знамено якої має три основи — Народження, Життя і Небуття, в буддистів — Творіння Світу, Світ і Нірвану. У священних письменах сказано, що королева Мая, дружина Суддгодана, народила Будду непорочно. Перед своїм народженням Будда жив на небі. Оглянувши Всесвіт, він вибрав непорочну діву Маю. Перевтілившись у дитину, Будда спустився з небесного престолу до неї у вигляді веселки, таким чином з'єднавши в час свого народження небо і землю. У квітучому Оленячому гаю біля Лумбини (Непал) Будда сам себе породив, вийшовши з лона матері через бік. Сталося це в 563 році до н.е. Увесь світ торжествував з такого великого свята. Квітучі дерева посхиляли свої віти над найкращою і найнепорочнішою дівою. Ангели та архангели прилетіли вклонитися Йому. Почувши про народження принца Сакії, з Гімалаїв прибув святий чоловік Асіта. Великий мудрець сказав, що такої прекрасної дитини у світі ще не було, а плаче він тому, що вже не має часу жити довго, аби побачити здійснені ним подвиги. Прибулі браміни (духівники) помітили на тілі новонародженого 32 знаки величності, а будова всіх частин тіла вразила їх досконалістю.

Коли народився Спаситель, на небі з'явилася Зоря, яку першими побачили троє великих святих. Ідучи за рухом Зорі, вони принесли йому дарунки.

Згодом прибуло сім святих, які сказали: "Народилася велика людина". Могутній та багатий цар Суддгодан, ставши батьком у п'ятдесят років, утішився баченим та став роздавати бідним людям щедрі дари. На честь молодого принца він збудував три палаци. Юного Будду взялися виховувати та навчати різних наук талановиті вчителі. Молодий принц дивував усіх своєю жадобою до знань, особливо до священних Вед — стародавніх книг, що містять священні тексти аріїв. Будда чітко та зрозуміло висловлював свої думки, а в його словах відчувалася особлива душевна краса.

Юний принц, як достойний син великого воєначальника, любив усілякі військові ігри і в тих забавах легко отримував перемогу над суперниками.

За оріанським звичаєм, Будда в шістнадцять років отримав бойову зброю, був переведений у стан косаків та удостоївся права носити косу — символ приналежності до касти воєначальників. У скіфів (саків) був давній звичай, за яким цар, воєначальники та їхні дорослі діти мали право голити голову, залишаючи на тім'ї косу. Тоді ж Будда одружився з чарівною Ясодгарою.

Одного погідного дня, не спитавши дозволу в батька, Будда разом зі своїм слугою Чанною пішов на ярмарок, де стрів людину у старій подертій одежині. Розмова з жебраком так вплинула на нього, що він на другий день, забувши про улюблене полювання, знову разом зі слугою пішов на ярмарок. На обличчі жебрака знову вгледів такий спокій, який може мати лише вельми щаслива людина. Жебрак розповів, що живе високо в горах, а на ярмарок прийшов за харчами. Повертаючись до палацу, Будда сказав своєму слузі Чаннові, що колись і сам хотів би стати жебраком, аби довідатися, звідки беруться страждання і як їх долати. Коли ж не знатиме їхніх причин, то навіки залишиться нещасним.

Старість та смерть приходять до кожної людини, незалежно від того, багата вона чи бідна. Що таке щастя? Чи щасливий він, коли бачить, як його чарівна Ясодгара радіє, коли грає музика, веселяться дівчата, лунає сміх. Напевне, щасливий! Чого тільки немає в його палацах: золото, діаманти, квіти... Тоді чому люди хворіють, тужать, помирають? Звідки приходить злість та ненависть? Виходить, що не в багатстві щастя. Чому очі в того обдертого жебрака світилися щастям? Будда після десятирічного родинного життя став батьком — щиро люблена Ясодгара подарувала йому сина. Та чи може він змінити свою думку?

Тихої місячної ночі, коли його син Рагул і люба дружина спали, Будда тихенько прийшов до них попрощатися. А попрощавшись, вийшов з палацу і зустрів юну красуню, якій дав коштовностей, аби та своїм співом не порушувала нічного спокою. Сівши на свого улюбленого коня Кантаку, Будда разом зі слугою Чанною залишив палац. Подорожні, зустрічаючи його, в шанобі зупинялися, кланялися, як гідному принцу. Через деякий час у дорозі їм стрівся злий дух. Він почав вмовляти принца, щоб той відрікся від своїх намірів, обіцяючи зробити Будду королем над королями. "Іди, Мара", — відповів Будда на ту улесливу звабу. А на додачу вийняв меча і сам собі відрізав косу. Тоді сказав Чанну:

— Вірний слуго мій, бери мого коня. Я ітиму далі в світ сам.

Заплакав слуга і повернувся до палацу, а вірний кінь Кантака помер від нудьги за своїм добрим господарем.

Мандруючи світом, Будда зустрів обідраного жебрака, з яким обмінявся одягом та віддав останні золоті перстені, оздоблені діамантами. Одяг жебрака

був жовтого кольору; такий одяг носили найубогіші люди, бездомні та забуті світом сироти.

Якось у дорозі Будда приєднався до п'ятьох мандрівників і від них довідався, що душа удосконалюється голодом. Ставши на цей шлях пізнання життя, він разом зі старцями подався в джунглі Урувели, де почав умертвляти своє тіло. Не маючи сил ходити, Будда вирішив перестати голодувати, бо зрозумів, що правду треба шукати не в тілесному самобичуванні, а в житті праведному. Коли був на самоті, його знову перестрів злий дух, який взявся погрожувати, що знищить його, коли він не відмовиться від наміру жертвувати себе в ім'я спасіння людей. Будда відповів, що він не самотній: "Мати-Земля є моїм свідком" і, за стародавнім предківським звичаєм, торкнувся до землі, а потім поклав руку на серце. Злякалася Мара такого свідка і кинулася геть. Змучений довгою дорогою, Будда прийшов до міста Магадги, де правив Бімбасара. Цей цар, пізнавши в мудрих та свіжих думках прибулого скитальця велику людину, запропонував йому жити в палаці. Бачачи душевну красу чужинця та високо оцінивши її, він, врешті, мав намір віддати йому свою чотирнадцятирічну дочку. Будда відмовився стати царем, однак пообіцяв повернутися, коли збагне, у чому смисл життя.

На святій горі Пандава Будда став Буддою, що означає "пробуджений", бо самовдосконалився. У свої тридцять п'ять років він зрозумів, що Бог є добро, що саме від нього походить добро, а від Мари — зло.

Тоді у світі жило переконання, що від Бога походить добро і зло, любов і ненависть. Зустрівши знову тих самих п'ятьох старців, Будда сказав їм:

— Бог зробив, щоб вогонь був гарячий, а лід — завжди холодний. І скільки б ви не молилися до всіх богів, разом узятих, вони не зроблять, аби вогонь став холодним, а лід — гарячим.

Богам байдуже, чи будуть вони молитися чи ні. Та молитва потрібна людині. Молитвою людина цілеспрямовує свою духовність, удосконалює свої почуття; вона — цілющий напій і ліки для тілесного та духовного самовдосконалення. Мудреці вражено слухали сміливця про те, що Веди не є священними книгами, та про те, що світ існує завжди і світові немає початку і не буде кінця; що якби цей світ був створений Богом, то не було б змін у ньому, а тому світ ніким не створений. Бог — щось величаве і досконале, і він не повинен творити такі дрібні речі.

Будда говорив своїм учням, що коли б усе на світі було створено Богом, — смуток і радість, любов і ненависть, — то як можна казати, що він — досконалий. Якщо Бог діє з метою, його не можна назвати досконалим. У Бога праведне й неправедне мало б означати те саме. Світ не має Творця. Сам світ у собі є Творцем. Ці творчі сили живлять і творять світ свідомих і несвідомих явищ.

Будда проповідував:

— Людино, достойно трактуй людину. Не май прихильності до однієї людини чи речі. Не протився злому. Прощай боржникам своїм. Прощай тим, які чинять тобі кривду. Справедливий той, хто любить бездіяльне. Я — пристань беззахисних, провідник заблукалих. Я — правда й життя, для мене немає ні високого, ні низького, ні касти, ні племені.

Будда вчить, що все, що народилося, — помре, створене — також помре. Спираючись на мудре розуміння предків, він зазначав, що духовний шлях людини від дня народження до смерті — страждання. Будда вважав, що від тілесних та духовних страждань людина може визволитися лише сама. Аби звільнитися від страждання, потрібно звільнитися від його основи — хотіння.

Щоб показати шлях праведного життя грішникам, необхідно, передусім, звеличити принижених, покривджених, осміяних, тому потрібно стримувати свій розум. Коли людина стримує свої почуття, до неї приходить повага і поміркованість, що зветься мудрістю.

На запитання, що ж це таке, коли немає ні душі, ні Бога, Будда відповідав:

— Є вічна течія змін. Є вічна течія перетворень. Основна мета людини — пізнання природної закономірності. — Будда говорить:

— Усе, що ми є, — це результат того, про що ми думаємо.

Будда умів звільнити себе від страждань, переходячи у світ повного спокою. Там, де спокій, нема хотіння, а там, де нема хотіння, немає сили, яка спонукує людину любити або ненавидіти.

У буддизмі є поняття Нірвани. Нірвана — царство великого світу, де вічний спокій, в якому нема страждань, сумнівів і хотінь. Будда легко йшов у світ Нірвани, але іноді свідомо відмовлявся від неї, щоб іти в цей світ і рятувати його від гріхів. Він пізнав найкоротший шлях до Нірвани. Заради життя вмів долати усі перешкоди, своїми чеснотами зворушував серця людей, бо щиро і вірно їх любив.

Будда перейшов у світ Нірвани у вісімдесят років. Кажуть, коли він помер, то здригнулася земля. Вісім селищ сперечалися, хто ж має ховати Учителя. За прапрадавнім звичаєм предків, вогонь возніс Будду у вічність, з якої він прийшов на землю.

Будду зображують зі святим сяйвом навколо голови та зі свастикою на грудях. У школах Індії навчають, що колись, п'ять тисяч років тому, до Індії прибули орійці зі "свастям" — символом вогню і світла. Великий Учитель вказав людям той сонячний шлях у небо. Будда став для людства Законом Світу. Буддисти вважають Будду не божеством, а наймудрішою у світі людиною. Вони вірять у нове пришестя Будди, бо не втрачають надії на поліпшення свого духовного життя. Будда, великий Учитель людства, приходить до кожної вільної людини, оскільки лише в ній він знаходить Красу і Правду, Волю і Любов.

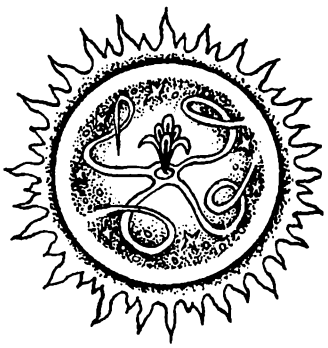

ДОРОГИ

Найдовша і найважча дорога — дорога в життя, у великий світ, який бере початок з материнського серця. Через усе життя протоптана босоногим дитинством та перша стежина, що озивається в пам'яті дзвоном чистих криниць, теплими та студеними росами, скрипом хвіртки, хатнім порогом, звивистою річкою, ставком за городом, обсадженим вербами. Усі стежки-дороги, пройдені в житті; всі думки, які линуть на тих шляхах-дорогах, перетинаються з першою стежиною.

У тій джерельній воді криниць — одвічний голос материнської душі, який душею-піснею озивається до свого сокола, до своєї донечки-зироньки. З надією, смутком і сподіваннями мати-матінка-матуся завжди дарує своїй дитині на дорогу вишитий рушник, хліб-сіль та вишиванку з червоними і чорними нитками. А собі залишає посаджені біля хати чорнобривці, щоб не загубився по усіх тих дорогах-стежках слід родоводу, щоб не потьмарився. Піснею проводжають у дорогу, піснею і зустрічають. З сивої давнини дороги стали символом блукань і спогадів. Стежки протоптані — то зустрічі, а зарослі — розлука.

З найвіддаленіших літ, проводжаючи людину, яка вирушає в далеку дорогу, говорять: "Хай вас Бог рятує на кожному броді й переході". Таким магічним побажанням наші діди-прадіди зачаровували людину від усяких бід, які можуть трапитися в дорозі. У ті далекі Троянові часи особлива небезпека чатувала на воді: при переході, перегоні худоби чи перевозі. Повені завдавали поселенню великого клопоту. В ті часи поселяни завжди мали потребу переходити річку "убрід": обробляти поля на іншому боці ріки, звозити з них урожай чи сіно. Давня Оріана була могутньою, тому зв'язували її в одне ціле не так дороги, як річки. Ріками легко і швидко спускалися до віддалених городів, хоча підніматися було нелегко.

Велике свято приходило до орія-хлібороба під час похорону бога родючості Ярила. З хлібом-сіллю всім селом поселяни вирушали в похід на річку чи озеро, аби вшанувати в цей день Бога доріг, ймення якого до сьогодні не збереглося. То він першим благословляє людину в дорогу, а ще — допомагає і рятує її від біди. Щоб умилостивити та прихилити до себе доброго бога, аби він став оберегом від лихих сил, наші предки приносили йому жертви, а біля бродів з обох боків ставили кам'яні баби.

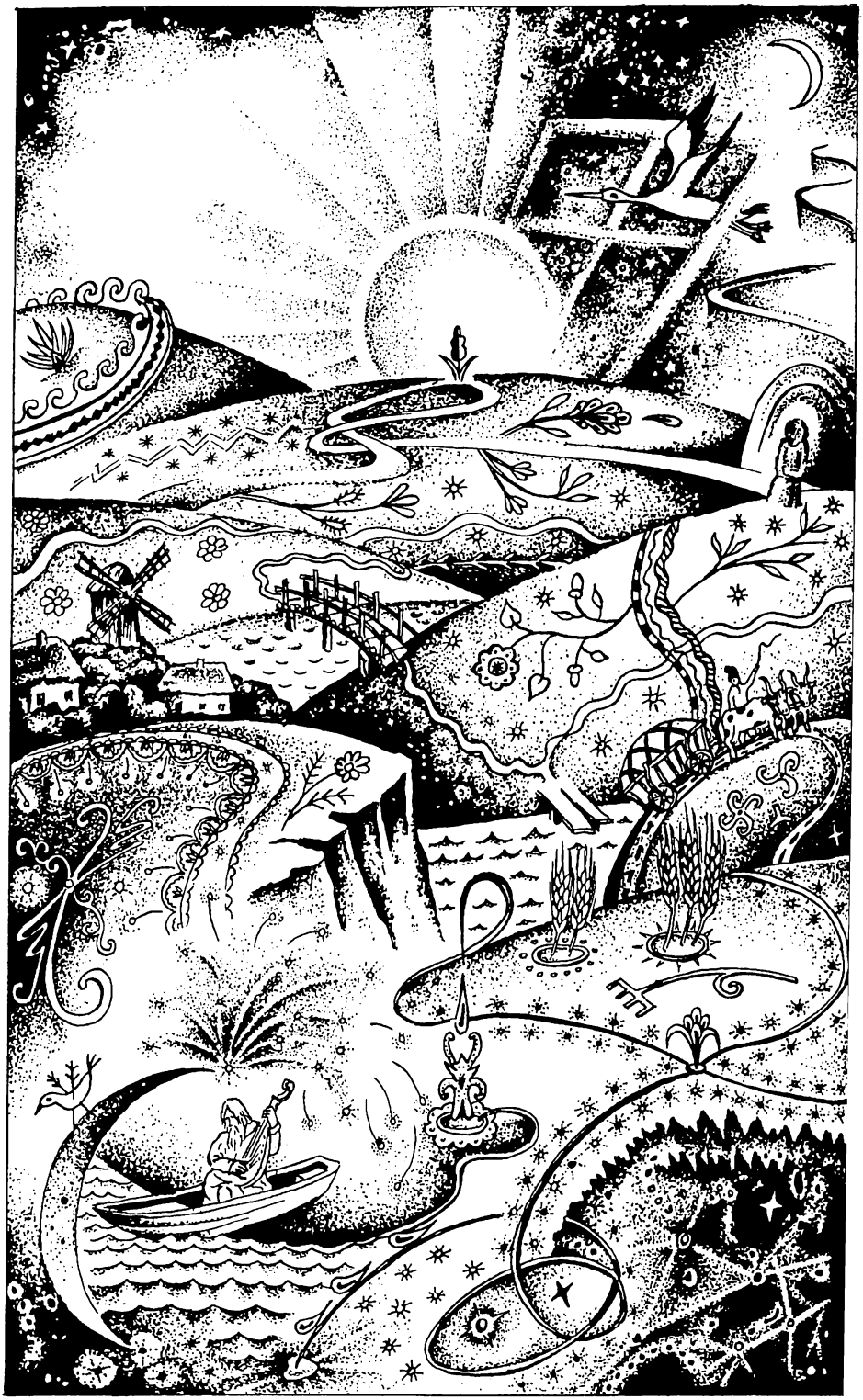

Спочатку брід-перехід заворожували. В окремих глухих місцях першим перепливав річку вершник на коні та розкидав за собою зелен-лепеху і нечуй-вітер-зілля. За ним переходило убрід святочне шестя поселян. Такі броди були в багатьох місцевостях на Дніпрі, Дністрі, Десні, Бузі, Прип'яті.

Наші прародителі в час освячення річок та озер вшановували й інші божества. Там проживали водяні русалки, там мав свою оселю Очеретяний та Болотяний. Особливо шанувався Водяний, бо зарості річок та озер — його царство, в якому він — володар. Водяний цар іноді буває небезпечним, коли сердиться. Тоді підмиває розташовані на ставах млини, може затягнути у воду тварин, а то й людину. Ось тому броди-переходи потрібно було обов'язково заворожити, а ще — завжди тримати у порядку: вимощувати камінням, щоб вода не високо затоплювала перехожих чи худобу; звозити заздалегідь до броду дерев'яні плахи, стовпи, кілки.

Стежки Бога доріг — то серцевинні артерії Матері-Землі, як у селах і містах вулиці. Скільки їх протоптано — не злічити! Добрий Бог доріг по них завжди проходить першим; проторює стежину, зводить весняно-калиновий міст для Купала, Спаса, Калети, Коляди, Ордана..., які ідуть слідом. І так мусить бути вічно, допоки топтатиметься перша стежина, що є вічністю того великого кохання землі і неба, яке породило першу людину.

А ще у наших предків була дорога, яку вони називали Чумацьким Шляхом. Посередині неба та дорога перетинається. Одна половина веде в пекло, а друга — у рай. Чумацький Шлях веде душі померлих людей у зоряне небо предків. То — Божа дорога, якою ходить сам Всебог і їздить на колісниці, котру тягнуть вогнегриві коні, бог блискавки і грому Перун. Цією дорогою праведні душі померлих мандрують у рай, а птахи летять на зиму у Вирій. По цій дорозі приходить до людей богиня Всесвіту, премудра Лада, та прилітає окрилена Леля-Весна. То — шлях Богів і вічність Орія!

У богів до людей є ще один шлях — Веселка. Тим сонячним божественним промінням приходять з неба ангели, аби набрати теплого дощику на землі. Тоді боги і небо-сонце радіють, веселяться, бо світ у їхніх сонячних променях прояснюється та вилюднюється, а з хмарами відганяється смуток. Любов Місяця до Зорі не має меж, тому Веселка тягне на небо воду з моря, річок, озер та некопаних криничок і спускає її дощем з неба на землю.

Веселко, Веселко, дружко зірниці!
Обітри Купайлові лиця!
Нехай Місяць руки ломить,
Що ся отцем єго бути соромить.
Нех побачить сирітоньку
І любить знову Зіроньку!
Купайло, Купайло!

Пливи, пливи з води,
Щоби ся подивив
Місяць твей вроди! —
Місяць тепер молоденький,
Заплаче з радості над тобою,
Повернеться до твей неньки
І возьме тя з собою!
А ти, Зірнице, заплач
Дрібними сльозами,
Обтирай ясні очі
Білими руками.
І русу косу з вітрами розпустиш,
Місяця і вже єго не пустиш,
Бо ти хороша і в радості,
А ще краща в жалості.
Але з неба Веселка з дощем прилітає
І, як сонце світить, з Купайлом ся грає.
З вечора тілько видно молодника,
А вранці пливуть сльози Зіроньки;
Купайло — бідний сирітонька,
Зірниці сором навіки.

Від чистих криниць, від журавлиних озер, як і від серця матері, ідуть святі стежки-дороги. Не одній людині додають вони щастя, бо звеличені пам'яттю зоряного неба предків, що від материнської колиски зове жити задля цього. Ці стежки-дороги — святі, бо скупані у прозорих джерелах рік, ставків та озер; рясно омиті всіма барвами веселки, пахощами правічного жита, натрудженими руками орія-хлібороба, диханням материнської душі та цвітінням землі. Хай Всебог і боги, земля і небо, кожна травинка і комашка озиваються людям на добро, на життя, на любов!

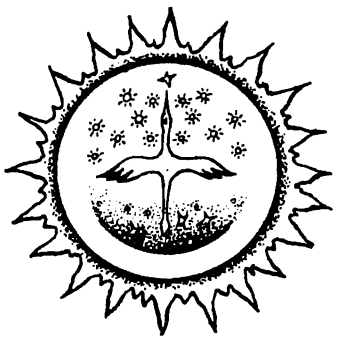

ПТАХИ

Після довгої та холодної зими приходить до людей паняночка-весна, богиня Леля. Уже на Стрітення, 2 лютого, коли "лютий до березня в гості приїжджає" і коли Вирій-Рай сполучається з небом, дітвора та й дорослі, знудившись за птахами, виглядають з Вирію своїх пернатих гостей. З країни сонця і вічного тепла птахи приносять весну-літо. А ще наші предки вірили, що в їхній подобі прилітають душі новонароджених і душі родителів-прародителів. Ластівочка на своїх крилах приносить до господаря радість-весну, жайворонок — весну на ниви-поля. Зозуля, соловейко, горлички — добрі вісники весни; лісові дикі голуби — садам, гаям та лісу; воді — гоголь-качка, чорногуз-лелека, — він же приносить і новонароджених дітей. Усе лихе приносять до лісу злі птахи — шуліки та сичі.

З першими весняними дощами, коли Земля-Мати радіє та зеленіє, птаство починає своє нове життя. У цю чарівну пору птахи шукають собі пару, а з'єднавшись, залишаються вірними один одному і все своє пташине життя проводять разом.

Для орія-хлібороба разом з ласкавим сонцем птахи завжди приносять задоволення та радість буття. Наші пращури ставилися до птахів з любов'ю, бо їхня чарівність, краса та грація, спритність, довіра і прихильність, а особливо приємний спів викликали в них захоплення, хвилювали та заспокоювали душу. Ця особлива любов дідів-прадідів до перелітних птахів дала можливість багатьох із них зробити священними, або тотемами. За давніми віруваннями, Бог-Творець вселив у таких птахів душі дідів-прадідів та надприродні сили, тому вони прихильні до людей, а їхня життєдайна радість допомагає людям у господарстві, у збереженні врожаю, плодів, здоров'я, добра і щастя.

Незліченна кількість приказок, легенд, прислів'їв, казок і пісень пов'язана з птахами, їхній щебет — то щедра, ласкава та добра усмішка Лелі-Весни.

Господарі дуже раді, коли на їхнє обійстя завітає лелека. Як тільки цей великий птах вгледить покладене ким-небудь на хаті чи на вершечку дерева старе колесо від воза, одразу починає зносити галузки та мостити гніздо. Чорногуз-лелека-бусел — розумний птах, знає, що людина не робить йому зла і вже через кілька днів спокійно розгулює по подвір'ї, а коли господиня годує курей, — часто допомагає курям спожити харч. Погана прикмета,

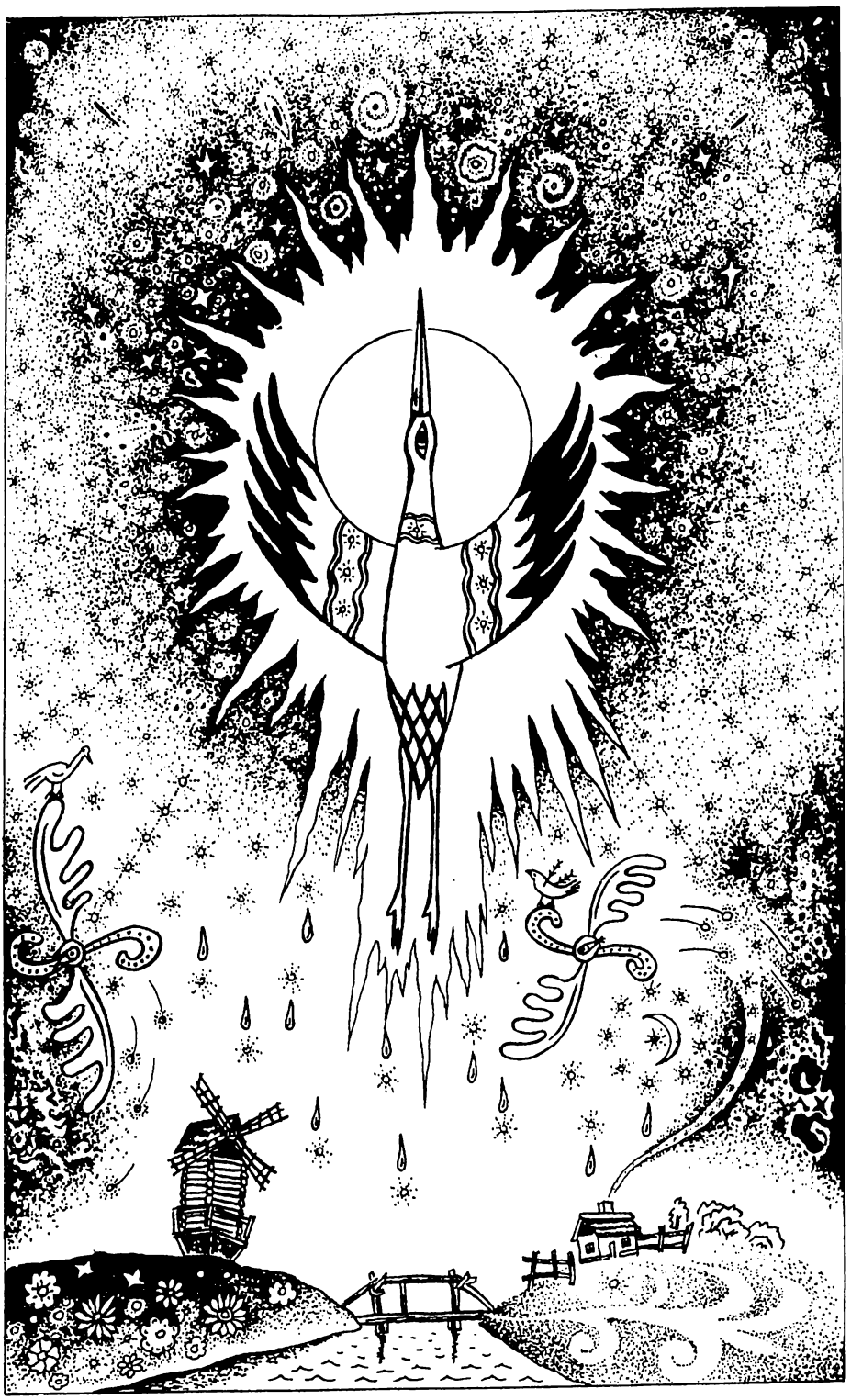

якщо хтось зруйнує гніздо: тому не уникнути нещастя — лелека неодмінно підпалить хату. Саме тому господар має берегти те місце, де лелека зробить гніздо. Птах пильно стереже свою оселю; повернувшись з Вирію на своє місце, лагодить гніздо і летить зустрічати свою пару. Повернувшись через три-чотири дні з чорногузихою, живе уже з нею. Незадовго до відльоту лелеки збираються десь на болотистій галявині у значній кількості — 20-30 і навіть 50. На "чорногузячім суді" вибирають ватажка, щось клекочуть, слабких та калік на цьому зібранні закльовують, а потім десь у кінці серпня здіймаються і вилітають на зиму у Вирій. В одній зграї число їх може досягати кількох тисяч осіб. А навесні несподівано для господаря повертаються до своєї оселі. Враження таке, ніби ніколи звідси не відлітали.

Дітвора, побачивши навесні лелеку, не стримує свої радості: пританцьовує, підскакує і запрошує птаха:

Лелеко-татку,
Збудуй у нас добру хатку
Та виведи діток.

Коли дівчина вперше побачить навесні лелеку, що летить, — того ж року вийде заміж; коли побачить бусла у гнізді — сидітиме ще рік, не прийдуть старости. Молодій жінці, яка недавно замужем, кажуть: "Скоро лелека тобі подарунок принесе". Коли народжується дитина, то батьки кажуть дітям, що то "лелека приніс".

Особливо вшановувалися птахи сонця. Їх ніхто не мав права не лише вбити: вважалося великим гріхом завдати їм щонайменшої кривди. Не можна торкатися гнізда, а тим більше заглядати до нього, коли птахи вивели пташенят.

З веселим "кру-кру" повертаються навесні журавлі, бо несуть з Вирію-Раю нові душі, що народжуватимуться навесні та влітку. Щоб дітям весело і щасливо жилося цілий рік, треба, побачивши журавлів, які летять ключем, казати, що то не журавлі летять, бо журба буде, а "веселики".

Поселяються журавлі на великих болотах, але недалеко від людських полів. Ці птахи люблять ходити поважно і граційно, вміють плавати та гарно літають — ширяючи в небі, описують великі кола. На землі, коли мають бажання, забавляються веселими стрибками, піднімають із землі та кидають вгору тріски і камінчики, знову ловлять їх, танцюють і таким чином виражають свою радість. Жоден інший птах не зближується з людиною так тісно, попавши в її товариство. Своєю поведінкою приносить їй неабияке задоволення. Журавель знайомиться з кожним закутком обійстя, добре розуміє характер інших людей та тварин. Він любить скрізь порядок, не терпить сварок іншого птаства, карає сердитим криком чи ударом дзьоба винуватців, а гідних нагороджує ласкою і танко́м. З сумним "кру-кру"

відлітають журавлі у Вирій, бо несуть з собою грішні душі і своїм сумним співом сповіщають про це всім.

Священними птахами в древній Оріані вважалися соловейко, зозуля, ластівка, голуб, ремез, жайворонок, гайворон, перепілка та багато інших. Недоторканими були навіть недобрі віщуни, зокрема, сова, пугунькало сич, злодійка сорока та ворона. Дозволялося вбивати шуліку, як шкідника, диких гусей, куріпок...

Птахи починають день своїм радісним дзвінким співом. Лише після ранкової пісні до сонця при сході вони починають шукати собі харч. Майже усі птахи їдять двічі в день: вранці і ввечері, а хижі — один раз у день. Весь інший час птахи проводять у щебетанні, розділяючи свою радість між собою, поки, врешті, втома не зупинить проявів їхньої любові до світу.

Вечорами на селі виходять цілою родиною до саду, аби послухати соловейка — віщуна добра та кохання. Шанують і зозулю-ворожку, бо вона віщує весну, а ще вважається віщим птахом, оскільки пророкує людині добро чи зло, а ще — скільки років вона житиме. Зозуля кує тільки навесні, від Благовісника до Купала, а як викинеться ячмінний колос — вона ним "давиться" і перестає кувати. Коли навесні людина вперше почує кування зозулі і має при собі щось дороге та близьке, а в кишені — гроші, то щаститиме їй цілий рік. Наші батьки-діди вірили в те, що в зозулі зберігаються ключі від Вирію, а тому ключниця має вагоме право летіти першою та останньою прилітати звідти.

Найчастіше у піснях та переказах згадується ластівка: після лелек — друга улюблена пташка. Ластівка мостить своє кубельце то над вікном, то над дверима, а найчастіше — у стайні чи в клуні. Там, де оселиться, неодмінно буде щастя, бо це вона першою приносить весну з Вирію, кохання-парування молоді, приплід худобі. Не можна брати її до рук, а хто візьме — того обсяде ластовиння. Коли ж хто-небудь зруйнує гніздечко, ластівка неодмінно принесе вогонь і підпалить хату. Якось, коли горіла хата, ластівки літали, цівікали й промовляли:

— Ви нашу хатку зруйнували, а Бог — вашу.

Якщо ластівки залишають будь-яку місцевість, то там слід чекати мору на людей. Великими ворогами ластівок є горобці. Вони часто залазять у їхні гніздечка і не пускають в них ластівок. Тоді господарі з сусідами приносять з річки болото й замуровують горобців. Взагалі, горобець здавна має недобру славу. Якщо він б'ється в шибку, то в родині буде мрець або якась погана звістка.

Діди-батьки згадували, що колись, не одну тисячу літ тому, а ця історія передавалась від покоління до покоління, ластівки у день відльоту, що припадає на 14 вересня, коли люди відзначають свято Вирію, або свято

проводів птахів, коли їх просять, щоб передали звістку душам предків, зібралися, аби вибрати собі ватажка, почали пригадувати, хто протягом минулого літа найбільше шкодив їм. Люди в цей день прощалися з теплом, молилися до душ Лада та здійснювали магічний обряд поховання пташиного крила. Найбільше скарг припало на горобців. А ще скаржились вони і на тих нечемних дітей, котрі руйнували гнізда чи викрадали з них яєчка. Боги навчили їх карати цих шкідників та розпорядилися, щоб ластівки не летіли у Вирій повітрям, бо то для них — велика втома та й від шулік небезпека. Відтоді ластівки ховаються у криницях, бо відтіля через підземне царство ближче до Вирію-Раю. Ось чому в селах восени не чистили криниць, аби не заважати ластівкам вчасно дістатися Вирію. Після їхнього відльоту помітно меншає і горобців. Предки казали колись, що то за злі вчинки, згуртувавши грішників окремо, Очеретяний вітром відгонить їх на Лису гору до дідьків і відьом. Грішників нечистий використовує як їжу для свого перезимівку. Решту, перерахувавши, Очеретяний віддає Водяному.

Горобці завдають значних збитків селянам: псують плоди вишень, клюють пшеничні зерна, п'ють просо, коноплі, соняхи. Восени горобці великими зграями нападають на посіви. Люди завжди вдавалися до молитов і заклинань, а щоб убезпечитись від нашестя, виставляли різноманітні опудала.

Про жайворонка наші діди-прадіди казали, що навесні він бере соломинку у дзьобик, летить вгору до сонця Дажбога і співає: "Урожай, урожай, теплий дощ на врожай!" Потім сідає на полі й показує, де має бути врожай і мусить падати дощ. 9 березня на честь жайворонків, що цього дня вилітають з Вирію, печуть з тіста сорок пташок і роздають дітям, а також варять галушки — кожен має з'їсти сорок галушок. Свято Сорочини — це своєрідна пожертва польовим духам, опікунам нив, рожаницям, душам дідів-прадідів, що саме в цю пору прилітають на рідну ниву.

Дуже рідкісною пташкою, яка в'є своє гніздечко не на сучку чи в дуплі, а підвішує на гілці, є ремез. Вітер увесь час гойдає його гніздечко. Людина, яка знайде ремезове гніздечко, буде щасливою, бо воно — чарівне і лікує від лихоманки та інших "лісових" хвороб. Хлопець, який знайде ремезове гніздечко, щасливо одружиться з омріяною нареченою.

Багато веснянок-гаївок присвячено цій чарівній пташці. В них оспівуються зустріч весни в лісі, краса та праця, що завершується одруженням, любов'ю, затишним родинним гніздечком — своєрідним символом життя на землі та вічності людини.

Ой ремезе, ремезоньку,
Не вий гнізда на льодоньку.
Буде льодок розтопати,
Твоє гніздечко забирати!

Увий собі в темнім лісі,
В темнім лісі на орісі.
Будуть горіх оббирати,
Твоє гніздо оглядати.
Ой ремезе, ремезоньку,
Не вий гнізда на орісі, —
Будуть горіх оббирати,
Твоє гніздо обдирати.
Ой ремезе, ремезоньку,
Увий гніздо на сосонці —
Сосна завше зеленіє,
Твоє гніздо рум'яніє!
Ой ремезе, ремезоньку,
Не вий гнізда на сосонці.
Будуть сосну обтинати,
Твоє гніздо розтрясати.
Увий собі у дівиці,
У дівиці, у світлиці,
Там їй будеш приспівати,
Будеш її радувати.

Символами засмученої жінки та тужливої долі є чайка, горлиця, перепілка та лебідка.

Своєю одвічною любов'ю до птахів людина вшановувала свій рід у звертаннях: батечку сизий, матусенько-ластівойко, мамунейко-зозулейко, сестричко-перепілочко, братику-орле сизий, милий соловейку, матінко-голубонько, братику-соколю.

Сокіл в людей є символом хоробрості, молодості, сили, розуму, а ще — Роду, охоронцем Дерева життя та живого вогню Алатиру. Він, як і орел, сильно впливає на людину. Не один раз на полі брані ці птахи віщували перемогу орія над ворогами. Вони можуть розповісти "всю правду й неправду", бо далеко бувають і багато бачать. І справді, лише від них, бо то чи не єдиний свідок, мати дізнавалась про долю чи смерть сина, збитого буйними вітрами, виснаженого голодом або холодом.

Інших птахів — пугача, сову, сича, ворону — люди боялися, бо вони з глибокої давнини були вісниками недоброго. Приміром, сова: на свою жертву нападає несподівано і вночі, а тому віщує біду і смерть. Кажуть, коли серце сови покласти на груди сплячого, то та людина розповість усі свої таємниці. Однак сова бачить уночі, що є ознакою обережності.

Особливо великі зміни віщує ворон. Кажуть, що хто носить на собі його серце, може зовсім не спати, а коли ворон сяде близько хати та тричі

закряче — ждати недоброї звістки. Ворони відчувають зміну погоди. Разом з гайворонами та кречетами іноді влаштовують зловісні хороводи, які віщують загальну біду, скажімо, нашестя ворогів. Зловісний крик над головою воїна віщує смерть:

Ой у полі чорний ворон кряче,
Тож мою голову він баче.

За повір'ям, ключі від Вирію колись були у ворони, але якось вона прогнівила Дажбога, і ключі передали іншій пташці, а всі звірі і птахи відтоді перестали розмовляти людською мовою.

Сороку, кажуть, створив чорт, а тому вбиту сороку чіпляють у конюшні, аби зберегти коней від нечистого. Сорока на своєму довгому хвості приносить новини, а як кричить на хаті або біля хати — будуть гості.

Божим віщуном з сивої давнини є півень, бо він — птах сонця, що своїм співом-гімном будить його. У давнину селяни дізнавалися, скільки минуло ночі і коли треба вставати до досвітньої зимової роботи. Спів півня — регулярний, причому буває неодмінно опівночі, в час діяння злих сил. Коли чарівний птах проспіває своє голосне "ку-ку-рі-ку", по "третіх півнях" втрачає силу та зникає всяка нечиста сила і починають діяти добрі сили, прихильні до людини. Першим криком він проганяє злих духів, другим — мерців, а третім — відьом і злих ворожбитів. Навіть лев — цар звірів — боїться цього птаха. Доброю прикметою вважається садити півня у новозбудовану хату, перш ніж там оселяться люди. Коли півень заспіває невчасно — на зміну погоди.

Птахи віщують майбутнє своїм летом. У давнину волхви розуміли і брали до уваги швидкість польоту, скільки їх та як летять. Приміром, коли журавлі летять швидко, це вказує на велику бурю, коли летять помалу і тихо — віщують добру погоду. Погана прикмета, коли разом летять два шкідливих птахи; це віщує неспокій та якусь небезпеку.

Божою пташкою з давнини вважається і бджола, бо вона освячує свій мед. Віск також святий. Живий вогонь воскової свічки — священний і є найвищою жертвою Всебогу, його богам та зоряному Небу предків.

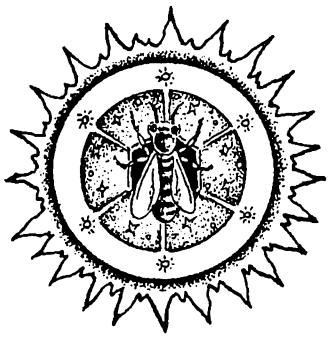

БОЖА МУХА

Бджола вважається райським створінням, занесеним на землю райським Деревом життя. З її появою ще у первопочині світу, коли, як співається у стародавніх колядках, вона винесла "святий воскочок" з-під первісних вод, бджолу почали вважати Божою мухою, слугою Божою, бо вона виконує Божі доручення та збирає поживу для богів.

Мед і віск збирається з квітів, у яких, за стародавніми віруваннями, народжуються діти — відтіля й приходять на Божий світ. Ця божественна їжа душ-духів, прихильних та добрих до людей, є також їжею душ родителів-прародителів. Оскільки бджолиний "воскочок" призначений для виготовлення свічок, святий вогонь яких має чудодійну силу, то віск почали вважати найвищою жертвою небу. Запалена свічка — то частинка сонця, тому й стала символом бога урожаю Спаса. Ось чому бджолиний мед і віск призначені для пожертвувань на Святій вечері. Підкидання першої ложки куті до стелі має ритуальне значення і пов'язане з бджільництвом: "щоб бджоли роїлися" та "щоб рої сідали", при чому бджоли, зі своїм незрівнянним господарським і суспільним ладом, разом з господинею роя маткою складають собою велику рідню, що є чудовою аналогією до святого великородинного збору всього оріанського племені у Святий вечір на Різдво.

Господар обов'язково приходить до бджілок з привітанням на Різдво молодого сонця Божича, на Новий рік породин місяця; з "Трійцею" — на Водохреще та на інші великі свята. "Трійця" — то три грубих свічки з воску, прикрашені квітами; за віруваннями предків, вона знаменує Сонце-Небо, Землю-Матір та Царицю-Водицю. Ні одне свято не відбувається без воскових свічок. Воскова свічка оберігає під час великої громовиці; її запалюють при пологах, аби породілля скоріше та з невеликим болем "розрішилась"; світять свічки під час Багатої та Голодної куті; запалюють їх і при хрещенні дітей; їхній вогонь є символом плідності, тому їх запалюють і на весіллі; зі свічкою виряджають покійника, бо лише запалена воскова свічка освітлює дорогу на той світ. Тому кожна бабуся, навіть найбідніша, прагнула за своє життя придбати кусник воску, щоб, коли вмиратиме, горіли воскові свічки. З воску робили різні мазі-спуски для лікування; воском писалися і писанки...

Особливу любов до бджіл виявляли дідусі-пасічники. Ними в давнину були лише чоловіки похилого віку, від 60 до 100 років. Були ці дідусі

у кожному селі у великій пошані. Недаремно приказка говорить: "Бджола — Божа мушка, пасічник — Божий чоловік", а праця збирачів меду — то справа "богоугодна". Пасічники вважали, що Божі мухи випросять для них у Бога прощення за їхні гріхи.

Дідусі-пасічники в усі великі та урочисті дні влітку й узимку ходили до бджілок, бо вірили, що Божі мухи їх розуміють і слухаються. Вони досконало знали усі звички з життя бджіл: знали, які запахи та кольори бджоли люблять і які не люблять; знали, що спокійних людей бджоли не кусають; знали, що не люблять вони крику, жвавих рухів; особливо ж не люблять, коли до них приходять у "кудлатому чи волохатому". Ще з тих стародавніх часів прийшло прислів'я: "Працьовитий як бджілка", а про ледачих людей пасічники казали: "То — трутень: він ні про що не дбає".

Бджолина сім'я нараховує в середньому кілька тисяч бджіл. У сім'ї є матка і близько сотні трутнів. Трутні — бджолині самці, призначення яких — запліднювати неплідних маток. Усі інші бджоли — трудівниці. Рій не проживе довго без матки і трутнів, а тому "членам царського сімейства" приділяється значна увага.

У давнину дикі бджоли будували свої гнізда в дуплах дерев, у печерах та щілинах скель. Вулик у дуплі дерева на корені називається "бортю", а саме бджільництво колись називалося бортництвом. З плином часу різані з дерев борті люди почали розміщувати на землі, поближче до обійстя, і назвали їх вуликами-дуплянками, або колодами. З приручennям бджіл вертикальні та горизонтальні колоди все більш удосконалювались, обладнувалися рамками. У нерозбірних вуликах не можна було одержувати якісного меду; а коли у важких колодах закурювали та вирізували мед, знищувалася значна частина роботящої сім'ї, а разом з цим і гніздо рою. З удосконаленням вуликів почали збирати високоякісний мед.

Укус бджіл вважається цілющим від деяких хвороб. Хворі "на ломоту кісток" — ревматизм — відчували себе значно краще після укусу бджіл. З сивої давнини наші прародителі вживали мед як надійний засіб поновлення сил, що додавав бадьорості та виліковував від простудних захворювань. Мед вживали і при дитячих хворобах: корі, кашлі, простуді тощо. З меду варили і міцні напої, які вживали на тризнах, весіллях та на всіх святкових урочистостях. Іноземний мандрівник Ібн-Руста, побувавши на оріанській землі, у IX столітті писав, що дажбожичі на рік по небіжчикові беруть кухлів по 20 меду, несуть на могилу і всією родиною розпивають.

Найбільшим святочним днем у пасічників був день Зосима Бджоляра — 17 квітня, а ще раніше, 17 березня, — день Теплого Олексія, але тоді не завжди буває сприятлива погода. В це велике і радісне свято пасічники

виставляли вулики на бджільнику і молилися про бджолині рої та просили бджолу, щоб злітала до моря та принесла золоті ключі від довгожданного літа.

Перше збирання меду відбувається на Малого Спаса (1 серпня). У цей день уперше їдять мед з маковими пряниками. На Великого Спаса (6 серпня), збирають мед вдруге, освячують його та їдять з яблуками і грушами.

Опікуються бджілками святі Зосим і Саватій. Починаючи з 19 вересня, упродовж тижня пасічники готували вулики до зими, а на саме свято Пасічників, 27 вересня, заносили їх у темники-омшаники, бо незабаром прийде 1 жовтня, ще одне велике свято Матері-Землі, коли земля починає вкриватися падолистом та лягає відпочивати до весни. Просить Мати-Земля тоді: "Покровонько, Покровонько, покрий мені головоньку, покрий в'ялим листочком, покрий в'ялою квіткою, білою наміткою. Покрий, покрий нивоньку, щоб не боліла їй спинонька, ні спина, ні голова, щоб на весну здорова була. Покрова снігом сипле. Пороша — покрова землі..." Так і бджілки відпочиватимуть до тих пір, коли навесні, з першими сонячними променями, дідусь-пасічник іще до сходу сонця, чисто одягнувшись, засвітить цьогорічну трійцю та, взявши свяченої води, потрошку скропить дорогу аж у самий стебник-темник. Темник, або бджільник, — це суха, темна, чистенька і досить простора землянка, куди восени ставлять вулики-дуплянки. В ній обов'язково має стояти свята вода, квітка з колосків — кропильце, торішня трійця, пахуче бджолине зілля з Купальської ночі, а в пляшечці — суміш чарівних вод: купальської роси, стрітенської, благовіщенської, водохрещенської та інших.

Підійшовши до стебника-темника, дідусь-пасічник ставав навколішки і проказував молитву: "Добрий день тобі, царице-матко! Хай буде тобі щаслива весна, щасливе літо! Час тобі господарювати, Божим мухам лад давати. Святий Теплий Олексію, чоловіче Божий, благослови мої і чужі Божі мухи, і ви, родителі-прародителі наші, наставте на пожиток і на добро наші й Божі мухи: щоб добре роїлися; щоб рої сідали низько й давалися нам до рук; щоб добрий пожиток принесли і нам, і прародителям нашим, і Богові; щоб чужі бджоли не нападали; щоб лихі люди зла не наворожили... Царице-матко, будь здорова, наставляй своїх мух на працю!"

Це буває в день, коли теплий Олексій-бокогрій зводить зиму нанівець. Дідусі-пасічники кажуть, що і "Божі мухи тоді вранці також моляться богу!"

РУСАЛКИ

Коли золотолике Сонце-Дажбог іде на спочинок, його заступає Хорс, віддзеркалюючи останній промінь сонця в місяці, і тоді на землю приходить ніч.

Місяць для русалок — то їхнє сонце; коли він світить та з'являються перші зорі, тихої ясної ночі виходять вони зі своїх кришталевих теремів, в яких живуть на дні річок та озер, на шовкові береги і співають чарівних пісень. Русалки — напрочуд ніжні та сумні дівчата, одягнені в довгі, аж до п'ят, білі сорочки або зовсім голі, у зелених віночках з осоки чи галузок, з довгим розпущеним волоссям до самих колін. Найбільше їх ясної місячної ночі на Святій неділі у т. зв. "Сухий четвер" — тоді русалки трохи просихають, а то їм весь час мокро. У Зелений четвер, аби не розсердити русалок, жінки не працюють ні в полі, ні в городі. Якщо треба принести води, то до криниці кидають полин.

На перший погляд, русалки такі радісні, безтурботні, що й не сказати, а насправді доля їхня дуже сумна. Саме на Русальний Великдень, коли цвіте жито, наші прародителі поминали своїх предків, а щоб з цвітом не сталось чогось лихого, то просили у русалок захисту, приносячи їм жертви. Вони особливо люблять, коли дівчина таємно від усіх сплете віночок і кине його русалці, а та виконає тоді будь-яке її бажання. Вони — невгамовні та баламутні, сміливо виходять з води і — гайда гуляти по полях і лісах, луках і долинах. Тоді лише нічне Боже Око та зірки бачать, як вони вигойдуються на гілках верболозів, бігають, неначе вітер, у шовковій траві та зеленім житі, регочуть та кричать.

Русалки — це богині земної води, неназвані маленькі дівчатка, мертвонароджені чи приспані матерями. Існує повір'я: хто вмирає або народжується на Русальний тиждень — той стає русалкою. Померлі після семи років стають чарівницями, як і їхні сестри — польові русалки, яких називають мавками. Такі дівчатка дуже гарні з лиця, тіло в них блакитно-синє, очі зелені або чорні. Побачивши перехожого, одразу перетворюються в дорослих дівчат. Іноді показуються людям не лише голими, а й у дівочому одязі, у вишиваній сорочці та червоному намисті. Коли ж трапиться комусь зустрітися з русалкою, то не слід тікати — все одно дожене. Та зустріти красуню може лише щаслива людина, і не варто комусь розповідати про зустріч, бо тоді може статися лихо. Особливо русалки полюють на гарних парубків.

Заманюють їх чудовими піснями, а спіймавши — лоскочуть попід руки; залоскотавши до смерті — тягнуть до себе у воду. Там при місячному сяйві знову бешкетують, як малі дівчатка, плещуть у долоні, розчісують свої довгі коси, плавають, бризкаються, сідають на млинові колеса, пірнають в осяйне мереживо води з криком "ку-ку"; заплутують сітки рибалкам, псують греблі — і вибігають на берег, скачуть одна проти одної, приспівуючи:

Не мий ноги об ногу,
Не сій муки на діжу.
Ух, ух, солом'яний дух, дух!
Мене мати уродила,
Нехрещене положила.

Земна русалка — це дівчина-красуня, котру дівчата обирають з-поміж себе. Її голе молоде тіло прикрашають духмяними квітами та пахучим зіллям. Потім, узявшись за руки, водять кругом неї хороводи. Молодиці і чоловіки у цю пору теж збираються гуртом по хатах, обідають, п'ють міцні напої, справляють проводи русалок.

Русалії — свято веселе, тому супроводжується музикою та танцями, іграми та переряджаннями. Коли до хати вносять зілля, це означає запросити русалок, бо вони живуть у травах і квітах. У перший день запросин дівчата "виводили русалок з села" у поле, де готували обід-тризну, заквітчували себе вінками і, взявшись за руки, йшли, співаючи:

Ой проведу я русалочку до броду,
А сама вернуся додому.
Ідіть, русалоньки, ідіте,
Та нашого житечка не ломіте,
Бо наше житечко в колосочку,
А наші дівоньки у віночку...

Після русалій дівчата кидали віночки на город — на врожай та добробут.

Русалки — то душі померлих предків, які виходять з води на землю, аби цвітом бралися посіви, щоб жита родили, бо, де русалки танцюють, там врожай кращий. Вони про це добре знають, а тому вимагають від людей шанобливого до себе ставлення, бо можуть бути і добрими, і злими. Під час Зелених свят поминають утоплених дівчат. Утопленици — це русалки з довгими зеленими косами, з яких безперестанку струменить вода.

До матері, яка не пом'янула своєї дитини в річницю смерті, русалка буває мстивою, бо їй на тім світі темно, плаче-нарікає вона на свою неньку, що та її не вберегла.

Вшановуючи русалок, приносили їм жертви, як берегиням річок та озер. І нині люди поважають воду, ставляться до неї, як до святої, бо вода, як і вогонь, — то ніби два ангели, що повинні завжди бути в хаті, тому люди і приходять до води молитися, запалюють свічки над криницями, вшановуючи водяних духів. Велику силу має вода на землі!

На Русальному, або, як ще кажуть, Клечальному, тижні русалки люблять залазити на дерева і просять у дівчат полотна, рушників, хусток, сорочок, а потім уночі забирають їх з дерев. Нитки — то для них найкращий дарунок, бо їхнє улюблене заняття у кришталевих палатах — шити і прясти. Іноді вони навіть крадуть прядиво по селах.

Русалки дуже гарні, веселі та співучі, але й небезпечні. Аби вберегтися від водяних красунь, дівчата та жінки носять при собі любисток, полин, м'яту і часник. Коли ж раптом русалка кинеться на дівчину і запитає в неї: "Що твоя мати варила?", то треба сміливо відповідати: "Борщ із полином!" Бо коли чує від неї "Борщ та кашу", то їй тільки цього й треба: засміється — "Ступай у нашу!" — скаже — й залоскоче бідну дівчину, затягне до свого ставка. Щоб русалка не залізла вночі у вікно до хати або навіть якщо вже лізе — скоріше треба покласти на підвіконня полин з часником. Як почує вона їх запах, залається і прожогом втече від хати.

Десятого дня Зелених свят русалки виходять з води, щоб стежити, чи ніхто не працює. Цього дня господарі на межах своїх нив кладуть для них і для польових русалок жертовний хліб, самі ж варять просто неба різні страви і пригощають одне одного, а господині збризкують молоком той шлях, по якому корови йдуть на пасовисько.

Купальської ночі русалки з ім'ям розкладають вогонь біля річок і скачуть через нього, а безіменні посипають собі голови попелом, щоб росло волосся, а тоді знову скачуть у воду. Хто знайде в цю чарівну ніч іскру, яку загубила русалка, або ненароком наступить на неї і вона вчепиться, то матиме великий клопіт. Русалка аж до весняного грому з'являтиметься до того чоловіка і стрибатиме під вікном, вигукуючи:

— Віддай моє!

МАВКИ

Мавки — то душі померлих дітей, але, на відміну від русалок, які живуть у воді, живуть на деревах у лісах, на полях і в траві. Люблять жити і в гірських печерах. Їхні світлиці застелені та обвішані барвистими килимами. Навесні, як тільки починають танути сніги, вечорами мавки засаджують прогалини квітами, а коли все довкола зазеленіє і розцвіте, бігають по травах, рвуть квіти, гойдаються у гіллі дерев, мов у колисці, викачуються в житах, сплітають вінки і танцюють. Там, де вони танцюють, трава росте краще і густіше.

Мавки, як і русалки, знають про все на світі, тому люди до них ставляться з пошаною, особливо на Зелені свята: приносять польовим русалкам жертовний хліб і кладуть на ниву, бо це вони разом з іншими польовими духами сприяють родючості полів та відлякують усяке лихо.

Вночі, як тільки з'явиться в небі круглий отвір та прийдуть і сядуть на його сходинках ангели із запаленими свічками, мавки вельми люблять веселитися в теплих, розігрітих ще вдень сонцем Дажбога, водах рік та озер, хлюпаються у криницях, бо місяць і зірки для них — як для людей сонце в небі.

Мавки — то вродливі молоді дівчата високого зросту, з миловидним і круглим лицем; коси довгі, спускаються на плечі, в них завжди вплетені квіти. Одяг тонкий та прозорий. Спереду виглядають як дівчата, а насправді немає в них ні тіла, ні душі. Через те немає в них і тіні, а коли бігають по траві, то вона під їхніми ногами не хитається.

Мавку можна бачити. Вона сама зачепить іноді гарного парубка, почне жартувати з ним, а коли хто вподобає її — заманює до танцю і може залоскотати до смерті того, хто звабиться її красою.

Найчастіше несамовиті оргії-танці мавок-чарівниць можна бачити на ігрищах біля річок та озер на Зелені свята, особливо Купальської ночі. Мавського Великодня русалки і мавки ходять полями, луками, лісами, бо їхні душі відпущені на волю, перетворюються у людей і споживають звичайну їжу. Люди в цей день остерігаються працювати, "щоб не розгнівати померлих душ".

Веселощі мавок можна побачити і в неміцному сні, коли хто недалеко від них спав. Та не кожен може бачити польових красунь. А місця ті недаремно звуться ігрищами, бо де мавки перетанцюють, трава вік не буде рости — там

приграє їм до танцю чорт на дудці. Мавка любить загадувати загадки, коли на Зелені свята зустріне в лісі або в полі людину. Кажуть, що від мавок, схильних робити чоловікові зло, можна вберегтися, скинувши з себе сорочку, і, вивернувши її навиворіт, одягти знову. Це в тому випадку, коли при собі немає часнику або цибулини. Оберегом від злої красуні може бути також полин чи любисток, як і від русалки, мавчиної подруги.

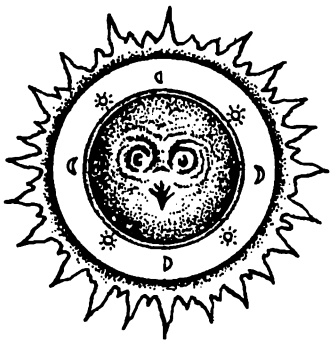

ЛІСОВИК

Коли Лісовик сердиться, мавки, лісові красуні, під його грізним поглядом припиняють свої веселощі. Навіть дерева схиляють перед ним низько свої кислаті віти та знімають шапки, бо він — володар лісових угідь.

Полісун — вірний слуга дідугана, як і Полісовки, лісові царівни, що пильнують за звіриною, аби з нею чогось не трапилось. Вони випасають усяку звірину, бо то їхня худоба, а вовки та ведмеді — то їхні вірні пси. Тому-то пастухи укладають з Лісовиком та ними угоду, щоб дикі звірі не забирали худоби; приносять їм жертву у вигляді яйця або печива з житнього борошна, яку кладуть на лісовому перехресті чи на галявині. Особливо ганяє Полісун вовків своєю великою пугою, в яку свистить, бо він — їхній пастир і вовчий бог. Де війна, то туди він і турить їх на прокорм.

Лісовик, як і Полісун, живе зі своїм сімейством на деревах і в хатах-пустках. Полюбляють і дупла сухих дерев. Чому сухих? Тому що, як кажуть у народі: "Закохався, як чорт у суху грушу", там ховається усяка нечиста сила, з якою вони компанюють.

Лісовик такий, як чоловік, але буває заввишки, як дерева в лісі. А Полісун у траві заввишки такий, як трава. При всій своїй схожості з людьми у лісових духів нема тіні. В Лісовика, як і в людей, є і жінка, і діти. Коли Лісунка не має своїх, то краде чужих, особливо тих дітей, яких проклинають рідні. Дитина, яка побувала в Лісовика, вміє ворожити.

Полюбляє Лісовик кричати в лісі. Часом здіймає галас, змушує блукати людину, збиває її з дороги. Як і Полісун, перекидається знайомою людиною, заводить з нею розмову, а потім веде її, сплутавши дороги, далеко в ліс, у густі нетрі та болота. Багато їх можна бачити Купальської ночі — тоді їм так регочеться, як ніколи!

Старі люди розповідають, що взимку в лісі можна зустріти сивого діда без шапки із замерзлими вістряками під носом, які висять аж до землі, як бурульки зі стріхи. Коли перехожий потягне того діда за бороду, той може розсипатися золотом. Ото вже пощастить тоді комусь...

Та Лісовик майже завжди невидимий, лише голосом та співом виказує свою присутність. Побачити його можна, зігнувшись і дивлячись назад поміж ніг. А щоб не зачепив, треба сказати:

"Мені туди дорога". Лісовик боїться солі і липового поліна. Позбутися впливу його магічних дій можна, вивернувши на собі сорочку або вдягнувши черевики не на ту ногу, — тоді повернеться пам'ять. Люди вшановують Лісовика на третього Спаса, 16 серпня, — кладуть йому на лісовій галявині хліб або іншу жертву, щоб він не робив зла та не "водив" людей.

Лісовик — істота добра, рідко відповідає на зло людини злом, та все ж може погубити людину, приміром, коли чоловік ночує з кіньми біля лісу або спить на узліссі. Тоді тихенько краде ту людину і затягує в ліс. Рідко так буває, але може підійти до вогню, біля якого заночували чоловіки, погріється з ними трішки, а то й пожартує.

Є в Лісовика ще один вірний помічник — Блуд. З ним він любить перегукуватися в лісі. Лісовик може стати вовком чи лисицею, а Блуд — совою або іншим птахом, і коли людина відгукнеться до них, заманюють її все далі і далі за собою, аж поки треті півні не заспівають. Духи Шум-лісу можуть зовсім замучити бідного. Блуд перекидається ще котом, собакою, козою, копицею сіна, а то й світлом. Коли чоловік підійде до світла, воно перебирається на інше місце. Взимку заводить у такі нетрі лісів та болiт, що чоловік замерзає. Може познущатися з нього у постаті жінки і водить до півночі по лісу, а після півночі заводить його в рів і там так поб'є, що той на другий день може вмерти.

Мавки недаремно бояться Лісовика, бо знають, що в лісі живе ще одна лісова людина; її називають заклятою, або Чугайстром. Він примушує чоловіка танцювати, граючи на сопілці. Люди кажуть, що Чугайстер голий, рогатий і волохатий; ходить лісами, блукаючи. Ніяка звірина не може його з'їсти ані людина вбити, бо йому так "пороблено". Кажуть, що він чатує мавок , зарившись у листя, а коли та підійде, то вбиває її і їсть. Мавки бояться Лісовика не тому, що він буває сердитий, а тому, що він нагадує їм ту закляту людину.

Іноді Лісовик може з'явиться у вигляді вогняного змія. Це буває тоді, коли бог Перун так вдарить по чорних хмарах у небі своєю важкою кувалдою, що з них сипляться блискавки — і прямісінько на те дерево, в дуплі якого сховався чорт. Громовержець вбиває їх громом — чорти тоді розливаються смолою, як чорна хмара дощем. Ось чому люди бояться під час грому ховатися під такими деревами, а Лісовику нікуди діватись — він змушений шукати собі помешкання та приятелів.

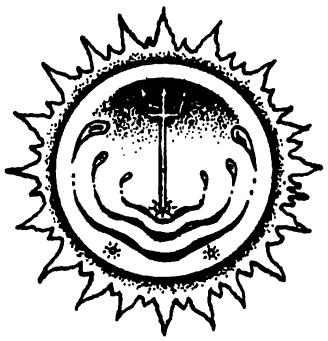

ВОДЯНИК

Вода свята, наділена великою зцілюючою силою, очищає людину від гріхів, оживляє і робить землю плодючою.

Та ще з часів, коли не було нічого — одна вода, злі темні сили послали на неї своїх слуг для отруєння людського щастя. З грізних чорних хмар, які бог Перун порозбивав своєю важкою кувалдою та вогненними блискавицями, ринули темними дощовими потоками по всіх-усюдах дідьки-чорти. Болота з багном, блудна вода та очерет стали постійним житлом злих істот. Недарма в народі кажуть: "Як дідько в очерет влізе, то в яку схоче дудку грає" або "злий, як дідько". Особливо дідьки-болотяники люблять затягувати до себе п'яних людей, яких заманюють вогником серед болота — а чоловік думає, що там люди або скарб заховано. Болотяник запрошує до себе прохожих, заводить їх до чудових кімнат, в яких грає музика, пригощає, танцює з ними і навіть обдаровує. Коли ж вони прийдуть до тями, переконуються, що сиділи в болоті, а цінні подарунки — то якесь посміховисько. Болотяники множаться, як люди, і кличуть до своїх породіль звичайних баб-сповитух. За вигоду нагороджують їх так, що ті мають з чого жити, коли виконають усе, що сказав їм Болотяник. Якось їхав чоловік возом і побачив: сидить Болотяник у калабані на дорозі і мне, співаючи, шкіру. Опісля почав шити черевики. Коли чоловік наблизився, той пірнув у болото і заборонив чоловікові підходити ближче, якщо той хоче, аби йому не велося зле. Тож у брудній темній воді, в якій багато гною та грязюки, повно всякої нечистої сили.

Господарем усього водяного царства світу, володарем усіх його живих істот вважається Водяник. Сам водяний цар живе у кришталевому палаці на дні глибокої річки чи озера. Він уже такий древній та сивий дід, як і світ, — з довжелезною, до пояса, бородою, яка вся в баговинні. Неодмінним атрибутом Водяного є золотий тризуб, котрим він вибиває з землі джерельну воду, щоб живити рослинність та водяних істот.

Наші прародителі добре знали, що водяного царя треба шанувати, аби не псував гребель, не заплутував сітей та не зносив їх невідомо куди, не проганяв риби і взагалі не чинив усіляких капостей. Тому й приносили йому жертви у вигляді жменьки тютюну, хлібних крихт, які сипали на воду, або

виливали трішки вина чи горілки. Першу впійману рибину, особливо коли вона маленька, випускали назад у річку з обов'язковою примовкою: "Іди та приведи батька, матір, тітку, дядька..." 29 червня, на свято Водяника, жінки сплітали рибалкам з трав'янистого зілля та Петрового батога вінки, якими ті увінчували свої голови. Під час цього великого свята рибалки, як і моряки, аби умилостивити Водяного, приносили йому в жертву чорного півня або цапа. Іноді й пасічники, щоб уберегти бджіл від повені, кидали в річку свіжий мед і віск. Навесні, 11 квітня, коли розливаються річки та приходять повені, Водянику також приносять жертви, аби не затопив хату, город чи щось інше.

На відміну від болотяних дідьків, від яких лише одне зло, Водяник поводиться з людьми відносно мирно. Люди, котрі бачили цього довгобородого діда, кажуть, що тіло його обросле густим волоссям; інші — що він подібний до чоловіка, але має великий хвіст і крила. Голос у нього глухий, але дужий. Риба — то його худоба. Коли вона втікає перед ним, тоді її добре ловити, бо вона сама забігає в сіті. Здавна наші діди-батьки користувалися різного роду підсаками, сачками, хватками та своєрідними колючими знаряддями: гострими гачками, списами, гарпунами та багатозубцями. Рибальськими знаряддями були також різні поплавці, грузила з кераміки, блешні, голки для плетіння сітей, ятерів, неводів.

Як і Лісовик, Водяник не терпить, коли людина необдумано втручається в його царство, особливо вночі. Тоді він може так налякати гучним сплеском по воді, що бідній доведеться той переляк довго відлежувати. Розповідають, що якось жінка прийшла після заходу сонця напитися води до річки, а той штовхнув її у воду і почав тягнути за волосся.

Водяний перекидається в сома, щуку або в іншу рибину, дає іноді спіймати себе в сіть, але не дозволяє, щоб несли додому, а якби його принесли, то може розвалити хату. Водяник іноді укладає з рибалками угоду про улов, але ті мусять пам'ятати, що його потрібно добре задобрити або щось пообіцяти, а то не дасть рибу ловити. Іноді любить пожартувати: викидає човен на берег так далеко, що рибалка не може зсунути його на воду, а іншим разом той знаходить човен на воді та ще й наповнений рибою. Або, скажімо, хитає човни чи й перевертає, особливо хиткі та маленькі. А мельникові, який живе коло води, взагалі нікуди діватись — мусить годити як Водяникові, так і всякій нечистій силі, котра водиться біля млина, бо вона й так до біса замулює воду, а то ще сильно шкодитиме мірошникам крутити жорна. Люди намагаються обходити ті місця стороною; кажуть, що всі мельники — ворожбити, продалися чортам, бо завжди тримають у себе чорну кішку.

Русалки, водяні царівни, — то дочки Водяника, і він над ними панує. З гарними дівчатами, які втопилися, він, буває, одружується, а іноді навіть приходить зі своїми жінками до їхніх батьків.

Від тих давніх сивих літ пильно стереже своє царство чистої джерельної води Водяник. І хоча він теж, як кажуть, не без гріха, ніякі злі істоти в подобі замурзаних дідьків-чортів не в силі здолати небесну синь і кришталеву прозорість рік та озер. Бо та вода — свята, свята іменем світла сонця Дажбога!

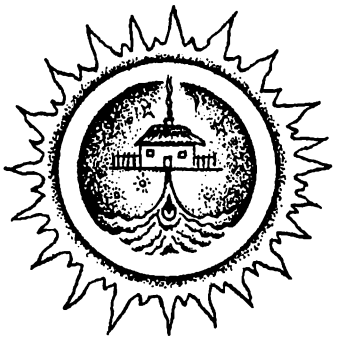

ДОМОВИК

Ще діди-прадіди розповідали, що Домовики, як і інші духи довкілля, походять від ангелів. За немилість до Бога ті були колись покарані та скинуті з небес на людське житло, бо хотіли дорівнятися до Всебога. Відтоді вони так і залишаються хатніми дідками, а ті ангели, які впали у воду, почали називатися водяниками, ті, що в ліс, — лісовиками.

Інші люди кажуть, що то величезний чорт, вмочивши палець у воду, тріпнув ним позад себе та й наплодив усяких духів. Про це є багато легенд та всяких небилиць, але, за віруваннями наших прародителів, усі ці та інші надприродні істоти — ті ж таки душі померлих родичів, які вболівають не лише за господарство, а й за весь рід, тому орій-хлібороб їх вшановував.

Домовик, або, як його іноді називають, Домовий, ще з тієї сивої давнини став для людей богом хатнього вогню та печі; і зовсім він не дідько, про якого тільки й кажуть, що робить він в хаті лише капості: одчиняє двері, вікна, грюкає на горищі, душить та б'є сонних людей ломакою, лякає дітей, шпурляє посудою, а коли хто подасть йому солону страву, перекидає її, а то й забирається геть, беручи з собою щастя господаря.

Частіше кажуть про нього, що він — годованець та щасливчик, помічник у господарстві, охоронець не тільки хати, але, власне, і всіх, хто живе в ній. Допомагає жінкам прясти, мити посуд, заколисує малу дитину, рубає дрова... Зло домовик чинить лише тоді, коли хтось робить зло йому або ж коли в хаті робиться що-небудь не так, як би йому хотілось: то в стайні шкодить часом, заплітає чудернацьким способом гриви у чортовий вузол, то їздить на конях. Улюбленому коневі підкладає свіжого сіна. Аби Домовий не ганяв інших коней, господар тримає у стайні цапа, підвішує ворон і сорок, бо він їх дуже не любить. Іноді Домовик буває примхливим, бо любить, щоб скотина була тільки лю́бої йому масті — скотину ж іншого кольору мордує. Хатнього дідька можна бачити при запаленій страсній свічці. Домовик невидимий, але іноді він з'являється маленьким дітям. Якої він масті — такої масті повинна бути і худоба.

Кажуть, що в багатія Домовик волохатий, а в бідного — голий, бо там одні злидні та нещастя. Домовик любить допомагати багатим, стереже їхнє добро від злодіїв, будить їх, як трапиться у дворі пожежа, бо хто став господарем, знає, як непросто здобути його прихильність. То — не проста

річ, щоб в хаті з'явився Домовик. Для цього треба взяти зносок, малесеньке яєчко, знесене куркою, коли її вихор підвіє, прив'язати під ліву пахву і носити дев'ять діб. Увесь цей час не можна ні митися, ні молитися. По дев'яти днях вилупиться з яйця малий чорток-домовичок.

Домовик, на відміну від Лісовика, любить самотність та спокій. Живе в печі, під піччю чи в запічку, а то й на горищі або під порогом хати. Іноді має свою господиню, яку ласкаво називає Доманею, Домасею, Домахою або Домцею.

Для господині піч — то вівтар, бо вона добре знає, що саме тут живуть хатні боги родинного вогнища, саме тут живуть батьки та діди, народжуються діти та онуки. Вогонь у печі — це той незгасимий живий вогонь, який приніс з неба та подарував його людям на землі бог Сварог, а тому наші батьки-діди свято шанують його, бо він — як цар, як ангел — слуга Божий. Коли немає шани до святині дому, вогонь мстивий. Завжди на його сторожі є Чур — бог домашнього тепла і затишку. Дуже не люблять Домовик і Чур, коли у печі випікають хліб, а на ній хтось лежить, зате коли господиня розмальовує її чудовими візерунками, то тоді їм дуже любо, бо нечиста зла сила, задивившись на цей розпис, забуває про своє лихе діло. Піч дуже поважають. Недаремно кажуть: "Сказав би, та піч у хаті". Її свято шанують при сватанні: тоді просять поради і заступництва у Домовика, бо коли молода входить до хати молодого, вона має стати берегинею хатнього вогню. Щоб задобрити Домовика, а він дуже вороже ставиться до інших родів, приносять йому в жертву чорну курку, яку впускають під піч.

Має Домовик і своє свято. 24 вересня, опівночі, люди, починаючи обмолот, запалюють багаття в Овині (стодолі, на току) і в жертву овиному вогню приносять півнів, щоб Домовик беріг зерно.

Домовик може виглядати з-під печі маленьким хлопчиком, іноді сидить собі за столом або ходить дідком з люлькою по подвір'ю. Може показатися бараном, коровою, котом, пташкою і ходити собі по припічку, бо дуже любить домашніх тварин. Іноді перевтілюється совою, сидить на комині та лупає очима; буває, прикидається собакою чи іншою постаттю.

Домовик не терпить, коли в хаті сварка, особливо коли б'ють горщики, коли нема окропу в печі, щоб горло промочити. Ображений неповагою господаря, Домовик може тоді спалити все обійстя. Залишений на самоті у старій хаті, вночі лютує, але допомагає навести лад у господарстві тому, хто приходить жити в пустку. А ще любить, аби господиня щосуботи мазала піч та щоб не залазила на неї дітвора.

Аби усі були здорові, щоб жилося й булося, Домовик покаже, як вибрати для хати вдале та щасливе місце. Не любить він, коли хату ставлять на роздоріжжі, а також там, де бузина росте, та на могилі. Хата має стояти на

непорушній землі, на рівному місці. Коли вперше входять у нову хату чи в інше помешкання, обов'язково припрошують Домовика. В старій хаті кажуть: "Ласкаво просимо, дідусю, до нового житла". Востаннє палять у печі, попіл вигрібають у новий горщик і висипають у піч в новій оселі для багаття, в якому — майбутня доля і багатство родини. До такої домівки завжди прилетить ластівка або на стрісі вимостить своє гніздо лелека.

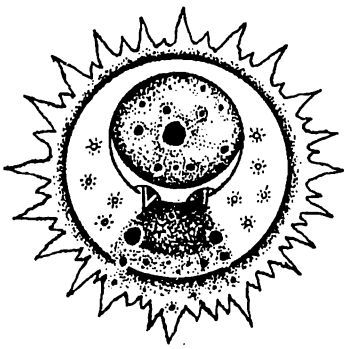

САТАНА

У безодні чорноби́, серед мороку і тьми, далеко-далеко на заході, ще далі, ніж де закінчується земля, видніється велетенська брама. Вхід до пекельного царства оперізують вогні чорної безвісті, що смердять сіркою. Там, серед простора чорноти, возвеличується трон, осяяний страшним пеклом; на ньому, попираючи величезним жезлом небо і землю, сидить Сатана.

Не було ще світу, була лише безладна темна суміш землі, води, вогню й повітря, а вже тоді з того непроникного згустку, не дочекавшись свого часу народження, постав Сатана.

Від початку світу Господь і чорт-Сатана творили разом. Бог творив там, де сходитиме сонце, святий дух та рай, чорт — у протилежній стороні: небесні хмари, темні зимові сили, височенні гори та скелі.

Коли прийшов час створення людини, Бог та чорт не дійшли спільної думки і, пересварившись, вирішили: чорт зробить людину, а Бог вдихне їй душу. Відтоді ведеться: коли людина помре, то її тіло чи попіл, якщо спалюють, іде в землю, а душа лине до Бога.

По смерті душа людини летить аж на край світу, туди, де закінчується земля і починається небо. Між небом і землею є глибоке провалля, через яке прокладено кладку таку вузеньку, як ниточка. Душа мусить іти по тій кладці. Котра душа в Бога щаслива, то пройде так, як павук по павутині, а котра грішна — то відразу з тої кладки впаде і полетить просто в безодню, у пекло.

Сталося колись так, що на землі наплодилося багато всякої нечисті. Звідки вона взялася? Скажімо, де взялися чорти? По-перше, чорти бувають різні. Тіло в них вкрите густою рудою шерстю, очі мають маленькі, кругленькі та червоні. Інші — зі свинячим рилом, яким люблять робити всякі чорторії по річках і ярах. Коли буває гроза, то, налякані громом та блискавкою Перуна, чорти ховаються у вихор. Вихор — то великий чорт, а коли він з'являється не в грозу, то йде чортове весілля. Кажуть: якщо кинути в нього сокиру, то буде на ній кров. Усі ті чорти мають маленькі ріжки, вертлявий хвіст, цапину бороду та ратиці на ногах.

Колись чорт поклявся Богові, що не буде більше робити зла, аби тільки не бути самотнім; щоб не нудитися, захотілося йому мати товариство. Тоді вже був Вирій, Білобог та інші боги. Повірив йому світ, дозволив підійти до живої води та вмочити пальця. Однак чорт вмочив цілу руку і почав нею

стріпувати: з тих крапель утворилося стільки чортенят, що затьмарився Вирій. Зрадів чорт, захотілося тоді йому дорівнятися до самого Бога. Тим розгнівив Всебога так, що той закинув його у той непросвітний отвір, звідки чорт колись виліз. Відтоді і залишилося повір'я: як умиєшся, то не можна руками бризкати, бо з тих краплин чорти плодяться. Скільки бризок впаде , стільки й чортів народиться.

З того першочасу Сатана, бо так прозвали чорти головного супротивника Бога-Творця, став володарем пекла. Розгнівані боги скинули чортів з Вирію. Сорок діб довелося їм летіти з неба, щоб опинитися на землі.

Смисл життя Сатани — замінити Бога людиною та викоренити її віру в богів. У нього навіть символи ніби гуманні. Однак трикутник кутом вгору означає Бога, а кутом вниз — Сатану. Те саме з п'ятикутною зіркою: одним кутом вгору — людина, двома променями — Сатана. Сатаністи вважають, що в останній битві проти богів Сатана виступить під прапором з червоною зіркою.

Спочатку на землі не було панства: всі люди були вільними і рівними, не мали ні царів, ані панів. Волхви приносили жертви Богу-Вседержителю, зоряний дух предків дарував людям усілякі знання з наук та мистецтв і дбав про високий духовний рівень давніх українців.

І понесли орійці свої знання з рільництва та різних ремесел на всі чотири сторони світу. Але згодом з'явилися старійшини (Сатана ласий на душу), які почали вважати себе розумнішими, інших — невільниками. А панство — то все одно, що багато маленьких царків. Стало те панство битися між собою. Бились-бились, поки самі не попали в неволю до чужого пана, якого необачні люди нарекли богом-царем, бо що бог-цар скаже, те й вважали за добре.

Зареготав тоді Сатана і сказав на все пекло: "Отепер, коли чоловік назвав себе і царем, і богом, прийшло наше царство, бо рід людський забув Бога". І покарав усеправедний Всебог за цю провину рід людський чварами. Та, мабуть, мало було Божої кари, бо не покаялись люди. Кожне плем'я знову почало видумувати собі царків-богів, молитися до них, а там знову стали битися. Взявся Сатана ходити по світу і бачить: смерть поливає землю кров'ю, посіває попелом та кістками. Зрадів Сатана, що скрізь голод, біда та різні хвороби. І знову розгнівався справедливий Всебог та й покарав людей найстрашнішою карою — неволею!

Заплакав уранішній степ небесною росою, захвилювалися чебрець та полин на могилах предків, затужила душа за чарами природи. Спалахнуло зоряне небо душами предків і став посеред Оріани-України у витканій сонцем Дажбога білій одежі сивочолий тисячолітній волхв, та й сказав:

— Сила орійця — там, де сила світла, бо там — Дажбог! Там, де збирається чорна хмара, — хай згине тьма-Сатана! Там, де люди стають

зрадливої крові, — хай згине зло-Сатана! Тоді не буде ката в Україні, а буде Син і буде Мати! Бо Зоряне Царство Предків наших, як і Рідна Віра, вічні!

Полинув у прозору безмежну блакить над золотоколосими нивами жайворон-птах. Зраділа оріаночка-україночка, підбігла босоніж, з пахучим віночком на голові, до мудрого прапрабатька-волхва, поцілувала у засмагле лице та й заспівала пісню про чарівну Лелю-Весну.

ВІЙ

Всяка нечисть найбільше боїться грому бога Перуна. Чуючи його, вона пищить, свистить, виє та намагається втекти у різні чортячі місця: багно, болота, ковбані, в очерет, у покинуті хати, до млина. Тьма їх ховається під корчами та трухлявими пеньками повалених колись громом дерев, де повно різного гаддя та червів. За багато віків той чортячий страх породив страшне руйнівне чудовисько, перед яким уся ця нечисть повзає та рачкує. Косолапий і розкарячений, обкиданий лишаями, оброслий мохом, з розкуйовдженим, повним грязюки і гною волоссям, Вій завжди весь у землі, бо там і живе — під землею.

На Золотій горі, де ростуть райські сади і живуть душі пращурів, по сусідству з сонцем і місяцем живе і лагідний легіт, від якого діброва заквітає пташиними голосами. Це — голос вітру, а над і під землею живе зловісний смерч пекельної стихії — Борвій. Борвій, або Вій, — це велет-песиголовець з одним оком посеред чола. Коли він спіймає чоловіка, замикає бідного у пивниці і годує лише волоськими горіхами, щоби набрав тіла. Як тільки переконається, що чоловік вгодований, кусає його за мізинець лівої руки. Коли кров не сикнула — чоловік обріс уже товщем. Тоді вбиває і з'їдає того чоловіка.

Чорти — то зовсім інша нечисть. Хоча вони й виникли на початку світу від того велетенського чорта — Сатани, який колись був у Бога найстаршим ангелом, однак дуже і дуже змінилися. Почали, як люди, народжуватися, одружуватися, от тільки що не вмирають, одначе старі люди кажуть: є таке зілля, що коли його зварити та покропити тим відваром чорта, то він згорить.

Деякі чорти навіть почали жити серед людей. Знають, як у них можна душу купити, — роблять за те їх багатими, бо золота мають незліченно, аби тільки та людина дала розписку кров'ю з мізинного пальця.

Чорти перевтілюються в будь-яку тварину, крім пса, бо пес — найщиріший друг людини. Чорт може постати у вигляді якогось пана, гарно вбраного в чорний фрак з блискучими гудзиками, у чорному циліндрі на голові, може перевтілитися в жида, бусурмана, навіть священнослужителя, аби тільки загубити дівчину чи піддурити чоловіка. Не гордують чорти й молодицями. Один чорт довго ходив до молодиці, перебраний за парубка, але якось вона впізнала його та, покропивши відваром зілля, спалила. Але був і інший

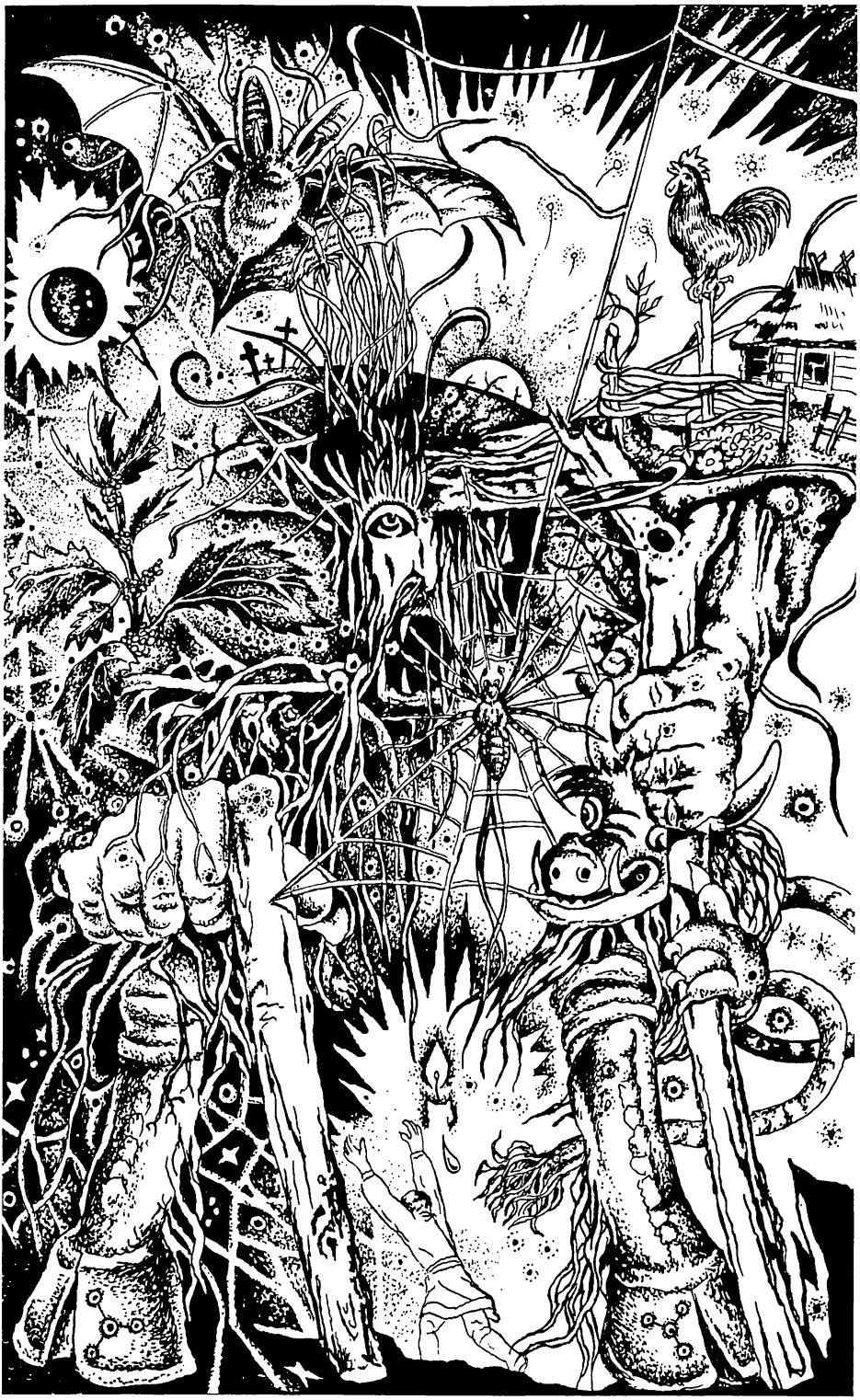

випадок. Чорт дав сотку чоловікові за те, аби той пустив свою жінку спати з ним. Чоловік згодився, та чорт тої ночі замучив її і здер з неї шкіру.

Чорти вигадали пиятику, куриво, негарні слова і всяке інше. Дідьки — ще гірші, такі вже оброслі, що видно лише червоні очі. Пальці в них залізні і ходять вони з залізною палицею, а в зубах — люлька з довгим цибухом.

У народу є багато оберегів, що охороняють від нечистої сили. Всякі злі духи не люблять хресного знамення, тому при кожній потребі люди використовують силу хреста.

У випадку, коли хочуть захиститися від мертвої відьми, просять чарівника, щоб той описав свяченим роговим ножем магічне коло. Воно робить чоловіка невидимим і не дає нечистій силі доступитися до нього, коли вже побачить. Тоді не тільки відьма, а й інші злі духи так бісяться та клацають зубами, що жах пронизує ту людину до кісток. Та чортівська сила діє тільки вночі, доки не заспівають перші півні. Спів півня лякає злих духів: удосвіта вони страх як бояться та кидаються куди попало, аби не застала їх вранішня зоря.

Щоб ця та інша нечисть не переводилася, Сатана призначив їй у начальники страшну потвору, що зветься Вієм. Кажуть, що обличчя у нього залізне, увесь він приземистий та кривоногий, а голос у нього — як із-під землі. Коли злий — то дуже сильний: тоді від землі летять одні лише клапті. Хода в нього тяжка; як іде, раз у раз спотикається. Хреста та магічного кола Вій не бачить, тому й не боїться, бо в нього довжелезні повіки, аж до землі. Сам він їх підняти не може. У тих випадках, коли злі сили не справляються, — кличуть Вія. Все нечисте кодло враз кидається допомогти підійняти йому повіки. Вій — сліпий, як сліпе всяке зло, але, коли всякі дідьки підіймають його важкі вії — з пекельною стихією потойбічного світу включається однеєдине око страшного Вія. Рідко яка людина витримує той демонічний погляд, в якому сидить сам Сатана.

Вія називають ще Шолудивим Бунякою. Одного разу він перевтілився у татарського начальника. Та князь Роман Галицький таки стяв йому голову. Голова впала в один бік, а тулуб — в інший. Почала голова котитися. Брови були такі довгі, що очі за ними нічого не бачили. Коли їх підняли залізними вилами, голова так подивилася, що ціла місцевість запалала, а голова покотилася далі. Коли за нею послали погоню, вона заховалася під бабу-пастушку і погоня поминула її. Але один козак поглянув на голову і посік її на мак, від чого ту міцевість назвали Погонею, бо саме там наздогнали голову.

Від тієї істоти постала віра у вроки, що походять від недобрих очей: гляне така людина на звірину — вона згине; на чоловіка — той захворіє або трапиться йому якесь лихо; на дерево — воно всихає. Такого лиха можна позбутися лише окремим замовлянням.

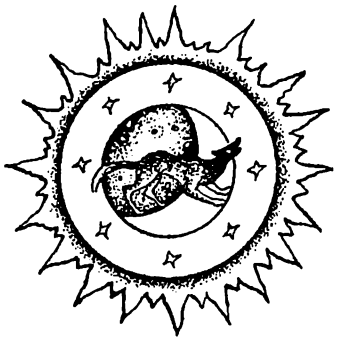

ПЕРЕВЕРТНІ

Чаклун вийшов за клуню, скинув з себе одежу, став лицем до місяця, прошепотів замовляння, потім встромив ніж у землю, перекинувся через нього та й став вовком. Кинувся кудлатий сірий вовк на чортів та й почав їх поїдати... Якби грім Перуна не бив тих чортів, а вовки не поїдали, розплодилося б їх стільки, що й світу білого не було б видно.

Чародій щовечора легко, без жодної допомоги, може стати хижим звіром, птахом, рибою, а за потреби — то й перевтілити іншу людину у звіра чи птаха.

В ті далекі часи, освячений зоряним Небом предків, мудрий та вчений волхв, вдарившись об сиру землю, политу дощем, міг стати навіть мурахою. Проникнувши у фортецю, враз ставав могутнім воїном з вогненним мечем у руках. Таке фантастичне видовище наводило жах на бусурманів.

Перевертні ведуть подвійне існування: то живуть як люди, то — як звірі. Надприродними властивостями боги, власне, наділяють першу дитину в сім'ї. Особливі прикмети первістка, коли підросте, — волосся на грудях, а то й на спині, червоні очі та густі, зведені докупи, брови. Така людина не піддається злим силам та зловмисній магії чародіїв.

Вагітна жінка, коли побачить вовка або з'їсть м'яса звірини, яку роздер вовк, народить вовкулаку. Часом людина обертається у вовка, коли чоловік спить з жінкою напередодні святої неділі або великого свята. Кажуть, що вовкулаки мають під пахвою ямку, через яку вивертається шкіра і назовні виходить вовк.

Перевтіленню можуть сприяти сильна приязнь, туга та любов. Відомий випадок, коли одна вдова так тужила за втраченим чоловіком, що обернулася в чайку. Дівчата та жінки іноді обертаються у птахів, найчастіше — в лебідок. А один мисливець з таким азартом полював на бика, що вранці, коли проснувся, виявив у себе на лобі від тих нічних переживань роги.

Найчастіше людина обертається у вовка і стає вовкулакою за тяжкі провини. Коли така людина перебуде у вовчій подобі з рік, то стає таким знахарем або чарівником, що знає всі таємниці.

Кажуть, вовкулаки, як і відьми, а відьми також вміють перекидатися, — ссуть кров. Від вовкулаків, як і від чортів з відьмами, народжуються упирі. Живого упиря можна легко впізнати, бо лице в нього червоне, неначе налите

кров'ю, і горілку він любить так, як відьма любить ссати молоко, а то й кров з корови. Після його смерті, якщо не вбити осиковий кілок у тіло, вони встають уночі з могил і п'ють в людей кров. Упирі, як і відьми, крадуть дощ з неба та насилають засуху.

Про те, що люди вдаються до чарів та можуть ставати вовками, згадує грецький історик Геродот, який у V столітті до н.е. побував серед скіфів та еллінів.

Найсприятливіші дні для перевтілення — Коляд-вечір та ніч на Купала, в яку відьми збираються на Лисій горі.

Впізнати перевертня можна по тому, що задні ноги в нього не такі, як у вовка, а коліньми вперед, як у людини. Такий вовк, зустрівши людину в лісі або в полі, не кидається, а лащиться до неї та жалібно дивиться у вічі — може, хліба дадуть з'їсти. Такий він спокійний та все стогне і скавулить, ніби людина, навіть вити по-вовчому не вміє. Люди ставляться до нього з неприхованим співчуттям , бо то може бути парубок, якого зачарував злий чаклун. Такий перевертень шкодить лише тій людині, котра йому причинила зло; коли ж він перейде дорогу — бути лиху.

Вовкулаки бояться справжніх вовків. Попадаючи в лісі до зграї, вони добувають корм, нападають на худобу, але не їдять її, а лише душать. Така людина-вовк приречена на довгі страждання, аж поки знову не стане людиною. Коли хтось здогадається і назве вовкулаку людським іменем або розірве мотузок на його шиї, то вовкулака відразу стане людиною. Вдруге зробити його вовкулакою неможливо.

У "Слові о полку Ігоревім" згадується, що князь Всеслав легко обертався вовком і взагалі міг стати опівночі лютим звіром. Князь Ігор, втікаючи з полону, перевтілився в горностая, а далі полетів соколом. Князівна Ярославна просила вітрів Стрибога, щоб понесли її в небо зигзицею, тобто зозулею.

Чарівна здатність перевтілюватися, а це простежується в сотнях легенд, казок, оповідань та бувальщин, не передбачає чогось осудливого, коли в тім немає злих чарів.

Наші діди-прадіди з вірою в єдиного Бога на небі і на землі в далекому минулому вшановували не лише багатьох богів, добрих та злих духів, а й звірів та птахів, які були в них за тотемів. На відміну від тварин верхнього царства (сокола, ворони, півня) і тварин нижнього царства (змій, черепах, жаб, риб), ведмідь і вовк відносилися до центральних тварин середнього царства — їх стародавні жерці включали в замовляння при спілкуванні з зоряним царством, а тому інколи звір важливіший за людину.

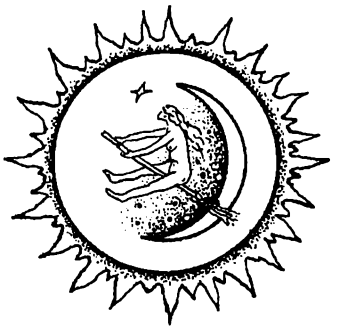

ВІДЬМА

Відьма тому й називається відьмою, що про все відає — знає.

Колись, ще як були волхви-кудесники, відьма керувала погодою, вміла закривати собою зорі й місяць, пасла корів-хмар, а коли починався грім і блискавка — доїла їх, і з небес падав дощ. Тоді вона могла ставати вогняним клубком і навіть вогневим змієм у небі.

Старі люди пам'ятають, що колись один чоловік розказував. Пішов він на полювання, та раптом де не взявся сильний вітер і налетіли темні хмари. То він і встрелив у найчорнішу. З неї впала мертва гола жінка, а буря враз ущухла.

Було те дуже давно. Сьогодні відьма хоч і вміє літати, та живе на землі. Бувають родимі, що походять з відьомського кодла. Вони мають невеличкий, на два пальці, хвостик, на кшалт чортячого, який у сні висовується, а як вона проснеться — ховається. Згодом, коли відьма відьмує, він обростає, як у собаки.

Очі у відьми чорні та глибокі, погляд негарний, на сонце праведне ніколи не дивиться. Відьма може народитися тоді, коли вагітна жінка, готуючи страву на Святий вечір, з'їсть вуглинку з печі, яка необережно впала до горщика. В сім'ї, в якій народилися підряд сім дівчаток, одна з них стане відьмою, бо з малих літ вмітиме чаклувати. Відьом не слід плутати з чарівницями, бо ці роблять тільки добро і багато знають, але нікому не шкодять.

На відміну від родимих, які рідко шкодять людям, бувають відьми вчені. Це — жінки, які продають свою душу чортові, а тому дуже лихі та злі. Одна жінка стала такою в дивний спосіб: у ніч на святого Урая-Рая пішла на коров'ячий брід, набрала з того сліду в рот води та й пішла до хреста. Там зняла з себе одежу, розіслала її на хресті і вилізла на нього.

Учені відьми виходять вночі на двір у білих довгих сорочках з розпущеними по пояс косами. Вийшовши, закривають місяць хмарами, застеляють ними усе небо. Починається буря, а вони біжать тоді доїти чужих корів. Заганяють місяць у хлів, а там видоюють корів так, що з дійок разом з молоком дзюрчить кров. Така відьма, крім худоби, вміє здоювати собак, кішок, гадюк, ящірок, добувати з жаби сметану, а з роси — молоко. А ще вони вміють насилати серед літа град або сніг. Одного разу відьма вкрала навіть веселку з неба. Інші можуть насилати на людей хвороби, давати доручення різним

гадам, щоб ті, наприклад, викрали дощ чи росу, які відьми тримають потім в горщиках у вигляді жаби у себе в коморі, а тому через них і стається на землі посуха. А ще відьми викрадають малих дітей, уміють псувати їх очима, наводити на них причину; насилають на людей хворобу і навіть смерть.

Найнебезпечнішими для подібної шкоди є ніч перед Різдвом молодого Божича-Сонця, ніч перед Великоднем та ніч на Купала. Люди знають: коли падають з неба зорі — їх крадуть відьми та ховають у глечики, бо зорі — це душі людей, які жили праведним життям на землі.

У кожному селі є відьма, а в деяких їх може бути і не один десяток, не кажучи вже про міста. Особливо гарні дівчата стають відьмами чи чарівницями і зваблюють гарних парубків. А всі бридкі старі жінки можуть легко стати відьмами.

У Купальську ніч відьми стають молодими та вродливими і злітаються на шабаш на Лису гору, що понад Дніпром нижче Києва. Верховодить там ними старий відьмак. Це — так само чоловік, який усе знає, але з лиця бридкий, як і стара жінка, що стала відьмою.

Перед мандрівкою відьма роздягається догола, звертається з магічним замовлянням до хатнього порога, з-під якого вона добула глини, аби виготовити мазь, в яку додала різного зілля, зміїних голів та жаб'ячих лапок. Користується вона і відваром тирлич-зілля, яким натирається під пахвами. Прості дівчата теж знають магічність цього зілля, яке викликає до них любов. Вони ним і вмиваються, щоби скоріше вийти заміж.

Натершись чарівною маззю, відьма перекачується через стіл, сідає верхи на помело, мітлу або на кочергу чи коромисло, хапає в руки мечик од терлиці і вилітає через комин. Пурхне, як горобець, і летить на шабаш.

На тих ігрищах при світлі багаття відьми та й інша нечиста сила влаштовують після ділової частини дикі оргії: п'ють, гуляють, витанцьовують, грають у війну, кидаючи одна в одну мечиками. Як тільки заспіває півень-почакун, відьми повертаються додому.

У Купальську ніч бог блискавки і грому Перун особливо обачний. Бо саме тоді відьма найбільше мотається у пошуках цвіту папороті. Оволодівши чарівною квіткою, розрізує долоню і запихає її під шкіру; тоді вона може накликати людям багато зла, бо пізнає мову тварин і рослин та заволодіє ще більшими чарами таємниць неба і землі. Особливо молодим треба бути обачливими біля вогню. Попіл Купальського вогнища може завдати великої шкоди, коли його вполює відьма. Водночас він може служити оберегом від відьом, якщо його закопати під воротями огорожі. Врешті, від злих чарівниць можна вберегтися різними засобами. Відьми дуже бояться псів-ярчуків, собак з вовчими зубами. Але такого собаку нелегко виховати, бо він походить аж із дев'ятого покоління від дев'ятої суки. Відьом проганяють також плакуном

верболистим та ще — кропивою чи коноплями. Щоб позбутися їх, на Святвечір обійстя обсипають маком. Відьма дуже любить мак і не матиме часу йти до хліва доїти худобу, бо починає визбирувати його по мачинці.

Кажуть, що хто хоче побачити відьму, має дивитися через дірку в поліні, з якого випав сук. Різними є і способи, як її зловити. Скажімо: в те місце на стіні, куди падає тінь від відьми, забивають цвяхи.

Відьми бояться знахарок, бо ті допомагають людям різним зіллям та замовляннями, знають про їхнє минуле і майбутнє, аби тільки ті не брехали. Впізнати відьму можна ще й тоді, коли парубок одягне кашкет на голову дашком назад, на руках з пальців поробить дулі, одну руку засуне в кишеню, іншу — за пазуху. Коли проходити біля відьми, вона злиться і її одразу можна впізнати. Відьма не тоне у воді, може обертатися кішкою, собакою, мишею, жабою — навіть неживими предметами.

Коли вона помирає, то цілий тиждень ніяк не може вмерти: реве бичачим голосом, блює кров'ю, вивалює язик, лупає очима і такий розноситься сморід, що всі тікають з хати, а нести на кладовище її можна лише з тяжким трудом. Аби відьма не встала з могили, в місце, де знаходяться її груди, завжди забивають осиковий кілок.

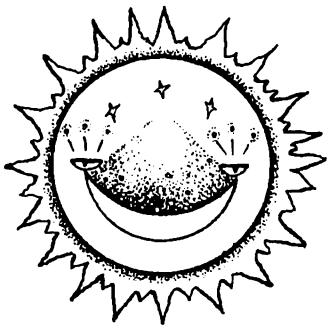

ЛИСА ГОРА

Чому Лиса гора? Не завжди Лиса, в іншому місці така гора називається Чортовою, а ще в іншому — Бусовою, тобто бісовою. Усі ці пагорби мають, здебільшого, піщане узвишшя, незаросле деревами, тому й називаються лисими.

На противагу стародавнім жерцям та наближеним до них волхвам, які за часів загального віча збиралися за містами у Священних гаях, відунські віча теж відбувалися за їх межами на Лисій горі. Жерці та волхви вороже ставилися до таких людей. Відьмами вважаються сварливі, страшні та бридкі баби. Всілякі такі потвори легко стають молодими та вродливими, коли настає час летіти на Лису гору. Нечестивицями бувають іноді гарні дівчата, які так вміють причаровувати, що найгарніший у селі хлопець не в змозі їм відмовити. Про таких кажуть: "Гарна, як відьма з Лисої гори".

Один старий чоловік розказував про свою бабу: "Одного разу, коли стара одяглася святково, питаю: "Куди це ти, стара, збираєшся?" А вона й каже: "Краще не питай; треба летіти, хочеш-не-хоч, а треба. Бо коли не полечу, самі прийдуть, візьмуть мене і тоді горе мені буде". Вік прожив зі старою старий, а того не знав. Вийшла стара в сіни, стала під димарем і раптом, як дим, вилетіла через трубу.

Відьми та відуни збираються двічі на рік, перед великими святами, на свої зібрання. Першого разу — на 23 квітня, коли бог родючості Урай-Рай відчиняє небо і кидає на землю цілющу росу, або на 1 травня, але кожен раз перед Русаліями, коли пошановують та поминають небіжчиків. У цю пору довкола чаклує Леля-Весна, а Зільник Золота, бог рослинного царства, надає всякому зелу цілющої сили.

Вдруге сходяться вони на початку зими, на Калету, — 29 листопада, коли лихі сили намагаються протидіяти визріванню молодого Божича сонця Коляди. Це — за одними джерелами, а за іншими — відьми злітаються на Лису гору на Коляду, проти Великодня і на Купала, у той час, коли сонце повертає на літо, на весну і на зиму.

Є згадки, що відьми виходять з дому й обходять свої володіння кожен перший місячний четвер. Свій сейм відьми розпочинають зборищами на безлюдних горбах. Коли приходить час летіти на віче, зокрема на Лису гору до града Кия, то летять тоді хто на чім: на мітлі, на кочерзі, на лопаті, якою саджають хліб у піч... Перед тим обов'язково змащують собі під пахвами священним мастилом, приготовленим із тирлич-трави.

Відьми завжди заступаються одна за одну. Там збирається їх стільки, що й порахувати важко, і кожна — зі свічкою. Вогонь свічок мерехтить тоді у срібнобарвах місяця-молодика аж до неба.

Головує на зборищах відьмак. Як і всі інші відуни та відьми, він знає найрізноманітніші способи чарування та ворожіння, бо це — його заняття. Взагалі, всі відуни — дуже знаючі люди, можуть бачити й передбачати майбутнє. Головний відьмак, або, інакше, вовкулака-перевертень, керує всіма іншими нечестивцями. Серед відьом теж вибирається відьма над відьмами. У відьмака є дванадцять заступників: п'ять перших і сім других, які керують діяльністю відьом. На Лису гору разом з наставницями летять і новачки. Посвятившись у різні таємниці відьомства, вони там і одружуються. Відунські знання нагромаджувалися віками, тому лікарські та знахарські таємниці передавалися і передаються спадково.

Найстаріші відуни володіли тисячолітніми секретами використання чарівного зела для лікування різних хвороб. Молодші успадковували від бабок, прабабок, прапрабабок їхні знання. Всі ці разом узяті чарівники залишили нам з тих найвіддаленіших літ багатющий духовний спадок: ритуально-магічні танці, чарівні пісні, замовляння, повір'я... Там, на Лисій горі, вони ділилися один з одним досвідом. Серед них були знамениті зелійники і зелійниці — знавці трав і коріння. Кожен з них мав свої травники, які передавали один одному. Знали вони сотні молитв і заклинань. Звертаючись за допомогою слова до сонця, місяця, зірок, води та вогню, відуни вміли ворожити і віщувати такі явища у природі, яких проста людина збагнути не могла. З успіхом лікували вони від укусу змій, допомагали породіллям, вправляли переломи і вивихи, вміли ворожити за небесними знаменнями; ворожили на розтопленому воску, олові, золоті, а особливо — на яйцях. Зупиняли кров з рани та знали мову тварин і птахів. Вміли викликати тіні та душі померлих.

Відуни бувають і такі, що можуть лише щось одне. Градівник — той, хто відвертає град. Хмарник може відвертати хмари й дощ. Чарівники чарують, заклинають: привертають чи відвертають любов, вміють насилати хвороби, сум, заговорювати дощ. Знахарі знаються на зіллі, виліковують від укусу гадюки, можуть заселити в людину ящірок та гадюк, наслати град, мишей, скажених псів; водночас і лікують од усього того. Розмовляють з птахами, забороняють випивати їм хліб на нивах, перетворюють дівчат у зозуль, тварин, дерева...

Наші діди-батьки шанували таких людей, вважали їх вибраними та наближеними до богів і духів, однак і боялися зловмисників — злих чарівників, бо вірили, що там, на Лисій горі, є у них свій суд. Там вони й судять один одного і вирішують, коли насилати на людей біди і хвороби. Бо хто з них провинився — той безслідно зникає.

Людина з лихим поглядом уміє насилати вроки. За допомогою нашіптування і заклинань відьми й відуни не тільки сприяють, а й стають небезпечними. Стародавні жерці та волхви вважалися захисниками і спасителями в бідах, а тому протидіяли таким злим силам. Однак народ озлоблювався проти чародійників тільки за часів великих лихоліть — голоду, мору, засухи.

Відьми летять на Лису гору на нараду з головним відьмаком та з нечистою силою. Під час шабашу, або, інакше кажучи, ритуальних обрядів з іграми та танцями, розпочиналось загальне свято всякої нечистої сили. Один чоловік бачив те видовище й так про нього розповів: "По горі розпалюють багато вогнищ, а посередині — одне найбільше. Довкола кожного вогнища сидять відьми та підтримують вогонь, докидаючи до нього патики. Довкола найбільшого вогнища сидять найстарші відьми — з блискучими очима та розчіхраними патлами; між ними на високім троні з хмизу сидить славна їхня цариця, з довгою варехою в руці та з вужевою короною на голові. Сама товста, бліда, з маленькими очима і з величезним туловищем. Над вогнищем висить на ланцях величезний котел з якимось чортівським варом. Цариця мішає варехою у тім котлі вивар з вужів, ропух, гадюк, сердець упирів та різного отруйного зілля, який відьми й чарівниці розносять опісля по світу людям на отрую, хвороби та смерть. Інші відьми і чарівниці, молоді й родимі дівки з хвостами та розпутні молодиці, зовсім голі або тільки легко прикриті плахтами, виводять поміж тими вогнищами дивні хороводи та ігрища. Одні танцювали, тупцюючи і співаючи довкола великого вогнища, підскакували, вибігали з колеса, вивихалися одна другій попід руку або пересувалися поміж ноги; інші, поділені на менші громадки, перевертались догори ногами, перескакували одні одним через голови, ставали дуба, совгалися по піску або ставали з мечиками від терлиць, прискакували до себе, кололи себе і відскакували назад". Так було завжди після основної частини зборища. Потім відьми з відьмаками сідали за вечерю зі страв без солі.

Після таких зібрань, коли було вирішено всі питання та що кожен має робити до наступного віча, відуни повертались до своїх хат.

Чимало з багатовікового досвіду наших пращурів забуто і навіть знищено. Упродовж століть не тільки церква, а й держава немилосердно переслідували їх, а тих людей, що обирали відунську місію, вбивали, палили, топили, однак викоренити віщих людей не змогли. Люди, які певною мірою присвятили себе духам, а заразом вирішенню різноманітних житейських проблем-потреб, закодовані Пам'яттю Предків. Ця віща пам'ять усіма барвами веселки переливається у багатовіковій духовній спадщині народу, бо в ній — людська віра у день прийдешнє, бо в ній — наше Безсмертя!

КОЩІЙ БЕЗСМЕРТНИЙ

У десь-якомусь царстві, в десь-якійсь країні жив-був Іван-царевич. І було в нього три сестри. Та одного разу найшла темна хмара, знялася страшна буря, гримнув грім з неба — і влетів у світлицю Сокіл. Обернувся добрим молодцем, посватав старшу сестру Мар'ю та й поніс її у своє царство. Другу сестру посватав Орел, що став теж добрим молодцем, а третю — Ворон. Залишився Іван-царевич сам-самісінький. Цілий рік прожив він без сестер та й занудьгував. Згодом пішов їх шукати.

Після довгих пошуків прийшов Іван-царевич у королівство Орла. Вийшла до нього цариця Мар'я, радісно зустріла і залишила його у своїй країні. Прекрасна королева була амазонкою, мужньою жоною — коли наблизився ворог, пішла на війну, а Івана-царевича попросила наглядати за порядком у країні, лише заборонила у комору заглядати. Та Царевич не стерпів, одразу кинувся до комори, відчинив двері, глянув — а там — прикутий дванадцятьма залізними ланцюгами Кощій Безсмертний.

Попросив Кощій у Івана-царевича води спрагу втамувати:

— Десять років я тут муки терплю, не їв, не пив — зовсім у горлі пересохло. — Коли Кощій Безсмертний випив третє відро, то набрався своєї колишньої сили, трусонув ланцюгами — враз усі дванадцять і розсипалися.

Страшним буревієм вилетів у вікно, догнав на шляху Мар'ю, прекрасну королеву, підхопив її в небо та й поніс у своє царство. А в тому царстві стоїть казкової краси палац, де й живе цей старий злий відьмак, який не вмирає. Охороняють його хороми різні заморські звірі, леви і тигри, — нікому проходу не дають. Лише той сміливець, який роздобуде шапку-невидимку та матиме довбню-самобивку, зможе зайти в те царство. Кощій Безсмертний — володар неймовірних скарбів; хоча й вельми старий, та тілом дужий; викрадає красунь-чарівниць, бо любить жіночу красу. А ще про нього кажуть, що Кощій — демон мороку і тьми, губитель дощової вологи та володар крижаного царства.

Але навесні сильно перепадає Кощію від грізного Перуна. Грім-блискавка, запалена вогнем Сварога, стає тоді небесною карою всякій нечисті на землі.

Кощій Безсмертний — найстарший серед зміїв, які служать йому і, як ті блискавиці в небі, руйнують усе, що їм трапиться на шляху. Якщо якийсь богатир захоче здолати те зло, то спочатку на заваді йому стають змії з трьома,

шістьма, а потім з дев'ятьма і навіть більше головами. Сміливець може перемогти змія, коли той його не з'їсть. Та не так просто здолати самого Кощія, який уміє літати, висіти на одній волосині, горіти і не згоряти у вогні. І хоча він зовсім худий, дуже високий, довгоногий та горбоносий, але не їсть своєї жертви, як змій. Бо він — саме безсмертя і йому це ні до чого, тому й оберігає ревно таємницю свого безсмертя та спосіб, як його досягти людині.

Знайти дорогу до царства Кощія, а ще здолати його — непросто, бо він — сама вічність. Лише окремим сміливцям, до яких прихильно ставляться боги, шлях у безсмертя може вказати Баба Яга, костяна нога: вона має той чарівний клубочок, який приведе доброго молодця до могутнього дуба, що росте "в окіяні, на острові Кургані". Під корінням крислатого дуба захована смерть Кощія. Під тим правічним Деревом життя стоїть замкнена скриня, а в ній — заєць, а в зайцеві — качка, а в качці — яйце. Аж там, в яйці, і захована душа Кощія. На небі записана відповідь на вічне питання: якщо смерть Кощія в яйці, то чому він безсмертний? Зацікавлені можуть прочитати її там, але Кощій завжди залишиться безсмертним, бо, як і казку можна читати спочатку, так і він знову стає живим, знову знаходить богатирську силу та розриває пута неволі. Бо він і є саме безсмертя, знову і знову оновлюване, як і невмирущість душі та святість праху дідів-прапрадідів.

У нашого народу зберігся древній міф про Кощія Безсмертного, який є символом воскресіння весняного сонця. В Чорній могилі на Чернігівщині знайдено ритуальні роги тварин. Довжина одного з них — 60 см. Прикрашений він золотою пластиною завширшки 12 см, на якій зображено сюжет із цього міфу. Такий великий ріг жерці раз у рік наповнювали священним напоєм і за ним ворожили на майбутній урожай. То була своєрідна жертва наших предків, бо хто приносить жертву Сонцю — той складає жертву своїй душі.

ЗМІЙ ГОРИНИЧ

Жар жертовного вогню опалив одразу дванадцять голів велетенського змія. Знесилений, але ще живий, ринув він у розірване багрянисте небо. Заревли раптом громовиці, спалахнули водночас міріади блискавиць: то бог Перун на запряженій золотогривими кіньми золотій колісниці кинувся за ним у погоню. Посипалися з очей змія іскри... Страшно шугонув востаннє крильми та й розтанув у розтривоженому мороці. Яскравіше запалав священний вогонь Алатиру, цвітінням розіллялось у світ Дерево життя, а небо-сонце розпросторилось на всі сторони, вкриваючи своїми чарами заквітчану землю.

Коли тільки займалася зоря життя людини, орій день і ніч молився до могутніх богів, неба і землі, сподіваючись на їхню допомогу, аби захистити своє хліборобське серце від злих сил.

Молитвою та повсякденною працею оберігаючи своє духовне життя, орій шукав свою душу у далекому зоряному небі, з якого плине до нього Ріка життя. З тих прадавніх часів Змій-дракон став для нього Вогненним Змієм, якого посилає на землю небо. У контурах-зигзагах блискавки наші далекі пращури вбачали образи зміїв. Це вони принесли перший вогонь Сварожича і тепло на землю. З того часу вогонь став для людини божественним, бо він — і великий чиститель, і великий святитель.

Культ Змія був вельми шанованим у наших пращурів, а тому став символом захисту духовності. Змій-охоронець — то безмежна і незнищенна Ріка життя, якою зоряним Чумацьким Шляхом плинуть до нас душі померлих дідів-прадідів. Ріка життя стала святим оберегом довкілля та кожної людини.

Різноманітна магічна символіка, що асоціюється на землі зі Змієм, зберігається у народній пам'яті й досі у вигляді орнаментів на килимах, вишитих рушниках, посуді. Доріжки, половички — це той самий смугастий змій-обережник, що тихенько згорнувся і вартує поріг та оселю від лихої сили. Захисником обійстя завжди був тин, що теж нагадує контуром змія. Щоб захистити село або лан від нечистої сили, у давнину копали навкруги канаву. Від відьом захищалися чарівним колом. Орнамент на вишиванці оберігає відкритий комір і душу людини. Своєрідним оберегом для людини став пасок. Він притримує одяг, захищає тіло від проникнення холоду, а отже, і злих сил, зберігає тепло. Відкриті місця тіла прикрашають захисні талісмани — символи вогню: кільця, намиста, сережки, що також є далеким

відгомоном культу Змія. Оберегом міст був земляний вал або кріпосна стіна. Такі вали називали Змієвими. Вони обороняли край від напастей. Там, де було насипано вал, змій-гад в образі кочівника степів пройти не міг. А кочівники-нападники насправді були страшним змієм: то був змій з багатьма головами, що своїм трутним смородом та вогнем нищив і палив усе на своєму шляху.

Змій Горинич — це дракон з трьома, шістьма, дев'ятьма і навіть дванадцятьма головами. Називають його Гориничем тому, що він живе під горою в корінні Дерева життя. Це зло підточує саме Дерево. Аби світ став досконалим, аби це дерево цвіло і давало вічні плоди, людям потрібно позбутися того змія — вбити його. Але зробити це непросто, бо то — збунтований проти Бога розум. У таких зміїв одна губа може торкатися землі, а друга — неба. Вони можуть нападати на сонце чи на місяць, і тоді настає затемнення. Появу Змія Горинича супроводжує велика буря: тоді гримить грім, з його ніздрів вилітає полум'я, а з вух валить дим; на мідних кігтях та на лапах блищить вогонь. Вогонь — то його найголовніша сила.

Змій Горинич — володар підземного царства вод, син великої богині Дани, тому й має силу замикати земні води. Як хранитель вод, може викликати посуху, наслати на людей мор, коли його не вшановують і не приносять жертв. Його змії-слуги стережуть колодязь із цілющою водою, викидають вгору полум'я, яке спалює все, що насмілюється наблизитись до нього. Змій Горинич любить жити в якомусь озері або біля річки. Одну з річок люди так і прозвали — Горинь. Свої скарби Змій Горинич ховає в норах землі та печерах. Там, у нижньому царстві, живе його численне сімейство з незліченним військом і служниками. Та головне царство Змія Горинича розташоване далеко в синьому "морі-окіяні, на острові Кургані", на велетенському камені, посеред якого росте могутній крислатий дуб. Там у нього стоять три палаци: золотий, кришталевий і діамантовий, а в стайнях — такої ж масті коні, на яких він об'їжджає свої палаци. Колись один сміливець побував там — над золотим палацом летів понад землею цілий рік, над кришталевим — два, а над діамантовим — три роки. Там, на тому острові, живе дочка зміїного царя — Маринка, зміїна цариця, хранителька потойбічних і земних знань та дарувальниця мудрості. То їх у замовляннях прохають люди не лише щось зробити, але й чогось навчити: скажімо, щоб гадюка не вкусила, хвороба зникла. Кажуть: якби зловити білу гадюку та зібрати з неї отруту, то хто б перший покуштував тієї юшки і м'яса — той знав би усе: як звірі розмовляють, як птахи і трави перешіптуються.

Колись наші предки мали два "змііних" свята. З'явившись навесні 25 березня, змії допомагають хліборобам в їхніх господарських справах.

14 вересня змій проводжали у Вирій; та змія, котра протягом літа когось вкусила, залишалася мерзнути на морозі.

Давним-давно один страшний змій засів біля града Кия та й занадився людей їсти. Став вимагати ще й царівну. Послав тоді цар і свою дочку в данину змієві. А дочка була такою гарною, що змій її полюбив. Жив у тому граді змієборець Кирило Кожум'яка. Довго просили його найстаріші люди, а потім і молодші вбити змія. Врешті і малі діти почали просити, а як заплакали — то й сам Кожум'яка не витерпів, заплакав та й каже: "Ну, це ж уже для вас я роблю". Забив того змія Кирило Кожум'яка, визволив царівну і віддав цареві, а те урочище, де жив Кирило, з того часу почало зватися Кожум'яками.

Мужні та сміливі були лицарі-богатирі у давнину. Зі Змієм Гориничем билися Котигорошко, Ілля Муромець, Іван-Побиван, Іван-мужичий син. Та найбільшого багатоголового змія, який вимагав великої людської данини, бо хотів з'їсти незгасиме Сонце, убив колись син Божий, святий Урай.

Змій Горинич, на відміну від Кощія Безсмертного, — людожер. Полює за молодими парубками, особливо за молодими дівчатами, яких тримає за жінок. Іноді стає Перелесником, літає ночами до деяких жінок і тягне у них з грудей молоко. Та молодиця, до котрої він унадиться, жовтою-жовтою буде, як віск, а як не стане молока — то кров тягне. Живучи з жінкою, сильно марудить її, що бідна аж сохне.

— Я таки бачила змія... — розповідала одна молодиця. — Дивлюсь, аж він летить — іскри так і сипляться. То я швидше припала до землі, бо на його, кажуть, гріх дивитися, та молюся: "Хай воскресне Бог..." Коли чую — як загуде! От вже, значить, пролетів. Тоді я встала, перехрестилась, глянула на небо, аж його вже нема, — тільки смуга по небу, де пролетів.

Один чоловік ішов селом і бачив, як над його головою, немов куль соломи, пролетів змій, а з того куля іскри так і сипалися, і він так увесь і сяяв. Летів, бо ніс гроші тому, що йому записався.

Змій приносить чарівникам і відьмам гроші, змагається з людьми, а, програвши, платить. Його легко можна обдурити, але він мстивий і на зло відповідає злом — палить хату.

Перелесник може скидати крила. Раз прилетів змій до молодиці, поклав крила перед порогом, а сам перекинувся в чоловіка та й пішов до хати. Сусідський парубок підстеріг, схопив крила — і змій мусив їх викупляти.

Чорти народжуються також від гадюк, тому убивати їх не гріх, бо вони — шкідливі та нечисті. За забиття людиною полоза їй відпускається сім тяжких гріхів. Вужа вбивати не можна, бо він у ту хату, де живе, приносить щастя.

Змій постає з тієї гадюки, що сім літ не чула людського голосу. Тоді в гадюки виростають крила, і за сім літ вона стає змієм.

Колись для закликання дощу молили небо та задля жертви вбивали або закопували живцем у землю зміїв.

Людина теж може народитися від змія. Така людина має віщунські здібності, відунські знання та здатна перевтілюватися. Таким богатирем був Вольга Волхв. Він народився від змія, котрого в горо́ді здибала його мати. Великий перевертень Вольга умів обертатися в тура, вовка, сокола, птаха, чим наганяв жах на ворогів.

Змій — володар усіляких хвороб та пристрастей. Більшість замовлянь пов'язують змія із загоєнням зміїних укусів або їх запобіганням. Зміїними замовляннями відвертають лукавство від "щирого серця", а також наводять на серце любовний жар. Змій — то вогонь, "огненний бугало", політ якого "ліси палить, землі сушить, а трави в'ялить". Змій — то вогонь як для довкілля, так і для людини.

Недаремно на знайдених жіночих глиняних фігурках, яким не одне тисячоліття, накреслено змійки-вужики, що своїми головами тягнуться до лона. На місці грудей також зображено змійок. Захисними смужками чи змійками обвитий і тодішній посуд. Такі особливі знаки-обереги трималися в родині та були символами єднання неба і землі, вогню і води, батька і матері. То була жертва богам, яка розбивалася задля щастя родинного життя в Купальські дні. І тільки після цього чоловікам було дозволено доступитися до жінок, бо то була найкраща пора для зачаття майбутньої здорової дитини.

У тих захисних змійках — таїна небесного Вогненного Змія, смисл життя, його початок та безкінечність, що плине у безмежний Всесвіт, в якому несе у майбутнє свої зоряні води могутня Ріка життя.

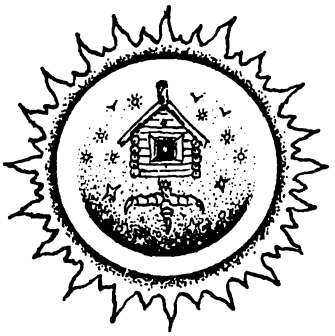

БАБА ЯГА

У темному дрімучому лісі, куди не може проникнути навіть промінь сонця Дажбога, де лише чути таємничий шепіт потойбічних сил та померлих душ дідів-прапрадідів, стоїть на галявині хатинка на курячих ніжках, а в ній живе верховода жінок-амазонок, стара відунка, родоначальниця і предкиня усіх відьом у світі Баба Яга (Йога). Вона знає про все, що робиться на цім і на тім світі, а тому не кожного до себе підпускає і, врешті, не всяка людина наважиться піти тією стороною. Якщо вірити сміливцям, яким з різних причин вдалося там побувати, то одні розповідають, що огорожа кругом хатинки — з людських кісток, а на жердинах огорожі стирчать людські черепи з очима, які світяться, але говорити ті черепи не здатні. Замість дверей — людські ноги, замість засувів — руки, замість замка — рот з гострими зубами. А далі їхня розповідь ще страшніша — хазяйнують там три пари рук, які вміють робити усе. Та про це все краще в казках читати, ніж дивитися, а тут тихенько нагадаємо собі слова мудрої Баби Яги: "Багато знатимеш — скоро старим станеш". Отож, коли слухаєш все те, то жах проймає, волосся дибки на голові стає... Але то все люди понапридумували. Насправді Баба Яга зовсім не їсть людей і не розвішує їхні черепи на кілках, а навпаки, переважно допомагає та роздає поради, як добратися до безсмертя Кощія, бо то, можливо, і людське безсмертя.

Молодята, коли стають на рушничок щастя, повинні щиро шанувати своїх прародителів і добре знати, що душі предків безсмертні, а тому є охоронцями, опікунами своїх рідних, оберігають їх від чужих родин і від усякої нечистої сили. Ось чому не так просто переступити хатній поріг. Ось чому наречений обов'язково мусить перенести молоду через поріг хати, бо саме біля цього святого місця у давнину хоронили рідних, найчастіше — померлих дітей. Тільки після такого обрядодійства дівчина, яка досягла пори зрілості, могла стати жінкою.

А тут, на лісовій галявині, не поріг, а ціле пограниччя: хатина на курячих ніжках, а в ній баба, яка знає таємниці цього та того світів. Коли сміливець увійде в хату, то опиняється в царстві мертвих, бо Баба Яга — володарка неземного царства. Ось чому цій чарівниці підкоряється вся звірина в лісі. Коли добрий молодець чи чарівна дівчина повертались до світу Божого, то

ставали зовсім іншими людьми, очищалися душею, і відтоді, у разі небезпеки, їх оберігав зоряний дух предків.

Одним Баба Яга може допомогти, іншим — на все життя напакостити. Добре чує руський дух, тож не кожен може прийти до неї. А щоб відчинилися двері її хати, обов'язково треба бути знаючим та вміти "сотворити молитву". Ось, приміром, таке замовляння:

"Стань, хатинко, по-старому, як мати поставила: до лісу задом, до мене передом". Хатинка без вікон і дверей так і повернеться. А що в ній можна побачити, то люди різні небилиці розповідають. Ніби Баба Яга лежить, упершись носом у стелю, а ногами і головою — в стіни. Не вітальня, а справжнісінька домовина. Ох і страшна Яга-Ягишина! Аби ж то тільки костяна нога та волосяний язик, а то цицьки такі здоровенні, що аж за поріг звисають, а вона до всього того ще й язиком сажу загрібає. А коли буває розлючена, як у тій чарівній казці, в якій переслідує богатирів, то так мідним товкачем підганяє залізну ступу та мітлою слід замітає, що сміливцям аж дух перехоплює. Тоді одна губа в неї попід небесами, а друга — по землі волочиться. Кидай туди хоч пуд солі, коней, інші предмети — ніщо не допомагає. Лише чарівні предмети стають їй на заваді: гребінець, який перетворюється в густий ліс; камінець, який виростає у велику гору, і, нарешті, рушничок, який розливається в широку річку. Лише за третім разом, коли Яга починає пити з річки воду, може лопнути. Коли вже аж занадто Баба Яга допече богам, особливо богу Перуну навесні, то річка стає вогненною і тоді Яга гине у вогні.

Одного разу Баба Яга може бути войовничою, злою відьмою, яка викрадає дітей та володіє чарівними предметами, іншого — доброю. Тоді в неї завжди в належному стані ступа, кочерга, мітла, товкач, бо вона — заступниця та охоронниця вогню, за яким мачуха вкотре посилає до неї падчерку. Дівчина допомагає старій бабусі, бо колись вона стане їй у пригоді, а доброму молодцю, як помічниця, вона покаже шлях у царство Кощія, ще й дасть чарівний клубочок або крилатого коня... А найвищою нагородою може бути, як у чарівній казці царевичу Івану, наречена: файна, як зірка на небі, дочка чарівниці. Ось такою буває Баба Яга: хто хоче — хай вірить, а хто захоче — нехай перевірить.

МАНДРІВКА В ОРІАНУ

Шановний читачу! Своєю мандрівкою в далеку Оріану та гостиною-відвідинами богів нашого народу особливо завдячую працям М. Костомарова, М. Грушевського, Я. Головацького, О. Партицького, І. Огієнка, І. Нечуя-Левицького, О. Воропая, П. Чубинського, К. Сосенка, Г. Булашева, сучасним письменникам і дослідникам — Я. Боровському, Б. Мозолевському, С. Наливайку, Ю. Шилову, Є. Товстусі, В. Шевчуку, Г. Лозко, В. Давидюку, В. Скуратівському, С. Плачинді.

При дослідженні первісних вірувань та релігій народів Китаю, Індії, Персії, Єгипту, Греції, Асирії, Вавилону, народів Малої Азії та інших помітно, що там дуже багато спільного з фольклором та звичаями наших далеких пращурів. Бо й справді: найважливішими чинниками світових релігій, починаючи від заратустріанізму та буддизму, є анімізм, тотемізм і магія. Вірування та релігія наших прапрадідів мають у собі всі ці ознаки. На жаль, не все ми можемо встановити. Дуже багато втрачено, забуто, змінено, нашаровано так, що не все нам сьогодні і зрозуміле. Настала пора об'єктивніше підійти до розуміння духовного світу наших предків, починаючи з тих чистих першоджерел, які стали основою для всіх індоєвропейських народів. Ці багатющі духовні скарби з'явилися за чотири-п'ять, а може й більше, тисяч років до античного світу. Змушуємо себе та своїх дітей захоплюватись лише грецькими та римськими міфами, недооцінюючи, а більшою мірою не знаючи, що наші міфи, наша народна творчість більш земна і людяна; своєю ж міфопоетичною красою у стократ перевищує панську красу грецької античної творчості. В грецькій міфології один лише титан (не бог!) Прометей іде до людей, несе їм вогонь, за що був жорстоко покараний богами Олімпу — прикутий до скелі, де йому щоднини орел довбав груди і пожирав печінку.

Грецький пантеон досить чіткий та означений; ми ж цим похвалитися не можемо. У старовинному Києві тільки починалася така робота, яка в Афінах та Римі була завершена, але, на жаль, майбутні століття перекреслили її результати.

Наші пращури споконвіку не терпіли рабства. Для них все довкола було одухотворене і повне сил. Творилися боги вогню, неба, землі, води, вітру, лісу, поля... Все в природі мало своє людське обличчя: у струмків — свій голос, зорі дивляться на землю, дощ запліднює землю, а земля, в свою чергу, народжує трави і квіти... Наші батьки-сонцепоклонники своїм, не позиченим шляхом йшли до розуміння Єдиного Бога, Бога землі і неба, Творця духів, які населяють довкілля, так і називаючи його, — Бог. Духи, випущені Богом, стають посередниками між мертвими і живими, хоча самі існують окремо. Все твориться від імені Верховного Бога, в кожному явищі — Його життєдайний дух. Пригадаймо окремі свята. Коляда, Мертвецький Великдень, Великдень, Купала та інші свята упродовж року — то суцільна система, єдиний поетичний організм зрілого народу, в якому жива

природа пов'язана з людиною. В усіх народних звичаях простежується чітка ритміка магічних дій, аби у піснях та іграх така своєрідна молитва краще доходила до богів.

Світло і тьма, тепло і холод, день і ніч, народження і смерть. З найвіддаленіших часів у наших пращурів це не лише початок і кінець, а й безкінечна боротьба богів: Білобога — бога білого дня і Чорнобога — злого демона ночі. Сварог — не тільки бог вогню та батько найбільшого Сварожича для Матері-Землі і людей сонця Дажбога, але й бог того самого вогню, що горить у печі.

Чи міг орій-хлібороб не молитися до сонця, коли в ранішню пору виходив у поле з плугом орати? А коли в небі грім і блискавиця? Та це ж — Перун! Бог, що наводить жах на темні хмари мороку і тьми!

Зоряне небо, ясний місяченько, сам Господь Бог — теплий дощик навесні. То все — великий Всесвіт і маленька людина в ньому. Ну як не запросити таких поважних небесних гостей до себе в хату на Святу вечерю? Народження богинею Всесвіту, премудрою Ладою, за дванадцять космічних ночей вогненної Трійці: Сонця, Місяця та Зорі — то диво калинове щедрої і доброї оріанської душі наших далеких прародителів.

Берегине, хто ти? Така загадкова, багатолика і могутня. Недаремно прийшла ти у світ, бо ти сама велика Мати-природа, що тримає в собі материнську силу життя.

Те, що вкорінювалося тисячоліттями, не так легко було викоренити упродовж століть. Я достеменно вірю в те, що відродження сонячної тисячолітньої віри наших батьків-дідів — важливий крок не тільки в історії України, але й в історії всього людства! Так і хочеться заспівати на весь голос: "Ладо! Ладо! Ладо! Все на світі радо. Щедрий вечір на землі!"

Тож хай ця скромна праця моєї душі і моїх добрих дідів-прапрадідів стане тим щирим містком між далекими віками та сьогоденням душі славних правнуків Дажбога. І хай святиться ім'я їх берегині-Лади — матері Всесвіту і Життя на Землі!

Автор

СКАРБИ МІФОЛОГІЇ, ПІДНЯТІ З ГЛИБИН ТИСЯЧОЛІТЬ

Якби Валерій Войтович, коли задумав створити цю книжку (півтора десятка років тому!), сказав мені про свій намір, я б відповів йому такою цитатою: "Сучасному історикові релігії надто важко відтворити більш чи менш точну картину вірувань і культів руських слов'ян. Випадкові зауваження літописців, які до всього пройшли крізь призму візантійського православ'я, кілька пікантних анекдотів про витівки бісів у Патерику, викриття поганства (язичництва — *авт.*) у церковних проповідях, дві-три згадки арабських мандрівників про поховальні обряди слов'ян та поетичні фігури "Слова о полку Ігоревім" — ось майже все, що можна знайти у писемних пам'ятках тієї далекої доби стосовно питання, яке нас зацікавило". Так писав один із поважних дослідників кінця 20-х років минулого століття...

І справді: про Дажбога, Сварога, Перуна, Велеса ми, читачі, знали та й досі знаємо лише те, що вони — дохристиянські, "язичницькі". І навіть науковці, які все своє життя присвятили дослідженню тієї сивої давнини, знали і знають не набагато більше. То як відважитися на таку працю, на яку "замахнувся" В.Войтович?

Та всупереч усьому книжка написана, власне — створена, бо є результатом праці літератора, художника, дослідника-пошуковця в одній особі. Крім писемних пам'яток, автор використав численні зразки народної творчості. Але й цього було б мало для подібної книжки. В. Войтович зрозумів: необхідно перенести у той далекий духовний світу свою душу; перебороти буденне уявлення, що він, той світ, втрачений для нас назавжди. Виявилось: той світ існує і донині, своїм невидимим промінням проймає людські душі, тільки помітити це дано не кожному. Автор помітив, відчув благотворну дію того проміння, бо він (інженер за фахом) — художник з поетичною уявою, що допомогла йому відтворити той далекий світ і так "заспілкуватися" з маловідомими богами, що вони постали перед нами як живі та близькі. Зрозуміло, що навіть сильна поетична уява не запрацювала б, якби В. Войтович не вивчив усієї старої і нової літератури про стародавню Україну-Оріану, про дохристиянські вірування наших предків. Але я певний того, що тільки мистецька уява допомогла автору дати читачеві своє бачення пантеону давньоукраїнських богів, рідної природи, пройнятої і сповненої духом людини.

Частина етюдів цієї книжки публікувалася в періодичній пресі і вже була належно поцінована. Разом зі схвальними відгуками чулися й такі: "А навіщо нам усе це — дажбоги, перуни, велеси? У нас є Христос". Що тут можна сказати? Мабуть, треба зауважити загальновідоме: вся антична міфологія — не

християнська, а язичницька, а, проте, весь світ її знає і про неї написано безліч праць — і наукових, і літературно-художніх. Бо то — загальнолюдська спадщина.

А ще раніше доводилося чути (і навіть читати висловлювання відомих письменників), що в нас нібито не було і нема своєї міфології. В уявленні декого міфологія — то тільки грецький Олімп, Зевс і т. д., а Перун чи Дажбог — це щось інше. Може, через те персонажі нашої міфології маловідомі в нас і невідомі у світі. А це теж загальнолюдська спадщина. І в роздуми на тему, чи треба її, цю міфологію, досліджувати, популяризувати, введемо усім відомий, але не завжди усвідомлюваний факт: християнський час нашої історії — то приблизно одне тисячоліття, а дохристиянський — увесь попередній час, хронологічно виміряти який нам не під силу. То що ж — усе те, чим жили наші предки упродовж багатьох тисячоліть, відкинемо, забудемо? Двозначної відповіді на це бути не може: ні, бо то — все наше, то наші духовні першовитоки, джерела національної ментальності. Без них буття-існування "населення" втрачає етнічно-національний сенс.

Тож можемо тільки привітати творчу відвагу і подвижницьку працю автора, який ішов до цієї книжки, долаючи труднощі теми у своїх попередніх книжках — "Молитва до Дажбога" (1994), "Український гороскоп" (1995). Знаємо його як автора чудового видання "Храм. Пам'ятки церковної архітектури міста Рівного та його околиць"(1995). В усіх його книжках відчуваємо не тільки погляд історика в минувшину, а й, передусім, духовну, душевну, громадянську перейнятість автора глибинними проблемами світосприйняття людини. Відчуваємо залюбленість в історію рідного краю, в народну поезію та філософію.

Ці рядки пишуться "навздогін" тобі, читачу, хто перегорнув останню сторінку книжки. З автором можна і погоджуватись, і сперечатись — до одностайної оцінки міфологічних образів нам ще далеко, та й навряд чи вона можлива. Автор, скажімо так, не претендує на першовідкриття. Але ніхто з вас не стане, мабуть, заперечувати, що ця зустріч з давньоукраїнськими богами та демонологічними образами ("чистою" та "нечистою" силою) є для нас і цікавою, і корисною: наш погляд у минуле, ніби за допомогою історичного телескопу, сягнув у ту глибінь часу, яка була і донині залишається малодоступною, сповненою таємниць та загадок. Власне, так ми збагачуємося духовно, єднаємося душами з нашими далекими предками.

Григорій ДЕМ'ЯНЧУК,
доцент кафедри українознавства
Рівненського державного
гуманітарного університету,
заслужений журналіст України

ДОДАТОК

УКРАЇНСЬКИЙ ГОРОСКОП

Донедавна нас учили мріяти про майбутнє, ліниве й безтурботне, яке змусило б "забути усі біди й негаразди сьогодення". На жаль, оте майбутнє виявилося примарним. Зокрема, й через те, що нагадувало такий собі дім на піску, було начисто позбавлене історичного зв'язку з пракорінням нашого народу.

Автор цієї книжки мріє про... минуле. Так-так, про далеке минуле, про ті золоті й бронзові віки, коли наш далекий предок жив у гармонійній злагоді з усемогутньою природою та молився її богам. Перед читачем тут простеляються таємничі шляхи тієї минувшини, розкривається краса й характерність предківських звичаїв. А ще уяву читача доречно доповнюють авторські малюнки, в яких подаються символи-знаки прадавніх уявлень про світ і людину.

Наші далекі пращури мали свій хліборобський календар, в якому кожен місяць знаменувався певними обрядодійствами та урочинами. Тоді ж дано первісні назви місяцям та сузір'ям, які їх супроводжують, — Русалка, Ворота, Дід, Доля, Громовик... Вони є відповідниками добре відомих нині Риби, Близнят, Рака, Терезів, Скорпіона. Ця книжка і є спробою нагадати читачеві про забуті українські астрологічні вірування. Зараз, у пору масового інтересу до прогнозів, цей задум цілком на часі.

І хай романтична мрія про минуле Валерія Войтовича не лякає нас своїм «поганством». Пам'ятаймо, що це — авторська версія минувшини, яка не претендує на остаточну істину. Зате вона допоможе прилучитися до духовних джерел нашого народу, який ніколи не зраджував культові Батьківщини, Добра і Краси.

Ярослав Поліщук,
доктор філологічних наук,
професор Рівненського
та Ягеллонського університетів

22 грудня – 19 січня

ПІД СУЗІР'ЯМ КОЗИ

У ті прадавні часи, коли були лише морок і тьма, і ні Сонця на Небі, ні Місяця і зірок, ні навіть початку Світу, а було лише широке море, ріс на нім явір зелений — Дерево життя. Воно подарувало світові Ладу — богиню Всесвіту і всього сущого на Землі. Згодом, коли стало Сьоме Небо та народилися боги, зібралася Велика рада. Сказала тоді премудра богиня Лада богові вогню: "Аби на Землі був Лад, викуй, Свароже, людям ясне-красне Сонце-Ра!". Темні злі сили, чорти та демони, стали западати на Сонце, яке тільки народжувалося небесним ковалем, а то й частинно поїдали його і навіть зовсім з'їсти хотіли. Так і тепер, як і впродовж тисяч літ, Зима Літо з'їдає, хоча воно й намагається утекти... Та триєдина сутність Всесвіту премудрої Лади здобула перемогу. За дванадцять космічних ночей творення народилися бог зимового сонцестояння — Сонце-Коляда, Місяць-Боже око, Зоря та богиня води — Дана на Ордань.

Зраділи люди Сонцю-Ра і стали співати величальних пісень:

Ра-дуйся
Ой, Ра-дуйся, Земле,
Ясен світ засвітився!

Одягли на себе маски колядники, щоб злі сили їх не розпізнали, і почали ходити від хати до хати, бо саме в ці дні Коляда роздає всім оріям-трударям урожай та багатство, щедро зігріває своїм світлом Землю для життєдайного зерна, а цілюща вода дасть йому приросту і буде всім жито, пшениця і всяка пашниця. На Різдво світу бог небесного вогню Сварог подарував нашим предкам Золотий плуг і навчив їх сіяти хліб.

Продовжується свято і на Щедрий вечір, коли народився славний Місяченько. Місяць є предком нашого народу. Він — господар небесної та земної води, від нього стають багатшими хліба і здоровшою худоба. У день народження Місяця в хату заносять сніп жита або пшениці, який зветься Дідухом, і колядують. Вважається, що все розпочате цього дня завершиться щасливо. А довкола тільки й чути скрізь "Ого-го, коза, ого-го, сіра..." Коза є тотемом, оберегом давніх українців. Усміхається тоді Перун, бог блискавки і грому, бо це і його коза, його символ, бо й богам свято. А коли засяє Зоря, господар запалює свічку і обкурює хату ладаном, щоб пощезали злі сили. Господиня в цей час ставить на стіл вечерю.

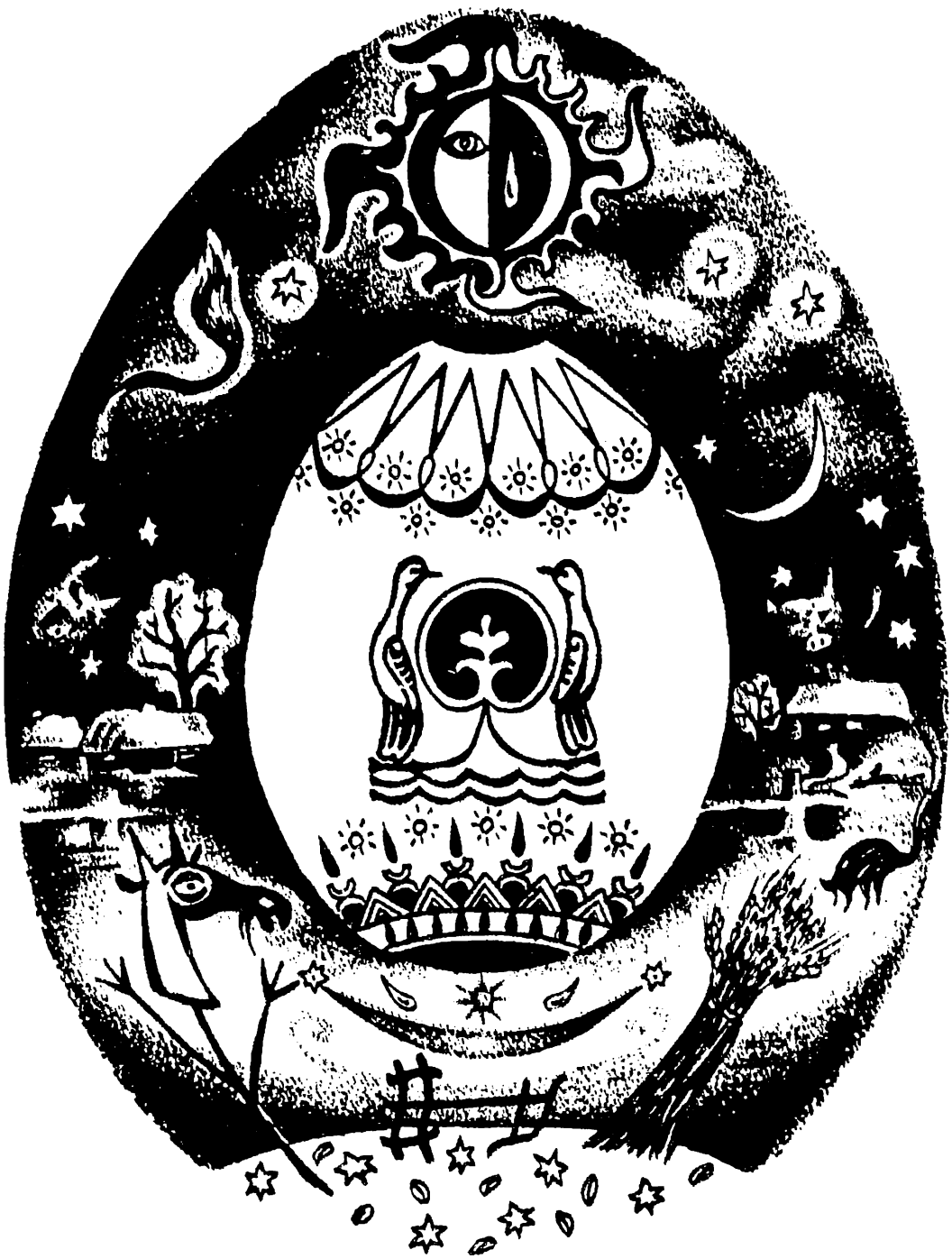

Двері цієї ночі не зачиняють, чекають посівальників. А вони прийдуть, посіють — і буде приріст, і оживе Природа, заореться земля плугом — і житиме люд заможно. Так продовжуватиметься аж до Орданя, коли від цієї сонячної сили народиться Дана. Священна вода богині особлива — вона цілюща, бо виліковує різні недуги, а ще нею можна ворожити. У ній — сила Дажбога. Недаремно його славить народ, бо він — його минуле, сучасне і майбутнє. За стародавнім скіфським обрядом новонароджених освячують у крижаній орданській воді. Після освячення присутні дають гроші, щоб дитина стала багатою. Хто народився під небом Кози, для тих Перун розкриває небо; тоді можна просити у могутніх богів всього, приміром, перетворення води на вино, глини на мідь, каменя на хліб, а ще — сили і здоров'я. А хто вмивається срібною водою, той матиме достаток на увесь рік! Улюблений колір — бордовий або чорний. Мила Лада обдаровує Козенят срібною або золотою обручкою з рубіном чи малахітом. А ще полюбляють вони джерельної чистоти кришталь. Планета — Сатурн.

Дівчата, які народилися під знаком Кози, стануть красунями-чарівницями. Трішки будуть холодні, бо Сонце-Коляда ще не досить зігріло їх, зате рано заміж вийдуть. Ці красуні вірні, дуже люблять свого чоловіка, опромінюючи та уквітчуючи його дорогу.

Хлопці — капризні, зате обережні. А що люблять пісню! Жодне свято не обходиться без них. А як кохають... лише одна Лада знає, але нікому не розкаже. Та не кожна красуня зможе такого легіня причарувати; щастя до них приходить пізно, зате вони довго живуть, а разом з ними — і Правда задля святої Душі всюдисущого і вічносущого Життя.

Народжені
та благословенні під сузір'ям

КОЗИ

Письменниця Марко ВОВЧОК, церковний та освітній діяч Петро МОГИЛА, поет Євген ПЛУЖНИК, графік, академік Василь КАСІЯН, політичний діяч Степан БАНДЕРА, архітектор Ярослав НОВАКІВСЬКИЙ, кобзар Євген АДАМЦЕВИЧ, письменник Микола ЧЕРНЯВСЬКИЙ, філософ Павло ЖИТЕЦЬКИЙ, поет Степан РУДАНСЬКИЙ, поет Володимир СОСЮРА, історик, композитор Микола АРКАС, поет Василь ЧУМАК, поет Василь СИМОМЕНКО, поет Василь СТУС, історик Степан ТОМАШІВСЬКИЙ, поет Григорій ВОРОБКЕВИЧ, поет Василь ПАЧОВСЬКИЙ, письменник Василь ЕЛЛАН-БЛАКИТНИЙ, письменник, академік Агатангел КРИМСЬКИЙ, політичний діяч Ярослав СТЕЦЬКО, композитор Григорій ВЕРЬОВКА, історик Володимир АНТОНОВИЧ, письменник Гнат ХОТКЕВИЧ, живописець Іван ТРУШ, художник Іван ЇЖАКЕВИЧ, композитор Василь ВЕРХОВИНЕЦЬ, гетьман Богдан ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ, письменник Володимир ВЛАДКО, майстриня Марія ПРИМАЧЕНКО, художник Опанас СЛАСТІОН, письменник Іван БІЛИК, письменник Олесь БЕРДНИК.

20 січня — 19 лютого

ПІД СУЗІР'ЯМ ВОДЯНИКА

Вміє трудитися наш український народ. Недаремно бог небесного вогню Сварог навчив пращурів сіяти хліб та скинув з Неба на Землю Золотий плуг. Подарував він їм ще й борони. Коли наші предки винайшли колесо, а з ним і колісницю, то гордо помістили свій винахід на Небі. З тих пір сузір'я Великої Ведмедиці почали називати Возом, або Колісницею. Славні були наші предки, за що й любили їх боги.

Багато інших корисних речей отримав за свою доброту від богів орій-хлібороб. І хоча після Різдва світу ще довго лютує Зима-хурделиця, навкруги лежать глибокі сніги і тріщать морози, та в синім прозорім Небі уже пахне Весною, і хлібороб починає готуватися до весняно-польових робіт. Як лютий не лютуй, а на Весну брів не хмур! Прийде незабаром Весна, прилетить заквітчана Леля, улюблена дочка премудрої Лади, і зацвіте все довкола коханням та красою. Дочекалися вже люди Громниці, Стрічань, або, як іще в народі кажуть, "прийшов Зимобор". Навесні Зима — стара баба, геть у полатанім кожусі, зовсім змарніла, ледве веде її попід руки старий Дід Мороз. Саме в цей день зустрічається Зима з Літом — молодою, веселою і вродливою, з вінком на голові, дівчиною. Звороти Зиму допомагають дітлахи, весело з'їжджаючи з гір на санчатах та бігаючи по льоду. А дівчата виходять на перші прогалини і співають закличні веснянки.

Потріскує в хаті посвячена на Стрітення свічка-громниця, "щоб весняна повінь не зашкодила посівам", щоб уберегти людей і худобу від грому. Богиня Дана на Стрітення наділяє воду магічною та цілющою силою: вона може вберегти від "поганого" ока, допомагає від різних хвороб.

Не за горами Весна. Вже скоро Перун важким молотом розіб'є мертві зимові пута і воскресне Земля від довгого сну. Тільки треба догодити Зимі, щоб не тримала на людей зла. Через те щовечора молодь збирається десь у бездітного подружжя чи вдови на вечорниці. І починають справляти "колодку". Сміху на цілий тиждень, бо в понеділок вона народилась, у вівторок — хрестилась, у середу — женилась, у четвер — померла. У п'ятницю відбувались тещині обіди, а зяті водили тещ до себе в гості. Щовечора частувалися варениками з сиром та сметаною або гречаними млинцями.

Хлібороби цього місяця вшановують ще й бога Велеса — покровителя домашнього господарства і тварин, охоронця їхнього товару, коли вони

вирушають у далекі заморські країни. Саме тепер бог Велес збиває ріг із Зими, а господар прикрашає хлів та худобу вінками та стрічками, бо вже треба наймати пастухів. Молодиці цього дня веселяться: ідуть у шинок і п'ють горілку, "щоб корови були ласкаві". А як повертаються до хати, то днищем "лупцюють" своїх чоловіків, "щоб вони були слухняні".

Народжені під знаком Водяника, не беручи за ваду деяку прохолоду до них сонячних богів, наділені неабияким розумом. Вірять, що людина народилася з Любові, бо Дажбог — Любов, і немає віри, вищої за Любов. Здатні до ворожіння, особливо хлопці, можуть стати навіть волхвами. Цікавляться всім оригінальним і таємничим. Уявлення їхнє не має меж; вони вірні та справедливі. Недолік їхній — у щирості душі, яку можуть використати з корисними цілями як друзі, так і вороги. Щасливий день — субота, місяць — серпень, число — 8. Коштовний камінь — сапфір, улюблений колір — фіолетовий. Планета — Сатурн.

Дівчата, народжені під знаком Водяника, — це пелюстки, проміння вогнистого світла. Відрізняються від інших вірністю Ладі, бо це вона дарує їм щасливу обручку і милого. Пристрасні в любові, витончені у своїх намірах, добрі господині і полюбляють гостей. Вміють веселитися і подобатися чоловікам, компанійські.

Хлопці — воістину справжні внуки Дажбога, хоча дещо неспокійні і неврівноважені, зате своєю особистістю приваблюють до себе інших. Люблять, щоб дружина бачила в них господаря. З повагою ставляться до дівчат, але невинна плітка може змінити їхнє ставлення, люблять обережно. Основне для них — практичність і ділові стосунки.

Народжені
та благословенні під сузір'ям

ВОДЯНИКА

Поет Євген МАЛАНЮК, поет Степан ЧАРНЕЦЬКИЙ, поет Іван КУЛИК, письменник Петро ГУЛАК-АРТЕМОВСЬКІЙ, поет Павло ЧУБИНСЬКИЙ, поет Павло ТИЧИНА, поет-байкар Євген ГРЕБІНКА, музикознавець Климент КВІТКА, фольклорист Опанас МАРКОВИЧ, козацький літописець Самійло ВЕЛИЧКО, письменник Лесь МАРТОВИЧ, церковний діяч Йосип СЛІПИЙ, письменник В'ячеслав БУДЗИНОВСЬКИЙ, філософ Орест НОВИЦЬКИЙ, вчений-психолог Степан БАЛЕЙ, письменник Тимофій БОРДУЛЯК, колекціонер-меценат, археолог Богдан ХАНЕНКО, астроном Сергій ЧОРНИЙ, композитор Станіслав ЛЮДКЕВИЧ, державний діяч Микола СКРИПНИК, живописець Володимир ОРЛОВСЬКИЙ, історик, письменник Микола МАРКЕВИЧ, художник Костянтин ТРУТОВСЬКИЙ, співачка Оксана ПЕТРУСЕНКО, поет, академік Микола ГНЄДИЧ, письменник Степан ПУШИК.

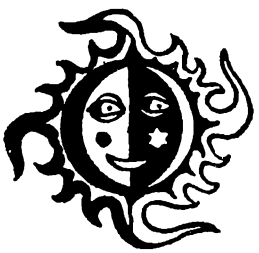

20 лютого — 20 березня

ПІД СУЗІР'ЯМ РУСАЛКИ

За міфорелігійними традиціями предків у березні зародився Світ і з'явилася перша людина. Ось чому прадавній празник (а нині йому 7500 років) українського Нового року названо святом Весни, або Воскресінням.

Воскресне, воістину воскресне незабаром Весна! Війнула провесінь, і в синє небо полинув перший спів маленької буруватої пташки з жовтим черевцем — вівсянки. Діти носять у руках зроблену з дерева ластівку, бо вона вже повертається з Вирію і на своїх крилах несе нам Весну. Незабаром прийде весняночка, дівчина-паняночка, вродлива та багата, і принесе з собою шедрі дари. Тільки треба гарно покликати її, а ще — дарувати пожертви — печені та рум'яні "жайворонки", "соловейчики". Закликають Весну рановранці, до сходу Сонця. Виходять на пагорби, стають на воротах, вилазять на дерева або на дах комори чи клуні і запрошують її піснями:

Прийди, Весно, прийди,
Прийди, прийди, красна,
Принеси нам збіжжя,
Принеси нам квітів.

Сонце-Дажбоже ти наш! В ім'я твоє орій-хлібороб живе і хліб твій споживає, з вірою у тебе утверджує себе працею, щоб був урожай на просо і гречку, льон та коноплі.

Дажбоже! Наша сила в тобі. Твоє Сонце навесні знову набирає потуги. Хай згине мертвенна Зима, а разом з нею і смерть... Горить солом'яне опудало, слабне Зима, розтає сніг, на вулицях — калюжі. Пасічники вірять, що вони матимуть так багато меду, як води. Кроплять стрітенською водою вулики на пасіці, щоб бджоли гуляли і були веселі, плідні й родючі. Селянки закінчують ткати своє полотно. Виходять з його шматком в поле, вклоняються на всі боки і, здійнявши в молитві руки до Сонця, кажуть: "Ось тобі, Мати-Весно, нова обнова!" У третю неділю Великого посту у святкових вишитих сорочках усі знову йдуть в поле, кладуть на ниві хрестопоклінний хліб, ламаючи його. Кому дістається "хрест" з грішми, той — щасливий, тому й треба починати засів. Після молитви до Сонця сіють зерном навхрест, бо Хрест — це сила і мудрість, а ще — любов заради творення життя. Скрекоче сорока. Вона сьогодні — іменинниця. Саме вона кладе тепер на своє гніздо сорок прутиків, а з Вирію прилітає сорок жайворонків. Господині печуть сорок кренделів з медом у

формі пташок і роздають їх дітям, а дівчата варять сорок вареників із сиром і частують хлопців. Ще буде сорок морозів, та Зима уже безсила, бо навіть щука хвостом лід розбила. А хто хоче почути і побачити це диво, то нехай вийде раненько на берег і прислухається. Як чути, що тріщить лід, то це вона, риба-щука, хвостом пробиває кригу. Тоді її можна руками спіймати, хоча це й небезпечно.

На дванадцятій неділі після Різдва світу повертаються з Вирію журавлі. З лігва виходить ведмідь, але ховається в кущах, бо йому соромно, що такий худий — одні ребра. А ще лисиці переселяються зі старих нор у нові. Та в перші дні свого переселення вони сліпі й глухі: "ходять, як у мареві, їм, бач, кури сняться..." Воскресла, воістину воскресла Весна!

Народжені під знаком Русалки несуть у собі життєдайне світло Дажбога і синю гладь води богині Дани. Їхні серця, освячені святим Духом, створені для бажання бачити себе в дітях своїх, працювати, самоутверджуватися і навіть вмерти в обороні життя заради племені свого. Пізнати їх до кінця неможливо. Шукають товариства інших людей і заразом тримаються від них подалі. Щедрі, готові поділитися з ближнім останнім куснем хліба. Всюдисущий Велес наділив їх широкою душею, артистичним, художнім та особливо музичним даром. Щасливий день — четвер, місяць — вересень, число — 4, коштовний камінь — перли, колір — голубий. Планета — Юпітер.

У дівчат, народжених під знаком Русалки, світло Дажбога об'єднало їхнє тіло і дух. Воно подарувало їм можливість бачити щастя тілесне у щасті духовному. Це — романтичні натури, хороші жінки і матері. Щасливі тим, що мають щастя любити судженого, однак вимагають бережливого ставлення і розуміння.

Хлопці — замкнуті натури. У діях керуються лише своїми відчуттями. Вірні, добрі — особливо до дітей, малоактивні, зате схильні до вивчення іноземних мов. Душа їхня — таїна Вічності. Ті з дівчат, котрі стануть на їхній шлях у житті, воістину знайдуть красу — в любові, силу — в єднанні та мудрість — в дії. Але це досить складно, тому вони почуваються одинокими.

Народжені
та благословенні під сузір'ям

РУСАЛКИ

Композитор Василь БАРВІНСЬКИЙ, письменник Левко БОРОВИКОВСЬКИЙ, поет Василь КАПНІСТ, письменник Іван ЛИПА, письменник Володимир БАРВІНСЬКИЙ, поетеса Леся УКРАЇНКА, актор, режисер Лесь КУРБАС, художник Осип СОРОХТЕЙ, драматург Лев ЛОПАТИНСЬКИЙ, історик, географ Мирон КОРДУБА, поет Антін МОГИЛЬНИЦЬКИЙ, письменниця Наталена КОРОЛЕВА, поет-байкар Леонід ГЛІБОВ, світоч української нації Тарас ШЕВЧЕНКО, графік Григорій НАРБУТ, художник Олекса НОВАКІВСЬКИЙ, етнограф-археолог Федір ВОВК, президент Карпатської України Августин ВОЛОШИН, поет, академік Максим РИЛЬСЬКИЙ, гетьман Іван МАЗЕПА, письменник Улас САМЧУК, композитор Володимир ІВАСЮК, культурний діяч Руси-України Кирило ТУРОВСЬКИЙ, народний герой Устим КАРМАЛЮК, перший президент УАН Володимир ВЕРНАДСЬКИЙ, етнограф Володимир ШУХЕВИЧ, поетеса Христя АЛЧЕВСЬКА, поетеса Ліна КОСТЕНКО, артистка Марія ЗАНЬКОВЕЦЬКА, графік Юрій НАРБУТ, композитор Лев РЕВУЦЬКИЙ, письменниця Марія ПРИГАРА, співак Іван БРОНЗОВ-ЄГОРОВ, живописець Микола ПИМОНЕНКО, історик Василь ДОМАНИЦЬКИЙ, академік, хірург Володимир ФІЛАТОВ, письменник Володимир МАЛИК, поет Микола ТИМЧАК, письменник Федір ЗУБАНИЧ.

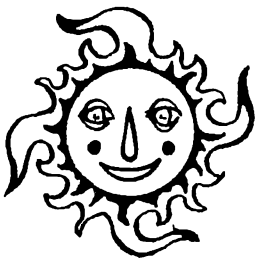

21 березня — 19 квітня

ПІД СУЗІР'ЯМ БАРАНА

Благовіщення — це велике весняне свято воскреслої Землі. Саме в цей день пробуджує премудра Лада, богиня Всесвіту, життєву силу Матінки-Землі святим Духом світла Дажбога, благословляє все живе на ній. Цю благу вість приносить із далекого Вирію, першоземлі богів і світу, Божа птиця — ластівка. Тоді прилітає, ніби на крилах, осяйна Леля, донька найпрекраснішої з богинь Лади, і разом зі своїм братом, світлоносним Полелем, кружляють вони у небеснім танку́, звеселяючи все довкола веселими іграми, гагілками, гаївками, веселками... заради любові й безсмертя життя. Світлий Бог благословляє рослини — і все починає рости. Цвітуть перші весняні квіти: проліски, ряст, сон-трава першоцвіт...

Благословенний цей день для орія-хлібороба. Срібночубий Перун вогненною силою блискавки та першого весняного грому відмикає Небо, щоб дощ змочив Землю, воскрешає її від сну, розбиваючи зимові пута мороку і тьми. Переляк великий нападає тоді на нечисту силу — нікуди їй подітися від гніву Перуна.

Господар на Благовіщення вигонить на подвір'я всіх тварин, навіть пса і кота, — щоб чули Весну і самі про себе дбали. Пасічник виставляє вулики на пасіку, висипає в мед потерту на порошок проскуру — щоб бджоли роїлися. Благовіщенську проскуру, потовчену на порошок, змішують із землею і сіють на чотирьох кутках ниви, щоб дощова хмара поля не минала, щоб град посіву не побив. Вона, як і стрітенська вода, наділена зцілюючою силою. Здавна цієї пори землероб освячує зерно для сівби — тоді воно дасть добрий урожай. Першу жменю кидають навхрест із примовкою: "Уроди, Боже, добре зерно на мій хрест". І все це годиться говорити, стишивши голос, щоб не ріс бур'ян. Вдома сівачів зустрічають хлібом-сіллю, справляють святковий обід, а дітям дарують нові сорочки або чоботи.

Незабаром Великдень. Перед цим святом триває Великий сорокаденний піст. На вербному тижні святять вербу, бо вона вважається священним деревом і має магічну силу; своєрідній ритуал хльоскання нею додає здоров'я:

Не я б'ю — верба б'є.
За тиждень — Великдень.

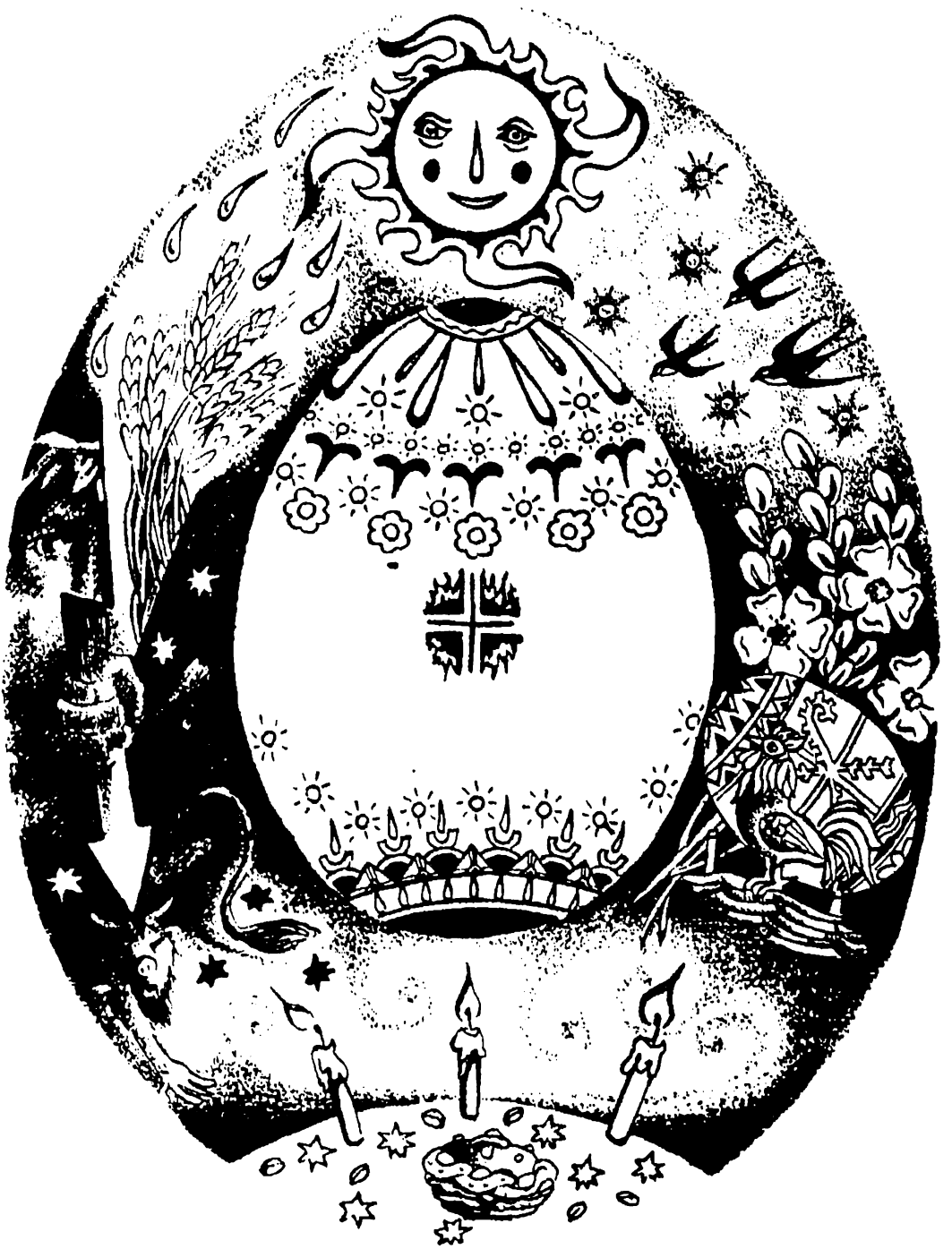

Вербові гілочки, посаджені на городі чи в полі, служать оберегами від граду під час грози. За тиждень до Великодня, у т. зв. "білий" тиждень, годиться навести чистоту в господарстві й самому помитися. Вдень спалюють торішнє листя і бадилля. Такими особливими обрядами очищення людини і землі водою і вогнем зустрічається Великий день Землі, коли світло Дажбога освячує орія-хлібороба одвічною любов'ю зоряного царства духа предків, духовною святістю безсмертя нашого життя. І саме тому великоднє яйце — джерело зародження — стало символом Сонця, а стародавній звичай випікання паски — це пожертва Сонцю священного короваю. На великодній пасці обов'язково має бути символ бога вогню Сварога — рівнобічний хрест, "свастика", "свастя", що відповідає теперішньому українському слову "щастя" і означає "світло".

Народжені під знаком Барана — люди сильні як тілом, так і духом Єдиносущого і Всеправедного Господа нашого, вперті у досягненні своїх цілей, створені бути завжди у перших рядах знамен Стрибога. Досить активні, обдаровані, відзначаються великими розумовими здібностями. Не дивлячись на нелегкий характер, — щедрі, благородні, прекрасні друзі. У любові — вимогливі, схильні до абсолютної влади. До похилих літ наділені міцним здоров'ям. Щасливий день — четвер, місяць — жовтень, число — 1, колір — червоний, коштовний камінь — усі червоні та діамант. Планета — Марс.

Дівчата, народжені під знаком Барана, прекрасні, артистичні. В їхніх душах живе душа всюдисущого і завждисущого життя Дажбога. Їх приваблюють вишукані хлопці, але далеко не кожен може дати їм цілковите щастя.

Хлопці дуже цінують та обожнюють таких дівчат, особливо несміливих і невпевнених у собі. Компанійські, доброзичливі, їх усі поважають і люблять.

Народжені
та благословенні під сузір'ям

БАРАНА

Композитор Микола ЛИСЕНКО, письменник Василь РУБАН, козацький літописець, автор "Літопису Самовидця" Роман РАКУШКА-РОМАНОВСЬКИЙ, гетьман Кирило РОЗУМОВСЬКИЙ, співець козацького минулого Андріян КАЩЕНКО, поетеса Марійка ПІДГІРЯНКА, письменник Микола ГОГОЛЬ, письменник Олесь ГОНЧАР, історик В'ячеслав ЛИПИНСЬКИЙ, письменник Володимир МАМКЕВИЧ, мистецтвознавець Іларіон СВЕНЦІЦЬКИЙ, Блаженніший Патріарх УАПЦ МСТИСЛАВ (Степан СКРИПНИК), живописець Василь СЕДЛЯР, скульптор Іван МАРТОС, академік Леонід БУЛАХОВСЬКИЙ, співак Іван КОЗЛОВСЬКИЙ, музикознавець Дмитро РЕВУЦЬКИЙ, скульптор, кінорежисер Іван КАВАЛЕРІДЗЕ, живописець Теофіл КОПИСТИНСЬКИЙ, актор Борис РОМАНИЦЬКИЙ, письменник Маркіян ШАШКЕВИЧ, поет Павло ГРАБОВСЬКИЙ, письменник Степан НІС, письменник Юрій МУШКЕТИК.

20 квітня — 20 травня

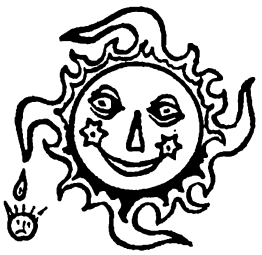

ПІД СУЗІР'ЯМ ТУРА

У травневу пору Сонце в Небі величаве, ясне, чисте та поважне; так само і Весна, бо вона вже господиня — сонячна, барвиста, прекрасна у своїй розкішній сукні з квітів та зелені. Все повинно тепер бути в парі! Так і чарівна Леля, донька премудрої Лади, богині Всесвіту, не може залишатися без кохання, бути самотньою цієї квітучої пори. Нарешті дочекався милої Ярило, бог весняної плодючості, любові і пристрасті, бог сонячної сили та дужої ярості. Тепер вони удвох ходять полями, лугами, садами... Ярило завжди молодший, у білій полотняній сорочці, з вінком квітів на голові — символом Вічності і Неба.

У ці погожі дні він відмикає ключами Землю, теплом і росою благословляє майбутні врожаї. Роса ця священна, відганяє від тварин хвороби, лікує людей та оберігає від відьом. У лівій руці Ярило завжди тримає пучечок житніх колосків — знак життя і щастя; у правій — мертву голову — нагадування нам, що всі ми смертні, тому треба жити яро.

Трійця, або Святий Дух, — перше літнє свято предків, що прийшло до нас з далеких віків світлом і словом заради любові та краси у безмежній вічності життя. Тиждень перед Трійцею відзначається як зелений, русальний, або клечальний. Клечання — це гілля і молоді деревця, зрубані для оздоблення двору й хати. Три останні дні цього тижня і три перші дні троїцького тижня в народі називають Зеленими святами. У час Зелених свят цвіте жито. Квітування хлібів — особливий період у житті хлібороба. Щоб із цвітом не сталося чогось злого, він приносить жертву мертвим предкам, влаштовуючи на горбах тризну, бо душі предків — це охоронці майбутнього нашого народу.

Житло в ці дні прикрашають пахучими травами. На столі, накритому білою скатертиною, — хліб-сіль. Долівка встелена запашним чебрецем та гірким полином від чародійства. У четвер з самого ранку дівчата готують пироги, різні солодощі, яєшню. У вінки з конвалій, чебрецю, незабудок, васильків та інших квітів вплітають полин. Тоді йдуть до лісу, де частуються. Після бенкету, розділившись по двоє, розходяться по лісу завивати вінки на березах. У неділю після Трійці дівчата йдуть їх розвивати. По тому, чи вінок свіжий, чи вже зів'яв, гадають про своє щастя. Не тільки березі така особлива шана. Найсвятішим вважається дуб, дерево Перуна. Найважливіші обряди

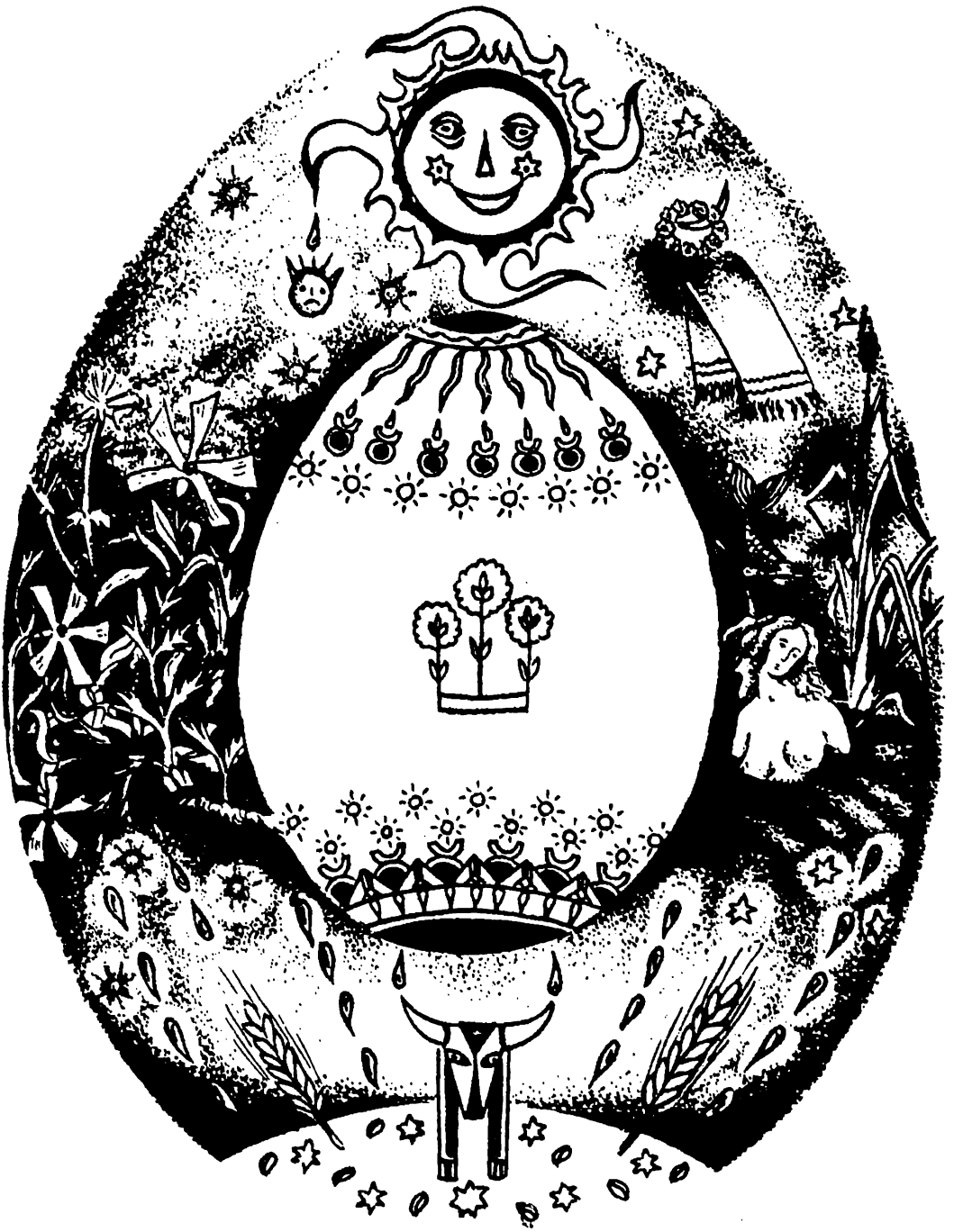

виконуються під дубом або під липою, а заплітання гілок чи завивання вінків є символом великої пошани до предків, молодості й чистоти, а ще — це оборона від злої напасті.

За віруваннями наших предків, на Зелені свята прокидаються покійники, виходять на цей світ, розважаються і навіть бенкетують разом з живими. Не заквітчати хату — гріх, бо душі померлих родичів приходять до хати й ховаються у клечанні. А ще в ці дні з води виходять русалки і спостерігають, чи всі традиції предків виконуються. Русалки — то дівчата або молоді жінки, котрі втопилися через своє нещасливе кохання. Живуть вони у чудових кришталевих палацах, у глибинах рік та озер. Навесні, коли зазеленіють поля, місячної, зоряної ночі вони виходять на берег. У русалчин тиждень жінки розвішують на деревах полотно, щоб русалки брали його на сорочки, бо вони не мають на собі одягу. Волосся в них зелене, а очі — сині та глибокі, як сама глибочінь. Особливо шанують русалок у четвер, бо це — Русалчин Великдень; тоді не можна купатися, і ніхто не повинен працювати, щоб, бува, не наслали вони якогось лиха на посіви, а берегли поля від шкоди. У цей день дівчата таємно ходять до лісу, маючи при собі полин чи любисток, — обереги від русалок, бо ті можуть залоскотати і затягнути на дно річки. Там, у лісі, вони кидають завиті вінки, щоб ті посилали їм багатих женихів.

Народжені під знаком Тура відзначаються терпінням, спокійні і привітні. Обдаровані здатністю бути наполегливими. Життєтворяще світло Дажбога освітлює їхній шлях у досягненні мети. Святе слово життя облагороднює естетичні смаки, одухотворяє Святим духом прагнення стати, приміром, знаним художником або музикантом. Але іноді буває, шо їхня природна врівноваженість обертається покірністю обставинам, а часом і лінощами. Щасливий день для Тура — п'ятниця, число — 6, колір — голубий і фіолетовий, коштовні камені — сапфір і бірюза. Планета — Венера.

Дівчата — чарівні, наділені привабливою зовнішністю. Святий дух предків благословив їх святою таїною Вічності вміти кохати і бути хорошою матір'ю. Вони самі знаходять коханого і тільки з ним виявляють усю глибину любові в ім'я любові. Примхливі, зате вимогливі, спілкування з ними вимагає терпіння. Єдиний недолік — ревнивість.

Хлопці, народжені під знаком Тура, який є небесним символом України, покликані жити в ім'я пам'яті Духа предків, берегти Віру предків, яка єднає їхнє минуле, сучасне і майбутнє. Люблять, коли до них ставляться з ніжністю і розумінням. Із задоволенням послухають пораду — тільки не наказ. Дівчата почуваються з ними молодшими, гарнішими, у цілковитій безпеці. Їхня кінцева мета — пізнавати і приносити щастя іншим.

Народжені
та благословенні під сузір'ям

ТУРА

Письменник Олександр ДУХНОВИЧ, природознавець, педагог і філософ Іван ВЕРХРАТСЬКИЙ, поет Микола ЗЕРОВ, письменниця Ганна БАРВІНОК, письменник, композитор Сидір ВОРОБКЕВИЧ, письменниця Ірина ВІЛЬДЕ, фольклорист Володимир ГНАТЮК, поет Сидір ТВЕРДОХЛІБ, Головний отаман і Голова Директорії УНР Симон ПЕТЛЮРА, письменник Панас МИРНИЙ, письменник-новеліст Василь СТЕФАНИК, біолог, лауреат Нобелівської премії Ілля МЕЧНИКОВ, нестор української науки Іван ГОРБАЧЕВСЬКИЙ, письменник Андрій ЧАЙКІВСЬКИЙ, історик Микола КОСТОМАРОВ, корифей української агрономії Кость МАЦІЄВИЧ, живописець Микола МУРАШКО, письменник Григорій ТЮТЮННИК, скульптор Леонора БЛОХ, співак Модест МЕНЦИНСЬКИЙ, літературознавець Микола ГУДЗІЙ, один з перших планеристів Микола ТЕРЕВЕРКО, письменник Микола ТРУБЛАЇНІ, літературознавець Степан ПІНЧУК.

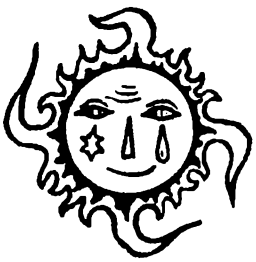

21 травня — 21 червня

ПІД СУЗІР'ЯМ ВОРІТ

Як щороку воскресає сила світла у Різдві світу і возвеличується у Великодні Світла Дажбожого, так і душа спочилого обезсмертнюється у душі народу.

Наші предки вірили, що Царство духа предків — це царство пам'яті у житті і помислах народу, тому смерті не існує. Існує вічне всеперемагаюче життя, а тіло померлої людини оновлюється в тілі новонароджених близьких. Саме тому людина повинна пам'ятати рідних, які зодягнули одяг безсмертя.

Волхви, давньоукраїнські жерці, які володіли секретами довголіття, вважали, що душі померлих відроджуються не лише в людях, але й у тваринах, деревах, ріках... Скажімо, душі мужніх воїнів відроджуються в дубах. У хаті, збудованій з дуба, народжуватимуться і виростатимуть хоробрі воїни і працьовиті орії. Звичай вшановувати пам'ять предків, особливо на Зелені свята, — це прадавній звичай, який предки передали нам у спадок на віки вічні. Такі своєрідні обрядові свята тісно поєднані, передусім, з вірою у вплив предків на врожай. Проводи русалок, які відбуваються на початку червня, пов'язані з родючістю полів і завершують обряд літніх русалій. Перед ними були закликання померлих та ритуальне спілкування з їхніми душами. У день проводів русалок дівчата плетуть у полі вінки з синіх волошок, розплітають коси, частуються, кладуть вінки на посіви і співають пісень:

Ой проведу я русалку до броду,
А сама вернусь додому,
Ідіть, русалоньки, ідіте,
Та нашого житечка не ломіте.
Бо наше житечко в колочочку,
А наші дівчата у віночку.

Цієї пори, коли плодюча сила весняного Сонця досягає своєї величі і йде на спад, справляють похорони Ярила, ніби він помер. Веселими іграми та забавами проводжають бога весняної плодючості до наступної Весни. Забави відбуваються за участю чоловіків або ж за їх повної відсутності. Жінки, буває, сходяться до шинку, п'ють горілку, співають сороміцьких пісень, чого в інший час, звичайно, ніколи не роблять. Веселою забавою стає для одружених жінок похорон Ярила, на який хлопці та самітні жінки не допускаються.

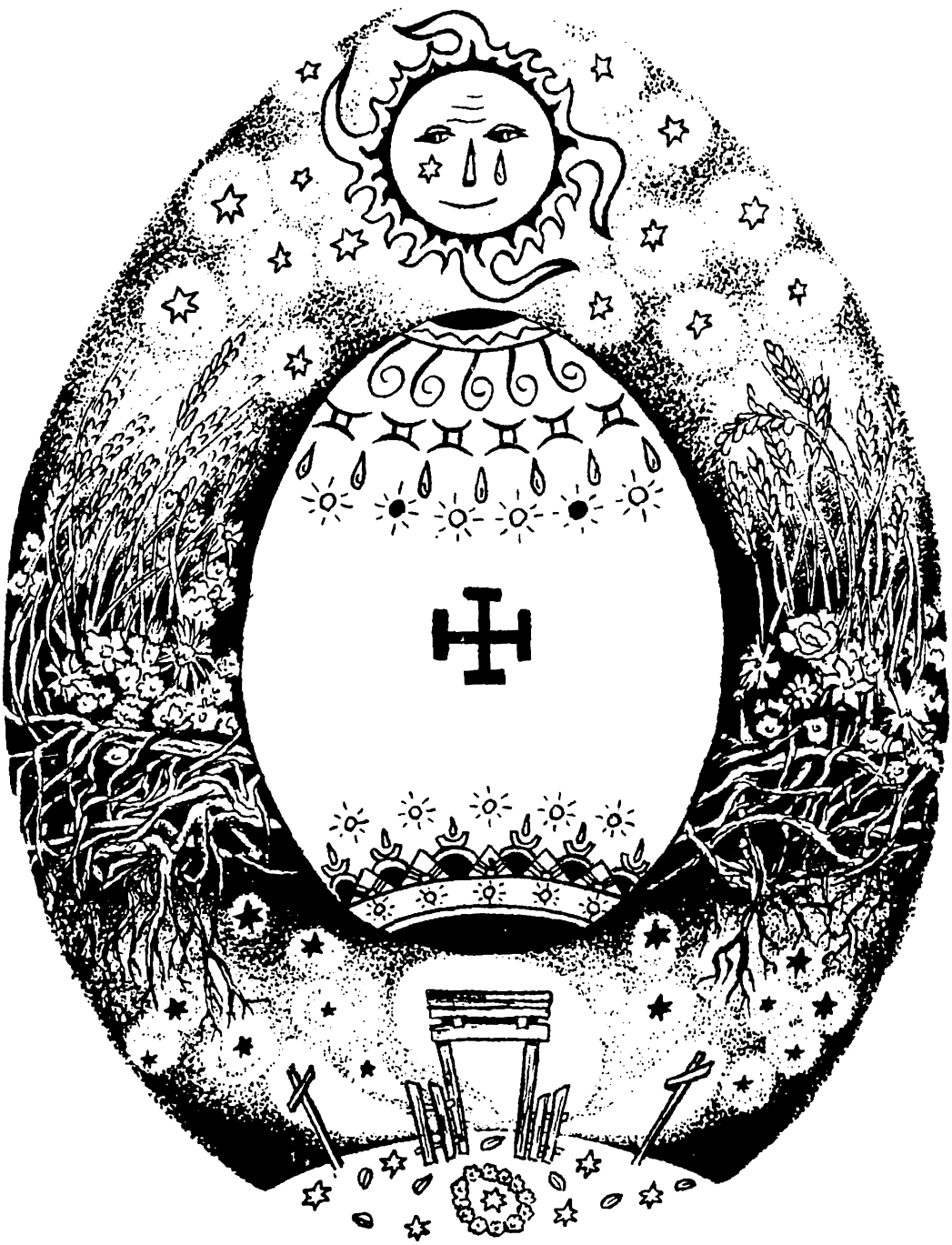

Клечальні вінки, виплетені першого дня Зелених свят, дівчата пускають на воду, щоб душі предків посилали їм багатство та були оберегами від злої напасті.

Народжені під знаком Воріт люблять переміни, і не тільки у незначних справах. Спокійне, врівноважене життя для них — нестерпне. Неспокійні душею, за першої можливості змінюють місце роботи і друзів. Здатні абсолютно змінити своє життя. Серед них можна зустріти не тільки запеклих егоїстів, а й людей із неспокійним і легковажним характером. Вони рідко бувають одинокими, не можуть жити без друзів, навіть коли вони їм не підходять. Люблять подорожувати. У любові можуть бути щасливі лише за великого терпіння і поблажливості партнера. Тепло любові інших гріє їхні душі. Щасливий день — середа, число — 5, колір — білий, коштовний камінь — агат. Планета — Меркурій.

Дівчата, народжені під знаком Воріт, рідко досягають щастя. Вигадавши собі ідеал, вони шукають його все життя і рідко знаходять, тому часто впадають у депресію, живуть з відчуттям неповноцінності. Коли все ж знаходять свій ідеал — життя для них стає раєм. Але для цього обранець має бути схожий на їхній ідеал. Це — чутливі і талановиті натури.

Хлопці — натури романтичні; створюють собі ілюзорні образи Любові, Віри і Краси, які замінюють реальний стан речей. У любові невимогливі. Вміють господарювати, чудові і вірні чоловіки. Прагнуть усім подобатися і бути в центрі уваги.

Народжені
та благословенні під сузір'ям

ВОРІТ

Художник Федір КРИЧЕВСЬКИЙ, композитор Кирило СТЕЦЕНКО, поет, перекладач "Божественної комедії" Д. Аліг'єрі Петро КАРМАНСЬКИЙ, скульптор Олександр АРХИПЕНКО, художник Іван СОШЕНКО, письменник Кость БУРЕВІЙ, фольклорист Всеволод ДАШКЕВИЧ, президент ЗУНР Євген ПЕТРУШЕВИЧ, історик Олександр БАРВІНСЬКИЙ, письменниця Наталя КОБРИНСЬКА, письменник Марко ЧЕРЕМШИНА, політичний діяч Євген КОНОВАЛЕЦЬ, церковний діяч Феофан ПРОКОПОВИЧ, історик Олександр ЛАЗАРЕВСЬКИЙ, співак Олександр МИШУГА, політичний діяч Дмитро ДОНЦОВ, математик Мирон ЗАРИЦЬКИЙ, драматург Марко КРОПИВНИЦЬКИЙ, автор першого вітчизняного дирижабля "Київ" Федір АНДЕРС, актор Іван МИКОЛАЙЧУК, вчений у галузі космонавтики Юрій КОНДРАТЮК, письменник Михайло СТЕЛЬМАХ, авіаконструктор Ігор СІКОРСЬКИЙ, письменник Олександр ІЛЬЧЕНКО, поет Олександр КОРСУН, учений в галузі ядерної фізики Митрофан ПАСІЧНИК, письменник Сергій ПЛАЧИНДА, письменник Віталій КОРОТИЧ, письменник Роман ІВАНИЧУК.

22 червня — 22 липня

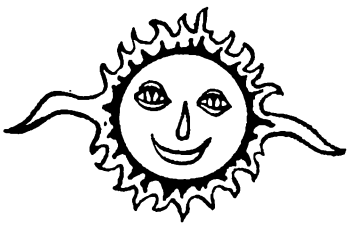

ПІД СУЗІР'ЯМ ДІДА

Ніч з 23 на 24 червня — найважливіше свято у житті орія-хлібороба. Саме в цей час Купало, бог родючості, веселощів і врожайного літа, відзначає весілля бога найвищої вогненної сили Сонця-Семиярила з життєдайною богинею води Даною. За прадавнім звичаєм, саме Купалу приносять в жертву хліб — головний плід на Землі. Цього дня наші батьки брали шлюб, а юнаки, які досягли 15 літ, обрядово переходили через Браму богів у стан козаків.

Саме тоді відбувається єднання духа і тіла людини з життєтворящим світлом Дажбожим.

У цей життєдайний день тертям дерева добувають вогонь для купальського вогнища, щоб свято насправді було споріднене з Сонцем, бо в ньому беруть участь самі боги.

У цю ніч, опівночі, бог блискавки і грому Перун запалює чудодійну квітку папороті; вона з тріском спалахує, горить блакитним вогнем, відкриваючи сміливцю, котрий встигне зірвати чарівну квітку, усі таємниці світу. Хто добуде цвіт папороті, зможе чути мову всякого створіння, бачити закопані в землі скарби і здобути їх.

Папороть цвіте тільки одну мить, а тому зірвати чудодійну жар-квітку не просто, — той цвіт бережеться від людей самою нечистою силою.

Купальська ніч благословенна зоряним царством духа предків наших. Люди прагнуть у цю ніч не лишатися в хаті, а побути під чарівним склепінням Неба — краси і любові господині світу Лади. В Іванові дні дівчата і хлопці співають купальських пісень, виходять на околицю села, розкладають десь біля лісу чи річки на пагорбах вогнища, щоб священний вогонь був якнайближче до Сонця. Молодь танцює навколо нього й стрибає. Купальський вогонь і купальська вода мають цілющу та очищаючу силу. Чудодійна навіть Іванівська роса, що випадає вранці до сходу сонця, бо надає обличчю краси. Чарівну силу мають також різні трави, зібрані цього дня, бо їх сіють русалки та мавки; вони ж доглядають за ними і знають, як і коли ворожити.

Коли вже починає вечоріти і на Небі з'являються перші зорі, дівчата, оперезані перевеслами з духмяних трав, з вінками польових квітів, починають водити хороводи та співати купальських пісень навколо заздалегідь прикрашеного різнокольоровими стрічками дерева. Пізно ввечері, коли свято

наближається до кінця, приносять богам у жертву купальське деревце Мару та солом'яне опудало Купала, несуть їх до річки й топлять у воді. Коли вже втоплять Купала і Марену, дівчата втікають від хлопців, щоб ворожити: пізньої ночі запалюють свічечки, ліплять кожна до свого вінка і пускають на воду, вбачаючи у цьому свою долю:

Ой, на Івана, ой, на Купала
Красна дівчина зілля копала,
Квіти збирала, віночки плела,
Далі водою їх пускала.
— Плинь, віночку, по синій хвилі,
Поплинь, віночку, де живе милий!..

У липні починаються власне жнива. Святково вбрані люди виходять у поле, моляться до сонця, вклоняються ниві на всі боки зі словами: "Дай, Боже, легко почати і легко дожати". Перший сніп — "дідух" — прикрашають стрічками та польовими квітами і зберігають до Різдва, щоб у радості і здоров'ї зустріти наступні жнива. Вижавши лан, залишають кілька стебел та прикрашають квітами і червоною стрічкою. Спасова борода залишається в полі до початку оранки.

Народжені під знаком Діда, в сонячній силі купальських днів, самостійні і працьовиті. В них добре розвинене почуття відповідальності, а їхні вчинки заздалегідь продумані. Родинне щастя для них — понад усе. Реальне життя їхнє тісно переплетене зі світом уяви та фантазії. Це допомагає їм утверджуватися в ім'я Трисуття, що є знаменом Дажбожим. Чудово почуваються під час водних подорожей. Наділені естетичним смаком, мають здібності до поезії і музики. Захоплюються цінними та антикварними речами. Щасливий день — понеділок, місяць — січень, число — 2, колір — зелений, коштовні камені — перли та ізумруд. Планета — Місяць.

Дівчата — спокійні, терпеливі, прекрасні жінки і матері. Премудра богиня Лада обдарувала їх неперевершеною любов'ю. Любов — це дія, в якій вони почувають себе на вершині вічності й життя. Часто подвоюють свою самонаснажуючу енергію у професійному і суспільному житті. Можуть бути щасливі, коли зрозуміють, шо, крім брати, треба вміти і віддавати.

Хлопці мають м'який і згідливий характер. Люблять куховарити і знають собі ціну. Прагнуть бути першими, але, на противагу Турам, не добиваються прихильності дівчат, а прагнуть, щоб вони самі їх домагалися. Віддають перевагу молодим та гарним дівчатам, над якими люблять панувати.

Народжені
та благословенні під сузір'ям

ДІДА

Патріарх УГКЦ Мирослав-Іван, кардинал ЛЮБАЧІВСЬКИЙ, історик Іван КРИП'ЯКЕВИЧ, письменник Юрій СМОЛИЧ, автор "Повісті минулих літ" Нестор Літописець, музикознавець Філарет КОЛЕССА, генерал, головнокомандувач УПА Роман ШУХЕВИЧ, історик Ілько БОРЩАК, письменник Василь КУЧЕР, живописець Ілля ШУЛЬГА, літературознавець Андрій ЛОБОДА, художник Петро АНДРУСІВ, піаніст Богдан ПЮРКО, архітектор Іван ЛЕВИНСЬКИЙ, бджоляр, винахідник рамкового вулика Петро ПРОКОПОВИЧ, етнограф Микола МИКЛУХО-МАКЛАЙ, письменник Петро ПАНЧ, кобзар Іван Йович КУЧУГУРА-КУЧЕРЕНКО, один з перших вітчизняних льотчиків Сергій УТОЧКІН, скульптор Леонід ПОЗЕН, письменник Павло МОВЧАН.

23 липня — 22 серпня

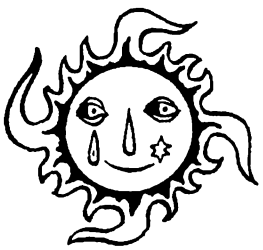

ПІД СУЗІР'ЯМ ВОРОНА

О милостивий Боже, грізний і добрий Перуне! Молимося Тобі, щоб ти з'явився о потрібній годині й дарував нам дощ, аби квітнула вся наша Мати-Земля. Вбережи наші ниви і поля від нечистої сили, знищ прокляту Мару з Дивами, аби не зашкодили посівам нашим, щоб міцніло тіло працею, а душа багатіла волею і силою народу.

Ганяється за чорними силами мороку і тьми повелитель грому і блискавки Перун. Роз'їжджає на золотій колісниці, в яку запряжено дев'ятеро крилатих золотогривих коней, володар над усім. Знищує вогненними стрілами злі сили, аби там, на Землі, не сталася посуха, не загинули посіви, не вмирали люди. Життєдайна волога цієї пори так потрібна людям, що вони приносять жертви богам. Боротьба іде така завзята, що й птиця заснути не може від тих нічних буревіїв з блискавками і громом. Під час грози наші предки відганяли від себе котів і собак, вірячи, що в цих тваринах ховається нечиста сила. Вогонь Перуна погасити неможливо, тому й шанують і моляться Богу, бо він ладен копи спалити і навіть хату. Знахарі у ці дні збирають цілющі трави для лікування свійських тварин.

Власне на Перунів день починається озимий посів жита і пшениці, а селяни випікають тоді хліб з нового врожаю. Перун не тільки посилає людям життєдайну вологу, а й надає їй очищаючої та цілющої сили. Нею святять купчаки жовті, чорнобривці, васильки та великі достиглі головки маку. Після посвячення квіти зберігають аж до весни. Навесні мак розсівають на городі, а сухими квітами прикрашають хрест на Ордань під час святкування народження богині води Дани. Дівчата вплітають їх до своїх кіс на Благовіщення. Посвячений дикий мак, "мак-видюк", вживається проти чародійства: ним обсипають дім — і всі вроки та хитрощі відьми втрачають силу. Тоді ж усе чоловіче населення приходить до річки у святковому козацькому одязі на водосвяття.

Після освячення яблук, груш, меду та іншої садовини настає священна година, прадавнє свято врожаю, свято Першого снопа. Тієї священної години вноситься і освячується зажинковий золотистий сніп, перев'язаний стрічкою небесного кольору з вплетеними маками та волошками. Саме тому в цей день знову згадують предків. У сяйві тепла і світла Дажбожого та Духа предків рідних живе і хліб споживає орій-хлібороб.

Після цих священних днів дівчата в селі звільняються від тяжкої роботи і лаштуються зустрічати сватів — готуються до весільної пори.

Народжені під знаком Ворона щирі, правдиві, відкриті і добрі. Свідомість Дажбога ощасливлює їх своїм життєтворящим світлом і красою; вони утверджують себе трудовими подвигами на славу нашого народу, собі на здоров'я і дітям на життя. Відзначаються хоробрістю у досягнені мети. Талановиті, особливо в мистецтві живопису та скульптури. Здатні впливати на інших людей, бо довіряють їхній переконливості та справедливості. Недолік незначний: не вміють критично ставитись до інших. Досить симпатичні і користуються особливим успіхом у дівчат.

Щасливий день — неділя, число — 3, колір — усі відтінки жовтого, коштовний камінь — янтар. Планета — Сонце.

Дівчата, народжені під знаком Ворона, вирізняються палким темпераментом, люблять гарно одягатися, виявляють себе у різноманітних перемінах. Знайшовши судженого, стають прекрасними господинями і вірними подругами. Горді намаганням хлопців потішити їхнє самолюбство. Таких дівчат досить складно розпізнати, і багато хлопців в них просто розчаровуються.

Хлопці — мужні, в сім'ї вимагають першості. Дружина повинна повністю підкоритися своєму володареві. В молодості ведуть безладне життя, стараючись цим засвідчити свою неперевершеність у любові. Ревниві, побоюються сильнішого конкурента. Випадкові негаразди для них — трагедія.

Народжені
та благословенні під сузір'ям

ВОРОНА

Письменниця Олена ПЧІЛКА, митрополит УГКЦ Андрей ШЕПТИЦЬКИЙ, літературознавець Омелян ОГОНОВСЬКИЙ, письменник Антін КРУШЕЛЬНИЦЬКИЙ, письменник Борис АНТОНЕНКО-ДАВИДОВИЧ, художник Осип КУРИЛАС, письменник, державний діяч Володимир ВИННИЧЕНКО, письменник Пантелеймон КУЛІШ, письменник Юрій ФЕДЬКОВИЧ, письменник Олександр КОНИСЬКИЙ, скульптор Володимир СКОЛОЗДРА, поет Олександр НАВРОЦЬКИЙ, живописець Володимир БОРОВИКОВСЬКИЙ, співак Борис ГМИРЯ, історик Максим БЕРЛИНСЬКИЙ, співак Олексій КРИВЧЕНЯ, літературознавець Павло ПОПОВ, скрипаль Василь ВІЛІНСЬКИЙ, художник Антін ЛОСЕНКО, художник Ілля РЄПІН, письменник Валерій ШЕВЧУК, поет Роман ЛУБКІВСЬКИЙ, критик Іван ДЗЮБА.

23 серпня — 22 вересня

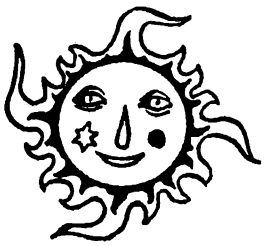

ПІД СУЗІР'ЯМ ПАННИ

Завершилася пора жнив у хліборобів. Милосердні боги послали їм добрим урожай: вродило і жито, і пшениця. Працею і подвигом, уже вкотре, утвердив себе орій-хлібороб в ім'я Дажбога, на благо і на славу нашого народу.

Дажбоже, у хлібові живуть твоє тепло, і світло твоїх небес, і дихання землі твоєї!

Саме у вересні наступає період повного очищення природи і людини. Всі боги сприяють своєму народові, щоб він мав волю, бажання працювати на славу, собі на здоров'я і дітям на життя. Цієї пори хлопчиків посвячують у воїни, справляють урочисте постриження і вперше садять на коней. Майбутні вої клянуться іменем Перуна, що в грізний час, всі як один, стануть на захист своєї Батьківщини — благословенної і любої, з її квітучими полями, солодководими ріками, з її лісами і горами. Моляться в цей день і премудрій Ладі — Матері матерів наших, яка так любить своїх онуків.

Цілий тиждень триває Свято свічки, прадавнє свято, що уособлює в собі Світло — вогонь Душі нашої, нашої Любові, нашої Дії. Своєрідним карнавалом вогнів справляють весілля свічки і ляльки. Обирають матір, батька, дружок, співають до пізньої ночі пісень, а вдома при свічці весело вечеряють, гуляють, п'ють горілку і знову співають. Від цього дня беруться за роботу сільські майстри: столяри, ткачі, гончарі, ковалі...

21 вересня жінки, в яких немає дітей, відзначають день Рожаниць. Справляють обіди і запрошують на них бідних, щоб ті молилися Берегині, покровительці роду, бо вона, богиня добра і захисту людини від всякого зла, здатна впливати на продовження роду. Від цього часу починаються холодні дні, йдуть дощі, залягають на зимову сплячку звірі, доцвітають останні квіти, відлітають у Вирій птахи. Першою летить зозуля, бо у неї ключі від Вирію — теплої країни, де ніколи не буває зими, де взимку живуть птахи і змії. В народі кажуть: прийшло Здвиження, коли Земля "движеться" ближче до зими.

Покров синіх небес премудрої богині Лади оберігає народжених під знаком Панни. Це — добропорядні, щирі і старанні люди. Свята Божа мудрість моралі і справедливості втілена в їхніх душах. Це — люди тверезомислячі, прямолінійні, самостійні — їм можна повністю довіритися. Ведуть

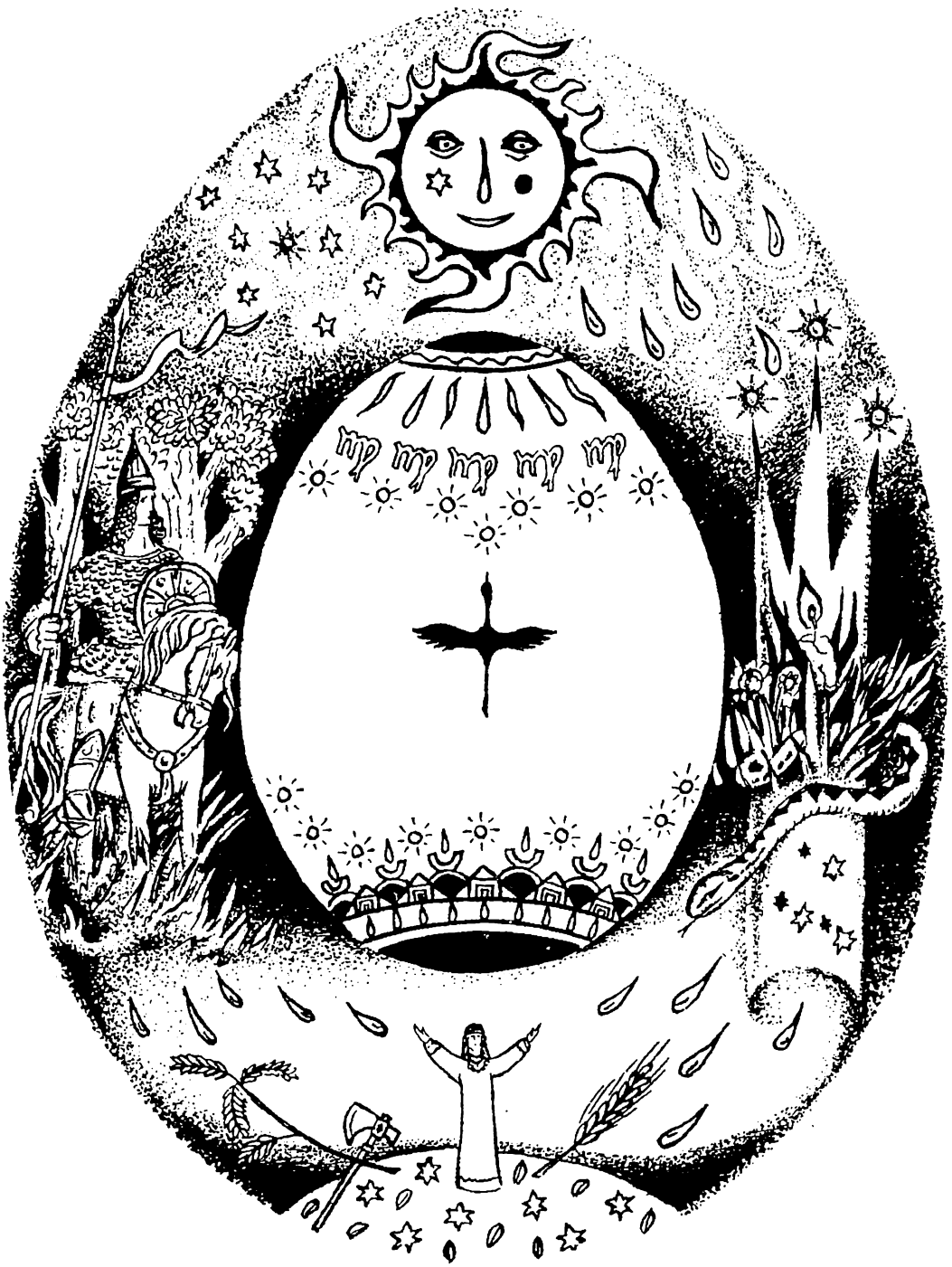

упорядкований спосіб життя, люблять працювати у спокійній обстановці. Блискуча кар'єра і значні успіхи не задовольняють їх — прагнення їхні не мають меж. Недолік — занадто економні і надмірно дріб'язкові в діях.

Щасливий день — вівторок, місяць — березень, число — 4, колір — зелений, коштовний камінь — нефрит, оправлений у срібло, інколи — в золото. Жовтий колір небажаний, його слід уникати. Планета — Меркурій.

Дівчата надзвичайно працелюбні, самовіддані у домашніх і сімейних справах. Це — синь небес і квітка яблуні, це — сама усмішка немовляти, бо їм завжди притаманна молодість. Вельми переживають, коли самітні; від інших вимагають до себе поваги і теплоти. Щасливий той, хто любить цю квітку і добивається взаємності.

Хлопці дуже вимогливі, догодити їм непросто — вони твердо переконані у правоті своїх поглядів і вчинків. Спокійні, схильні обожнювати своє перше кохання, якому залишаються вірними все життя. В любові зраджують рідко, з них можуть бути добрі чоловіки і батьки. Наділені неабияким темпераментом, але може статися, що так і не зуміють до кінця його проявити.

Народжені
та благословенні під сузір'ям

ПАННИ

Письменник Осип МАКОВЕЙ, історик Андрій СТОРОЖЕНКО, поет Василь ЩУРАТ, поет Павло БІЛЕЦЬКИЙ-НОСЕНКО, письменник Іван ФРАНКО, автор "Історії Русів" ПОЛЕТИКА, письменниця Людмила СТАРИЦЬКА-ЧЕРНЯХІВСЬКА, письменник Іван ВАГИЛЕВИЧ, художник Олександр МУРАШКО, поет, драматург Іван КОТЛЯРЕВСЬКИЙ, письменник Борис ГРІНЧЕНКО, кінодраматург, режисер, письменник Олександр ДОВЖЕНКО, композитор Олександр КОШИЦЬ, письменник Анатоль СВИДНИЦЬКИЙ, історик Михайло МАКСИМОВИЧ, письменник Михайло КОЦЮБИНСЬКИЙ, письменник Павло ФИЛИПОВИЧ, композитор, поет Петро НІЩИНСЬКИЙ, літературознавець Олександр ПОТЕБНЯ, академік Дмитро ҐРАВЕ, природознавець Андрій П'ЯСЕЦЬКИЙ, художниця Олена КУЛЬЧИЦЬКА, критик Михайло ПАВЛИК, живописець Алла ГОРСЬКА, історик Михайло ДРАГОМАНОВ, актриса Наталя УЖВІЙ, художник Михайло ЖУК, живописець Фотій КРАСИЦЬКИЙ, письменник Володимир ДРОЗД, літературознавець Микола ЖУЛИНСЬКИЙ, письменник Павло ЗАГРЕБЕЛЬНИЙ.

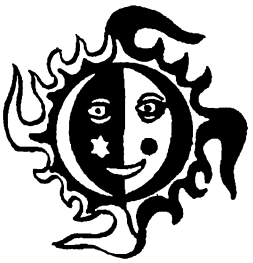

23 вересня — 22 жовтня

ПІД СУЗІР'ЯМ ДОЛІ

Світ без згадування предків та створення нових родин, без праці хлібороба на своїй споконвічній Землі не був би світом. І життя без дії не було б життям. І людина без дії не стала б людиною. Благословенні руки трудівника, благословенна праця, в яку вкладено розум, любов, терпіння і радість. Благословенні шастя і здоров'я, світло душі і натхнення у молитві в ім'я безсмертя народу, в ім'я Єдиного Всюдисущого і Всеправедного Господа нашого і хай святиться ім'я Його.

14 жовтня — свято Покрови. Це — стародавнє народне свято, в якому тісно переплелися предковічні народні вірування у зв'язок милосердного Духа предків, тобто минулого, з творенням нових родин, а саме сучасного і майбутнього нашого народу. Це — свято завершення усіх польових робіт, свято закінчення хліборобського циклу.

Осінь — найблагодатніша пора для сватань та весіль, "тому дівчата, яким надокучило дівувати, моляться премудрій Ладі, щоб дарувала їм шлюбну золоту обручку". Від предків прийшло переконання, шо як Покрова вкриває землю листям, так і дівчат повинна накрити вона шлюбним вінцем. Недаремно Покрова Оранти уособлює Берегиню, богиню, яка стала символом продовження і збереження нашого роду. Немає віри, вищої за любов Берегині до свого народу, як немає віри, вищої за рідного Бога! Щоб українець завжди був Людиною з великої літери, він має творити життя у Світлі і Любові, у Вірі і Красі. Він має бути завжди під опікою святого Духа предків, а тому повинен:

а) шанувати духовність своїх предків;

б) розуміти і любити Бога по-рідному;

в) не поклонятися чужоземним поняттям Бога;

г) вірити в себе і любити своїх рідних;

ґ) виховувати дітей у рідній вірі;

д) не любити ворогів свого народу, не бути рабом;

е) жити для добра України, шанувати свої скарби і не привласнювати чужих.

Народжені під знаком Долі святіші за всі земні святощі. В них поєднались гармонія і вірність, сильніші за всі сили. Веселі і добродушні. Співпраця з іншими людьми, що розуміють їх, возвеличує. Дуже щирі, мають надзвичайну

внутрішню цілісність. Іхнє розуміння долі змінити досить складно. Усвідомлення краси витончені, у ставленні до інших зберігають свою незалежність. Бог достатку, всюдисущий Велес, наділив їх умінням знаходити шлях до сердець. Для них відкриті світ театру, науки і літератури. Народжені під знаком Долі залежать від несприятливого розташування планет: тоді на світ з'являються легковажні, брехливі і продажні люди.

Щасливий день — п'ятниця, місяць — квітень, число — 6, колір — блакитний, коштовний камінь — опал. Планета — Венера.

Дівчата, благословенні світлом Дажбожим, наділені палким коханням. Щасливий той, хто пізнає таку любов. Але для цього потрібні не тільки усмішка і добре слово, адже в них живе дух заперечення. Обережні у виборі судженого, терпіти не можуть надмірної ніжності.

Хлопці мають свій погляд на дівчат, бо тільки деякі з них можуть змиритися з таким ставленням до себе. Така самовпевненість інколи призводить до складних наслідків. Це може статися тоді, коли в житті бажання не співпадають з їхнім можливостями.

Народжені
та благословенні під сузір'ям

ДОЛІ

Актриса Соломія КРУШЕЛЬНИЦЬКА, драматург Іван КАРПЕНКО-КАРИЙ, історик, голова Української Центральної Ради Михайло ГРУШЕВСЬКИЙ, поет Валер'ян ПОЛІЩУК, письменник Остап ЛЕВИЦЬКИЙ, академік Михайло ВОЗНЯК, поет Юрій КЛЕН, письменник Михайло ЯЦКІВ, поет Богдан-Ігор АНТОНИЧ, письменник МИХАЙЛО ДРАЙ-ХМАРА, академік Сергій ЄФРЕМОВ, композитор Яків СТЕПОВИЙ, педагог Михайло ЧАЛИЙ, поет Дмитро ПАВЛИЧКО, поет Іван ДРАЧ, командир легіону УСС отаман Михайло ГАЛУЩИНСЬКИЙ, композитор Артемій ВЕДЕЛЬ, композитор Павло СИНИЦЯ, композитор Петро СОКАЛЬСЬКИЙ, письменник Семен СКЛЯРЕНКО, живописець, композитор Григорій СВІТЛИЦЬКИЙ, скульптор Григорій КУЗНЕВИЧ, драматург Іван КОЧЕРГА, борець Іван ПІДДУБНИЙ, живописець Сергій ВАСИЛЬКІВСЬКИЙ, композитор Денис СІЧИНСЬКИЙ, поет Микола БАЖАН, графік Петро ОМЕЛЬЧЕНКО, композитор Дмитро БОРТНЯНСЬКИЙ, поет Юрій КЛЕН, письменник Володимир ЯВОРІВСЬКИЙ, поет Володимир ЗАБАШТАНСЬКИЙ, поет Борис ОЛІЙНИК, письменник Іван БАГРЯНИЙ.

23 жовтня — 21 листопада

ПІД СУЗІР'ЯМ ГРОМОВИКА

Продовжується богині Лади, або, як іще її називають в народі, — Царівни, Королівни, Панни, золота осіння пора, коли по всій Україні споконвіку справляють весілля. Скільки пісень, скільки торжеств на її поштану! Бо вона — богиня подружжя і любові, краси та благополуччя. А ще Лада — кохана дівчина, найкраща з дівчат, а ще — люба дружина, яка стає з милим на рушничок долі.

"Ой Дід-і, Дід-і Ладо!", "Великою богинею ", або "великою Ладою" величають подательницю усіляких благ. Знають бо молодята, що вона за вірну любов дає щасливим кохання та дарує променисту золоту обручку, щоб душі і серця закоханих були нерозлучними і люблячими.

Скоро піст, а для неодружених молодят знову веселощі — вечорниці та досвітки, на яких можна ближче познайомитися один з одним та знайти собі пару до вподоби. Гомінливо на ігрищах. В один із таких вечорів дівчата зносять кури, ріжуть їх, смажать; хлопці приходять з горілкою і відбувається веселий почастунок — "чия курка смачніша".

Дітвора забавляється по-іншому: роблять з гарбуза опудало зі здоровенним ротом, куди настромлюють паличок, ніби це страхіття вишкірює зуби. Всередину ставлять запалену свічку, підкрадаються та стукають у вікно, показуючи зроблене опадало... Вереску — на цілу хату.

У ці дні справляють осінні поминки за померлими родичами. Після полудня або в передвечір'я поминають душі обідом. У народі кажуть, що в ніч на 8 листопада на цвинтарі можна бачити тіні померлих: вони встають з могил і йдуть до своїх родичів.

Цими днями відзначають також свято на честь Громовика-Перуна, бо це він дарує людям добро та своїм праведним вогнем перемагає зло. Селяни вдячні йому не тільки за сіль та хліб на столі, а й за те, що він — покровитель мисливців. А щоб полювання було щасливим, вони вважають Перуна своїм патроном і приносять йому жертви.

Народжені під знаком Громовика — обранці богів, бо мають могутній дух; їхня доброта не стає для них слабкістю. Боги надали їм право представляти на Землі Щастя, Добро і Красу. Як найсильніші духом люди, безжальні до себе і до інших, знаходять себе у самопримусі. Важкі завдання — це їхній привілей, а тому такі люди гідні пошани. Дуже часто розділені Громовиком

характери: у першу його декаду — деспотичні, підозрілі; в останню — менш енергійні та впевнені в собі. Досить імпульсивні і чуттєві в любові. Це — один із найбільш еротичних знаків Зодіака. Щасливий день — четвер, місяць — травень, колір — червоний, щасливий камінь — корал. Планета — Марс.

Дівчата наділені сильним характером і волею, а також невичерпною життєвою енергією, в якій живе таїна їхньої любові і краси. Там, у їхніх безмежних просторах, знаходять вони своє царство. Така дівчина може бути доброю дружиною, та коли немає любові, впадає у глибокий духовний відчай. Свою любов і красу зберігає до похилого віку.

Хлопці мають складний характер. Їхню недовірливість і неприхильність можна перемогти, проявивши цікавість до їхніх проблем. Користуються особливою популярністю у дівчат, але бояться попасти під їхній вплив. Для них важливіша психологічна сторона, тому вони часто виступають у ролі прекрасних акторів, граючи на жалості та ревності жінки. На їхню думку, від дівчат треба бути подалі. У ставленні до людей — чутливі і добрі.

Народжені
та благословенні під сузір'ям

ГРОМОВИКА

Мистецтвознавець Микола БІЛЯШІВСЬКИЙ, живописець Микола САМОКИШ, живописець Карпо ТРОХИМЕНКО, композитор Максим БЕРЕЗОВСЬКИЙ, художник Іван ПАДАЛКА, кобзар Терентій ПАРХОМЕНКО, письменник Майк ЙОГАНСЕН, поет, історик Яків ГОЛОВАЦЬКИЙ, скульптор Михайло ЛИСЕНКО, учений, винахідник реактивного двигуна Микола КИБАЛЬЧИЧ, письменниця Дніпрова ЧАЙКА, поет Дмитро ФАЛЬКІВСЬКИЙ, письменник Богдан ЛЕПКИЙ, драматург Яків МАМОНТОВ, письменник Маркіян ШАШКЕВИЧ, історик Дмитро ЯВОРНИЦЬКИЙ, історик Дмитро БАГАЛІЙ, письменник Олесь ДОСВІТНІЙ, письменник Остап ВИШНЯ, письменник Осип БОДЯНСЬКИЙ, письменниця Катря ГРИНЕВИЧЕВА, художник Антон МОНАСТИРСЬКИЙ, відкривач пам'яток Трипільської та інших культур Вікентій ХВОЙКА, поет Андрій МАЛИШКО, скульптор Михайло ПАРАЩУК, один із творців атомної бомби Микола ДУХОВ, письменниця Ольга КОБИЛЯНСЬКА, письменниця Ганна БАРВІНОК, поет і прозаїк Микола ВІНГРАНОВСЬКИЙ.

23 листопада — 21 грудня

ПІД СУЗІР'ЯМ ГОСПОДАРЯ

З давніх-давен місяць, коли життя у селі на певний час завмирало, а річний цикл закінчувався, наповнений народними традиціями містичного характеру.

Було це за незапам'ятних часів (так вважали наші предки), коли на Землі панував темний Хаос мороку і зла. Та всемогутні боги разом з богинею Всесвіту, премудрою Ладою, здобули перемогу і став тоді на Землі ясен-Світ. І сьогодні, хоча з того віддаленого часу минуло не одне тисячоліття, всяка нечисть намагається перешкодити визріванню Сонця, яке виходить на літню дорогу. Саме тому з тієї прадавньої пори зберігає наш народ віру предків у правічне ясне-красне Сонце, а обрядовість свята позначена магією та ворожбою, що є одним із вагомих набутків нашої багатющої духовної культури. Носіями її були волхви — давньоукраїнські жерці. На жаль, після хрещення Русі багато народних знань втрачено, зокрема: секрети довголіття, лікування людини з урахуванням впливу на її здоров'я планет і зірок тощо. Однак генетична основа всіх типів ворожіння і видів магії збереглася у невмирущій скарбниці обрядового фольклору. Це — пісні про кохання, родинно-побутові, пісні про весілля, казки і легенди.

Збереглася вона і в чистому вигляді у формі замовлянь, заклинань, прокльонів, шептань...

Найкращими для ворожби вважаються день і ніч на 13 грудня. У цю ніч дівчата вірять, що вона допоможе їм розпізнати свою долю та бодай у сні побачити свого судженого. На вечорницях, як і під Різдво, дівчата вдаються до різних ворожінь. Садять півня в діжку, прилаштовують її на покуті, на підлозі розсипають зерно, а поруч ставлять миску з водою. Якщо звільнений півень кинеться до зерна — майбутній наречений буде господарем, якщо до води — пияком. А то ще так ворожать: наберуть води з колодязя в рот та й ідуть до хати місити тісто на балабушки. Коли балабушки спечуться, кожна з дівчат значить своє тістечко кольоровою ниткою або папірцем. Потім розкладають балабушки на долівці і впускають до хати пса, що перед цим був цілісінький день голодний. Той пес вирішує долю дівчини; бо чию балабушку проковтне першою, та першою і заміж вийде. Якщо балабушка впаде на підлогу — дівчина залишиться самотньою на цілий рік. Особливо цікаво грати на вечорницях в Калиту, коли без допомоги рук, підстрибуючи, треба вкусити її. Калита — великий медовий корж з діркою посередині.

Обирається "пан Калитовський", який високо на палиці тримає калиту, а "пан Коцюбовський", сидячи верхи на коцюбі, намагається вкусити її. Якшо "Коцюбовський" засміється, дівчата мастять йому сажею обличчя. Калита — своєрідна жертва Сонцю і є ніби предтечею майбутніх свят на честь Рідздва світу. Дійство відбувається під загальний веселий сміх, а ворожіння набуває таємничого і магічного змісту.

У ці дні, особливо після 14 грудня, злі сили настільки сильні, що починаються справжні морози, замерзають ріки і випадають великі сніги: Мороз — бог зими і холодів стає тоді справжнім господарем. Йому підкоряються снігопади та хуртовини. Коли ж буває дуже сердитий, то може відморозити вуха або руки, а то й зовсім заморозити. Взимку вовки, а це, власне, і є темні сили, тільки в їхній подобі, починають бігати зграями, влаштовують свої ігрища та шабаші, або, як кажуть у народі, "наступив час вовчих весіль".

Народжені під знаком Господаря — овіяні славою стягу Дажбожого, бо знаходять щастя у відвазі і ступають сміливо на життєвий шлях. Долаючи підступні та штучно створені перешкоди, підлість та неправду, завжди знаходять вірного і щирого друга. Користуються успіхом у представників протилежної статі, їм властиві життєвий оптимізм та душевний спокій. Досягають значних успіхів у військовій справі, літературі та мистецтві. Несприятливе розташування планет у час народження сприяє появі гордих, розпутних, з нестримним характером людей. Щасливий день — четвер, місяць — червень, число — 8, колір — усі відтінки зеленого і фіолетового, коштовний камінь — топаз. Планета — Юпітер.

Дівчата — прекрасні зоряні квіти, з веселою вдачею і палким темпераментом. Така зоряна квітка не кожному хлопцеві до снаги. Досить компанійські та врівноважені. Здебільшого, знаходять себе в любові; можливості їхні безмежні — як у щасті тілесному, так і в щасті духовному. Щиро вдячні чарівній богині Ладі, що мають щастя служити коханню. Життя для них — це спектакль, в якому вони грають головну роль — Любов.

Більшість хлопців не бажають відчувати сімейні пута. Обожнюють музику, витвори мистецтва і товариство гарних жінок. Дівоча молодість і краса повністю полонять їх. Якщо кохання нещасливе, то не переймаються. Досить відверті і прямолінійні, можуть бути чудовими друзями.

Народжені
та благословенні під сузір'ям

ГОСПОДАРЯ

Художниця Марія БАШКИРЦЕВА, письменник Олекса СТОРОЖЕНКО, письменник Іван НЕЧУЙ-ЛЕВИЦЬКИЙ, поет Михайло ОРЕСТ, письменник Григорій КВІТКА-ОСНОВ'ЯНЕНКО, композитор Анатоль ВАХНЯНИН, письменник Микола ХВИЛЬОВИЙ, поет Олександр ОЛЕСЬ, композитор Микола КОЛЕССА, письменник Микола УСТИЯНОВИЧ, письменник Борис ГРІНЧЕНКО, письменник Михайло СТАРИЦЬКИЙ, політичний діяч Андрій МЕЛЬНИК, композитор Микола ЛЕОНТОВИЧ, письменник Данило МОРДОВЕЦЬ, поет Микола ВОРОНИЙ, письменник Микола РУДЕНКО, мовознавець Йосип ЛОЗИНСЬКИЙ, історик Микола ПЕТРОВСЬКИЙ, письменниця Зінаїда ТУЛУБ, фольклорист, письменник Матвій СИМОНОВ, скрипаль Петро СТОЛЯРСЬКИЙ, письменник Юліан ОПІЛЬСЬКИЙ, поет, перекладач Борис ТЕН, філософ Данило ВЕЛЛАНСЬКИЙ, письменник Микола КУЛІШ, поет Микола ФІЛЯНСЬКИЙ, філософ Григорій СКОВОРОДА, академік, хірург Микола АМОСОВ, письменник Григір ТЮТЮННИК.

КОЛО СВАРОЖЕ

Зодіакальне річне коло наших предків,
складене за "Язичницьким календарем" Галини Лозко

1-3 березня	Початок закличок весни.
1 березня	Весняний Новий рік. Свято Весни або Воскресіння.
9 березня	Вшанування Матері-Землі хлібом-жертвою, який називають Крижиком.
Березень	Неділя перед Великоднем.* Вшанування Прадерева життя. Освячення верби.
13-20 березня	Весняний Ярилин тиждень.
Березень	Четвер перед Великоднем.* Навський Великдень. Чистий четвер. Вшанування померлих.
Березень*	Великдень Дажбожий. Перша неділя після Повні, що настала після весняного рівнодення. Відкриваються Небесні ворота.
Березень*	Перше велике свято бога Трояна, коли наступає весняне рівнодення (20, 21 березня).
25 березня	Пробудження Матері-Землі від зимового сну. Свято Шума. Зустріч Лелі, Ярила та Марени.
26 березня	Весняне свято Перуна. Прокидаються Грім та Блискавиця. Освячення зерен для сівби.
11 квітня	Свято Водяника. Весняне.
15 квітня	Свято Арея.
17 квітня	Освячення пасіки та моління про бджолині рої, винесення вуликів.
22 квітня	Свято великої Матері-Лади.
23 квітня	Лельник. Свято Лади і Лелі.
23 квітня — 23 травня	Свято Лада. Вшанування всеєдиного ладу на землі і на небі.
23 квітня Кінець квітня — початок травня	Свято Урай-Рая. Вшанування батька Орія. Вшанування Велеса. Перший вигін худоби на пасовища.
Сьомий тиждень після Великодня*	Русалії. Русальний тиждень. З четверга починаються Зелені свята.

1 травня	День богині Майї. Свято квітів.
2 травня	Солов'їний Великдень. Свято Живи — богині життя.
П'ятниця на Русальному тижні	Весняне свято Мокоші.
50-й день після Великодня*	Клечальна неділя.
10 травня	Зільник-Золота.
15 червня	Літнє свято Світовида.
Червень*	Друге велике свято бога Трояна. Сонцескрес. Літнє сонцестояння (23, 24 червня). Свято Купала і Марени.
21 червня	Свято Симаргла.
20 червня — 3 липня	Літні Ярильські святки.
29 червня	Свято Водяника. Рибальське свято.
1 липня	Літній Сварог. Ковальське свято. Початок сінокосу.
3 липня*	Завершення Ярильських святок. Похорон Ярила.
20-27 липня	Перуновий тиждень. Літній Перун. Літня Перуниця. Свято Блискавиці. Паликопа. Вшанування Чура.
27-29 липня*	Липневий Молодик. Літнє свято Місяця.
1-16 серпня 1 серпня, 6 серпня 16 серпня	Спасівка бога Спаса. Медово-маковий Спас. Яблучний Спас. Хлібний Спас. Вшанування богів за врожай.
16 серпня	Свято Лісовика.
1 вересня	Вшанування богині Слави. Свято запаленої Свічки.
4 вересня	Урочисті проводи бога Перуна до наступної весни.
8-9 вересня	Свято Дівanни. Рожаниці, початок Бабиного літа.
14 вересня	Свято Вирію. Проводи птахів.
20 вересня	Вшанування Стрибога.
24 вересня	Свято Домовика.
Вересень*	Велике свято Світовида.Осіннє рівнодення (22, 23 вересня). Друге велике свято Врожаю.

27 вересня	Осіння Пасіка. Свято пасічників. У цей день заносять вулики.
1 жовтня	Осіннє свято Матері-Землі.
21 жовтня, субота перед 26 жовтня	Осінні Діди. Поминальний день.
24-26 жовтня	Осіннє свято Місяця-Молодика.
П'ятниця, найближча до 28 жовтня*	Друге вшанування богині Мокоші.
1 листопада	День Плуга. Вшановування Сварога. Ковальське свято.
8 листопада	Миха. Мисливське свято.
14 листопада	Корочун.
24 листопада	Свято Долі.
29 листопада	Калета.
6 грудня	Зимовий Спас (Дід Мороз). Прихід зими.
Грудень*	Третє велике свято бога Трояна. Зимове сонцестояння (21-23 грудня).
22 грудня	Святий Вечір. Коляда. Різдво молодого Божича-Сонця. Вшановування Сварога — батька всіх богів. Вшановування Дідуха та Велеса.
23 грудня	Свято Рода.
Грудень, 6-й день після Різдва*	Народження Місяця. Щедрий вечір.
Січень, 12-й день після Різдва. Ніч*	Свято Дани.
2 лютого	Стрітення. Зимова Громниця-Перуниця. Вшанування всіх богів запаленням смолоскипів.
21 лютого	Свято весняного Стрибога.
24 лютого	Лелечини. З цього дня починаються двотижневі пташині свята.
Тиждень перед Колодієм*	Велесовий тиждень. Свято Велеса. Тиждень приблизно за місяць до Великодня*. Колодій. Масляна.

* Свята, які щороку міняють свою дату.

МІФОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

АЛАТИР (ОЛТАР, АЛАТАР, ВІВТАР) — священний "живий камінь", що лежить у Вирії посеред світу. На ньому росте Дерево життя. З-під священного каменя по всьому світу розходиться безконечна кількість живих зародків, від нього течуть цілющі ріки.

АМАЗОНКИ — жінки-войовниці, які не терпіли у своєму середовищі чоловіків. Стародавні історики розрізняли азійських, скіфських та африканських амазонок.

АНІМІЗМ (від лат. *anima* — душа, живе) — одухотворення; людина вірила, що все довкола живе: відчуває, розуміє, має свої бажання, бореться за своє існування, як усяка жива істота. Земля, зорі, місяць, вогонь, вода, рослини, каміння, дерева, вітер, трава — все живе, все має свою душу.

АРЕЙ (АРЕС) — бог війни і заразом бог миру. Син бога вогню неба Сварги і Матері-Землі. Найхоробріший і найжорстокіший до ворогів світла і добра. Навчив людей виготовляти зброю та володіти нею, боронити землю предків від нападників і зайд.

АРІЙ (АРІЙЦІ) — див. ОРІЇ.

БАБА ЯГА (ЙОГА) — мешканка потойбічного світу Нав. Предкиня всіх відьом. Часто виступає у казках: "Баба Яга, костяна нога, волосяний язик, в ступі їздить, товкачем поганяє, мітлою слід замітає".

БЕРЕГИНЯ — богиня добра і захисту людини. Оберігає оселю, родинне багаття, передусім малих дітей, від хвороб та інших злих сил.

БІЛОБОГ — бог білого дня, щастя і добра, господар Вирію та повелитель світлих богів. Захисник людей від зла, постійно бореться з Чорнобогом.

БЛАГОВІЩЕННЯ — свято воскреслої землі, пробудження життєвої сили природи. Цього дня дух світла благословляє землю і все живе на ній. Весна перемагає зиму. Люди бачать у Благовіщенні поновлення своїх сил.

БОЯН — у східнослов'янській міфології епічний поет-співець. Крім "Слова о полку Ігоревім", де Боян згадується як історичний співець XI століття, його ім'я зустрічається на фресках Софії Київської та в Новгородському літописі.

БУДДА — у буддійській релігії особа, яка досягла найвищої святості. Засновник буддизму. У буддійському пантеоні налічується понад 1000 будд. У вужчому значенні — Суддгодан Гаутама, котрий жив з 623 по 544 рр. до н.е., або на 60 років пізніше. Народився, за легендами, у царській сім'ї скіфського племені Суддгодана, поблизу Непалу.

ВАР — зварені у воді яблука-кришаниці, сушені груші, сливи, вишні та черешні. (Узвар з сушених фруктів.) Божа їжа.

ВЕДИ — стародавні книги, що містять священні тексти оріїв (аріїв). Написання Вед припадає на II — початок I тисячоліття до н.е. Складаються з чотирьох частин: Рігведа — збірник релігійних гімнів, Самаведа — збірник пісень, Яджурведа — книга молитов і жертовних церемоній, Атхархаведа — книга заклинань.

ВЕЛЕС — бог мистецтва, краси, музики, багатства людської душі, її щастя та любові. Опікун усього живого. Покровитель волхвів, ясновидців, віщунів. Своїм богом Велеса називають також люди різних ремесел та промислів.

ВЕЛИКДЕНЬ — цілковита перемога весни-літа над зимою, перемога життя над смертю. Вважається "найбільшим днем" у році. Великий день світла Дажбожого.

ВЕЛИКИЙ ПІСТ — Великий сорокаденний піст перед Великоднем. Другим за тривалістю був піст перед Різдвом.

ВІДЬМА (ВІДУН, ВІДЬМАК, ВІДЬМУВАТИ) — походить від "відати", тобто все знати. Їх не треба плутати з чарівниками, які можуть робити й добро. Відьма здатна тільки на зло. Це, в основному, жінки, які продали душу чортові.

ВІЙ — найстрашніший і найсильніший представник нечистої сили. Живе під землею. Як і всяка нечисть, зникає з третіми півнями.

ВІЧЕ — народні збори, поширені на всіх землях Оріани. Під час народних повстань на них вирішували військові, народні чи державні справи.

ВИРІЙ (УРАЙ, ИРІЙ) — у східнослов'янській міфології давня назва раю, де росте Світове Дерево, у верхів'ї якого перебувають птахи та душі померлих. У народних піснях весняного циклу зберігся мотив відмикання Вирію ключем, після чого птахи повертаються на батьківщину. Вирій-Рай — це тепла, вічно зелена й сонячна країна далеко на сході, за морем.

ВОВКУЛАКА — людина, здатна перевтілюватись у вовка або стає ним за тяжкі провини чи від чарів злого відьмака.

ВОДОСВЯЧЕННЯ — водоосвітлення. У Різдвяні свята сонце перемагає тьму, освячуючи своїм світлом ріки, поля, ліси.

ВОДЯНИК — водяний цар, що володіє всією водою у світі: ріками, озерами, болотами, морями тощо. Дух рік та озер.

ВОЛХВИ — вибрані Богом люди, посередники між небом і землею, виконавці волі богів. Чарівники, котрі вміли гадати по сонцю, місяцю і зорях, птахах, тваринах тощо.

ВОРОЖБИТ — від ворожити. Ворожки та ворожбити ворожать по зорях про життя і смерть, тлумачать сни, застерігають від злих людей, відводять смерть тощо.

ГАЇВКИ (ЯГІЛКИ, ГАГІЛКИ, ГАЛАГІЛКИ, ВЕСНЯНКИ) — весняні дівочі хороводи з піснями-веснянками, численні обрядові пісні наших далеких пращурів, що є основою найбільшого свята воскресіння весни-літа.

ГРАДІВНИК — людина, яка вміє відвертати град, відводити хмари й дощ, як і Хмарник, знає мову тварин і птахів.

ДАЖБОГ — бог світла і сонця, син Сварога, бог-даватель усякого добра, опікун людської долі та достатку.

ДАНА — богиня води і річок. Дає життя всьому живому. Слово ДАНА означає: ДА — вода, НА — мати. Мати, яка творить ріку. Від імені Дана походять назви рік: Дніпро, Дністер, Дунай, Донець, Двіна.

ДЕРЕВО ЖИТТЯ — райське дерево, що росте посеред Вирію-Раю. Породило матір Всесвіту, богиню Ладу, а заразом небо і землю та увесь світ. На ньому ростуть золоті плоди, а з коріння б'ють золоті та срібні джерела.

ДІВАННА — богиня дівочої цноти та чистоти. Покровителька молодих матерів. Посилає їм Рожаниць, богинь долі новонароджених дітей.

ДІД МОРОЗ — старезний дід, що все морозить своїм подихом. Він дуже лютий на тих, хто не кличе його на кутю у Святий вечір на Різдво, тому виморожує їм збіжжя в полі.

ДІДУХ — обжинковий або зажинковий сніп, виготовлений з житніх пучків або плетених пучечків, який ставлять на покуті у Різдвяні свята. Вважається, що в ньому перебувають душі померлих предків. Добрий дух-Дідух сприяє родючості нив та добробуту господарів.

ДИВ — божество страху і смерті. У давнину зображувалося у вигляді великої хижої птиці з потворним жіночим обличчям. Живе в лісі у верхів'ях дерев. Вночі лякає подорожніх страшним виглядом і криком.

ДОЛЯ — добрий дух, який захищає людину, приносить щастя та багатство для всіх, однак, коли людина лінива або з вадами, то таку людину вона покидає. Бог призначає долю кожній людині.

ДОМОВИК — дух, що поселяється у новозбудованій оселі разом з людьми. Господар дому. Коли в хаті щось негаразд, може спересердя спалити її. Не дозволяє працювати вночі, іноді, коли в хаті немає ладу, іде звідти геть.

ДУНАЙ — вода взагалі. Море, озеро, річка, джерело, колодязь, криничка тощо звалося у давнину "дунаєм" ("дунай"), бо вода колись скрізь обожнювалася.

ДУША — внутрішня сутність людини, яка входить в неї від народження, а по смерті душа відділяється від тіла і живе окремо. Вона вічна і безсмертна, відчуває радість і біль, плаче, мучиться тощо. За життя душа покидає людину тільки уві сні.

ЖИВИЙ ВОГОНЬ — вогонь, добутий тертям дерева об дерево. Див. СВЯТИЙ ВОГОНЬ.

ЖРЕЦЬ — старійшина роду, вибрана для жертвоприношень людина. Коли потрібно було приносити жертву, робив це кожен за себе або старший у родині; він же був і виконавцем усіх обрядодійств.

ЗАРАТУСТРА — основоположник віри в єдиного небесного Бога. Є три найбільш відомі дати життя Спітами Заратустри: 630-553, 628-551, 618-541 рр. до н.е. Походить з оріанського племені скіфів. Першим зумів переконати людей у тому, що у світі є дві сили: сила світла та життя — Агура Мазда і сила тьми та смерті — Анграа Маню. Священні заратустріянські письмена (Гати, Авести, Паглави) зберігаються в Бомбеї і є "святая святих".

ЗЕЛЕНІ СВЯТА — п'ятдесятий день після Великодня. Покійники вдруге (після Великодня) виходять на світ, від чого, начебто, залежить плодючість землі, а звідси і врожай. Тому під час свята хати прикрашають зеленню. Це — три останні дні перед Святою неділею і три перші — після.

ЗЕЛІЙНИК (ЗЕЛІЙНИЦЯ) — знавець трав і коріння, мав свої травники, які передавав у спадщину.

ЗЕЛО — цілюще та чарівне зілля, про силу якого добре знають відуни та відьми і часто ним користуються.

ЗІЛЬНИК ЗОЛОТА — володар цілющого зела, бог царства рослин і квітів. Надає рослинам найбільшої зцілюючої сили.

ЗНАХАР (ЗНАХАРКА) — вороги відьом, знають минуле, теперішнє і майбутнє. Знаються також на зіллі. Основне їхнє заняття — лікування недуг, але можуть і наслати на людину хворобу.

ІГРИЩА — місця, де проводилися ігри, забави. Власне, самі забави.

КАЛЕТА — бог людської долі. Опікун бога сонця Коляди від злих темних сил.

КАПИЩЕ — здебільшого дерев'яні культові святилища, в яких стояла статуя божества і де жертвоприношеннями вшановували богів.

КЛЕЧАННЯ — зільні прикраси, саме прикрашування. В суботу на Зелені свята, перед Святою неділею, ламають зранку зелене гілля, збирають зілля і прикрашають ними хату, обійстя, а в давніші часи — і вулиці. Вважається, що у цьому клечанні ховаються душі померлих, які приходять, аби оберегти рідних від злих духів.

КНИШІ — хліб духів, хоча, разом з кутею і варом, споживався всіма: і богами, і духами, і людьми. Книші випікали так: вироблявся звичайний хліб, а зверху накладали маленьке хлібенятко, яке називали "душею". Книш змащували олією і так саджали у піч.

КОЛИВО — варена з медом пшенична кутя. Вважається їжею покійників. Кутя і вар переносять нас у неолітичну добу — за шість тисяч років до наших днів. Вже в ті часи орійці мали щороку Святу (Світлу) вечерю на честь Різдва світла.

КОЛОДІЙ — бог шлюбу, примирення та взаєморозуміння. Приходить до людей на Стрітення. Поновлює втрачені сили.

КОЩІЙ БЕЗСМЕРТНИЙ — мешканець потойбічного світу Нав, але, як і Баба

Яга, може впливати на земне життя Яв. Дуже старий відьмак, що не вмирає, бо душа його вміло захована у замкненій скрині чи в дуплі дерева.

КОЛЯДА — опікун зимового золотосяйного сонця Дажбога. Бог торжества світла Дажбожого, бог перемоги добра над злом, світла над тьмою.

КОРОВАЙ — споріднене зі словами корова, корона, корінь, що означає початок, першопричину буття. А ще — пробудження природи, плодючість полів, худоби, людей. Первісна назва "баба", у християн — "паска". Священний жертовний хліб богу сонця.

КОРОЧУН — паляниця на честь Різдва молодого Божича Дажбога, випечена у формі великого сонцеподібного буханця на свято Коляди. Спечений під час найкоротших днів у році, хліб-Корочун зберігався до кінця свята, аби далі вкорочувалися довгі ночі, а з ними — тьма, холод і зло.

КУЛЬТ ПРЕДКІВ — віра в те, що людина живе й по смерті. Померлий, переходячи до іншого світу, стає людиною незвичайною і робиться охоронцем свого роду; чужому ж може шкодити.

КУПАЛО — бог молодості, краси, молодечої вибуялої волі, духовної нескоримості. Бог земних плодів, а також шлюбу.

КУТЯ — їжа бога урожаю та покійників; обтовчена набіло пшениця з найдобірнішого зерна, яку змішують з медом і маком.

ЛАДА — богиня світової гармонії, богиня Всесвіту, краси і любові. Велика мати всього сущого.

ЛАДО — бог всеєдиного ладу. Чоловік богині Лади. Бог вірного подружжя та родинної злагоди. Бог весілля, кохання, усіляких насолод та благополуччя.

ЛЕЛЯ — дочка Лади, сестра Полеля. Богиня кохання, весни та краси.

ЛЕТА (ЛІТО) — сонячна дорога, ріка у потойбічний світ, де знаходиться Вирій; дорога якою Марена перевозить душі померлих.

ЛИСА ГОРА — історична місцевість у Печерському районі Києва. Назва пов'язана зі старовинними легендами про шабаші на цій горі відьом та перевертнів.

ЛІСОВИК (ПОЛІСУН) — дух лісу, його господар. Живе Лісовик на густих деревах або в дуплах сухих дерев. Людей намагається заманити в хащу, де їх лякає. Уся лісова звірина слухається Лісовика, особливо зайці.

МАВКИ — душі померлих дітей. Живуть у лісах, полях і в траві, а не в воді, як русалки.

МАГІЯ — обряди, чудодійна сила яких здатна впливати на людей і на сили природи за допомогою замовляння чи ритуальних дій.

МАРА — богиня зла, темної ночі, ворожнечі і смерті. Донька Чорнобога — сіє на

землі чвари, брехні, недуги. Вдень її ніхто не бачить, а вночі вона творить свої темні справи, ходить з мертвою головою під пахвою попід хатами й вигукує імена господарів: хто відгукнеться — той вмирає.

МАРЕНА — володарка небесного і водного царств. Марена, як і богиня смерті Мара, сильніша за вогонь, для нього вона сама смерть. Благословляє життя, підтримує його, а наприкінці життя вогонь загашує.

МИТАРСТВА — перешкоди, які зустрічаються душі, коли вона возноситься на небо.

МІСЯЧНИКИ — міфічні істоти, які при зміні місяця міняють плоть: з жіночої на чоловічу і навпаки, але ходять у чоловічому вбранні. Можуть бути тим чи тим годину, дві, тиждень, півмісяця.

МІФ — давні вірування народу щодо походження світу.

МІФОЛОГІЯ — сукупність міфів того чи іншого народу, сприйняття їх як реальних подій.

МИХА — опікун усіх лісових звірів та захисник мисливців. Непримиренний воївник з усякою нечистою силою.

МОКОША — богиня милосердя, жіночої працелюбності та майстерності, а ще богиня родючості та животворчої жіночої сили. Заступниця вагітних та породілей.

НАВ — підземний, потойбічний чи взагалі уявний світ; коріння Дерева життя.

НЕБЕСНІ ВОРОТА — брама, отвір, через які у Святу ніч перед Великоднем до своїх нащадків приходять духи-душі давнопомерлих дідів-прадідів. Ними ж приходять весна та новонароджені діти, а ще — нові істоти та явища, урожай, здоров'я, тепло тощо. Цими ж ворітьми відходять у Вирій і душі померлих.

НЕДОЛЯ — злий дух, ворог долі. Старається принести шкоду людині. Якщо людина не ладить з долею — треба чекати в гості недолю. Буває, що вона карає людину за гріхи її предків.

ОБЖИНКИ — кінець жнив. Вірили, що божество поля живе в останньому снопі, тому його пишно складали, а остаток зв'язували на бороду Спаса, бога урожаю.

ОРДАН — святитель підземних вод. Всюдисущим та всеправедним світлом Дажбога надає їм великої цілющої та чарівної сили. Сприяє вигнанню зими, всього старого та злого, прискорює прихід весни.

ОРІАНА — першоназва стародавньої України. Країна оріїв. Як державне утворення, започаткувалася на Прикарпатті у V тисячолітті до н.е. Територія Оріани поступово розширилася до Дніпра, етнічні ознаки розвинулися у Трипільській культурі (IV-III тисячоліття до н.е.). За твердженнями вчених, Оріана є прабатьківщиною індоєвропейських народів (За Л.Силенком).

ОРІЇ (АРІЇ, АРІЙЦІ) — найдавніша назва українців. Орії, тобто орачі, — сонцепоклонники. Першими в світі приручили коня, винайшли колесо і плуг. Першими окультурили жито, пшеницю, просо, а свої знання з рільництва та народних ремесел понесли по всьому світу. Назва арійців багато разів зустрічається у Ведах. Це слово було прочитане французьким вченим Анкетілем Дюпероном у 1771 р. на стелі перського царя Дарія: "Син Віштаспаса, Ахаменід, Перс, син Перса, Арій, Арійського семені" (За Л. Силенком).

ПАЛИКОПА — вартовий святкових днів. Карає блискавицею власність тих, хто належним чином не шанує богів та не дотримується звичаїв предків.

ПЕК — бог кривавих бійок, кровопролить та всякої біди. Живе в пеклі. Страхітливий, нещадний, але лякливий. Надто боїться Чура.

ПЕКЛО — підземне царство, царство мертвих, знаходиться далеко на заході, під землею, у країні вічної темряви.

ПЕРЕВЕРТЕНЬ (ОБОРОТЕНЬ) — людина з подвійним життям: то як людина, то як звір. Чародій, вдарившись об сиру землю, политу дощем, легко стає вовком, птахом, конем, мурахою, а при потребі може перевтілити іншу людину у звіра чи птаха.

ПІСТ — невживання, наприклад, м'ясної їжі, а також період, протягом якого не вживається скоромна їжа. Піст обов'язково супроводжується системою обрядів духовного очищення (молитви, покаяння тощо).

ПЕРУН — бог наймогутніших божественних сил неба і землі, блискавки і грому. Першим своїм весняним громом воскрешає землю, повертає їй життя, проганяючи Мару і холод. Захисник воїнів на ратному полі.

ПОЛЕЛЬ — брат Лелі, син Лади і Сварога. Бог світлого дня, покровитель мистецтв, співців та музикантів. Будитель великих почуттів.

ПОМИНАЛЬНІ СУБОТИ (ПОМИНАЛЬНИЦІ) — субота напередодні великих постів, Масляної, а також після Різдва, Великодня, напередодні або після Зелених свят.

ПОКУТЬ — найпочесніше місце в хаті, завжди знаходиться по діагоналі від печі, де в куті сходилися краями дві лавки. Ритуально найцінніша частина внутрішнього простору хати, своєрідна орієнтація житла, один кут якої вказував на схід (Божу сторону). Господар хати у свята сідає на покуті, там же садовить почесних гостей.

ПОРІГ — межа хати, за ним уже — чужий бог. У давнину покійників ховали під порогом або під покутем, тому ці місця дуже шановані.

ПОТЕРЧАТА — діти, які померли без хрещення. Ходять у темряві з каганчиками і тим світлом заманюють людей у болото.

ПРАВ — духовний світ богів, крона Дерева життя. Третя іпостась сущого, яка надає всьому гармонії та порядку, тобто закони-права.

ПРИСТРІТ — зла людина може нашкодити різними способами: навіть зустріч з нею шкідлива — тоді нападає пристріт, який тільки ворожбич чи ворожбит можуть відшептати або віділляти.

ПРОВОДИ — Великдень для померлих, коли люди урочисто справляють поминки померлим.

РАМА — цар міфічної сонячної країни, земне втілення ідеального героя задля спасіння світу від ворожих сил мороку. Подвиги Рами оспівані у староіндійських книгах "Рамаяни" (III—II століття до н.е.).

РАЙ — див. ВИРІЙ.

РОД — Першобог, Бог Всесвіту, зачинатель усього живого, творець Вирію, батько Білобога, відає долями богів і людей.

РОЖАНИЦІ — богині долі новонародженої дитини. Оберігають кожну з матерів та їх новонароджених дітей від усякої нечистої сили, аж поки дитину не охрестять.

РУСАЛІЇ — велике свято Лади, яке завершується днем Купала. Свято на честь Сонця. Свято квітів.

РУСАЛКИ — водяні богині, які живуть на дні водоймищ. Душі вони не мають, а тільки серце. Мавки — то їхні подруги.

РУСАЛЬНИЙ (МАВСЬКИЙ) ВЕЛИКДЕНЬ — русальний тиждень перед Зеленими святами. У т. зв. "Сухий четвер" ніхто не працює на полі чи городі далеко від хати, бо можна попастися русалкам — залоскочуть на смерть.

САТАНА (САТАНЕЙ, САТІ, ШАТАНА) — у скіфів первісне ім'я богині добра та гостинності. Пізніше Сатана (Диявол, Чорт, Біс) — злий дух, противник Бога-Творця. Бог створив тільки духовний світ, рай та душу. Все видиме й матеріальне, за віруваннями предків, створив Сатана: землю, рослини, каміння, звірів, птахів, людське тіло. Від Сатани пішло все зле і темне. З початку світу між добром і злом точиться вічна боротьба.

СВАРГА — небо, вхід до неба.

СВАРОГ — Прабог, владика світу, батько Сварожичів. Навчив людей користуватися вогнем, виготовляти мідь та залізо, передав їм ковальське ремесло, викував першого плуга і першу шлюбну обручку.

СВАРОЖИЧ — син бога вогню Сварога. Повелитель вогненної стихії на землі. Бог світового добра. Своїм праведним вогнем очищає душу людини і є карою Божою для грішних.

СВІТОВИД — бог минулого, сучасного і майбутнього, якому доручено пильнувати, аби на землі, в небі і в підземнім царстві здійснювалися закони добра світла Дажбожого.

СВЯТИЙ ВОГОНЬ — живий або Божий вогонь. Ним запалювали свічки, обкурювали худобу, розпалювали Купальські вогнища. Див. ЖИВИЙ ВОГОНЬ

СИМАРГЛ — охоронець райського Дерева життя, його коренів, які живлять незліченну і безконечну кількість зародків і бруньок усього живого на землі. Симаргл — духовний посередник між верховними богами неба і духами землі. Небесний доглядач сходів, здатен перевтілюватися у крилату "собаку-птицю".

СЛАВА — богиня перемоги. З її зображенням на щитах роси йшли в бій. За припущенням деяких вчених, від імені Слави походить назва слов'ян.

СМЕРТЬ — дуже довгий сон, який колись може припинитися. З іншого боку — страшна стара баба, без тіла, одні кості, з косою, приходить на землю з пекла ночами, щоби вибрати свою наступну жертву і забрати в неї життя.

СОКІЛ-РОД — Першоптах і Першобог світу. У Сокола має здатність перевтілюватися Род. Впливає на долю богів і людей.

СОН — тимчасовий відхід душі від тіла. Мандри душі іншим світом — це і є сон. Після повернення її до тіла сон припиняється. Коли душа відлітає від тіла назавжди, наступає смерть.

СПАС — покровитель та бог врожаю. Приходить до людей тричі. Особливо вшановують другий прихід Спаса, коли відбувається свято врожаю. День земних плодів — так називають це велике свято.

СТРИБОГ — господар та Бог вітрів. У володаря вітрів безліч слуг.

СТРІТЕННЯ — зустріч Зими з Літом. Цього дня вони сильно змагаються, хто кого переможе.

ТОТЕМ — предмети, яким надається містичний зміст, або звірі як захисники певного роду чи племені, що ставали покровителями людини. Тотема не можна було вбивати — йому потрібно завжди годити, за що той допомагає або хоча б не шкодить.

ТРЕБИЩЕ (ЖЕРТОВНИК) — місце перед статуєю божества, де приносили жертви.

ТРИЗНА — бій, поєдинок. Тризнище — місце бою, тризник — подвижник; тризнити, тризувати — битися, гратися. У давнину тризною називалося свято, поєднане з військовими потіхами. Літописи розповідають, що над похованнями насипали могили та справляли тризну, бо душа покійного ще була тут.

ТРОЯ — місто за 25-30 км від гирла Босфору. Зруйноване під час Троянської війни (1194-1184 рр. до н.е.). Оспіване Вергілієм. Відкрите Г. Шліманном у 1871 році.

ТРОЯН — владика неба, землі та підземного царства. Опікун світлоносної трійці Сонця-Дажбога — Ярила, Семиярила та Коляди — від темного мороку зла. Першим навчив людей будувати міста, а ще — теслярства та різьбярства.

УРАЙ-РАЙ — бог родючості Матері-Землі, опікун полів та врожаю. Навесні сурмить у сурми і все навкруги зеленіє. Є також опікуном жінок, особливо молодих і дівчат. Оберігає худобину від хвороби та звіра. Покровитель пастухів. Навесні відкриває Небесні ворота і випускає росу, яка вважається цілющою для здоров'я.

УПИРІ (ВАМПІРИ) — ними бувають знахарі й вовкулаки. Родяться від чорта і відьми. Бувають живі і мертві. Померлі не піддаються тлінню і живуть завдяки випитій крові, проте бояться співу півня.

ХОРС — бог життєдайного світла Дажбожого, віддзеркаленого у місяці. Син Дажбога, бог нічного небесного вогню, який віддає всьому сущому на землі. Покровитель шлюбних обрядів.

ЧАРІВНИКИ (ЧАРОДІЙНИКИ) — ті, хто вміє чарувати: заклинати, привертати, відвертати, наприклад, у любовних справах. Вміють відвертати чи спроваджувати дощ, насилати хвороби на людей і шкодити худобі.

ЧОРНОБОГ — бог ночі, нещастя та лиха. Ворог Вирію, людей і світла. Вічно змагається з Білобогом.

ЧОРТ (НЕЧИСТИЙ, ДІДЬКО, БІС, ЩЕЗНИК) — як і всяка нечиста сила, має людську зовнішність, але з рогами. Ці злі тварини водяться у безлюдних, запущених місцях: в очереті, бур'янах, бузині, в болоті й під землею.

ЧУГАЙСТЕР — заклятий чоловік. Ходить лісами, блукає. Волохатий, голий, з рогами. Зустрівши людину, примушує її танцювати, граючи на сопілці.

ЧУР — хатній бог, добрий дух дому. Живе у поліні, яким розпалюють вогонь. Охоронець домашнього вогнища, тепла та добробуту.

ШУМ — бог лісу та лісового шуму. Стародавня назва лісу, а ще давніша — Шумлячий.

ЯВ — земне життя людини, повітряний простір із сонцем, стовбур Дерева життя.

ЯМА — володар потойбічного царства, де разом з богами розкошують просвітлені душі померлих.

ЯРИЛО — бог молодого кохання та парування, а ще — любовних пристрастей та дітородця.

ПРИМІТКИ

ДИТМАР (ТИТМАР) МЕРЗЕБУРЗЬКИЙ (975–1018) — кафедральний клірик у Бремені, автор хроніки, написаної у 1012–1018 рр. і вперше виданої 1586 року у Франкфурті; у хроніці є згадка про Київську Русь.

АДАМ БРЕМЕНСЬКИЙ (? — 1081) — північногерманський хроніст, автор праці "Діяння єпископів Гамбурзької церкви" (бл. 1075 р., у 4-ох книгах) — важливого джерела з історії та культури скандинавів і західних слов'ян, а також слов'яно-германських відносин.

НЕСТОР (XI — поч. XII століття) — давньоруський письменник, інок Києво-Печерського монастиря; літопис Нестора — "Повість минулих літ" (бл. 1113 р.).

САКСОН ГРАМАТИК (1140 — бл. 1208) — датський історик-хроніст, автор "Історії Данії", закінченої 1208 року та опублікованої 1514 року.

ПРОКОПІЙ КЕСАРІЙСЬКИЙ (бл. 500 — після 565) — візантійський письменник, історик, автор "Історії війн Юстиніана" у 8-ми книгах, 5–7-а книги присвячені війнам візантійців з остготами.

ГЕЛЬМОЛЬД (бл. 1125 — після 1177) — німецький священик, місіонер з Гольштейна, автор "Слов'янської хроніки" — одного з найголовніших джерел з історії полабських слов'ян.

ЛЕВ ДІАКОН з Калої в Малій Азії — перебував при війську візантійського імператора Василія, близько 990 року почав писати "Історію" свого часу, в якій, зокрема, широко розповів про війну київського князя Святослава з Візантією.

БОПЛАН ГІЙОМ ЛЕВАССЕР де (бл. 1600–1673) — французький військовий інженер. У 1630–1648 рр. перебував на службі в польського уряду, керував спорудженням фортець на Наддніпрянщині. Повернувшись до Франції, 1651 р. видав ілюстровану малюнками й картами працю "Опис України".

АЛЬ-МАСУДІ — арабський історик X століття. Автор праці "Золоті луги".

ГОРАЦІЙ ФЛАКК КВІНТ (65–8 рр. до н.е.) — римський поет класичного періоду античного Риму.

ГЕРОДОТ (між 490 та 480 — бл. 426 рр. до н.е.) — давньогрецький історик, "батько історії". Жив в Афінах, багато мандрував на Сході. Автор "Історії" (у 9-ти книгах), присвяченої східним державам, в якій описано закони, звичаї та побут місцевого населення, історію греко-перських війн; до твору включено також численні легендарно-міфологічні відступи.

ПЛАТОН (427–347) — давньогрецький філософ і письменник, засновник Академії в Афінах (бл. 387), автор понад 30 філософських діалогів.

ОВІДІЙ ПУБЛІЙ НАЗОН (43 р. до н.е. — бл. 18 р. н.е.) — римський поет. Значну увагу приділяв літературі.

ВЕРГІЛІЙ МАРОН ПУБЛІЙ (70–19 рр. до н.е.) — видатний римський поет, автор епічної поеми "Енеїда".

АРІСТОТЕЛЬ (384–322 рр. до н.е.) — видатний давньогрецький філософ і вчений-енциклопедист..

ГОМЕР (жив у VIII столітті до н.е.) — видатний поет-рапсод, зачинатель грецької та всієї європейської літератури. Автор епічних поем "Іліада" та "Одіссея"

ЛІТЕРАТУРА

1. Афанасьев А.Н. Народные русские сказки. — Москва: Худож. л-ра, 1957. — Т.1. — 515 с.; Т. 2. — 510 с.; Т. 3. — 572 с.

2. Афанасьев А.Н. Поэтические воззрения славян на природу. Опыт сравнительного изучения славянских преданий и верований в связи с мифическими сказаниями других родственных народов. В трех томах. — Москва: Современный писатель, 1995. — Т. 1. — 416 с.; Т. 2. — 400 с.; Т. 3. — 416 с.

3. Боровський Я.Є. Світогляд давніх киян. — К.: Наукова думка, 1992. — 176 с.

4. Булашев Г. Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях. — К.: Довіра, 1992. — 414 с.

5. Велесова книга: Легенди. Міти. Думи / Упорядкування, ритмічний переклад, підготовка перекладного й автентичного текстів, стаття, довідкові матеріали Б.І. Яценка. За редакцією В.А. Довгича. — К.: Велесич, 7502 (1994). Кн. 1-4.

6. Велецкая Н.Н. Языческая символика славянских архаических ритуалов. — Москва: Наука, 1978. — 239 с.

7. Виноградова Л.Н. Колядование. Колядные песни // Славянские древности: Этнолингвистический словарь. — Москва: Международные отношения, 1999. — Т.2.

8. Виноградова Л.Н., Толстая С.М. Деды. Иван Купала // Славянские древности: Этнолингвистический словарь. — Москва: Международные отношения, 1999. — Т.2.

9. Валенцова М.М. Карачун // Славянские древности: Этнолингвистический словарь. — Москва: Международные отношения, 1999. — Т.2.

10. Вовк Хв.К. Студії з української етнографії та антропології. — К.: Мистецтво, 1995. — 336 с.

11. Воропай О. Звичаї нашого народу /Етнографічний нарис/. — К.: Оберіг, 1991. — Т. І. — 455 с.; Т. ІІ. — 447 с.

12. Геродот. Історія в дев'яти книгах. — К.: Наукова думка, 1993. — 756 с.

13. Гнатюк В.М. Останки передхристиянського релігійного світогляду наших предків // Українці: народні вірування, повір'я, демонологія. — К.: Либідь, 1991. — С.383-406.

14. Гнатюк В. Нарис української міфології. — Львів: Інститут народознавства НАН України, 2000. — 264 с.

15. Головацький Я.Ф. Виклади давньослов'янських легенд, або міфологія. — К.: Довіра, 1991. — 94 с.

16. Гомер. Іліада. / Пер. із старогрец. Борис Тен. — К.: Дніпро, 1978. — 431с.

17. Грушевський М. Історія України-Руси. — К.: Наукова думка, 1991. — Т. І. — 649 с.

18. Грушевський М. Історія української літератури. — К.: Либідь, 1993. — Т. ІІІ.

19. Давидюк В. Українська міфологічна легенда. — Львів: Світ, 1992. — 175 с.

20. Давидюк В. Первісна міфологія українського фольклору. — Луцьк: Вежа, 1997. — 296 с.

21. Дьяченко Григорий. Полный церковно-славянский словарь (репринтное воспроизведение издания 1900 г.). — Москва: Издательский отдел Московского Патриархата, 1993. — 1128 с.

22. Українські замовляння. — К.: Дніпро, 1993. — 309 с.

23. З живого джерела. — К.: Рад. школа, 1990. — 512 с.

24. Золотослав. Поетичний космос Давньої Русі / Упоряд., передм. та пер. М.Москаленка. — К.: Дніпро, 1988. — 295 с.

25. Зуева Т.В. Волшебная сказка. — Москва: Прометей, 1993. — 240 с.

26. Иванов В.В., Топоров В.Н. Бог, Дый // Мифы народов мира: Энциклопедия: В 2-х т. — Москва: Рос. энциклопедия, 1997.

27. Історія української культури в п'яти томах: Історія культури давнього населення України. — К.: Наукова думка, 2001. — Т.1. — 1136 с.; іл.

28. Калинова сопілка: Антологія української народної творчості: Казки, легенди, перекази, оповідання / Упоряд., передм., прим. О.Ю.Бріциної, Г.В.Довженок, С.В.Мишанича. — К.: Веселка, 1989. — 615 с.

29. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні. — Факс. вид. — К.: Обереги, 1994. — Кн. І, т. 1 (Зимовий цикл); т. 2 (Весняний цикл). — 400 с.; Кн. ІІ, т. 3 (Весняний цикл); т. 4 (Літній цикл). — 528 с.

30. Кітова С. Водіння куста на Поліссі // Народна творчість та етнографія. — 1972. — № 3.

31. Климець Ю.Д. Купальська обрядовість на Україні. — К., 1990. — 142 с.

32. Ковальчук В. Ой дай, Боже, за рік Куста діждати. — Рівне, 1995. — 56 с.

33. Колядки та щедрівки / Упорядник О.І. Дей. Редактор М.Т. Рильський. — К.: Наукова думка, 1965. — 804 с.

34. Костомаров М. Слов'янська міфологія. — К.: Либідь, 1994. — 384с.

35. Кравців Б. Мітологія Української землі // Історія української культури (видання І.Тиктора). — К.: Обереги, 1993. — І зшиток. — 80 с.

36. Кримський А. Звенигородщина з погляду етнографічного та діалектного // Народна творчість та етнографія. — 1991. — № 3.

37. Культура і побут населення України. — К.: Либідь, 1993. — 288 с.

38. Кун Н. Легенды и мифы древней Греции. — Москва: Просвещение, 1975. — 464 с.

39. Купер Дж. Энциклопедия символов. — Москва: Золотой век, 1995. — 402 с.

40. Курочкін О. Українські новорічні обряди: "Коза" і "Маланка". — Опішне, 1995. — 392 с.

41. Нечуй-Левицький І. Світогляд українського народу: Ескіз української міфології. — К.: Обереги, 1992. — 88 с.

42. Легенди та перекази / Упоряд. та приміт. А.А. Іоаніді; Вступ. ст. О.І. Дея. — К.: Наукова думка, 1985. — 399 с.

43. Літопис Руський: за Іпатіївським списком / Переклад з давньорус. Л.Є.Махновця; Відп. ред. О.В.Мишанич. — К.: Дніпро, 1989. — 591 с.

44. Лозко Г. Українське народознавство. — К.: Зодіак-ЕКО, 1995. — 368 с.

45. Лозко Г. Волховник. Православ. — К.: Сварог, 2001. — 144 с.

46. Максимов С.В. Нечистая, неведомая и крестная сила. — Санкт-Петербург: ТОО "ПОЛИСЕТ", 1994. — 448 с.

47. Максимович М. Дні та місяці українського селянина. — К.: Обереги, 2002. — 189 с.

48. Маркевич Н.А. Обычаи, поверья, кухня и напитки малороссиян // Українці: народні вірування, повір'я, демонологія. — К.: Либідь, 1991. — С. 52–169.

49. Маслова Г.С. Орнамент русской народной вышивки. — Москва, 1978.

50. Матвеева Н. Солнцеворот: праздники, обычаи, предания. — К.: Украинский центр духовной культуры, 1995. — 240 с.

51. Мацюцький С.П. Неприворотне зілля. — К.: Знання, 1985. — 32 с.

52. Міщенко М. Народний календар. — К.: Веселка, 1995. — 126 с.

53. Митрополит Іларіон. Дохристиянські вірування українського народу. — К.: Обереги, 1992. — 424 с.

54. Мифы народов мира: Энцикл.: В 2-х т. / Глав. ред. С.А.Токарев. — Москва: Рос. энцикл., 1997. — Т. 1. — 671 с.; 1998. — Т. 2. — 719 с.

55. Мицик В. Красне свято Калити // Народна творчість та етнографія. — К., 1992. — № 2.

56. Мицик В. Зелене Вір'я // Українська культура. — 1993. — №№ 3-4. — С. 32-33.

57. Москаленко М.Н. Фольклорний алфавіт давньоруського космосу // Золотослав. Поетичний космос Давньої Русі. — К.: Дніпро, 1988. — 295 с.

58. Наливайко С.І. Таємниці розкриває санскрит. — К.: Просвіта, 2000. — 280 с.

59. Нидерле Л. Славянские древности. — Москва: Алетейна, 2000. — 590 с.

60. Павленко Ю.В. Дохристиянські вірування давнього населення України. — К.: Либідь, 2000. — 328 с.

61. Паїк В. Корінь безсмертної України. — Львів, 1995.

62. Партицький О. Давня історія Галичини // Хроніка 2000. — К.: Довіра, 1993. — С.14-48.

63. Повесть временных лет (подготовка текста Д.С.Лихачева; перевод Д.С.Лихачева и Б.А.Романова). — Москва —Ленинград: Изд-во АН СССР, 1950. — Ч.1.

64. Писана керниця: Топонімічні легенди та перекази українців Карпат / Зібрав та впор. В.Сокіл. — Львів, 1994. — 206 с.

65. Писаренко Ю.Г. Велес-Волос в язичницькому світогляді Давньої Русі. — К.: Манускрипт, 1997. — 240 с.

66. Плачинда С. Словник давньоукраїнської міфології. —К.: Укр. письменник, 1993.

67. Повір'я. — К.: Т-во "Знання" України, 1992. — 48 с.

68. Попович М.В. Мировоззрение древних славян. — К.: Наукова думка. — 168 с.

69. Потебня А.А. О купальских огнях и сродных с ними представлениях // Древности: Археологический вестник. — Москва, 1968.

70. Рене Менар. Мифы в искусстве старом и новом. — Москва: Молодая гвардия, 1992. — 284 с.

71. Рыбаков Б. Язычество древних славян. — Москва: Наука, 1981. — 608 с.

72. Рыбаков Б. Язычество древней Руси. — Москва: Наука, 1987. — 783 с.

73. Сахаров И. Сказания русского народа. — Москва: Худ. л-ра, 1990.

74. Силенко Л. Мага Віра. — Великобританія-США-Канада-Австралія-Західна Німеччина, 1991.

75. Скуратівський В. Дідух: Свята українського народу. — К.: Освіта, 1995. — 272 с.

76. Скуратівський В. Русалії. — К.: Довіра, 1996. — 734 с.

77. Славянские древности: Этнолингвистический словарь в 5-ти томах / Под ред. Н.И.Толстого. — Т.1: А-Г. — Москва: Междунар. отношения, 1995. — 584 с.; Т.2: Д-К. — Москва: Междунар. отношения, 1999. — 704 с. (Институт славяноведения и балканистики РАН).

78. Славянская мифология: Энциклопедический словарь (Институт славяноведения и балканистики Российской Академии наук). — Москва: Эллис Лак, 1995.

79. Слово о полку Игореве. — К.: Наукова думка, 1967. — 524 с.

80. Сокіл В. Народні легенди та перекази українців Карпат. — К.: Наук. думка, 1995 — 160 с.

81. Сосенко К. Різдво-Коляда і Щедрий Вечір. — К.: Укр. письменник, 1994. — 286 с.

82. Старицький М. Як зустрічали кияни Новий рік у минулі віки // Дерево пам'яті: Книга укр. історичного оповідання. — Вип.2. — К.: Веселка, 1992. — С. 5-12.

83. Сумцов Н.Ф. Символика славянских обрядов. — Москва: Издательская фирма "Восточная литература" РАН, 1996. — 296 с.

84. Тайлор Э.Б. Первобытная культура / Пер. с англ. Д.А.Коропчевского; Предисл. и примеч. А.И.Першина. — Москва, 1989. — 573 с.

85. Товстуха Є. Українська народна медицина. — К.: Рось, 1994. — 350 с.

86. Токарев С.А. Боги // Мифы народов мира: Энциклопедия: В 2-х т. — Москва: Рос. энциклопедия, 1997.

87. Толстая С.М. Душа // Славянские древности: Этнолингвистический словарь. — Москва: Междунар. отношения, 1995. — Т.1. 1999. — Т.2.

88. Українські замовляння. — К.: Дніпро, 1993. — 309 с.

89. Українські перекази / Зібр. М.Возняк (репринтне видання 1944 р.). — К.: Абрис, 1993. — 120 с.

90. Успенский Б.А. Филологические разыскания в области славянских древностей / реликты язычества в восточнославянском культе Николая Мирликийского/. — Москва: Изд-во Мос. ун-та, 1982. — 248 с.

91. Фрезер Дж. Золотая ветвь. — Москва: Политиздат, 1980.

92. Фурдуй Р. Скільки тисячоліть тризубу // Космос давньої України. — К., 1992. — С. 240-249.

93. Чмихов М.О. Від Яйця-райця до ідеї Спасителя. — К.: Либідь, 2001. — 432 с.

94. Чубинський П. Ангели на сходах Неба. — К.: Глобус, 1992. — 16 с.

95. Чубинський П. Мудрість віків (Укр. народознавство у творчій спадщині Павла Чубинського): У 2-х кн. — К.: Мистецтво, 1995. — Кн. 1. — 224 с.; Кн. 2. — 224с.

96. Чумарна М. Мандрівка в українську казку. — Львів: Каменяр, 1994.

97. Шаян В. Великий Бог // Віра Предків Наших. — Гамільтон, Канада, 1987. — Т. І. — С.18-37.

98. Шевчук В. Мисленне дерево. — К.: Молодь, 1989. — 360 с.

99. Шилов Ю. Брама Безсмертя. — К.: Український світ, 1994. — 384 с.

100. Шинкарук В.І., Попович М.В. Міфічні уявлення східнослов'янських племен // Історія філософії на Україні. — К., 1987. — Т.1.

101. Шокало О. Свято весни — Великдень; Свято літа — Маковія та ін. // Українознавство (посібник). — К., 1994.

102. Шюре Э. Великие посвященные. — Калуга, 1914. — Репринт. — Москва, 1990.

ЗМІСТ

КОРПУС УКРАЇНСЬКОЇ МІФОЛОГІЇ. Степан Пінчук 3
ОРІАНА 5
ВСЕБОГ 10
СОКІЛ-РОД 15
РОД 18
ДЕРЕВО ЖИТТЯ 26
ЛАДА 30
ЛАДО 34
БІЛОБОГ 37
ЧОРНОБОГ 40
СВАРОГ 43
ПЕРУН 46
ДАЖБОГ 52
СВІТОВИД 58
СВАРОЖИЧ 61
ТРОЯН 64
СТРИБОГ 67
АРЕЙ 71
СЛАВА 74
СИМАРГЛ 78
КОЛЯДА. СВЯТИЙ ВЕЧІР 81
ДІДУХ 86
ОГО-ГО, КОЗА... 92
ДАНА 98
ОРДАН 105
ЯРИЛО 109
ВЕЛЕС 113
ХОРС 116
ЯСЕН-МІСЯЦЬ. ЩЕДРИЙ ВЕЧІР 119
МИХА 124
КАЛЕТА 128
ШУМ-ШУМЛЯЧИЙ 132
КОЛОДІЙ 139
ПОЛЕЛЬ 143
ЛЕЛЯ 148
ВІНОЧОК 154
НЕБЕСНІ ВОРОТА 162
ВЕЛИКДЕНЬ 166
ПИСАНКА 172
УРАЙ-РАЙ 179

ЗІЛЬНИК ЗОЛОТА 184
КУПАЛО 188
МАРЕНА 194
СПАС 199
ДІВИЧ-ДІВАННА. РОЖАНИЦІ 203
МОКОША 209
БЕРЕГИНЯ 214
ЧУР І ПЕК 218
ТРОЯНЦІ 221
АМАЗОНКИ 224
КУЛЬТ ПРЕДКІВ 229
ВОЛХВИ 236
СМЕРТЬ 240
ЗОРЯНЕ НЕБО 244
ЗАРАТУСТРА 248
БУДДА 252
ДОРОГИ 257
ПТАХИ 261
БОЖА МУХА 268
РУСАЛКИ 272
МАВКИ 276
ЛІСОВИК 278
ВОДЯНИК 281
ДОМОВИК 285
САТАНА 289
ВІЙ 293
ПЕРЕВЕРТНІ 296
ВІДЬМА 299
ЛИСА ГОРА 303
КОЩІЙ БЕЗСМЕРТНИЙ 307
ЗМІЙ ГОРИНИЧ 310
БАБА ЯГА 315

МАНДРІВКА В ОРІАНУ. Автор 319

СКАРБИ МІФОЛОГІЇ,
ПІДНЯТІ З ГЛИБИН ТИСЯЧОЛІТЬ. Григорій Дем'янчук 321

ДОДАТОК. УКРАЇНСЬКИЙ ГОРОСКОП 323

КОЛО СВАРОЖЕ 372

МІФОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК 375

ПРИМІТКИ 385

ЛІТЕРАТУРА 386

Літературно-художнє видання

Серія "Золота пектораль"

ВОЙТОВИЧ Валерій Миколайович

МІФИ ТА ЛЕГЕНДИ ДАВНЬОЇ УКРАЇНИ

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(лист 14/18.2–158 від 04.02.2004)

Головний редактор *Б.Є. Будний*
Редактор *О.О. Мазур*
Художник *В.М. Войтович*
Дизайн обкладинки *Р.Р. Крамар*
Комп'ютерна верстка *Н.О. Ягній*

Підписано до друку 10.02.2009. Формат 70x100/16. Папір офсетний.
Гарнітура Таймс. Умовн. друк. арк. 31,60+1,29 (вкл.). Умовн. фарбо-відб. 31,60+5,16 (вкл.).

Видавництво «Навчальна книга – Богдан»
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців
ДК №370 від 21.03.2001 р.

Навчальна книга – Богдан, а/с 529, м.Тернопіль, 46008
тел./факс (0352) 52-06-07, 52-05-48, 52-19-66
publishing@budny.te.ua
www.bohdan-books.com

Видавничо-виробниче підприємство «Місіонер».
80300, м. Жовква Львівської обл.
вул. Василіянська, 8
Зам. №26